ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόΛΙΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ | ΓΡΑΜΜΑΤΑ | ΤΕΧΝΕΣ | ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

35 12
2011
€10

ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΡΓΟ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Νίκος Τριανταφύλλου, ***Το Φιλί***, Άνοιξις 2011, πεταλούδες και χειμωνανθός πάνω σε χρυσοΰφαντο μεταξωτό ύφασμα του 19ου αι., αρχειακή εκτύπωση ψεκασμού μελάνης, 65 x 60 εκ.

Ο Νίκος Τριανταφύλλου, γεννημένος το 1959 στα Γιαννιτσά, ρίζωσε από παιδί στη Θεσσαλονίκη, όπου εργάζεται σαν εικαστικός καλλιτέχνης.
Σπούδασε Πολιτική Επιστήμη, Μόδα, Καλές Τέχνες, Αισθητική Αποκατάσταση Έργων Τέχνης στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Λονδίνο, Φλωρεντία και έκανε μεταπτυχιακές σπουδές στη Μουσειολογία.
Έχει παρουσιάσει έργα του σε μουσεία, αίθουσες τέχνης και εκθέσεις ιδιωτικών συλλογών στη Θεσσαλονίκη, Αθήνα, Νάξο, Ναύπλιο, Τρίκαλα, Βιέννη και Σεράγεβο.

Στο έργο του, οι ονειρικές εικόνες συμπλέουν με τις συνειδητές εμπειρίες. Το αποτέλεσμα που παράγεται -με μια διάθεση σχεδόν αυτοματική- μοιάζει νατουραλιστικό και μαζί μυστηριώδες.
Ο καλλιτέχνης και η ζωή του, σε διαρκή συνδιαλλαγή για την κατασκευή ταυτότητας και θέσης μέσα στο συλλογικό σύμπαν, καθορίζουν τις αισθητικές του αναζητήσεις και δημιουργούν εγκαταστάσεις μικρότερης ή μεγαλύτερης κλίμακας, συνδυάζοντας συχνά μια ποικιλία από την γκάμα των σύγρονων εικαστικών μέσων, όπως βίντεο, ζωγραφική, σχέδιο, λογοτεχνία, γλυπτική, ξυλογλυπτική, κεραμική, κέντημα, κολλάζ, μονοτυπία και φωτογραφία.

Τα θέματα που πραγματεύεται με το έργο του ο Νίκος Τριανταφύλλου, είναι πραγματικά και εμπνέονται από την καθημερινή ζωή και κουλτούρα, ειδικά αυτήν την πιο προσωπική με την οποία έρχεται διαρκώς αντιμέτωπος μέσα στον «εσωτερικό» του κόσμο, μέσα στο «κλειστό» περιβάλλον του σπιτιού – εργαστηρίου. Η συνθήκη του εγκλεισμού, που φαίνεται καταρχήν ηθελημένη, παραπέμπει ευθέως στις αλυσίδες της θνητής ανθρώπινης ύπαρξης και στον πόθο της πραγματικής εσωτερικής ελευθερίας.
Τα βιώματα της πεζής, ταπεινής καθημερινότητας μεταλλάσσονται δημιουργικά σε αντικατοπτρισμούς νοσταλγικών άχρονων τόπων πνευματικής εγρήγορσης και ολοκλήρωσης.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ

Τριμηνιαία Επιθεώρηση Πολιτισμού

Περίοδος Τρίτη
Τεύχος 12/35
Μάρτιος 2011

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ
Πολιτιστική Εταιρεία Επιχειρηματιών Β. Ελλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σταύρος Ανδρεάδης

ΔΙΕΥΘΥΝΤΡΙΑ
Όλγα Ταμπουρή-Μπάμπαλη

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
Γρηγόρης Αμπατζόγλου, Γιώργος Αναστασιάδης, Πελαγία Αστρεινίδου, Άρις Γεωργίου, Αρετή Λεοπούλου, Ηρακλής Παπαϊωάννου, Γρηγόρης Πασχαλίδης, Ιφιγένεια Ταξοπούλου

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ ΤΕΥΧΟΥΣ
Αλέξανδρος Αβραμίδης, Γιώργος Αναστασιάδης, Γιάννης Δ. Βανίδης, Ανδρέας Βλαστάρης, Άρις Γεωργίου, Γιάννης Γκροσδάνης, Κωστής Ζαφειράκης, Γιώργος Κακές, Ευμορφία Καραμπατάκη, Γιώργος Κορδομενίδης, Νίκη Κορώνη, Αρετή Λεοπούλου, Κώστας Μπλιάτκας, Κατερίνα Μπόλη, Λίνα Μυλωνάκη, Λέων Ναρ, Άρης Παπάζογλου, Ηρακλής Παπαϊωάννου, Κατερίνα Σταματοπούλου, Μαρία Σχοινά, Ιφιγένεια Ταξοπούλου, Φωτεινή Τσιμπιρίδου, Γιάννα Τσόκου, Μαγδαληνή Χατζή

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ Άρις Γεωργίου
ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ / PRE-PRESS De Novo
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ / ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ Μαρία Αργυρίου 2310 551754
ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΔΟΚΙΜΙΩΝ Γιώργος Κορδομενίδης
ΕΚΤΥΠΩΣΗ Σκορδόπουλος

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ
Κέντρο του βιβλίου
Λασσάνη 3, 546 22 Θεσσαλονίκη 2310 237463

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΣΗ ΠΑΛΑΙΩΝ ΤΟΜΩΝ
Παραγγελίες 2310 551754
www.peebe.gr
Τιμή τεύχους 10 €
Ετήσια συνδρομή: εσωτερικού 30 € / Ευρώπης 50 € / λοιπών χωρών 60 €

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ ΠΟΛΙΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ Β. ΕΛΛΑΔΟΣ
Φράγκων 6-8, 546 26 Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνο επικοινωνίας: 2310 551754
Fax: 2310 551748
e-mai: info@peebe.gr

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠόΛΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΕΥΧΟΥΣ 12[35]

του **ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΝΔΡΕΑΔΗ**

Αντιγράφω από το κείμενο ενός σύγχρονου Έλληνα στοχαστή:*

«[...] Η εξέλιξη της τεχνολογίας τον τελευταίο μισό αιώνα έφερε και τούτο το παράδοξο: Τα μέσα κανιβάλισαν τον σκοπό. Ενώ θα έπρεπε να έχουμε χρόνο για συντροφιά, γαλήνη και στοχασμό, τα πράγματα ήρθαν αλλιώτικα. Δεν έχουμε πια ώρα, για τίποτε και για κανέναν.

Ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουμε τη γνώση άλλαξε. Φτάσαμε στην ευρυμάθεια χωρίς να περάσουμε από την προπαίδεια. Γιατί τώρα τα πράγματα μπορούμε (και πρέπει, και έχουμε το δικαίωμα) να τα αφομοιώνουμε γρήγορα. Το κάθε αχόρταγο "γιατί" βρίσκει αμέσως ένα "διότι".

Ούτε χρειάζεται πια να πάμε σε κάποιο αστέρι. Το πληκτρολογούμε. Και η διάκριση μεταξύ γνώμης και γνώσης εξαφανίζεται.

[...] Κάπως έτσι λοιπόν, με το πάτημα ενός κουμπιού, με το πάτημα αμέτρητων κουμπιών και ποντικιών, πήραμε τον Βραδύ Χρόνο που χρειάζεται η μάθηση — η κάθε πράξη ανάγνωσης και γραφής, το κάθε άκουσμα— και τον πετάξαμε από το παράθυρο. Μάθαμε τα μετά την αρμονία χωρίς να μελετήσουμε τα αρμονικά.

Τι θα σημάνει όλο αυτό; Ποιος ξέρει... Ίσως κάνει τον κύκλο του, ίσως όχι. Όσο κρατήσει όμως, η άγνοια, η αταραξία και η πνευματική αναίδεια θα φουντώνουν. Και η αυθεντική μόρφωση και η ευγένεια θα υποφέρουν.

Γιατί χάνουμε την ικανότητα να διακρίνουμε τα όσα δεν ξέρουμε· και τη σεμνότητα να μην μιλάμε για πράγματα που δεν κατανοούμε.»

Ο Βραδύς Χρόνος της Μάθησης...
Ο Βραδύς Χρόνος της Αυτογνωσίας, ο Βραδύς Χρόνος του Πολιτισμού.
Ποιος θα μιλήσει σήμερα στους νέους για όλα αυτά;

*Χ. Η. Μαθιόπουλος
Στην εποχή της τυραννικής ελαφρότητας
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

Συνέντευξη στον
ΚΩΣΤΑ ΜΠΛΙΑΤΚΑ
Δημοσιογράφο

Δημήτρης Ν. Μαρωνίτης

Αναζητάει το δίκιο των άλλων

[...] Τι κάνει ο Δημήτρης Μαρωνίτης; Θα απαντούσα κατευθείαν: Αναζητάει το δίκιο των άλλων. Των ποιητών πρώτα πρώτα, των αναγνωστών μετά, αλλά και των ίδιων των κριτικών. Όμως αυτό δεν κάνει και η τέχνη του λόγου, η τέχνη της ποίησης; Και μ' αυτόν τον τρόπο δεν συνδέονται τελικά ο ποιητικός, ο πεζός και ο δοκιμιακός λόγος; Αυτό άλλωστε δεν έκαναν και οι αρχαίοι με το έπος, τη λυρική ποίηση, την τραγωδία, την ιστορία, τη φιλοσοφία; Καταλήγοντας, θα έλεγα ότι η αναζήτηση και η προβολή του δίκιου των άλλων είναι η αποκάλυψη και η εμπέδωση της αλήθειας όλων.

(Τίτος Πατρίκιος, «Διαβάζοντας τα τελευταία κριτικά βιβλία του Δ. Ν. Μαρωνίτη», ομιλία στο Μουσείο Μπενάκη, 2009)

Ο νεοελληνιστής, καθηγητής αρχαίας ελληνικής φιλολογίας του ΑΠΘ και δοκιμιογράφος Δημήτρης Μαρωνίτης γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη τη Δευτέρα 22 Απριλίου 1929. Είναι γιος του Θρακιώτη Νικολάου Μαρωνίτη και της Μικρασιάτισσας από το Πυργί Αναστασίας Χατζηκυριάκου. Έζησε τα παιδικά χρόνια του μέσα στον πόλεμο, την κατοχή και τη φτώχεια μαζί με τα άλλα παιδιά του συνοικισμού της Ευαγγελίστριας.

Αποφοίτησε από το 17ο Δημοτικό σχολείο Θεσσαλονίκης (στεγάζονταν στην Αγίου Δημητρίου) και το φθινόπωρο του 1939 γράφτηκε στο Πειραματικό Γυμνάσιο του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Ύστερα από ένα σύντομο πέρασμα από τη Θεολογική Σχολή, εισάγεται στη Φιλοσοφική Σχολή Θεσσαλονίκης. Μαζί με τις σπουδές, ασχολείται και με το θέατρο, για το οποίο εκδηλώνει ιδιαίτερη αγάπη.

Έγινε διδάκτωρ (1962) και εντεταλμένος υφηγητής στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1964), όπου και εργάστηκε έως το 1967. Απολύθηκε από το Πανεπιστήμιο, συνελήφθη και βασανίστηκε από τα όργανα της δικτατορίας στο ΕΑΤ-ΕΣΑ. Στα δύσκολα αυτά χρόνια, γράφει μία συλλογή δοκιμίων με τίτλο *Ανεμόσκαλα*, ένα βιβλίο για τον Όμηρο και προσωπικές σκέψεις ως εισαγωγή σε μια συλλογή ελληνικών και ξενόγλωσσων δοκιμίων περί Ανθρωπισμού.

Επανήλθε ως καθηγητής της ίδιας σχολής το 1975 και δίδαξε σ' αυτήν μέχρι τη συνταξιοδότησή του, το 1996. Επίσης:
— Επισκέπτης καθηγητής σε πανεπιστήμια της Γερμανίας, της Αυστρίας, της Κύπρου και των ΗΠΑ.
— Από το 1994 έως το 2001, πρόεδρος και γενικός διευθυντής του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, που εδρεύει στη Θεσσαλονίκη.
— Συντονιστής του προγράμματος «Αρχαιογνωσία και αρχαιογλωσσία στη Μέση Εκπαίδευση», που εκπονείται στο πλαίσιο του Κέντρου Εκπαιδευτικής Έρευνας.

Αφιέρωσε πολλά χρόνια μελέτης και μεταφραστικής εργασίας πάνω στον Όμηρο, πιστεύοντας, όπως δήλωσε σε συνεντεύξεις του, ότι η διάδοση και η σημερινή απήχηση των ομηρικών κειμένων *εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο πλησιάζουμε τα έπη αυτά και κυρίως από τον τρόπο με τον οποία τα μεταφράζουμε.*

Προτάθηκε και εκλέχθηκε καλλιτεχνικός διευθυντής του Κ.Θ.Β.Ε. (Νοέμβριος 1989-Σεπτέμβριος 1990).

Επί προεδρίας Κωνσταντίνου Στεφανόπουλου, το 2003, του απονεμήθηκε ο Ταξιάρχης του Φοίνικος της Ελληνικής Δημοκρατίας, για την προσφορά του στα ελληνικά γράμματα και στον πολιτισμό.

Η αξία της ιστορικής μεθόδου στη συζήτηση των μεγάλων προβλημάτων

Καταρχήν, ακόμα και το δίλημμα αν πρόκειται για τη σύγκρουση ή τη συμφιλίωση μεταξύ Ελλάδας και παγκόσμιας κοινωνίας, ελληνικής "ταυτότητας" και παγκοσμιοποιημένης "ταυτότητας" —που δεν υπάρχει έτσι και αλλιώς— σίγουρα ανάγεται σε προβλήματα σημαντικά, τα οποία όμως και άλλου τύπου διατύπωση χρειάζονται και άλλου είδους πρόκριση μεθόδου. Εδώ είναι που λέω ότι η μέθοδος για τέτοιου είδους ερωτήματα θα πρέπει να είναι πάντοτε μέθοδος ιστορική, και όχι μέθοδος ιδεολογική. Για να γίνω πιο συγκεκριμένος, οποιαδήποτε φιλολογία ότι κινδυνεύει η ταυτότητά μας μέσα στο κλίμα της παγκοσμιοποίησης είναι καθαρά ιδεολογική και πιστεύω ότι είναι από την άποψη αυτή, άκριτη και μη νηφάλια.

«Σας περιμένω λοιπόν, Εριφύλης 8. Στο Παγκράτι. Στις έξι το απόγευμα. Νομίζω δύο ώρες είναι αρκετές.»

Προσπαθώ να προετοιμαστώ όσο καλύτερα μπορώ. Τι να ρωτήσω κι από πού ν' αρχίσω; Σε ποιον θα απευθύνω τα ερωτήματα; Στον κλασικό φιλόλογο; Στον ομότιμο καθηγητή; Στον νεοελληνιστή; Στον δοκιμιογράφο; Στον πολίτη;

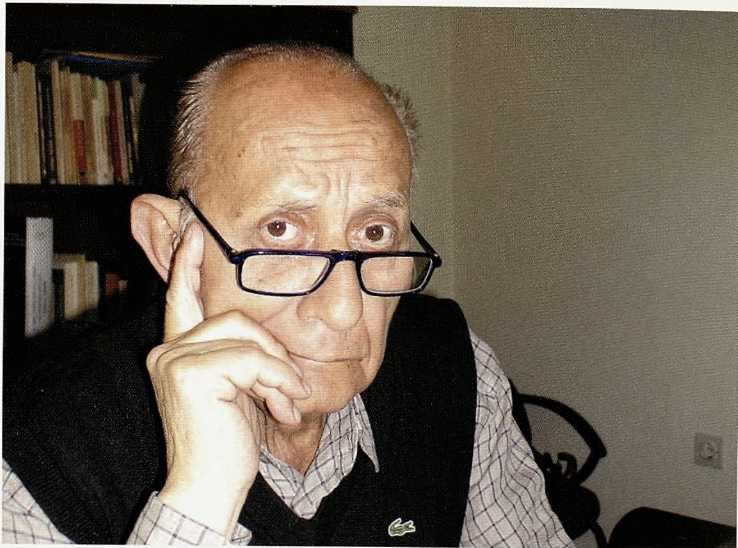
Στον δάσκαλο, λένε τα πιο πολλά από αυτά που έχω διαβάσει για τον Δημήτρη Μαρωνίτη. Όπως κι αυτό το απόσπασμα από μια διδακτική για μένα και σχετικά πρόσφατη συνέντευξη στην *Αυγή*:

Στο δασκαλίκι οφείλω το μεγαλύτερο μέρος, αν όχι το σύνολο της συγγραφικής μου δουλειάς, από την άποψη ότι τα περισσότερα απ' αυτά τα έχω προηγουμένως διδάξει. Μ' έναν μάλιστα τρόπο, διδάσκοντας μαθήτευα και μαθητεύοντας διδασκόμουν.

Ήταν και βολικό πάντως. Ο μαθητής δικαιούται εξ ορισμού «να μην ξέρει», όπως ελπίζω και ο δάσκαλος αυτό να το δέχεται ως μέρος, ίσως το πιο ενδιαφέρον, της δουλειάς του. Και στην περίπτωσή μου, ως αναγνώστη χρόνια τώρα των επιφυλλίδων του Δημήτρη Μαρωνίτη, ένιωσα την αλήθεια της «διά βίου μάθησης».

Κάτι άλλο που σκεφτόμουν ήταν το πώς δεν θα φανεί η προετοιμασία μου για τη συνέντευξη στερεότυπη, αναμενόμενη, ανούσια. Βέβαια, και με ποιες κατάλληλες λέξεις θα την περιέγραφα...

Όλα πήγαν κατ' ευχήν. Δύο ώρες μάθημα, με τον σοφό και αυθεντικό λόγο του δασκάλου Μαρωνίτη, δεν είναι μικρό πράγμα.

Η ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ποια είναι τα πρώτα πράγματα που θυμάστε στη Θεσσαλονίκη;

Τα πρώτα πράγματα μπορεί να είναι και προ της γεννήσεως μου, δηλαδή. Τι εννοείτε λοιπόν;

Από παιδικές φατσούλες, σχολείο, σοκάκια, γειτονιά...

Αναμνήσεις από τα παιδικά χρόνια... Γενικότερα, δεν ανήκω στην κατηγορία των ανθρώπων που εύκολα και πρόθυμα βιογραφούνται. Ούτε για τον εαυτό μου εύκολα το κάνω, ούτε για τους άλλους πρόθυμα το κάνω. Δεδομένου ότι στη δική μου τη φαντασία και στο δικό μου το μυαλό τα διάφορα κεφάλαια της ζωής μου, από τα παιδικά μου χρόνια έως τα ώριμα τώρα, για να μην πούμε τα όψιμα, δεν μετρούν ένα είδος αλυσίδας με κρίκους που εύκολα διακρίνονται. Μάλλον πρόκειται για σκόρπιους κρίκους και όχι για μία αλυσίδα που έχει αρχή, μέση και τέλος.

Αυτό σημαίνει ότι οποιαδήποτε πρόκλη ή πρόσκληση να μιλήσω για βιογραφικού τύπου θέματα και σημεία της ζωής μου θα αντιστέκεται σ' αυτήν την προσπάθεια μιας διήγησης που γνωρίζω ότι σε μερικούς αρέσει και να την λένε και σε κάποιους άλλους να την ακούν. Εδώ αυτά που είπα σαν πρόλογο παρακαλώ να ληφθούν σοβαρά υπόψη, διότι θα προσπαθήσω —εκουσίως το κάνω αυτό— περισσότερο αποσπασματικά να εκφράζομαι παρά με ένα είδος συνέχειας και σε ό,τι αφορά τη βιογραφία την προσωπική και σε ό,τι αφορά, αν θέλετε, και τη βιογραφία μου ή την πολιτεία μου τη δημόσια.

Μπορούμε ν' αρχίσουμε από το οικογενειακό περιβάλλον;

Το οικογενειακό περιβάλλον στη ρίζα του έχει μια μάνα Μικρασιάτισσα και έναν πατέρα Θρακιώτη, από τη Μαρώνεια, εξ ου και το όνομά μου. Επομένως, έχω έναν συνδυασμό προσφυγιάς και, αν θέλετε, διπλής προσφυγιάς: Προσφυγιάς από τη Μικρασία στη Θεσσαλονίκη και από τη Μαρώνεια και την Καβάλα στη Θεσσαλονίκη. Θεωρώ ότι είναι λίγο ρομαντικό, ότι είναι ευτύχημα που είμαι γόνος ενός τέτοιου συνδυασμού. Σε καλό μου βγήκε και σε ό,τι αφορά τον κοινό παρανομαστή για τον οποίο μιλήσαμε πριν λίγο και τον ονομάσαμε προσφυγιά και σε ό,τι αφορά και αυτήν τη διαφορά στον γεωγραφικό χώρο προέλευσής μου. Επομένως, αυτό είναι το ένα το στοιχείο αποτυπωμένο στην ιδιοσυγκρασία μου, όσο μπορώ να ξέρω, και ως ανάμνηση παιδική, και από εκεί και πέρα και ως συνείδηση με την οποία δούλεψε το μυαλό μου και ο εαυτός μου γενικότερα, και σε προσωπικό επίπεδο και σε δημόσιο.

Πώς ήταν τότε η Θεσσαλονίκη, ή πώς φάνταζε στα μάτια σας;

Τα παιδικά μου χρόνια και τη γέννησή μου την οφείλω στη γενέθλια πόλη και μπορώ να πω ότι η Θεσσαλονίκη χωριζόταν —και εν μέρει χωρίζεται και σήμερα— σε τρεις παράλληλες ζώνες: Η μία ζώνη μοιάζει να αρχίζει από τα Κάστρα και να καταλήγει στην Αγίου Δημητρίου, η άλλη να αρχίζει από την Αγίου Δημητρίου και να καταλήγει, αν θέλετε, στην Εγνατία, ή καλύτερα στην Τσιμισκή, και η τρίτη ζώνη που φτάνει προς την παραλία. Ανήκω και έζησα όλα τα παιδικά μου χρόνια, τα εφηβικά και τα πρώτα νεανικά και φοιτητικά στην πάνω ζώνη, ας πούμε έτσι, στην εξ ορισμού εργατική ζώνη της Θεσσαλονίκης, αλλάζοντας λόγω ενοικίου κάθε τόσο σπίτι. Οι μνήμες αρχίζουν από τη Σοφοκλέους, στην Ακρόπολη απάνω, περνάνε ύστερα στην Άνω Τούμπα, έρχονται στον συνοικισμό Ευαγγελίστριας και καταλήγουν —γι' αυτήν την περίοδο μιλάω πάντα— στην πλατεία Καλλιθέας της Ακρόπολης πάλι και στο τέλος για ένα μικρό διάστημα πάνω στις Σαράντα Εκκλησιές.

Νομίζω ότι η μεγαλοαστική περιοχή ήταν και τότε η Τσιμισκή, ενώ οι δικές σας γειτονιές και αγαπημένες γωνιές ήταν εργατικά μέρη...

Με σημάδεψε η ζωή μου απάνω, και αισθάνομαι από μια άποψη ευγνωμοσύνη γι' αυτό το περιβάλλον το μεικτό, το κατά βάση εργατικό, το ιδεολογικά και πολιτικά αρκετά προσδιορισμένο, το οποίο με σφράγισε. Έμεινα μάλιστα πιστός σ' αυτού του είδους την ιδεολογική προκαταβολή. Οι άλλες όμως οι αναμνήσεις είναι σκόρπιες. Ζωή της γειτονιάς, παιχνίδια της γειτονιάς στην αρχή. Ένα πολύ συμπαθητικό δημοτικό σχολείο επί της Αγίου Δημητρίου, το 17ο την εποχή εκείνη, με λαμπρούς δασκάλους και με μια μισότρελη δασκάλα, η οποία ωστόσο ήξερε καλά γράμματα και είχε μεγάλο κέφι. Έως ότου εκεί γύρω στα δέκα χρόνια, χάρη σε έναν δάσκαλο φωτισμένο, ο οποίος έκανε και την πρόταση στον πατέρα μου, έδωσα εξετάσεις για το Πειραματικό Σχολείο. Αυτό ακούγονταν ως κάτι πάρα πολύ δύσκολο την εποχή εκείνη και εντελώς απροσδόκητο για τη γειτονιά στην οποία ζούσα και για τον πατέρα μου, ο οποίος όμως το τολμά, το τολμώ και εγώ, δίνω εξετάσεις και περνώ. Οι εξετάσεις τότε ήταν πολύ δύσκολες στο Πειραματικό, περνούσαν 30 από πολλούς υποψηφίους και πέρασα μέσα σ' αυτούς τους 30, και έτσι άρχισε αυτή η μετακίνησή μου σε πολλά επίπεδα, ας το πω έτσι, από τα 10 χρόνια και μετά ως ένα σημείο που δεν είναι μετακίνηση εξ ολοκλήρου χωρική αλλά είναι μεικτή πια. Κατεβαίνω από την Αγίου Δημητρίου στη Φιλίππου, που είναι το Πειραματικό Σχολείο. Επομένως, αρχίζω να επικοινωνώ περισσότερο με την κάτω Θεσσαλονίκη.

Αισθανθήκατε κάποιου τύπου κοινωνική "αναβάθμιση";

Όχι ακριβώς, αλλά πρέπει να πω ότι πολύ γρήγορα καταλαβαίνω ότι το σχολείο αυτό είναι ένα σχολείο με εξαιρετική παράδοση, ιδρυμένο από τον Δελμούζο, με πρώτο διευθυντή τον Τατάκη. Επομένως, πηγαίνω σχεδόν προκατειλημμένος ότι θα πέσω σ' ένα σχολείο δύσκολο μεν αλλά πολύ προοδευτικό και πολύ καλά οργανωμένο, από άποψη, αν θέλετε, ακόμα και εικαστική, αφού το κτίριο αυτό το έχει σχεδιάσει και το έχει φτιάξει ο Πικιώνης... Αισθάνομαι πανευτυχής, περήφανος και λίγο στη γειτονιά και ξιπασμένος, όπου λέω και λίγα ψεματάκια για το πόσο διαφορετικά είναι τα πράγματα σ' αυτό το σχολείο, σε σχέση με το δημοτικό, το συμπαθητικό, που μιλούσαμε προηγουμένως.

Για να περάσουμε τώρα στα μαθητικά χρόνια, στα χρόνια του Πειραματικού Σχολείου, συνεχίζοντας τον αντικειμενικό έπαινο του σχολείου αυτού, τον οποίο τον ενίσχυσε ύστερα για πολλά χρόνια διευθυντής ο Ξυροτύρης, μία σημαντική μορφή. Υπερασπίστηκε όλους τους καθηγητές μέσα στη δύσκολη περίοδο και της Κατοχής με τους Γερμανούς και, αν θέλετε, και μέσα στον Εμφύλιο, όταν τους αριστερούς καθηγητές τούς κράτησε και δεν δέχτηκε με κανέναν τρόπο να τους απομακρύνει. Στο σχολείο έκανα τον κύκλο του οκταταξίου —μπαίνω επομένως στα 10 μου χρόνια και βγαίνω στα 18—, και είχα μεγάλη τύχη σε ό,τι αφορά και τους φιλολόγους καθηγητές, για τους οποίους θα μιλήσω ειδικότερα, και τους άλλους, οι οποίοι είναι εξαιρετικοί καθηγητές, σε διαφορετικούς μεν χώρους αλλά με μια κοινή αντίληψη παιδευτική.

Είναι πολύ ενδιαφέρον να μάθουμε ποιοι φιλόλογοι βοήθησαν ώστε να έχουμε σήμερα τον Μαρωνίτη-δάσκαλο αλλά και τον άνθρωπο μιας τέτοιας πνευματικής παρουσίας στη χώρα...

Ένας φιλόλογος που με σημαδεύει, και μάλιστα επιτυχώς θα έλεγα, εκείνη την εποχή ακούει στο όνομα Γιώργος Μιχαλόπουλος. Ένας εξαιρετικά ζωντανός άνθρωπος, ο οποίος μας δίδαξε στις τρεις πρώτες τάξεις, και μετά ένας λαμπρός φιλόλογος, ένας αναντικατάστατος δάσκαλος, στον οποίο οφείλω ίσως τα 90% αυτού που είμαι, ο Κωνσταντίνος Μπότσογλου, θείος του ζωγράφου Χρόνη Μπότσογλου, από την Κατερίνη, καταπληκτικός δάσκαλος, με τον οποίο άλλαξε και η πορεία της γυμνασιακής μου ζωής.

Στην αρχή είμαι ένας αμήχανος μαθητής της τάξης, μαθητής του 15 έως 15,5 και από τη στιγμή που με παίρνει ο Μπότσογλου γίνεται μια περίεργη αναβάθμιση, η οποία συμπίπτει και με την εφηβεία μου, και τα πράγματα πηγαίνουν από εκεί και πέρα πολύ καλά.

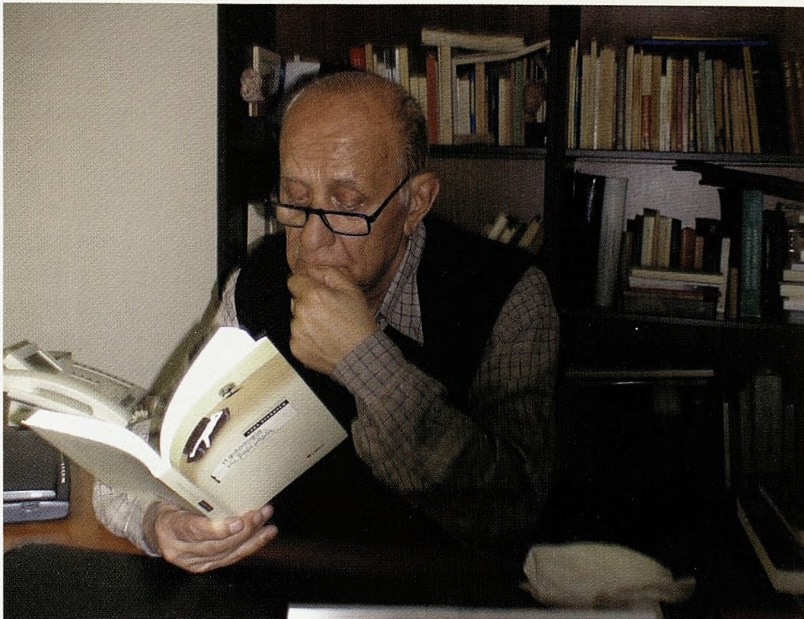
Επομένως, το πρώτο τόξο από τα γεννοφάσκια έως και το τέλος της γυμνασιακής μου θητείας, στο Πειραματικό κατά κάποιο τρόπο το καλύψαμε. Να αναφέρω ακόμα δύο-τρία ονόματα από σπουδαίους δασκάλους, τον έναν από τις θετικές επιστήμες, τον Καΐρη· ήταν βιολόγος καταπληκτικός. Ο άλλος, όσο και αν φαίνεται περίεργο, ήταν ένας εξαιρετικός θεολόγος, ανοιχτόμυαλος, έξυπνος, με ειρωνεία, εμπαθής άνθρωπος με την καλή σημασία της λέξεως, λεγόταν Καστανάς, και τέλος ένας συμπαθέστατος γυμναστής Κύπριος, που μιλούσε και κυπριώτικα, που και αυτός στάθηκε στη ζωή μου λίγο εμβληματικός. Φυσικά, ο Ξυροτύρης, για τον οποίο μίλησα προηγουμένως, και μια χούφτα συμμαθητών, αρχίσαμε 30, βγήκαμε 18 και μερικοί από αυτούς διασταυρώθηκαν και με την προσωπική μου ζωή, λόγου χάρη ο καθηγητής Μιχάλης Σετάτος στο Πειραματικό Σχολείο και άλλοι.

Το βρίσκω πάρα πολύ συγκινητικό και τώρα, όταν κάποιοι από τους ώριμους συμμαθητές μου του Πειραματικού με βλέπουν στον δρόμο και με αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη ζεστασιά, όπως και εγώ επίσης. Νομίζω ότι είναι από τις πιο γόνιμες περιόδους της ζωής μου, αν σκεφτεί κανείς ότι τα χρόνια του δημοτικού σχολείου είναι τα μεταξικά δύσκολα χρόνια ενώ τα χρόνια του Πειραματικού Σχολείου είναι τα κατοχικά και τα εμ-

Το πάθος για το κείμενο

Στο υπόγειο του Θεάτρου Τέχνης ένα έξοχο πλάνο, θεατρικά φωτισμένο, σκούρο το φόντο και μπροστά προβάλλει φωτισμένος ο Δημήτρης Μαρωνίτης να διαβάζει Ησίοδο, ένα απόσπασμα από τα *Έργα και Ημέρες*, που συμβολίζει τη σχέση του ποιητή με την εξουσία. Απαγγέλλει. Χωρίς υπερβολές. Με μια σχεδόν μονότονη βραχνή φωνή, σαν να λέει: προσέξετε τις λέξεις, τις φράσεις, αυτές έχουν σημασία. Αυτές τον βασανίζουν. Η μετάφραση. Το πάθος του. Αλλά και το θέατρο. Ο λόγος, το κείμενο, σε κάθε μορφή του. *Τα κείμενα βρίσκονται αφημένα, ως κειμήλια, σε κατάσταση ύπνωσης, αν όχι και νεκροφάνειας. Με τη μετάφραση τα ακουμπάμε, τα αφυπνίζουμε, αρχίζουν να ανταποκρίνονται σε αυτή την προσπάθεια να μεταφερθούν στον δικό μας παρόντα χρόνο. Αν δεν υπάρχει δυνατότητα μετάφρασης, τα μεγάλα έργα δεν επιβιώνουν.* Διαβάζει Σαπφώ —τον σπαρακτικό διάλογο του Έκτορα και της Ανδρομάχης—, διαβάζει Καβάφη, διαβάζει *Αίαντα* από τον Σοφοκλή, κοιτάζει τον φακό, απευθύνεται στους θεατές: *Και αυτό το έχω μεταφράσει... λίγο... να δω, θα καταφέρω να το μεταφράσω όλο; Κάντε κι εσείς μια ευχή.* Και στον ίδιο τόνο συνεχίζει: *Τώρα που εκείνος στη δαιμονική του μοίρα παραδόθηκε... πες μου τι να περιμένω...*

(Πόπη Διαμαντάκου, *Τα Νέα*, 13 Φεβρουαρίου 2009)

φυλιακά. Το 1947 βγαίνω από το σχολείο. Αν σκεφτεί κανείς λοιπόν πόσο δύσκολα είναι τα χρόνια της παιδικής, της προεφηβικής και της εφηβικής ηλικίας, θα ακούγεται λίγο περίεργο να μιλάω γι' αυτά σχεδόν με νοσταλγία και με ένα είδος ευγνωμοσύνης για την τύχη που είχα, μια που δεν υπήρχαν από πίσω της ούτε πλούτη ούτε άλλα.

Αποκλείεται τα σκληρά χρόνια να είναι και ωραία χρόνια;

Εξαρτάται. Τα παιδικά και τα νεανικά χρόνια είναι εξορισμού ωραία. Από εκεί και πέρα, το θέμα είναι αν δημιουργούν ή δεν δημιουργούν μία βάση για να σταθεί κανείς πάνω με κάποιου είδους στερεότυπα και με κάποιου είδους προκαταβολές πια και καταβολές οι οποίες τον βοηθούν για να συνεχίσει την ακμαία και την ώριμη ζωή του.

Από πού γίνατε αριστερός; Μπορείτε να το προσδιορίσετε; Είναι εύκολο;

Το *αριστερός* βέβαια είναι μια γενική σημασία, για να συνεννοηθούμε. Βεβαίως και μπορώ.

Όλο το οικογενειακό περιβάλλον, όλα τα αδέλφια του πατέρα μου και οι συγγενείς αλλά και οι συγγενείς της μητέρας μου, πρόσφυγες, η αδελφή της και ο αδελφός της, από τη Μικρά Ασία και αυτοί, είναι καπνεργάτες. Καταλαβαίνετε λοιπόν ότι από το καπνεργατικό αυτό περιβάλλον τα χρόνια εκείνα υπάρχει ένας διάχυτος προσανατολισμός σε ό,τι ονομάζουμε αριστερή ιδεολογία και αριστερή προοπτική. Και υποθέτω ότι σχεδόν αυτοματικά πέρασε από τα παιδικά μου χρόνια στο δικό μου το μυαλό.

Από εκεί και πέρα ήταν και θέμα χαρακτήρος. Μίλησα για δύο δασκάλους οι οποίοι και οι δύο ήταν προοδευτικοί, χωρίς να κάνουν κανενός είδους προπαγάνδα μέσα στο σχολείο, πιστεύω ότι εμφυσούσαν ένα τέτοιο πνεύμα το οποίο με ακολούθησε. Και να προσθέσω και κάτι άλλο: είχα την τύχη στα τελευταία γυμνασιακά μου χρόνια να γνωρίσω τον πολύ σπουδαίο δικηγόρο στη Θεσσαλονίκη και σπουδαίο άνθρωπο τον Γιάννη τον Δέδε, πατέρα του Σωτήρη και του Παντελή Δέδε, στο σπίτι του οποίου γνωρίζω πολύ νωρίς, δηλαδή στα 15-16 χρόνια, τον Αλέξανδρο Σβώλο, τον συνταγματολόγο, αυτή τη μεγάλη μορφή της ελληνικής επιστήμης και της ελληνικής πολιτικής ζωής. Δεν δίδασκε στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης αλλά ερχόταν με την μία ή την άλλη αφορμή.

Δώσατε εξετάσεις;

Βέβαια, έδωσα εξετάσεις, και μάλιστα πρώτα στην Αθήνα και μετά στη Θεσσαλονίκη, μπαίνοντας από τους πρώτους, για να μην πω ο πρώτος, αν και δεν έχουν σημασία τώρα οι επιτυχίες. Πέρα από τους δασκάλους που με σημαδεύουν όσον αφορά την πρώιμη αριστερή κληροδοσία και νοοτροπία και πράξη, θα έλεγα και πράξη ζωής, τη χρωστώ σ' αυτούς τους παράγοντες που σας μίλησα, οι οποίοι ενισχύονται καθ' οδόν μετά από τα φοιτητικά και μεταφοιτητικά χρόνια και φουντώνουν, αν θέλετε, για ευνόητους λόγους μέσα στα χρόνια της δικτατορίας.

Θέλω να σας ρωτήσω για τα φοιτητικά σας χρόνια. Εκείνον τον καιρό, τι επιστήμονες βγαίνατε; Είχατε έντονο ιδεαλισμό; Οι καθηγητές σας έφτιαχναν και χαρακτήρες;

Πολύ περιληπτικά, για να μην αρχίσουμε παρενθοντολογία υπερβολικά, και δεν θα ήθελα να εξωραΐζουμε καθ' υπερβολήν τα πράγματα σε ό,τι αφορά την ατμόσφαιρα και τη λειτουργία του Πανεπιστημίου στα δικά μου τα φοιτητικά χρόνια.

Τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά όταν μπαίνω εγώ στο Πανεπιστήμιο. Το Πανεπιστήμιο είναι χωρισμένο σε θεωρητικές και πρακτικές σχολές. Η Φιλοσοφική ανήκει, όπως ξέρετε, στις θεωρητικές την εποχή εκείνη. Είναι πανεπιστήμιο με πολύ συνοπτικό πληθυσμό, πολύ μικρότερο από ό,τι μπορεί κανείς να φανταστεί. Επομένως, και συνολικά ο πανεπιστημιακός πληθυσμός δεν είναι αυτό το χάος το οποίο υπάρχει σήμερα, και ξεπερνά τις 50 χιλιάδες φοιτητές και παραπάνω.

Εσείς κάνατε μάθημα στην παλιά Φιλοσοφική;

Κάναμε μάθημα στην παλιά Φιλοσοφική. Αυτή υπήρχε στα φοιτητικά μου χρόνια, επομένως σ' αυτή και στις αίθουσες αυτές δίδαξα μετά. Το ακροατήριο είναι πολύ περιορισμένο επίσης. Ζήτημα να ξεπερνάμε τους 30-40 φοιτητές όταν μπαίνουμε στο Πανεπιστήμιο και όταν βγαίνουμε είμαστε ακόμα λιγότεροι. Επομένως, και η σχέση με το οργανωμένο πανεπιστημιακό περιβάλλον είναι ως ένα σημείο ανθρωπινότερη, πάντως είναι οικειότερη από αυτήν που μπορεί να φανταστεί κανένας σήμερα.

Η μεγάλη τύχη είναι ότι σ' αυτήν την εποχή βρίσκονται στην ακμή τους πολλοί σπουδαίοι δάσκαλοι που συνέδεσαν τη διδασκαλία τους με τους ιδρυτικούς σκοπούς του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Θα ξέρετε ότι η ίδρυση οφείλεται στον Αλέξανδρο Παπαναστασίου και η σκόπευση ήταν να βγει ένα πανεπιστήμιο κατά κάποιο τρόπο εντελώς διαφορετικό από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, πιο προοδευτικό, πιο συγχρονισμένο, πράγμα το οποίο συνέβαινε σίγουρα. Και πρέπει να σας πω, αν και δεν είναι δική μου δουλειά να κάνουμε απολογισμό σε ονόματα, πάντως και οι θετικές σχολές είχαν μεγάλα ονόματα, του μαθηματικού του Βαρόπουλου και οι νομικές σχολές είχαν σπουδαία ονόματα, ο Φραγκίστας ήταν ένας από αυτούς, ο Δεληγιάννης αργότερα, ο Δεληβάνης, και φυσικά συμπίπτουν στη Φιλοσοφική Σχολή ονόματα τα οποία αργότερα τα μαθαίνει το πανελλήνιο. Εξέχει ο Κακριδής, που γίνεται και ο δάσκαλός μου μετά, σ' αυτόν εγώ διορίστηκα βοηθός και μ' αυτόν αρχίζω τη σταδιοδρομία μου τη μεταπτυχιακή. Έρχεται ο Πολίτης, ο οποίος ουσιαστικά ιδρύει τη νεοελληνική λογοτεχνία στη Φιλοσοφική Σχολή, ως τότε δεν υπάρχει. Υπάρχει πολύ σεβάσμια μορφή και πολύ σημαντική του Στίλπωνα Κυριακίδη, πατέρα της Άλκης Κυριακίδου-Νέστορος κτλ., ο οποίος δεν είναι ένας απλός διάδοχος του Πολίτη, που είναι πολύ σπουδαίος λαογράφος, είναι νομίζω και ένας ανθρωπολόγος για την εποχή εκείνη και βάζει τις βάσεις για τη γενικότερη επιστήμη της ανθρωπολογίας, και ακολούθησε με τον δικό της τρόπο τον δρόμο αυτόν και η Άλκη, κάνοντας σπουδαία πράγματα και εκείνη.

Η εποχή αυτή, από το '47 έως το '52 που είμαι εγώ φοιτητής, όπως μπορείτε να το ενθυμηθείτε, ήμαστε στα προ του εμφυλίου και τα εμφυλιακά χρόνια. Λίγο νωρίτερα γίνεται μία πρώτη εκκαθάριση αριστερών σπουδαίων καθηγητών στη Φιλοσοφική Σχολή, που θα έλεγα ότι φεύγουν χωρίς να διαμαρτύρονται ιδιαιτέρως οι άλλοι, νεότεροι, δημοκρατικοί βεβαίως καθηγητές, αλλά όχι αριστεροί εκδηλωμένοι. Να αναφέρω έτσι χαρακτηριστικά το όνομα του Θεοδωρίδη, του καθηγητή της φιλοσοφίας, του Σιγάλα, πολύ σημαντικές μορφές, επιστήμονες οι οποίοι αποπέμπονται και δεν επιστρέφουν μέσα στον πανεπιστημιακό χώρο ξανά.

Πού να το φανταστείτε ότι σε 15 χρόνια θα πάθετε το ίδιο...

Εξάλλου, και στα εμφυλιακά και στα μετεμφυλιακά χρόνια τα πράγματα είναι πολύ στριμωγμένα από την άποψη την πολιτική και την ασφαλίτικη, έτσι ώστε και οι καθηγητές δεν πολυμιλάνε για το θέμα του Εμφυλίου, δεν λέγεται λέξη περί αυτού, σαν να μην γίνεται τίποτα γύρω από τη Θεσσαλονίκη, αυτό τουλάχιστον μέσα στο Πανεπιστήμιο συμβαίνει. Θα περάσει αρκετός καιρός αναδρομικά για να καταλάβω κι εγώ τι έγινε ακριβώς μετά την ηρωϊκή εν πολλοίς Κατοχή, μονολότι μέσα στην Κατοχή στο Πανεπιστήμιο έχουμε και μια δράση και φοιτητική και καθηγητική πάρα πολύ έντονη έως ηρωϊκή. Να θυμηθώ τώρα ότι τα χρόνια αυτά είναι φοιτητής ο Μανόλης Αναγνωστάκης, και τότε στήνει το περίφημο φοιτητικό περιοδικό της εποχής εκείνης. Αυτό είναι το κλίμα πάντως. Δημοκρατική η Φιλοσοφική Σχολή, δημοκρατικό μεν αλλά όχι αριστερό και αρκετό επιφυλακτικό σε ό,τι συμβαίνει γύρω μέσα στο εμφυλιακό και μετεμφυλιακό κλίμα. Αυτό που φάνηκε άλλωστε και στη δυσκολία διορισμού δικού μου. Άργησα να γίνω βοηθός καθηγητή διορισμένος πέντε-έξι χρόνια. Δεν με διόριζαν λόγω του αριστερού μου παρελθόντος.

Τι δικαιολογία προβάλλανε;

Η δικαιολογία ήταν πολύ ρητή και εξάλλου υπήρχαν φάκελοι και από τότε και τα πράγματα λέγονταν με το όνομά τους. Στο σημείο αυτό, να πω και κάτι λίγο πιο ευτράπελο, το οποίο είναι νόστιμο, και γι' αυτό το λέω καμιά φορά: Ο Κακριδής πήγαινε και διαμαρτυρόταν γιατί καθυστερούσε ο διορισμός μου ως βοηθού, με το επιχείρημα ότι «έτσι φέρεστε και τα κάνετε μετά τα παιδιά να γίνουν κομμουνιστές». Λέω λοιπόν σε κάποια φάση στον Κακριδή: «Δάσκαλε, σας παρακαλώ, σταματήστε να πηγαίνετε, γιατί έτσι που πηγαίνετε και προδιαγράφετε σχεδόν ότι είμαι ή ότι θα γίνω κομμουνιστής, δεν θα διοριστώ ποτέ»!

Αυτή είναι η ατμόσφαιρα η πανεπιστημιακή, και μετά αρχίζει η σταδιοδρομία μου ως βοηθού, ως νεαρού φιλολόγου.

Αν μου επιτρέπετε μια παρατήρηση, η θέση του φοιτητή και του επιστήμονα σ' εκείνη τη Θεσσαλονίκη ήταν κάτι πολύ ξεχωριστό.

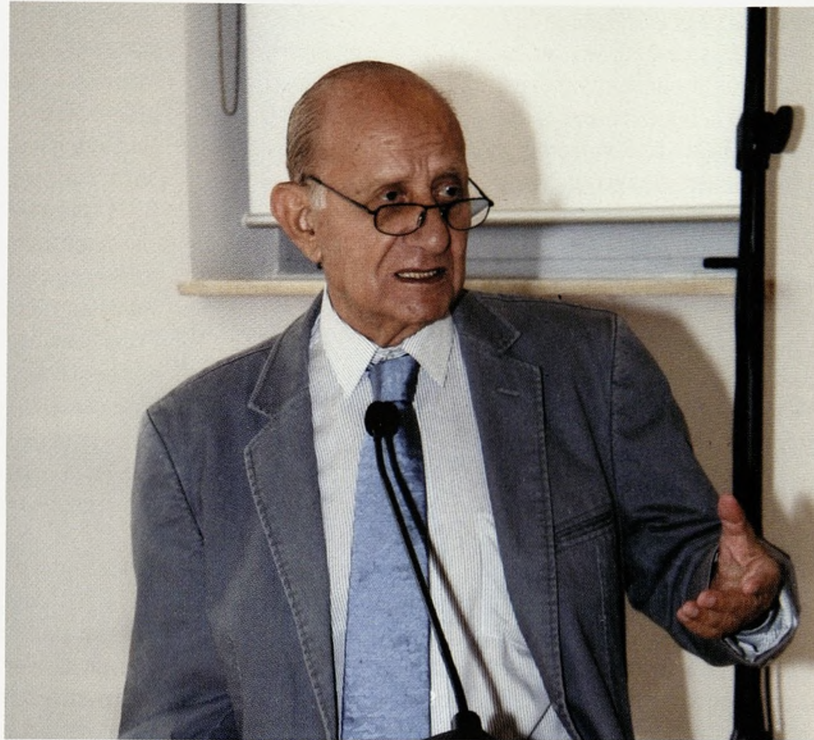
Και εδώ να μην υπερβάλλουμε. Η ολιγαριθμία για την οποία μί-

Η σχέση με τους μαθητές

Ωστόσο, μη φανταστεί κανείς πως κατά τη διάρκεια των παραδόσεων το ακροατήριο παρέμενε σιωπηλό ή παρίστανε το μαγεμένο για να ξεμπερδέψει μαζί του. Πώς θα μπορούσε άλλωστε; Ο Μαρωνίτης απηύθυνε πάντα "προσωπικές" ερωτήσεις: κάτι μεγαλύτερο και ανθεκτικότερο από το να σου απευθύνεται ονομαστικά.
Τι εννοώ; Καθώς ήταν αδύνατη, εκ των πραγμάτων, η απομνημόνευση τόσων πολλών ονομάτων από μέρους του, όμως δυνατός —και δαιμονικά, θα έλεγα, αξιοποιήσιμος— ο εντοπισμός εκείνου του εξωτερικού στοιχείου που διέκρινε, χωρίς βέβαια να εκθέτει, τον ένα φοιτητή μέσα στις πολλές δεκάδες, έπαιρνε αφορμή και φόρα απ' αυτό για να επερωτήσει σχετικά: «Ας μου πει λοιπόν η νεαρή με το βυζαντινό βραχιόλι». Ή: «θα ήθελε μήπως να βοηθήσει ο κύριος με τη μωβ πένα;».

Ενδύματα, αξεσουάρ όλων των χρωμάτων και σχεδίων, μαντίλια στον λαιμό και στρατιωτικά σακίδια παρατημένα στο πλάι, κομμώσεις κάθε τύπου, γυαλιά κοκάλινα και μεταλλικά, πλεγμένα χέρια, η απουσία ρολογιού στον αριστερό καρπό, ακόμα και «ο διπλανός που όλο σας γλυκοψιθυρίζει στο αυτί», έκαναν το ακροατήριο φανερό στα μάτια του και αξιοσύστατο. Η διάχυση της πληροφορίας ότι ο δάσκαλος αναγνωρίζει όλα τα παιδιά του, ότι καθένα αναδύεται αυτόνομα μέσα απ' το πήξιμο του ακροατηρίου είτε φορώντας ένα μαύρο κοντομάνικο μπλουζάκι είτε γράφοντας με το αριστερό, παρείχε μια πρωτόγνωρη αίσθηση ζεστασιάς και οικειότητας.

(Γεωργία Τριανταφυλλίδου, «Η Τέχνη της ακρόασης». Από το βιβλίο *Επέτειος*, που περιέχει κρίσεις και σχόλια για το έργο του Δημήτρη Μαρωνίτη, σε επιμέλεια Νάσου Βαγενά)

λησα προηγουμένως είχε και τον αντίστοιχο αντίκτυπο και στο διδακτικό προσωπικό, και όχι μόνο στο φοιτητικό. Όταν είναι λιγότεροι άνθρωποι, και μάλιστα μιας τέτοιας στάθμης και νοοτροπίας, η συνεννόηση και σε επίπεδο επιστημονικό και σε επίπεδο ανθρώπινο έχει άλλο βάθος και άλλη σύσταση απ' ό,τι σήμερα, που και να θέλουν να αναπτύξουν μέσα στο πανεπιστήμιο και οι δάσκαλοι και εν μέρει οι φοιτητές τέτοιου είδους σχέσεις σαν αυτές που θυμάμαι εγώ και στις οποίες αναφέρομαι τώρα, σχεδόν δεν μπορούν.

Μπορεί, αν θέλετε, να ενεργοποιήσουν τα πολιτικά τους ενδιαφέροντα, αλλά αυτό για το οποίο μιλάμε αυτήν τη στιγμή είναι κάτι το οποίο νομίζω ότι ανήκει στο ιστορικό παρελθόν και θα πρέπει και αυτό να αντιμετωπίζεται ως ιστορικό γεγονός, να μην ιδεολογικοποιείται καθ' υπερβολήν και επομένως να μην εξωραΐζεται εις βάρος του παρόντος ή του αμέσως παρελθόντος.

Νιώσατε ποτέ μέρος μιας ελίτ; Τότε σπούδαζαν πολύ λίγοι…
Ας τα συζητήσουμε με τη σειρά και θα σας εξηγήσω την άποψή μου. Γίνομαι βοηθός, φεύγω στη Γερμανία, κάνω μεταπτυχιακές σπουδές, κάνω το διδακτορικό μου, επιστρέφω, καταθέτω τη διατριβή μου, γίνομαι διδάκτωρ και πολύ γρήγορα μετά γίνομαι υφηγητής με εργασία ειδικά γραμμένη.
Αυτά μαζί με μια άλλη δραστηριότητα για την οποία μπορώ να μιλήσω, γιατί από τότε ανοίγεται προς τον χώρο της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Αυτά συμβαίνουν, ας πούμε, ώριμα και καθαρά έως το όριο της δικτατορίας, το οποίο με βρίσκει κατακέφαλα. Χαλάνε την πιάτσα αυτοί για 7 χρόνια και, όταν επιστρέφω το '74 προς το '75, τα πράγματα είναι εντελώς διαφορετικά. Και αρχίζει η ώριμη φάση της διδασκαλίας μου, είμαι σαραντάρης τότε, μπορείτε να μετρήσετε πόσα χρόνια πέρασαν διδακτικά πλέον. Επομένως, να απαντήσω ξανά στην ερώτηση, παρακολουθώ όλη αυτήν την εξέλιξη και του πανεπιστημίου σε ό,τι αφορά τα ποσοτικά του μεγέθη και σε ό,τι αφορά και τα ποιοτικά του μεγέθη από την εποχή εκείνη και ως την κρίσιμη εποχή της δικτατορίας και τη μεταδικτατορική περίοδο, και γι'αυτό αποφεύγω —και πιστεύω ότι έτσι πρέπει να γίνεται όταν υποβάλλονται ερωτήσεις αυτού του τύπου—, αποφεύγω να κάνω συγκρίσεις, αν θέλετε λίγο ανιστόρητες και αθέμιτες, για να συγκριθούν πράγματα τα οποία στην πραγματικότητα δεν είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους. Άλλο είναι ένα πανεπιστήμιο των 2.000 φοιτητών και άλλο είναι ένα πανεπιστήμιο των 50 και τον 60 χιλιάδων. Το προσωπικό το διδακτικό είναι ανάλογο, οι συμπεριφορές είναι ανάλογες. καθώς αυξάνονται τα ποσοτικά μεγέθη αλλάζουν και οι ποιότητες.

Εσείς διωχθήκατε και βασανιστήκατε στην δικτατορία. Αν θέλετε να κάνετε μια αναφορά σ' αυτό…
Πιστεύω ότι ήταν μία εποχή γενικότερης δοκιμασίας του ελληνικού λαού και ειδικότερα, αν θέλετε, του πανεπιστημιακού χώρου και του χώρου των διανοουμένων. Μέσα στη δικτατορία ήταν πραγματικά ένα σώμα ή ένα στρώμα, αν θέλετε, που έδρασε και μπήκε μέσα στο ρηξικέλευθο αυτό παιχνίδι και το πλήρωσε ακριβά. Εκεί λοιπόν την πλήρωσα και εγώ ακριβά, με τις τρεις φορές που μπήκα και βρήκα από το ΕΑΤ-ΕΣΑ, και την τελευταία φορά μάλιστα σώθηκα διά μαγείας. Εν πάση περιπτώσει όμως, και εδώ για να δείτε ότι όλα τα πράγματα έχουν μία διπλή όψη, θεωρώ ότι η εμπειρία αυτή στάθηκε οδυνηρή μεν αλλά εξαιρετικά ωφέλιμη και για τον τρόπο που εφεξής σκέφτομαι, και για τον τρόπο που εφεξής γράφω, και για τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρομαι, και έναντι του εαυτού μου και έναντι των άλλων. Επομένως, δεν πήγε εντελώς στράφι αυτή η οδυνηρή δοκιμασία. Και το ίδιο, και ως ένα σημείο ακόμη και το άνοιγμά μου το τόσο πρόωρο και τόσο έντονο, αν θέλετε, στη νεοελληνική φιλολογία και στη νεοελληνική λογοτεχνία οφείλεται εν πολλοίς σ' αυτήν την εμπειρία τη δικτατορική για την οποία σας μιλάω.

Αρχίζει βέβαια προδικτατορικά με τη δημοσίευση του μελετήματος για το *Άξιον Εστί* του Οδυσσέα Ελύτη και άλλων στις *Εποχές*, ένα λαμπρό περιοδικό της εποχής εκείνης. Από το 1974 όμως που επιστρέφω στο Πανεπιστήμιο διδάσκω ουσιαστικά και τα δύο αυτά μαθήματα, αρχαία φιλολογία και νεότερη λογοτεχνία. Δημιουργούνται σιγά σιγά γέφυρες δυναμικού τύπου ανάμεσα σε δύο χώρους οι οποίοι περισσότερο ήταν την εποχή εκείνη σε διάζευξη παρά σε σύζευξη.

Αρχαιογνωσία και νεογνωσία αρχίζουν να συναντώνται, να συμπλέκονται και πιστεύω και διαδοχικά να διαφωτίζει η μία την άλλη και να στηρίζει η μία την άλλη. Να μην αντιμετωπίζεται περίπου ως μίζερη και ως ανάξια η νεοελληνική φιλολογία έναντι της αρχαίας φιλολογίας αλλά περίπου ως ισότιμη, και πάντως μία φιλολογία στιβαρή και κυρίως όσον αφορά τον ποιητικό της χώρο, τον λογοτεχνικό γενικότερο και ειδικότερα τον ποιητικό της χώρο.

Αυτά για το ερώτημα το προηγούμενο. Είπα από την αρχή ότι οι κρίκοι θα είναι λίγο ασύνδετοι μεταξύ τους.

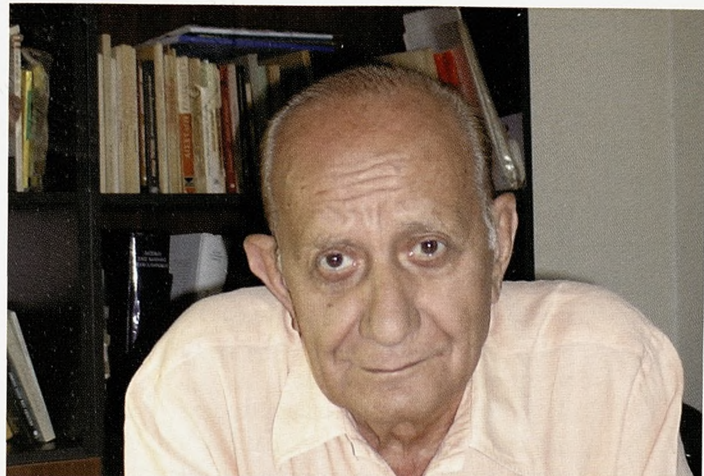
Τα κατάφερε τελικά το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης να είναι ξεχωριστή οντότητα, σε σχέση με τα πανεπιστήμια των Αθηνών;
Νομίζω ότι γενικά τα κατάφερε. Τα κατάφερε ενώ η προοπτική ήταν τα πράγματα να έχουν έναν ενεργότερο χαρακτήρα όσον αφορά και την πολιτική εγρήγορση και, αν θέλετε, και μία στάθμη υψηλότερη σε ό,τι αφορά την ίδια την επιστήμη. Το πράγμα μπλοκαρίστηκε και στους δύο αυτούς χώρους, περισσότερο στον χώρο της πολιτικής ευαισθησίας πάρα πολύ από την πολιτική της δικτατορίας έναντι του πανεπιστημιακού χώρου, συμπεριλαμβανομένου και του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης. Τα χρόνια ήταν δύσκολα. Γίνεται κάτι πολύ σημαντικό την εποχή εκείνη, που πιστεύω ότι είχε ένα πανελλήνιο ενδιαφέρον για τις ζυμώσεις που συμβαίνουν στον πανεπιστημιακό χώρο. Για πρώτη φορά διορίζονται λίγο πριν από τη δικτατορία και μπαίνουν μέσα στο διδακτικό προσωπικό παιδιά της εργατικής τάξης και της μικροαστικής τάξης. Περιμένει κανείς λοιπόν ότι θα έχουμε μία εκρηκτική ζύμωση με ένα τέτοιο δυναμικό. Αλλά εκεί η δικτατορία κόβει λίγο τα πόδια και ανακόπτει ως ένα σημείο και αυτήν την εξέλιξη την οποία υπαινιχτήκατε προηγουμένως. Δεν νομίζω, τουλάχιστον όσον αφορά τη Φιλοσοφική Σχολή και μια-δυο άλλες σχολές, ότι έχουμε πτώση της στάθμης. Ίσως έχουμε μία στασιμότητα σε σχέση με την υποσχετική κατάσταση που υπήρχε παλαιότερα.

Η εξόγκωση που Πανεπιστημίου όπως έχει γίνει, οι έντονες μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες, καλές για πολλά πράγματα, προβληματικές για άλλα, δημιούργησαν συνθήκες δύσκαμπτες ή πολύ εύκαμπτες και μέσα εκεί το παιχνίδι άρχισε να παίζεται.

Πώς είδατε την εξέλιξη του Πανεπιστημίου και κυρίως την επιστημονική αλλά και πνευματική του πορεία, κατά τη μεταπολίτευση;
Νομίζω ότι από τη δικτατορία βγαίνει ένας πληθυσμός νέων και ακμαίων ανθρώπων, με μία νοοτροπία και μία στάση που την υπαγόρευε εξάλλου και το κλίμα της δικτατορίας λίγο πολύ, αν όχι αριστερό, φιλο-αριστερό. Αυτό αλλάζει αρκετά με την άνοδο στην εξουσία του ΠΑΣΟΚ και του Αντρέα, ο οποίος προσαρμόζει στα δικά του προβλεπόμενα σχέδια και στις δικές που πολιτικές επιλογές, αν θέλετε, ακόμα και την ιδεολογία την αριστερή και την πολιτική γενικότερα νοοτροπία, και την πολιτική πρακτική, και την πολιτική θεωρία. Θεωρώ ότι συμβαίνει μάλλον κάτι αντίστροφο από αυτό που υπαινίσσεστε. Δηλαδή η άνοδος του Ανδρέα στην εξουσία δημιουργεί συνθήκες μάλλον απορρόφησης της Αριστεράς παρά εξόγκωσής της, μέσα στον χώρο αυτό ειδικότερα μάλιστα μοιάζει να τραυματίζει και να περιορίζει καθ' οδόν... μέχρι τώρα θεωρώ ότι είναι περιορισμένος αυτός ο χώρος, ο χώρος των διανοουμένων αριστερών, ο οποίος ήταν δικτατορικά και αμέσως μετά τη δικτατορία πολύ πιο στιβαρός και πολιτικά και πολιτισμικά και επιστημονικά ισχυρός και ο οποίος, νομίζω, ότι καθ' οδόν έχει χάσει λιγάκι τον μπούσουλα.

Έχει μείνει όμως το αίτημα. Γιατί δεν μιλούν οι διανοούμενοι, γιατί δεν υπάρχουν παρεμβάσεις σε μια δύσκολη συγκυρία;
Θα μου επιτρέψετε στη συνέντευξή μας να μην μείνουμε πολύ στο σημερινό μας πολιτικό παρόν, το οποίο είναι και πολύ δύσκολο. Μάλλον θα έλεγα ότι είναι ευτύχημα ότι παραμερίστηκε η ΝΔ, η οποία ευθύνεται για όλη αυτήν την κατάσταση προς χρεοκοπία και δεν μπορεί να μας το παίζει... Από εκεί και πέρα, υπάρχουν και μερικά διλήμματα, τα οποία εν πολλοίς είναι εκβιαστικά και πλαστά. Το δίλημμα, λόγου χάρη, τι στάση παίρνει κανείς για το μνημόνιο. Τι στάση παίρνετε, κύριε Μαρωνίτη, εσείς απέναντι στο μνημόνιο και σε όλη αυτήν την κατάσταση. Πιστεύω ότι είναι τόσο εκβιαστικό όσο αν, θέλοντας να ανοίξετε μία θρησκευτικού τύπου συζήτηση μαζί μου ή ανάλογη, με βάζετε πρώτα να πω το Πιστεύω και ύστερα να αρχίσουμε να συζητάμε.

Αν θέλετε, το ένα δίλημμα είναι τι κάνει κανείς και τι στάση κρατά απέναντι στο μνημόνιο και απέναντι στο ΔΝΤ σε σχέση

με το τι άλλο θα μπορούσε να γίνει. Εκτός αυτού, αν θα μπορούσε να γίνει καλύτερα, αυτό είναι μία συζήτηση διαφορετικού τύπου και πάντως όχι μία συζήτηση η οποία δεν είναι σωστό να παίρνει τη μορφή των εκβιαστικών διλημμάτων. Δεν επιτρέπω σε κανέναν να με καθίζει στο σκαμνί και το πρώτο πράγμα που με ρωτάει να είναι τέτοιο ώστε εγώ να πω το Πιστεύω και ενδεχομένως να βάζω και το Filioque για να συνδέομαι με τη Δύση. Αυτό αποκλείεται.

Η άλλη μεγάλη συζήτηση αφορά το αν υπονομεύεται αυτό που λέμε "ελληνικότητα" και αν συγκρούεται η συμφιλιώνεται με την "παγκοσμιοποίηση".

Θέματα αυτής της κατηγορίας γενικότερα, και εκπαιδευτικής αν θέλετε και πολιτικής και οικονομικής και μάλιστα οριακής πολιτικής διάστασης, μπορούν να αντιμετωπιστούν με δύο μεθόδους. Η μία είναι μέθοδος ιστορική, νηφάλια, κριτική. Η άλλη είναι εξ ορισμού ιδεολογική, και επομένως προκατειλημμένη με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Αν θέλετε, συμπαθητική, αλλά και κάποτε τόσο παθιασμένη και εμπαθής, ώστε δύσκολα μπορεί να καταλήξει κανείς σε ένα ωφελιμότερο συμπέρασμα. Καταρχήν ακόμα και το δίλημμα αν πρόκειται για τη σύγκρουση ή τη συμφιλίωση μεταξύ Ελλάδας και παγκόσμιας κοινωνίας, ελληνικής "ταυτότητας" και παγκοσμιοποιημένης "ταυτότητας", που δεν υπάρχει έτσι και αλλιώς, αυτό σίγουρα ανάγεται σε προβλήματα σημαντικά, τα οποία όμως και άλλου τύπου διατύπωση χρειάζονται και άλλου είδους πρόκριση μεθόδου. Εδώ είναι που λέω ότι η μέθοδος για τέτοιου είδους ερωτήματα θα πρέπει να είναι πάντοτε μέθοδος ιστορική και όχι μέθοδος ιδεολογική. Για να γίνω πιο συγκεκριμένος: επομένως, οποιαδήποτε φιλολογία ότι κινδυνεύει η ταυτότητά μας μέσα στο κλίμα της παγκοσμιοποίησης είναι καθαρά ιδεολογική και πιστεύω ότι είναι από την άποψη αυτή άκριτη και μη νηφάλια. Σε άλλη βάση θα τοποθετήσει κανείς το πρόβλημα, να κατανοήσει καταρχήν τις συνθήκες, για να καταλήξει εάν υπάρχει μία αλληλεπίδραση της μιας ή της άλλης μορφής, αν είναι εξ ολοκλήρου ωφέλιμη, εξ ολοκλήρου ζημιογόνος, αν είναι σε μερικά πράγματα ωφέλιμη και σε άλλα πράγματα προβληματική. Κυρίως αν είναι αναπόφευκτη ιστορικά ή αν είναι προαιρετική, και επομένως μπορεί να κάνει κανείς το ένα ή το άλλο. Αυτό είναι που μας χρειάζεται, πιστεύω, δηλαδή περισσότερο βασανισμένη, προβληματισμένη και νηφάλια σκέψη και λιγότερο συναισθηματικού τύπου ιδεολογικές και εν μέρει λαϊκίστικες εκδοχές, όπου μοιάζει να ψάχνουμε με το κερί αντιθετικά σχήματα για να αισθανόμαστε ανακουφισμένοι. Ο ένας το κάνει στην πολιτική με έναν ορισμένο τρόπο, ο άλλος το κάνει στην οικονομία, ο τρίτος το κάνει στις προσωπικές σχέσεις ή, αν θέλετε, στην καθημερινή συμπεριφορά των ανθρώπων, ο τέταρτος το κάνει στη σχέση των μεταναστών και των ντόπιων ανθρώπων. Θα επέμενα, και θα ήθελα να το γράψετε με έμφαση, ότι τα προβλήματα αυτά τα οποία δεν είναι ανύπαρκτα, χρειάζονται καταρχήν μία προσεκτικότερη επίγραψη. Χρειάζεται να επιγραφούν σωστά καταρχήν —γιατί και η επίγραψή τους είναι προκατειλημμένη και με αυτήν την επιγραφή τους δύσκολα αντιμετωπίζονται— και ύστερα, περνώντας στη συζήτησή τους και στην αντιμετώπισή τους την πρακτική, να μην μας διαφεύγει αυτή η αρχή για την οποία μιλώ: Προς Θεού, ιστορική μέθοδος και όχι ιδεολογικά προκατειλημένη άποψη και συναισθηματικού τύπου εκρήξεις. Δυστυχώς, εδώ λάθη γίνονται σχεδόν σε όλο το φάσμα το πολιτικό και το πολιτισμικό, αν θέλετε, από τη Δεξιά έως και την άκρα Αριστερά.

Σκέφτεστε συχνά τούς γονείς σας;

Ο πατέρας μου, που δεν ζει πια —τον βλέπω στα όνειρα μου συχνά τον τελευταίο καιρό— λεγόταν Νικόλαος, τον φωνάζανε Νίκο, η μάνα μου Αναστασία. Ο πατέρας μου ήταν ξανθός και αδύνατος, έτσι γίνομαι και εγώ σιγά σιγά, η μητέρα μου ήταν πιο μελαχρινή. Ήταν άνθρωποι με εντελώς ιδιαίτερη προσωπικότητα και τους χρωστώ πολλά πράγματα.

Έρχονται πια τα όψιμα πια χρόνια μετά τα ώριμα, η αναγωγή λίγο σ' αυτήν τη γονεϊκή σχέση γίνεται και στον ύπνο και στον ξύπνιο και πυκνότερη και νομίζω ότι και σοβαρότερη από ό,τι σε προηγούμενες ηλικιακές φάσεις, όπου κατά κάποιον τρόπο αυτός πάλι ο διαχωρισμός, οι γονείς από την μία πλευρά και τα παιδιά από την άλλη, εμποδίζει να δούμε κάποια πράγματα, ας το πω έτσι, πίσω-μπρος και όχι μονάχα προς την μία κατεύθυνση. Καθότι βρίσκομαι πια έτσι και εγώ στην ώριμη φάση μου, πρέπει να σας πω ότι *και* ανακαλώ με διαφορετικό τρόπο τη γονεϊκή σχέση *και* μπορώ να εκτιμήσω τον αγώνα των ανθρώπων αυτών, που σε χρόνια που για να ζήσουν οι ίδιοι και να μας σπουδάσουν και εμένα και την αδελφή μου τους βγήκε η Παναγία. Το τι έκαναν και τι κατόρθωσαν, μπράβο τους, μακάρι να κάναμε κι εμείς τα μισά από ό,τι έκαναν αυτοί. Δύο καπνεργάτες. ■

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ
Καθηγητή Πολιτικής Ιστορίας, Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Η ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΟΥ 20ού ΑΙΩΝΑ στις "συμπληγάδες" της Ιστορίας

Χρονογραφία - Χρονολόγιο*
Μέρος 2ο: 1912-1917

Η εποχή των κοσμογονικών γεγονότων

Η περίοδος από την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης (Οκτ. '12) ως τη μεγάλη πυρκαγιά (Αυγ. '17) φέρει τη σφραγίδα της κρίσιμης και αμφίβολης πορείας για τη μετάβαση της πόλης από τις δομές και την "ατμόσφαιρα" του οθωμανικού κράτους στις διαρθρώσεις, τις διεργασίες και το "κλίμα" της ελληνικής πολιτείας.

Τα πρώτα πέντε χρόνια της ελεύθερης Θεσσαλονίκης είναι γεμάτα από γεγονότα, εξελίξεις και ανατροπές: πρώτος και δεύτερος βαλκανικός πόλεμος, Συνθήκη Βουκουρεστίου, πρώτος παγκόσμιος πόλεμος, η Θεσσαλονίκη έδρα της Στρατιάς της Ανατολής, Εθνική Άμυνα, Τριανδρία, κύματα προσφύγων, πυρκαγιά του '17. Όλα αυτά προσδιορίζουν καθοριστικά τη φυσιογνωμία της πόλης και προκαλούν σοβαρές μεταλλαγές στον πληθυσμό και στον ψυχισμό του και στην κοινωνική τοπογραφία, καθώς δημιουργούν νέους δημόσιους χώρους και θεσμούς, συμβάλλουν στην ανάπτυξη του εργατικού κινήματος, της επιχειρηματικότητας και της καλλιτεχνικής ζωής και διαμορφώνουν μια νέα καθημερινότητα, μια καινούργια και ρευστή πολιτική πραγματικότητα (με εκλογές, κόμματα κτλ.) και έναν νέο ρόλο για την εφημεριδογραφία. Ποτέ άλλοτε στην ιστορική διαδρομή της Θεσσαλονίκης στον 20ό αιώνα δεν συνέβησαν στην πόλη τόσα πολλά και με ειδικό πολιτικό βάρος γεγονότα, όπως και ποτέ άλλοτε δεν αναδείχθηκαν τόσο πολύ οι αντιφάσεις και οι ιδιοτυπίες στην κοινωνία της και στον πολιτισμό της. Ενδιαφέρουσα είναι και η νοοτροπία που δημιουργήθηκε σε αρκετούς Θεσσαλονικείς σ' εκείνα τα πρώτα πέντε χρόνια της "μετέωρης" Θεσσαλονίκης:

Ωραία την επέρασα
μες στη Θεσσαλονίκη
θυμήθηκα το '12
που πήραμε τη νίκη

Μ. Βαμβακάρης [1938]

*Το χρονολόγιο διαρθρώνεται σε 5 μέρη - περιόδους που θα δημοσιεύονται ανά περίοδο με χρονολογική σειρά στα τεύχη του *Θεσσαλονικέων Πόλις* και θα ολοκληρωθούν στο τελευταίο τεύχος του έτους 2011

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΡΩΤΗ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΦΡΑΓΚΟΜΑΧΑΛΑ, ΟΔΟΣ ΤΟΠΧΑΝΕ ΠΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ ΤΩΝ ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΤΗΣ ΡΕΖΗ

ΖΗΤΩ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

ΔΟΞΑ ΚΑΙ ΤΙΜΗ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΤΡΑΤΟΝ

Το ιστορικό φύλλο της *Μακεδονίας* (28.10.1912)

[...] Ο ελληνικός πληθυσμός της πόλης παραληρούσε από τον ενθουσιασμό του [...] Όλοι μαζί, φωνάζοντας «Χριστός Ανέστη», αγκάλιαζαν και φιλούσαν στους δρόμους τους κουρασμένους και λασπωμένους φαντάρους [...] Οι δρόμοι της Θεσσαλονίκης είχαν γεμίσει από τα πεταγμένα φέσια των Ελλήνων...

Γ. Θ. Βαφόπουλος [1962]

Διαβάζουμε π.χ. στο βιβλίο της Μ. Tinayre, *Ένα καλοκαίρι στη Θεσσαλονίκη, Απρίλιος- Σεπτέμβριος 1916*, την εκμυστήρευση ενός Έλληνα Σαλονικιού που είχε πάρει την αμερικανική (!) υπηκοότητα:

[...] *Γεννήθηκα στη Θεσσαλονίκη και δεν την εγκατέλειψα ποτέ. Αλλά σε διάστημα πέντε μόλις χρόνων, από το 1912 μέχρι σήμερα, είδα εδώ αρχικά τον τούρκικο στρατό, έπειτα των ελληνικό και τον βουλγάρικο, ακολούθως τον ελληνικό στρατό μόνο του και στη συνέχεια τον γαλλικό, τον αγγλικό και τον σέρβικο στρατό. Ίσως αύριο να δω και τον ρωσικό ή τον ιταλικό στρατό. Ε λοιπόν, για να είμαι σίγουρος ότι θα ζήσω ήσυχα ανάμεσα σ' όλους αυτούς τους στρατούς, έγινα Αμερικανός!*

1912

Ωραία την επέρασα κτλ. κτλ.

Στις 27 Οκτωβρίου, και ενώ ο ελληνικός στρατός με επικεφαλής τον διάδοχο Κωνσταντίνο βρίσκεται, μετά από νικηφόρα προέλαση, «προ των πυλών» της Θεσσαλονίκης, υπογράφεται στο Τόψιν (Γέφυρα), μετά από διαπραγματεύσεις που άρχισαν στις 25 Οκτωβρίου και συνεχίστηκαν στις 26 Οκτωβρίου, το πρωτόκολλο παράδοσης της πόλης, από τον Τούρκο αρχιστράτηγο Χασάν Ταχσίν Πασά.

[...] *Πιεζόμενος* —γράφει στα απομνημονεύματά του ο Τούρκος αρχιστράτηγος— *από τα γεγονότα και τις εκκλήσεις αρχών και προξένων, έχοντας αντιληφθεί τον άμεσο κίνδυνο της βουλγαρικής εισβολής και διαπιστώσει την εγκατάλειψη των χαρακωμάτων* [...] *υπέκυψα για να σώσω τη ζωή χιλιάδων αθώων πλασμάτων και για να προλάβω την καταστροφή της πόλης* [...] *Η Θεσσαλονίκη χάθηκε αλλά και σώθηκε* [...] *Η Ιστορία ας με κρίνει* [...]

[Β. Νικόλτσιος - Β. Γούναρης, *Από το Σαραντάπορο στη Θεσσαλονίκη. Η ελληνοτουρκική αναμέτρηση του 1912 μέσα από τις αναμνήσεις του Στρατηγού Χασάν Ταχσίν Πασά*, 2002]

Στο πρωτόκολλο (που είχε συνταχθεί στα ελληνικά και στα γαλλικά από τον έφεδρο δεκανέα Ίωνα Δραγούμη και φέρει ως ημερομηνία την 26η Οκτωβρίου) αναγραφόταν μεταξύ άλλων ότι:

[...] *Η πόλη της Θεσσαλονίκης παραδίδεται εις τον Ελληνικόν Στρατόν μέχρι της συνάψεως της Ειρήνης* [...] Το Καραμπουρνού θα χρησιμεύσει ως τόπος στρατωνισμού των αφοπλισμένων Οθωμανών στρατιωτών [...]

Ημερομηνία 27 Οκτωβρίου 1912 φέρει και το τηλεγράφημα που έστειλε ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος (και το ανακάλεσε μόλις

Ο Ελληνικός Στρατός στη Θεσσαλονίκη (υδατογραφία του Κενάν Μεσαρέ)

πληροφορήθηκε την υπογραφή του πρωτοκόλλου) προς τον Κωνσταντίνο:

Αρχηγόν Στρατού

Παραγγέλλεσθε να αποδεχθήτε την προσφερομένην Υμίν παράδοσιν της Θεσσαλονίκης και εισέλθητε εις αυτήν άνευ τινός αναβολής. Καθιστώ Υμάς υπεύθυνον διά πάσαν αναβολήν έστω και στιγμής.

Αθήνα 27.10.1912

[Γ. Αναστασιάδης, «Ο Βενιζέλος "ξυνά" τον Κωνσταντίνο», *Ελευθεροτυπία/ Ιστορικά: Η συγκρότηση του νέου ελληνικού κράτους*]

Την Κυριακή 28 Οκτωβρίου ο ελληνικός στρατός εισέρχεται στη Θεσσαλονίκη.
Στην Αθήνα το γεγονός γιορτάστηκε με 101 κανονιοβολισμούς ενώ ήδη από την 26η Οκτωβρίου είχαν υπάρξει κωδωνοκρουσίες, δοξολογίες και διαδηλώσεις.

[Σπ. Καραβάς, «Εκατόν ένας κανονιοβολισμοί για τη Θεσσαλονίκη», στον τόμο *Στην τροχιά του Φ. Ηλιού. Ιδεολογικές χρήσεις και εμμονές στην Ιστορία και την πολιτική*, 2008]

Στον "συμμαχικό" βουλγαρικό στρατό, που είχε απειλήσει να καταλάβει την πόλη, ο αρχιστράτηγος Κωνσταντίνος χορήγησε «άδεια εισόδου» για ένα βουλγαρικό σύνταγμα αλλά στη Θεσσαλονίκη εισήλθε τελικά, λαθραία, ολόκληρη η μεραρχία του Θεοδώρωφ, [...] *για να δημιουργηθεί* (όπως γράφει ο Χασάν Ταχσίν) *από την πρώτη ακόμη στιγμή η αφόρητη και έκρυθμη κατάσταση που κατέληξε, αναπόφευκτα πλέον, στον άδοξο και καταστροφικό γι' αυτούς πόλεμο* [...]

Στο ημερολόγιό του (*Βαλκανικοί πόλεμοι 1912-1913*, 1988), ο Φιλ. Δραγούμης (που υπηρετούσε ως δεκανέας και είχε μπει στην πόλη από τις 27 Οκτωβρίου) σημειώνει:

28 Οκτωβρίου

[...] *Βρέχει και μου φαίνεται πως όλη η πολυποίκιλη Θεσσαλονίκη ισορροπείται σε κορυφή βελόνας* [...]

Η εφημερίδα *Μακεδονία* (που είχε παυθεί από τις 8 Αυγούστου 1912) επανεκδίδεται στις 27 Οκτωβρίου με ημερομηνία: 28 Οκτωβρίου, αναγγέλλοντας πανηγυρικά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης.

Σε έκτακτη έκδοση κυκλοφορούν και οι εφημερίδες *Νέα Αλήθεια* και *Εμπρός*.

[Μ. Κανδυλάκης, *Εφημεριδογραφία της Θεσσαλονίκης*, τομ. Β', 1912-1923, 2000]

Στις 29 Οκτωβρίου εισέρχεται στη Θεσσαλονίκη και ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ και πραγματοποιείται η επίσημη τελετή αλλαγής φρουράς, με μεγάλη παρέλαση μονάδων του ελληνικού αλλά και του βουλγαρικού στρατού.

Ο Γεώργιος Α΄ στο αρχοντικό του Κλ. Χατζηλαζάρου παρασημοφορεί για τις υπηρεσίες που πρόσφεραν στο έθνος τον Μητροπολίτη Γεννάδιο, τον πρόεδρο της ελληνικής κοινότητας Περ. Χατζηλαζάρου και τους Αλ. Άμποτ, Ν. Μπίσιο, Φιλ. Πα-

12 ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ 12

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

† ΚΩΝΣΤ. Δ. ΡΑΚΤΙΒΑΝ
ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
Ἀντιπροσώπου τῆς κυβερνήσεως ἐν Μακεδονίᾳ

ΕΓΓΡΑΦΑ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΕΚ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
(1912 - 1913)

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΙΩΑΝΝΟΥ Θ. ΔΗΜΑΡΑ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1951

Κ. Ρακτιβάν, *Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας* (1912-1913)

παγεωργίου, Κ. Τάττη, Μ. Θεοδωρίδη, Γ. Ηρακλείδη, Δ. Ζάννα, Δημοσθ. Αγγελάκη, Ν. Μάνο, Κ. Ρώμπαπα, Κ. Παπαγεωργίου, Αθ. Σερέφα, Ι. Κούσκουρα, Κ. Βελλίδη, Κ. Λαμπρίδη, Δ. Χαρδαλιά, Πολυξ. Αντωνίου, Ευ. Μιχαηλίδου, Αθ. Κωνσταντινίδη και Σπ. Νούκα.

Στο ημερολόγιό του ο Φ. Δραγούμης σημειώνει:

29 Οκτωβρίου

[...] *Ήμουνα με τη Νάτα στα πλούσια εμπορικά του δρόμου Σαμπρή Πασά* [...] *όταν έξαφνα ακούσαμε ταραχή, στρατιωτικές μουσικές, ζητωκραυγές, σούσουρο. Πεταχτήκαμε έξω και τι να δούμε; Πολύ βουλγαρικό στρατό που έμπαινε βαδίζοντας δίπλα δίπλα με τον ελληνικό. Δεξιά οι δικοί μας, αριστερά οι Βούλγαροι με ξεδιπλωμένες σημαίες και ύφος καταχτητάδων* [...]

Στις 30 Οκτωβρίου στον ναό του Αγίου Μηνά τελείται μεγάλη δοξολογία για την απελευθέρωση της πόλης.

Αποβιβάζεται στην προκυμαία της Θεσσαλονίκης, *υπό τους άπαυστους πυροβολισμούς και συρίζουσες σφαίρες*, ο υπουργός Δικαιοσύνης Κ. Ρακτιβάν. Τον συνοδεύουν ορισμένοι δημόσιοι υπάλληλοι και δημοσιογράφοι.

Την επόμενη μέρα (31 Οκτωβρίου) ο Ρακτιβάν αναλαμβάνει καθήκοντα Γενικού Διοικητή Μακεδονίας ως αντιπρόσωπος της ελληνικής κυβερνήσεως.

(Στρατιωτικός διοικητής της πόλης έχει αναλάβει ο αδελφός του Κωνσταντίνου, πρίγκιπας Νικόλαος, ενώ δήμαρχος παρέμεινε ο Οσμάν Σαΐτ.)

Στο "διάγγελμα" που ο Ρακτιβάν απευθύνει αυθημερόν *προς τους πληθυσμούς των υπό τον ελληνικόν στρατόν καταληφθεισών επαρχιών*, επισημαίνει μεταξύ άλλων ότι:

[...] *Ελάβομεν πάντες από κοινού τα όπλα κατά του τουρκικού κράτους διά να καταλύσωμεν την τυραννίαν και κακοδιοίκησιν* [...] *και να φέρωμεν τα αγαθά της ελευθερίας εις πάντας αδιακρίτως τους κατοίκους της χώρας, διότι αληθής ελευθερία δεν δύναται να νοηθεί άνευ τελείας ισότητος των υπό την σκέπην της αυτής πολιτείας διαβιούντων λαών* [...] *διά παγιώσεως διοικήσεως αξίας πεπολιτισμένου κράτους ισχυράς άμα και ισονόμου* [...]

[Κ. Ρακτιβάν, *Έγγραφα και σημειώσεις εκ της πρώτης ελληνικής διοικήσεως της Μακεδονίας, 1912-1913* (1951)]

Από τον Νοέμβριο εκδίδεται στη Θεσσαλονίκη παράρτημα της *Εφημερίδος της Κυβερνήσεως*, όπου δημοσιεύονται οι πράξεις της ελληνικής διοικήσεως [όπως σημειώνει ο Χ. Παπαστάθης στο *Η διοικητική οργάνωση της Μακεδονίας μετά την απελευθέρωσή της: Θεσσαλονίκεια και Μακεδονικά ανάλεκτα*, 1999].

Πλήρες σώμα του παραρτήματος αυτού δεν έχει διασωθεί σε καμία δημόσια βιβλιοθήκη. Όσες πράξεις εξεδόθησαν κατά την διάρκεια της θητείας του Κ. Ρακτιβάν δημοσιεύθηκαν αυτοτελώς σ' ένα τομίδιο και δύο παραρτήματα υπό τον τίτλο: «Οργανικαί διατάξεις, εγκύκλιοι και οδηγίαι του επί της Δικαιοσύνης Υπουργού ως Αντιπροσώπου της ελληνικής κυβερνήσεως υπό ταις υπό του Ελληνικού Στρατού καταληφθείσαις μακεδονικαίς χώραις», Θεσσαλονίκη 1913.

5 Νοεμβρίου: Στην εμπεριστατωμένη έκθεση γεγονότων που αποστέλλει προς τον πρωθυπουργό Ελ. Βενιζέλο ο Κ. Ρακτιβάν, μεταξύ άλλων αναφέρει:

[...] *Η κατάστασις της πόλεως υπό την έποψιν της δημοσίας τάξεως και ασφαλείας κατά την πρώτην ημέραν της αφίξεώς μου ήτο αληθώς τα μέγιστα ανώμαλος, πυροβολισμοί συνεχείς εις τας οδούς, αδικοπραγίαι στρατιωτών (Ελλήνων και Βουλγάρων) και αντεγκλήσεις.* [...] *Διά της προστεθείσης μικράς δυνάμεως της Κρητικής Χωροφυλακής ευθύς από της δευτέρας ημέρας οι πυροβολισμοί ηλαττώθησαν μέχρις ολοσχερούς σχεδόν καταπαύσεως, από της τρίτης ημέρας δ' έπαυσαν πράγματι εντελώς.* [...] *Από της Παρασκευής 2 Νοεμβρίου δυνάμεθα ειπείν ότι ευρισκόμεθα εις ομαλήν κατάστασιν δημοσίας ασφαλείας* [...]. *Ώρισα την λογοκρισίαν ως προληπτικήν, συστήσας έλεγχον ως προς δύο σημεία, ήτοι να διαγράφωνται αι ψευδείς ειδήσεις ως και αι αφορώσαι εις στρατιωτικάς κινήσεις και αι τυχόν υβριστικαί, προκλητικαί ή εξερεθιστικαί εκφράσεις εν τη αρθρογραφία.*

Και τα μεν ελληνικά και ξενόγλωσσα φύλλα υπετάγησαν εις την λογοκρισίαν ταύτην, ελαφρότατα ασκούμενην και ήδη επήλθε [...] *ομαλότης. Αι ισραηλιτικαί δε ιδίως εφημερίδες έπαυσαν την πολεμικήν αυτών, εκφραζόμεναι κατά το πλείστον ευνοίκως περί των ελληνικών αρχών. Τα βουλγαρικά όμως φύλλα αρνούνται να συμμορφωθώσι* [...].

[Οι Βούλγαροι] *παρουσιάζονται αποκαλύπτως ως συγκατέχοντες μεθ' ημών την πόλιν, καταλαμβάνουσι κτίρια, σταθμούς, δημοσίας αποθήκας* [...] *Εκτός της Αγίας Σοφίας και των δημοσίων καταστημάτων, δηλ. το Αυτοκρατορικόν Λύκειον Ιναντιέ* [...], *Ιωαννίδειον Αστικόν σχολείον, οικίας του δημοσίου επί της λεωφόρου Χαμηδιέ,* [...] *κατέλαβον το τηλεγραφείον του Σταθμού, κατόπιν δε και αυτόν τον σταθμόν της γραμμής Κωνσταντινουπόλεως* [...]

Στις 9 Νοεμβρίου αρχίζει να λειτουργεί η Εφορεία των Αρχαιοτήτων *παρά τη Γενική Διοικήσει Μακεδονίας*, με πρώτο και μοναδικό, αρχικά, υπάλληλο τον Γεώργιο Οικονόμο.

[Ιουλία Βοκοτοπούλου, «Τα πρώτα 50 χρόνια της Εφορείας Κλασικών Αρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης», *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, Κ.Ι.Θ., 1986]

Για τους προσανατολισμούς και τους επαναπροσανατολισμούς των Εβραίων της Θεσσαλονίκης μετά την είσοδο του ελληνικού στρατού, βλ. Ρ. Μόλχο, «Η εβραϊκή κοινότητα της Θεσσαλονίκης και η ένταξή της στο ελληνικό Κράτος, 1912-1919» [: *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, ό.π.].

Ήτο εκπληκτικόν, γράφει ο υπαρχηγός του ελληνικού Επιτελείου Δουσμάνης στ' *Απομνημονεύματά* του. *Μ' όλους τους κανονιοβολισμούς και τους πυροβολισμούς εντός της πόλεως, η ζωή αυτής δεν εσταμάτησεν. Η κίνησις εις τα διαμερίσματα όπου δεν υπήρχαν βουλγαρικαί φρουραί ήτο η συνήθης. Ουδείς πανικός των κατοίκων εσημειώθη, ουδείς τυχαίος τραυματισμός πολίτου.*

[Απ. Βακαλόπουλος, *Η Θεσσαλονίκη στα 1430, 1821 και 1912-1918*, 1947]

Τα γεγονότα πριν και μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης καταγράφει τεκμηριωμένα ο Σπ. Κουζινόπουλος (*Το μεγάλο άλμα. Η απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης*, 1997)

Στις 28 Νοεμβρίου τοποθετείται ως αρμόδιος για την οργάνωση των Οικονομικών Υπηρεσιών στις Νέες Χώρες ο Γ. Κοφινάς (1869-1949).

Στο ημερολόγιό της (*Η Θεσσαλονίκη του 1912 μέσα από τα σχέδια της Θ. Φλωρά-Καραβία*, 1991), η Θ. Φλωρά-Καραβία σημειώνει:

28 Νοεμβρίου

Το Διοικητήριο, μεγαλοπρεπές μέγαρο, δεσπόζει της πόλεως [...] *Κίνησις αέναος από αμάξια και κόσμο ποικίλο, πολίται και στρατιωτικοί ανεβοκατεβαίνουν και ανάμεσα Τούρκοι και χανούμισσες και Εβραίες* [...] *Πηγαίνουν αθορύβως πιθανόν κάτι να παρακαλέσουν ή να παραπονεθούν* [...]
Ο Νομάρχης Π. Αργυρόπουλος [...] *δέχεται όλον τον κόσμο και ακούει τον καθένα με πολλήν ευπροσηγορίαν* [...]

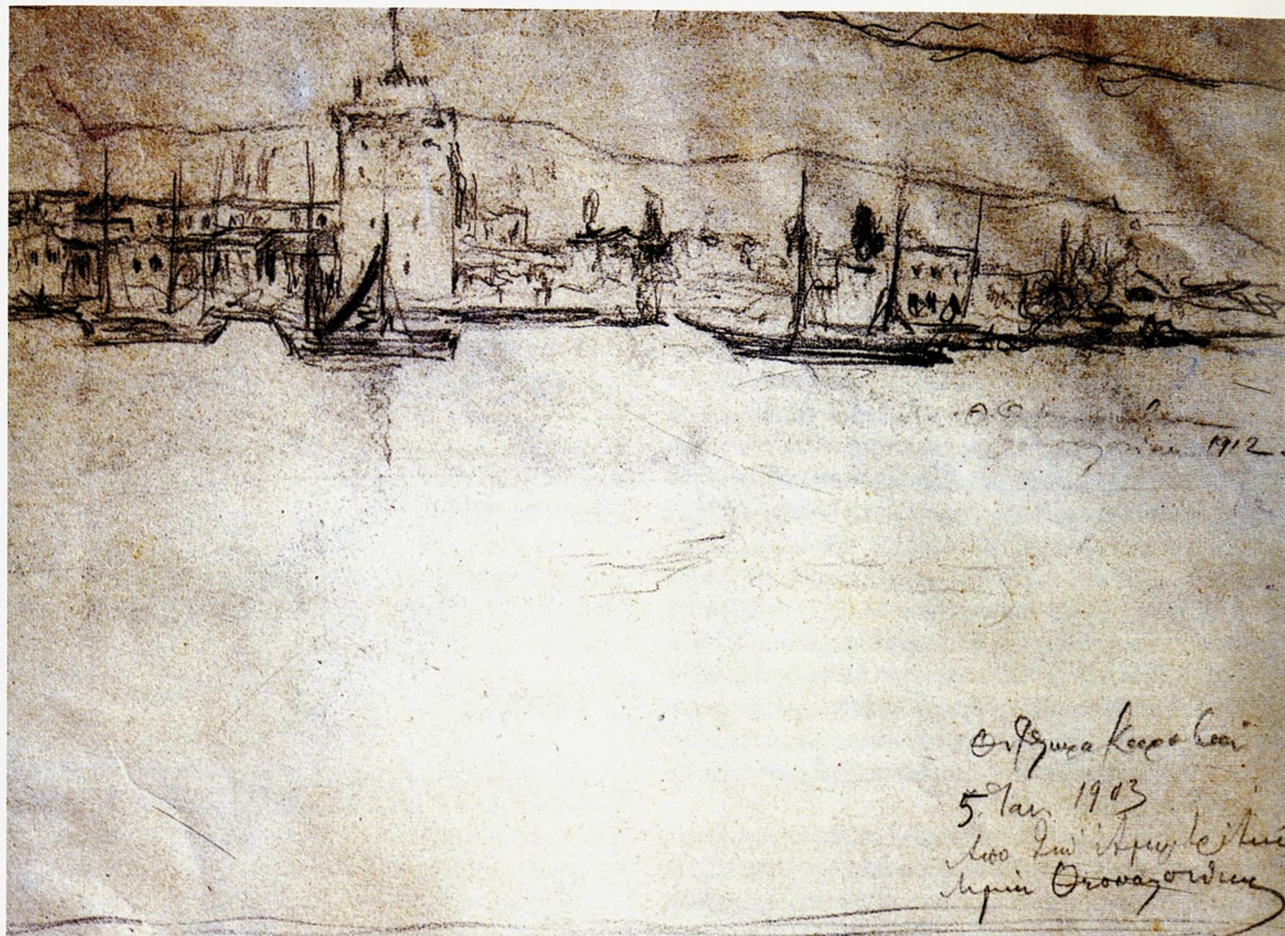
Στη σκεπαστή αγορά συμφύρονται αμάξια, κάρα, κόσμος με φέσια, αυτοκίνητα, εφημεριδοπώλες.
— Εδώ, κύριοι, τα κοσμοϊστορικά γεγονότα με μια πεντάρα, φωνάζει ο Αθηναίος λούστρος, μετατεθείς από τους δρόμους των Αθηνών στα καλντερίμια της Θεσσαλονίκης.
— Εδώ η *Αλήθεια*.
— Το *Εμπρός*.
— *Πράδο*.
— Εφημερίδες των Αθηνών

Στις 17 Δεκεμβρίου αρχίζουν να λειτουργούν στην πόλη τα πρώτα ελληνικά δικαστήρια.

Το πρώτο κύμα Ελλήνων προσφύγων κυρίως από τη Μακεδονία, τη Θράκη και τη Μ. Ασία έχει κατακλύσει την πόλη. Μουσουλμάνοι πρόσφυγες συγκεντρώνονται σε σκηνές κοντά στη Γεωργική Σχολή.

Η Θ. Φλωρά-Καραβία σημειώνει στο ημερολόγιό της:

26 Δεκεμβρίου
[...] *Μακράν, στις υπωρείες του Χορτιάτη διακρίνομεν πλήθος σκηνών. Στην «Σκηνούπολιν» διαμένουν Τούρκοι των χωριών που κατέλαβαν οι Βούλγαροι* [...] *Τα σπίτια, τα χωράφια τους είναι ερημωμένα, καμένα* [...]

Η Θεσσαλονίκη από την «Αμφιτρίτη», 5.1.1913
(Πίνακας της Θ. Φλωρά-Καραβία)

1913

6 Ιανουαρίου: Η πρώτη τελετή αγιασμού των υδάτων (Θεοφάνια) στην αποβάθρα του Λευκού Πύργου.

Στις 25 Ιανουαρίου ο Ελευθέριος Βενιζέλος φθάνει σιδηροδρομικώς στη Θεσσαλονίκη. Τον υποδέχεται ο λαός της πόλης με ιδιαίτερο ενθουσιασμό.

Στις 5 Μαρτίου δολοφονείται ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ στη Λεωφόρο των Εξοχών (σήμερα Βασ. Γεωργίου) από τον "ανισόρροπο" Αλ. Σχινά. Τον διαδέχεται στον θρόνο στις 8 Μαρτίου ο Κωνσταντίνος Α΄. Στις 8 Απριλίου οι εφημερίδες της πόλης αναγράφουν την είδηση ότι «Ο Σχινάς, οδηγούμενος εις τον ανακριτήν, διέφυγε της προσοχής των φρουρών και έπεσεν από παράθυρον του Διοικητηρίου εις το λιθόστρωτον της αυλής, φονευθείς επί τόπου».
[Για τη δολοφονία του Γεωργίου Α΄, βλ. Γ. Αναστασιάδης, *Το παλίμψηστο του αίματος. Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη, 1913-1968*, 2010]

16 Μαρτίου. Υποβάλλεται ο πρώτος προϋπολογισμός του Δήμου Θεσσαλονίκης στη Νομαρχία (Εγκρίθηκε στις 18.4.13).
[Κ. Καριζώνη-Χεκίμογλου, «Πρώτος προϋπολογισμός Δήμου Θεσσαλονίκης μετά την απελευθέρωση, 1913» (*Θεσσαλονίκη*, Επιστ. Επετ. Κ.Ι.Θ. του Δήμου Θεσσαλονίκης, τόμος 4ος, 1994)]

Για το "κοσμογονικό" έργο της πρώτης ελληνικής διοικήσεως βλ. Αν. Τάχος, *Η συμβολή της ελληνικής διοικήσεως στην παλιγγενεσία των Νέων Χωρών*, 1979.

23 Μαρτίου. Το Μπέχτσιναρ, μετά από «λαϊκό διαγωνισμό», μετονομάζεται σε «Κήπο των Πριγκίπων» προς τιμήν των γόνων της βασιλικής οικογένειας. *Τον τόπον αυτόν*, γράφει η *Νέα Αλήθεια*, *η Θεσσαλονίκη εξακολουθεί να αγνοεί, αν και πρόκειται για δημόσιο κήπο που περιβρέχεται από τα γαλανά νερά του Θερμαϊκού και έχει λαμπρή θέα* [...].

18, 19, 20 Απριλίου. Ενδιαφέρουσα συνέντευξη στην εφ. *Νέα Αλήθεια* του Γ. Κοφινά για το μέλλον της Θεσσαλονίκης υπό την ελληνική διοίκηση.
[*Η Θεσσαλονίκη στα 1912-13. Έκθεση ιστορικών τεκμηρίων*, 1993]

28 Απριλίου. Σύμφωνα με τη διενεργηθείσα απογραφή, ο πληθυσμός της Θεσσαλονίκης ανέρχεται σε 157.889 κατοίκους:
Ισραηλίτες 61.439 (38,91%)
Μουσουλμάνοι 45.867 (29,05%)
Έλληνες 39.956 (25,30%)
Βούλγαροι 6.263 (3,96%)
Άλλες εθνότητες 4.364 (2,76%)

Η Θεσσαλονίκη πριν από την πυρκαγιά
(Φωτογραφία του Φρεντ Μπουασονά: Γιάννη Κωνσταντινίδη, *Θεσσαλονίκη 1913+1919*, 1989)

Στα τέλη Απριλίου, η Ορθόδοξη Κοινότητα Θεσσαλονίκης («Κοινοτική Αντιπροσωπεία») αποδέχεται παλαιότερο αίτημα του «Ηρακλή» που αφορούσε δανειοδότηση του συλλόγου για έργα στο γήπεδό του, που βρισκόταν στο σημερινό πάρκο της Χ.Α.Ν.Θ. και του είχε παραχωρηθεί ατύπως από την Κοινότητα. Το αίτημα απορρίπτεται όμως από τον αντιπρόσωπο της Κυβερνήσεως, Κ. Ρακτιβάν.
[Ευ. Χεκίμογλου, *Ο Νικόλαος Μάνος και ο Μεσοπόλεμος στη Θεσσαλονίκη* (2010)].

Στις 6 Μαΐου εγκαινιάζεται σε κτίριο της οδού Βενιζέλου το πρώτο κατάστημα της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος.

17 Μαΐου. Λήγει ο πρώτος βαλκανικός πόλεμος. Με τη Συνθήκη του Λονδίνου, η Τουρκία παραχωρεί όλες τις βαλκανικές της κτήσεις.

17 Ιουνίου. Αρχίζει ο δεύτερος βαλκανικός πόλεμος, με επίθεση του βουλγαρικού στρατού εναντίον των Ελλήνων και των Σέρβων.

Στη Θεσσαλονίκη, μετά την άρνηση των Βουλγάρων να συμμορφωθούν προς το τελεσίγραφο του στρατηγού Καλλάρη, ο ελληνικός στρατός εκδιώκει από την πόλη, μετά από αιματηρές μάχες, τις βουλγαρικές στρατιωτικές μονάδες.
(Απώλειες: Έλληνες, 18 νεκροί και 13 τραυματίες. Βούλγαροι, 60 νεκροί, 17 τραυματίες και 1.359 αιχμάλωτοι)

Στις 18 Ιουνίου ο Στ. Δραγούμης διαδέχεται τον Κ. Ρακτιβάν στα καθήκοντα του Γεν. Διοικητή Μακεδονίας.

Στις 11 Ιουλίου, με εγκύκλιό του, ο Γεν. Διοικητής Μακεδονίας Στ. Δραγούμης προτρέπει τους πολίτες των Νέων Χωρών να αγαπούν τα αρχαία μνημεία, δεδομένου ότι *ο βαθμός πολιτισμού παντός έθνους εμφαίνεται εν τη στοργή προς το παρελθόν αυτού.*

2 Αυγούστου. Ο Γεν. Διοικητής Στ. Δραγούμης αποφασίζει να ιδρυθεί βυζαντινό μουσείο στη Θεσσαλονίκη. Τελικά, το Βυζαντινό Μουσείο θα ιδρυθεί το 1914 στην Αθήνα.

10 Αυγούστου. Με τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου λήγει ο δεύτερος βαλκανικός πόλεμος και εδραιώνεται η ενσωμάτωση της Μακεδονίας στην Ελλάδα.

Μετά τη Συνθήκη του Βουκουρεστίου καταφθάνει στην πόλη το δεύτερο κύμα προσφύγων από Δεδεάγατς, Ξάνθη, Στρώμνιτσα, Μελένικο, Θράκη κ.ά.
Αρχίζουν να αναχωρούν για την Τουρκία χιλιάδες μουσουλμάνοι της Μακεδονίας.

23 Αυγούστου. Με διάταγμα του Γεν. Διοικητή Μακεδονίας κηρύσσονται «εθνικά αρχαιολογικά μνημεία» ο Λευκός Πύργος και τα τείχη της πόλης.

Στο φύλλο της 25ης Αυγούστου, η *Νέα Αλήθεια* μας πληροφορεί ότι στον παραλιακό κινηματογράφο «Πατέ» *ο κοσμάκης [...] τρέχει να χωθεί στο σκοτάδι για να βρει καταφύγιο.*

1 Σεπτεμβρίου. Ο Αλ. Παπαναστασίου γράφει από το ξενοδοχείο «Σπλέντιτ» προς τη μητέρα και την αδελφή του:

Η Θεσσαλονίκη τώρα δεν έχει την ανήσυχον και πολυτάραχον όψιν των πρώτων ημερών της καταλήψεως [...] Δεν χορταίνω να βλέπω τον Θερμαϊκό κόλπο. [...] Μου αρέσει υπερβολικά αυτή η πόλις. Ακόμη δεν μπορώ να πιστέψω ότι ανήκει σε μας [...]

1914

Ιδρύεται το Κρατικό Ωδείο της πόλης.
Την προηγούμενη χρονιά ο Ελ. Βενιζέλος είχε εκμυστηρευτεί στον Α. Καζαντζή:

Έχω λάβει την απόφασιν να ιδρύσω στη Θεσσαλονίκη ένα ωδείον, ένα ανώτερον μουσικόν ίδρυμα, διότι πιστεύω ότι θα 'ναι ένα μέσον επαφής των ξένων της Θεσσαλονίκης, των αλλοεθνών και αλλόθρησκων, των οποίων τα παιδιά, εγγραφόμενα διά την μουσικήν, θα εδιδάσκοντο κατ' ανάγκην και την ελληνικήν και θα ησθάνοντο ότι η Ελλάς είναι πολιτισμένον κράτος.

Ο πρώτος διευθυντής του Ωδείου, Α. Καζαντζής, αφηγείται:

[...] *Έφθασα εις την Θεσσαλονίκην το 1915 με το χαρτί του διορισμού μου και τίποτε άλλο. Ούτε οίκημα, ούτε όργανα, ούτε τίποτα από τα λοιπά απαραίτητα* [...]

Στις 5 Μαρτίου εκδίδεται μια από τις πιο μακρόβιες εφημερίδες της πόλης, *Το Φως*, από τον Δημοσθένη Ρίζο.

Στις 28 Μαρτίου ξεκινάει η μεγάλη απεργία των καπνεργατών που οργανώθηκε από τη Φεντερασιόν. Μετά από συγκρούσεις, συλλήψεις και διαβουλεύσεις, υπογράφεται στις 7 Απριλίου συμφωνία εργοδοτών και εργαζομένων.

Στις 29 Μαΐου ιδρύεται ο «Σύνδεσμος Ελλήνων Συντακτών» Θεσσαλονίκης, με πρόεδρο τον Μίνω Λαγουδάκη.

8 Ιουνίου. Συλλαμβάνονται και εκτοπίζονται στη Νάξο, με διαταγή του Γεν. Διοικητή Μακεδονίας, Θ. Σοφούλη, ο Αβρ. Μπεναρόγια, γραμματέας της Φεντερασιόν, και ο Σάμουελ Γιονά, γραμματέας του καπνεργατικού συνδικάτου, ως *επικίνδυνοι δια την δημοσίαν ασφάλειαν.*

Ιούλιος. Πρώτη γνωστή έκθεση ζωγραφικής. Παρουσίασαν 236 έργα τους οι Μαλέας, Βανδώρος, Γουναρόπουλος.
[Αλ. Γουλακη-Βουτυρά, «Προπολεμικές εκθέσεις ζωγραφικής στη Θεσσαλονίκη», στον τόμο *Η Θεσσαλονίκη μετά το 1912*, Κ.Ι.Θ. 1986.]

Αύγουστος. Η φωτιά του πρώτου παγκοσμίου πολέμου έχει αρχίσει να εξαπλώνεται σ' όλη την Ευρώπη.

Ιδρύεται ο Σύνδεσμος Βιομηχάνων Μακεδονίας, με πρόεδρο τον Περ. Χατζηλαζάρου.

Ιδρύεται το Εμπορικόν και Βιομηχανικόν Επιμελητήριον.

25 Μαρτίου. Ιδρύεται ο Αθλητικός Σύλλογος «Άρης».
Η ίδρυση του συλλόγου ξεκίνησε από μια παρέα παιδιών που συμμετείχε τότε στην ποδοσφαιρική ομάδα του Γυμνασίου Θεσσαλονίκης.
Το 1914 το Γυμνάσιο διχοτομήθηκε σε Α΄ και Β΄. Συστεγάστηκαν μέχρι το 1918 στο κτίριο του Γυμνασίου (μετέπειτα γνωστό ως Οικοκυρική Σχολή), στην περιοχή της Καμάρας, στην οδό Εγνατία.
Το 1918 το Α΄ Γυμνάσιο μετακόμισε στην οδό Β. Γεωργίου. Ο «Άρης» δηλαδή ιδρύθηκε ουσιαστικά από Καμαριώτες αλλά η ιστορική του διαδρομή είναι συνυφασμένη με την περιοχή της Αγ. Τριάδας.
[*Αθλητικός Σύλλογος «Άρης», 1914-2004*, Κ.Ι.Θ., 2004]

Ιδρύεται ο Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Ιδρύεται το Ιωακείμιο Λύκειο του Χρ. Δέλλιου στην οδό Χαλκιδικής (περιοχή Διαγωνίου).

Ιδρύεται ο Ιατρικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Στις 19 Αυγούστου ανεβαίνει στη «Νέα Σκηνή» (λεωφόρος Εθνικής Αμύνης;) η πρώτη θεσσαλονικιώτικη επιθεώρηση: Μιχ. Καρακωνσταντίνου, *Ο καθρέπτης της Θεσσαλονίκης*, από τον θίασο Φ. Απέργη.
[Γιαν. Σιδέρης, «Τα τέσσερα πρώτα θεατρικά χρόνια της ελευθερωμένης Θεσσαλονίκης, 1912-1915»: *Νέα Εστία*, τχ. 850, 1.12.1962]

Στις 29 Οκτωβρίου η Φεντερασιόν διοργάνωσε χοροεσπερίδα και θεατρική παράσταση στην αίθουσα Λευκού Πύργου, για να καλύψει με τις εισπράξεις τα έξοδα της δίκης και της εξαγοράς της ποινής του Γιούδα Αρδίτι, ο οποίος είχε διωχθεί επί εξυβρίσει διά του Τύπου του Βασιλέως Κωνσταντίνου, με άρθρο του στην εφ. *Αβάντι*.
[Κ. Τομανάς, *Το θέατρο στην παλιά Θεσσαλονίκη*, 1994]

Η βροχή μας υπενθύμισεν ότι έχομεν ένα Δήμαρχον και Δημοτ. Συμβούλιον χωρίς να έχουμε δημοτικά έργα και δρόμους...

Μακεδονία, 10 Δεκ. 1914

1915

Διαβάζουμε στην εφ. *Το Φως* (14 Φεβρουαρίου) τις σημειώσεις του Αθηναίου δημοσιογράφου Χαρ. Παπαντωνίου:

Οι σύμμαχοι αποβιβάζονται στο λιμάνι της πόλης

[...] *Είχα να δω την Θεσσαλονίκη από την αμφίβολη εποχή των Νεοτούρκων. Την βλέπω τώρα ακόμη περισσότερον αμφίβολον. Η Θεσσαλονίκη είναι η πόλη των μεγάλων και συνταρακτικών μεταπτώσεων* [...]. *Όταν υποκύπτει να φοβήσαι την νάρκωσίν της, όταν κινείται να προσέχεις την πορείαν της* [...]

25 Φεβρουαρίου. Ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος εξαναγκάζεται σε παραίτηση από την Αυλή. Διαλύεται πρόωρα η Βουλή που είχε αναδειχθεί από τις εκλογές της 11.3.1912.

18 Μαρτίου. Εγκαίνια τηλεφωνικής γραμμής Αθηνών - Θεσσαλονίκης

Απρίλιος. Αρχίζουν εργασίες διαμόρφωσης Γυμναστηρίου στον χώρο που παραχωρήθηκε στον «Ηρακλή» δίπλα στο «Ιναντιέ» (κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου, στη σημερινή Πλατεία Χημείου)

4 Μαΐου. Εκδίδεται η εφημερίδα *Ελλάς* του Κ. Αυγέρη.

11 Μαΐου. Εκδίδεται η καθημερινή απογευματινή εφ. *Άγκυρα* του Ι. Κούμενου.

Στις 31 Μαΐου, στη βαριά σκιά του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, οι πολίτες της Θεσσαλονίκης κλήθηκαν για πρώτη φορά στις κάλπες ελληνικών βουλευτικών εκλογών, μέσα σε φορτισμένη πολιτική ατμόσφαιρα, με δεσπόζοντα τον διαχωρισμό σε βενιζελικούς και αντιβενιζελικούς και με τον θρόνο να έχει εμπλακεί απροκάλυπτα στην πολιτική αντιπαράθεση (οι φωτογραφίες του βασιλιά Κωνσταντίνου στην προεκλογική περίοδο ήταν τοιχοκολλημένες δίπλα στις φωτογραφίες του αρχηγού του Λαϊκού Κόμματος, Δ. Γούναρη).
Στους εκλογικούς καταλόγους εφέροντο εγγεγραμμένοι:

14.204	(37%)	Ισραηλίτες
13.353	(35,3%)	Έλληνες ορθόδοξοι
8.900	(23,11%)	Μουσουλμάνοι
700	(1,8%)	Αρμένιοι
969	(2,5%)	λοιπές εθνότητες

Στην «εκλογική περιφέρεια» της Θεσσαλονίκης (η οποία τότε περιελάμβανε και τις περιοχές Πρωτοδικείου Κατερίνης, Βέροιας, Νάουσας, Λαγκαδά, Χαλκιδικής και Κιλκίς, έλαβαν μέρος τρεις πολιτικοί σχηματισμοί:

Ο συνδυασμός της «Ηνωμένης Αντιπολίτευσης» (η αντιβενιζελική παράταξη σ' ενιαίο ψηφοδέλτιο με τη Φεντερασιόν), που συγκέντρωσε κατά «μέσο όρο» (εκλογές με σφαιρίδια) 39.265 ψήφους και κέρδισε και τις 32 έδρες.
Ο συνδυασμός του Κόμματος των Φιλελευθέρων (η βενιζελική παράταξη), που συγκέντρωσε κατά μέσο όρο 27.565 ψήφους.
Ο συνδυασμός των «Ανεξαρτήτων», που δημιουργήθηκε γύρω από τη «Νέα Λέσχη» και το τοπικό «Λαϊκό Κόμμα», τον Σύνδεσμο Βιομηχάνων κ.ά. Ο εκλογικός αυτός σχηματισμός, που εξέφραζε την τάση του αστικού κόσμου της πόλης να αποσπασθεί από τα αθηναϊκά πολιτικά κόμματα, συγκέντρωσε 24.717 ψήφους.

Στις εκλογές επικράτησε ο Ελ. Βενιζέλος: κέρδισε 185 από τις 314 έδρες. Ο Δ. Γούναρης συγκέντρωσε 90. Η Βουλή που διαλύθηκε μετά από πέντε μήνες αναβίωσε (ως «Βουλή των Λαζάρων») τον Ιούνιο του 1917 και έζησε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1920.

Αύγουστος 1916. Το κίνημα της Εθνικής Αμύνης: Μπροστά στο Διοικητήριο

Η Θεσσαλονίκη στον αστερισμό του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου

Η Θεσσαλονίκη του 1915 ήτο μια αρχαία πόλις που σχεδόν περιέπαιζε την ιστορίαν της [...]. Τροχιόδρομοι, παρδαλά καφενεία και ευτελή ξενοδοχεία με ηχηρά ονόματα (Σπλέντιτ, Όλυμπος Παλλάς, κτλ.), ένα κράμα βαλκανικής Μασσαλίας και δευτέρας τάξεως Πορτ-Σάιντ [...]

Άλαν Πάλμερ
[*Το Μακεδονικόν Μέτωπον και ο Ελληνικός διχασμός*]

Ημέραν τινά βροχερά [...] του έτους 1915 η ωραία Νύμφη του Θερμαϊκού εδέχετο εις τους βορβορώδεις κόλπους της τα αξιέραστα τέκνα της Σενεγάλης και του Ανάμ [...] Τρία έτη μόνον είχον παρέλθει από της ελληνικής κατοχής και είχον εγκατασταθεί πλείστοι Έλληνες εκ του υπόδουλου, ελεύθερου και εν διασπορά Ελληνισμού, εν κράμα προσφύγων και βιοπαλαιστών, ευρισκομένων εν πλήρη αντιθέσει προς τον συντηρητικόν και φιλύποπτον Μακεδόνα. Ήσαν δε κάπως πρόσφατοι αι βουλευτικαί εκλογαί του 1915, το μοιραίον τούτο αίτιον της διαίρεσης των πολιτών και της δημιουργίας αντιπαραθέσεων, προκαταλήψεων και μνησικακίας [...]

Τριάστερος Μ. (Μίνως Λαγουδάκης)
[*Ο κύριος Παρλεβού Φρανσέ και η κυρία Ιτσελόγκουε*, 1921]

[...] Ολόκληρη η πόλις εθεωρήθη μέτωπον [...] Τα πρώτα οικήματα που κατέλαβαν οι σύμμαχοι ήταν: το Βουλγαρικόν Προξενείον [: «Μέλισσα»], όπου εγκατεστάθη ο αρχιστράτηγος Σαράιγ. Το Τούρκικον Προξενείον στην Βίλα Ίντα της οδού Μισραχή. Ως αγγλικόν στρατηγείον χρησίμευσε ένα διώροφο τούρκικο σπίτι (το μετέπειτα σχολείον «Κοραής»).

Ν. Σφενδόνης
[«Ευδαίμων Βαβυλωνία η Θεσσαλονίκη», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, 1963]

Για τη Θεσσαλονίκη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου βλ. αντί πολλών την προσέγγιση των Αλ. Καραδήμου-Γερόλυμπου και Ευ. Χεκίμογλου «Η Θεσσαλονίκη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, 1915-1919, πόλη διεκδικούμενη, πόλη στρατιωτική, πόλη μετέωρη» (*Θεσσαλονικέων Πόλις*, τχ. 7, Μάρτιος 2002)

Για το «φαντασμαγορικό συνονθύλευμα» της Θεσσαλονίκης σ' αυτή την περίοδο με το βλέμμα στη λογοτεχνία βλ. Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ού αιώνα* (2005).

Στις 22 Σεπτεμβρίου αποβιβάζονται στη Θεσσαλονίκη στρατιωτικές μονάδες της Αντάντ μ' επικεφαλής τον Γάλλο στρατηγό Σαράιγ, που αναλαμβάνει να ασκήσει τις αρμοδιότητες διοικητού της πόλης.

Τη Στρατιά της Ανατολής (150.000 άνδρες) συγκροτούν Άγγλοι, Σκωτσέζοι, Αυστραλοί, Νεοζηλανδοί, Γάλλοι, Αλγερινοί, Σενεγαλέζοι, Μαροκινοί, Ζουάβοι, Ινδοί, Αναμίτες, Ιταλοί, Ρώσοι, Σέρβοι.

Οι "σύμμαχοι" καταλαμβάνουν το τηλεγραφείο και αρχίζουν να κατασκευάζουν χαρακώματα γύρω από την πόλη. (Αποκαλέστηκαν χλευαστικά «Κηπουροί της Θεσσαλονίκης».)

Οι Γάλλοι θα εγκατασταθούν στο Χαρμάνκιοϊ (Εύοσμος) και στο Ζέιτενλικ (Σταυρούπολη), οι Άγγλοι στο Ντεπό στην Καλαμαριά και στο Αρσακλί (Πανόραμα).
Οι Ιταλοί στο Χιρς (όπου μια μονάδα τους, η 0151, έδωσε και την ονομασία «151» στη συνοικία).

Μετά την άφιξη της Στρατιάς της Ανατολής διογκώνονται οι λειτουργίες του εμπορίου και της ψυχαγωγίας και αλλάζει η κοινωνική τοπογραφία της πόλης: Όλες οι κυβερνητικές λειτουργίες, τα περισσότερα επιτελεία των συμμάχων και τα ξένα προξενεία βρίσκονται στη Λεωφόρο των Εξοχών.
Οι μεγάλες και ακριβές ιδιοκτησίες βρίσκονταν νοτίως της Εγνατίας οδού ενώ η πόλη αναπτύσσεται εντυπωσιακά προς τα δυτικά, όπου εγκαθίστανται στρατώνες, νοσοκομεία, παραπήγματα προσφύγων κτλ.

24 Σεπτεμβρίου: Ο πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος εξαναγκάζεται από το Στέμμα εκ νέου σε παραίτηση. Στις 25 Οκτωβρίου διαλύεται για δεύτερη φορά μέσα στην ίδια χρονιά η Βουλή.

11 Οκτωβρίου. [...] *Ουδέποτε άλλοτε η πόλη υπήρξε τόσο πλήρης [...] Υπερατλαντικά πλοία φορτωμένα με βρετανικά και γαλλικά στρατεύματα και μικρά ελληνικά ατμοπλοϊκά αποβιβάζουν στρατιώτες σε κοσμοβριθείς αποβάθρες, σε μια πόλη που είχε αρχίσει να αναρωτιέται πού θα έβρισκαν οι πολίτες της ψωμί [...] Μπήκα μέσα στη βυζαντινή εκκλησία του Αγίου Παντελεήμονα και βρήκα μια αποθήκη του ελληνικού στρατιωτικού υγειονομικού σώματος [...] Στην Αγ. Παρασκευή μερικές πολυμήχανες οικογένειες είχαν στήσει μικρούς πάγκους και πουλούσαν στις άλλες φρούτα και λαχανικά [...] Στην Αγ. Αικατερίνη είχαν βρει καταφύγιο δέκα οικογένειες από τη Μ. Ασία [...]*

H. Ch. Lukp
[Ανθολογημένο από τους Αλ. Γρηγορίου - Ευ. Χεκίμογλου, *Η Θεσσαλονίκη των περιηγητών, 1430-1930*, 2008]

6 Δεκεμβρίου. Από τις εκλογές-παρωδία (ψήφισαν 230.000 από τους 730.000 εκλογείς) απείχε η βενιζελική παράταξη, διαμαρτυρόμενη για την "εξάρθρωση" του πολιτεύματος.
Ο Δ. Γούναρης συγκέντρωσε 230 από τις 314 έδρες. Στη Θεσσαλονίκη εκλέχτηκαν σχεδόν οι ίδιοι υποψήφιοι που είχαν εκλεγεί στις προηγούμενες εκλογές.

4, 5, 7 Δεκεμβρίου. Συγκροτείται η Επιτροπή της Εθνικής Αμύνης μετά από συνωμοτικές συσκέψεις του σκληρού πολιτικού της πυρήνα, που κατέληξαν στη σύνταξη πρακτικού. Εύγλωττο είναι το παρακάτω απόσπασμα:

[...] συσκεφθέντες επί της δημιουργηθείσης υπό τας σημερινάς περιστάσεις εις βάρος του Ελληνισμού της Μακεδονίας καταστάσεως. Έχοντες υπόψιν ότι η επίσημος Ελλάς κατόπιν της εκ Θεσσαλονίκης αποχωρήσεως ολοκλήρου σχεδόν του ελληνικού στρατού εγκατέλειψε τον Ελληνισμόν άνευ προστασίας [...] ότι η εις Μακεδονίαν εισβολή των προαιωνίων εχθρών του Έθνους απειλεί τα ύψιστα εθνικά συμφέροντα [...] ότι ένεκα του διεθνούς χαρακτήρος της Θεσσαλονίκης κινδυνεύει η υπόστασις του Ελληνικού στοιχείου κατόπιν της λυπηράς στάσεως του Επισήμου Κράτους [...] απεφασίσαμε την συγκρότησιν επιτροπής της οποίας η δράσις θα είναι διπλή: άμεσος και μυστική και έμμεσος και φανερά [...] Υπογραφές: Π. Αργυρόπουλος, Αλ. Ζάννας, Δ. Δίγκας, Κ. Αγγελάκης, Ν. Δουμάς, Ν. Μάνος.

17 Δεκεμβρίου. Γερμανικά αεροπλάνα βομβαρδίζουν την πόλη χωρίς σοβαρές ζημιές. Ο Σαράιγ "εκτοπίζει" στη Γαλλία 4 πρόξενους, 20 Αυστριακούς, 17 Τούρκους και 12 Βούλγαρους κ.ά. που θεωρήθηκαν «πράκτορες» και «κατάσκοποι».

Στη Θεσσαλονίκη η προβλήτα του λιμανιού είναι ελεύθερη σε όλους σαν να πρόκειται για κανα παγκάκι σε κάποιο πάρκο. Ενώ απ' αυτήν ο κάθε κατάσκοπος —Γερμανός, Βούλγαρος, Τούρκος, Αυστριακός— μπορεί να παρακολουθεί ανενόχλητος την κίνηση στο λιμάνι. [...]

P. H. Davis, 1915
[ανθολογημένο από τον Σ. Σερέφα, *Ξένοι στη Θεσσαλονίκη του Μεγάλου Πολέμου*, 2006]

1916

Στις 9 Ιανουαρίου, ανοιχτά του Καραμπουρνού, βυθίζεται από γερμανικό υποβρύχιο το βρετανικό οπλιταγωγό «Νόρσμαν». Οι Έλληνες στρατιώτες στο Καραμπουρνού που θεωρήθηκαν υπεύθυνοι, περικυκλωμένοι από 3.000 άντρες του Σαράιγ, παραδίδουν χωρίς καμιά αψιμαχία το φρούριο.

Ως την άνοιξη κατασκευάζονται στην πόλη από τους συμμάχους οχυρώσεις, δρόμοι, και η σιδηροδρομική γραμμή που ξεκινούσε από το λιμάνι και μετά συνέχιζε στην παραλιακή λεωφόρο, περνούσε από την οδό Κωνσταντινουπόλεως και έφθανε στη Μίκρα (εκείνη την εποχή έτσι ονομαζόταν η περιοχή της Γεωργικής Σχολής, αργότερα ονομάστηκε η περιοχή ανατολικά της Καλαμαριάς). Στη Μίκρα οι σύμμαχοι θα εγκαταστήσουν βάση για την προσγείωση και απογείωση των αεροσκαφών τους.

Γάλλοι και Άγγλοι στρατιώτες που ήταν αρχαιολόγοι, ζωγράφοι, φωτογράφοι κτλ. καταγράφουν, διασώζουν και αναδεικνύουν όχι μόνο τα βυζαντινά μνημεία αλλά και ενδιαφέρουσες όψεις της Θεσσαλονίκης.

Αυτή η πολιτιστική άνθιση και η πλαστή ευημερία με τα κοσμοπολίτικα καφέ-σαντάν συμβαδίζουν με οξύτατα προβλήματα τροφής και στέγης, καθώς η πόλη έχει κατακλυστεί από χιλιάδες πρόσφυγες, ενώ στους 300.000 στρατιώτες των συμμάχων έχουν προστεθεί (από τις 23 Απρ.) 120.000 Σέρβοι στρατιώτες.

Ο "σκελετός" του Ζέπελιν μπροστά στον Λευκό Πύργο (Ι. Μέγας, *Θεσσαλονίκη - Μάιος 1916: Η κατάρριψη του Ζέπελιν [μέσα από τις καρτ-ποστάλ]*, 1993)

Κυκλοφορούν καθημερινά, εκτός από τις τοπικές —στα ελληνικά, εβραϊκά κτλ.— εφημερίδες (*Νέα Αλήθεια*, *Μακεδονία*, *Το Φως*, *Άγκυρα*, *Ελλάς*, *Αβάντι*, *Ελ Αβενίρ*, *Εντεπαντάν* κ.ά.), και πολλές ξενόγλωσσες: βρετανικές (*Balkan News*), γαλλικές (*Echo de France*), ιταλικές, σερβικές, ρώσικες κ.ά., απευθυνόμενες στους στρατιώτες των συμμαχικών δυνάμεων (βλ. Μ. Κανδυλάκη, *ό.π.*)

31 Ιανουαρίου. Βομβαρδίζεται πρώτη φορά από Ζέπελιν η Θεσσαλονίκη στην περιοχή του λιμανιού. Σκοτώνονται 2 Εγγλέζοι στρατιώτες και 17 πρόσφυγες. Οργανώνεται από την επομένη η αεράμυνα της πόλης με σειρήνες, προβολείς κτλ.

2 Φεβρουαρίου. Οι σύμμαχοι καταρρίπτουν γερμανικό αεροπλάνο που βομβάρδισε την πόλη και μετά το εκθέτουν μπροστά στον Λ. Πύργο.

Μάρτιος. Σύμφωνα με ανεπίσημη καταγραφή, ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται σε 165.704 άτομα:

Έλληνες	68.205	(41%)
Εβραίοι	61.400	(37%)
Μουσουλμάνοι	30.000	(18%)
Βούλγαροι	1.800	
Λοιποί	4.300	

Στις 3 Μαρτίου ο Βρετανός Χ. Νταίν [ανθολογημένος από τον Σ. Σερέφα, *Η Θεσσαλονίκη εξ αποστάσεως. Βλέμματα από τα χρόνια του μεγάλου Πολέμου, 1914-1919*, 1991] γράφει για την παράδοξη ομορφιά της πολιτείας, που *κατρακυλά απότομα από τα υψώματα της ακρόπολης μέχρι κάτω στην ακτή, ώσπου το διάβα της αναχαιτίζεται ακαριαία μπρος στο χείλος της θάλασσας, η οποία πέρα από τον Λευκό Πύργο παφλάζει ενάντια στους αυλότοιχους των εξοχικών κατοικιών και, σε μερικά σημεία, ίσα πάνω τους [...] σαν κύκνος πάνω στα κύματα. [...] αυτή η γητεύτρα θελκτική εικόνα έδωσε τη θέση της σε μια άθλια μίζερη πραγματικότητα μόλις πατήσαμε το πόδι μας στην προκυμαία* [...]

Στις 5 Μαΐου κατερρίφθη από το γαλλικό πυροβολικό των συμμάχων γερμανικό Ζέπελιν.
[Ι. Μέγας, *Θεσσαλονίκη, Μάιος 1916. Η κατάρριψη του Ζέπελιν* (1993)]

[...] *το αερόστατο Ζέπελιν που συντετριμμένο εκτέθηκε μπροστά στον Λ. Πύργο ως τρόπαιο, ως σκοτωμένη αρκούδα, έμεινε για καιρό στην παραλία να το βλέπει ο διερχόμενος κοσμάκης* [...] *Την παράξενη εκείνη νύχτα, το Ζέπελιν εντοπίστηκε στα ελληνοσερβικά σύνορα, οπότε στη Θεσσαλονίκη έπεσε σήμα και πανικός. Οι γκαζόλαμπες σβήνουν. Συναγερμός. Τα πολεμικά πλοία στον Θερμαϊκό ξύπνησαν, τα τροχιοδεικτικά του Λ. Πύργου, του Επταπυργίου και του Χορτιάτη άρχισαν να ψαχουλεύουν αγωνιωδώς τον ουρανό* [...] *Οι προβολείς ανακαλύπτουν το Ζέπελιν που κτυπημένο κλυδωνίζεται, αναφλέγεται, κατεβαίνει και βουτάει στις εκβολές του Αξιού.* [...]

Γ. Σκαμπαρδώνης

[Στον Θερμαϊκό κόλπο] *οι δέσμες φωτός ξεπροβάλλουν από παντού. Σταθερές, εκθαμβωτικές, σβέλτες,* [...] *φωσφορούχες ρομφαίες που συναντιόνταν, χωρίζονταν, χαράκωναν τον ουρανό, αναζητούσαν τον ιπτάμενο ασημένιο καρχαρία, το τέρας που γινόταν ορατό κάθε φορά που αυτές το άγγιζαν.*
Ο εχθρός προσπαθεί να ξεφύγει. Γλιστράει ανάμεσα στα σύννεφα σαν το σκυλόψαρο μες στα νερά. Οι ρομφαίες τον αναζητούν [...] *βλήματα εκτοξεύονται προς την κατεύθυνση του Ζέπελιν* [...]. *Ξαφνικά το πηδαλιουχούμενο χάνεται στο σκοτάδι και δεν ξαναεμφανίζεται* [...]
Ακούγονται φωτές.
— Έπεσε. Το Ζέπελιν έπεσε! [...] *Ξεψυχάει εκεί πέρα στο βάλτο* [...] *Στα επιφωνήματα θριάμβου των χωρικών απαντά η χαρούμενη οχλοβοή της Θεσσαλονίκης.*

M. Tikayre
[*Ένα καλοκαίρι στη Θεσσαλονίκη, Απρ.-Σεπτ. 1916*, 2008]

Γύρω από την κατάρριψη του Ζέπελιν αναπτύχθηκε μια ενδιαφέρουσα μυθολογία, που περιελάμβανε τη φήμη ότι την πορεία του ρύθμιζε μυστικά από τη Θεσσαλονίκη η όμορφη ξανθή Γερμανίδα κατάσκοπος Φροϋλάιν Ντόκτωρ, που είχε εργαστεί στο ξενοδοχείο «Μπρίστολ» στα Λαδάδικα.
(Τον Σεπτέμβριο του 1938 είχε προβληθεί στον κινηματογράφο «Αλκαζάρ» η, γυρισμένη στη Μασσαλία, γαλλική ταινία *Φροϋλάιν Ντόκτωρ* βλ. Απ. Παπαγιαννόπουλος, *Θεσσαλονίκη εν θερμώ. Ο συγκλονιστικός 20ός αιώνας της πόλης*, τ. Α΄, 2009.)

Στις 21 Μαΐου, μετά την παράδοση του Δ΄ Σ.Σ. και των οχυρών της Μακεδονίας στους Γερμανοβουλγάρους, ο Σαράιγ απαγόρευσε να γιορταστεί η ονομαστική γιορτή του βασιλιά Κωνσταντίνου στη Θεσσαλονίκη και κήρυξε την πόλη σε «κατάσταση πολιορκίας».

Γεννιέται στη Θεσσαλονίκη ένας από τους πιο σημαντικούς ποιητές της: ο Τ. Βαρβιτσιώτης.
Τιμήθηκε με πολλές διακρίσεις και το έργο του μεταφράστηκε σε αρκετές γλώσσες. Σπούδασε στη Νομική του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1934-1938) και εργάστηκε στην πόλη ως δικηγόρος (1940-1968). Στα γράμματα εμφανίστηκε το 1937 με ποιήματά του στο περ. *Μακεδονικές Ημέρες*. Πέθανε την 1.2.2011 (*Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, 2007 και Κ. Πλαστήρας, «Τάκης Βαρβιτσιώτης, ένας περιπαθής του έρωτα και του θανάτου», *Η Θεσσαλονίκη*, Κ.Ι.Θ., τομ. 1, 1985.)

Στις 12 Ιουνίου εκδίδεται η δισεβδομαδιαία εφημερίδα «δημοκρατικών αρχών» *Ριζοσπάστης* του Γ. Πετσόπουλου, με συνεργάτες τους Π. Λεβαντή, Β. Μεσολογγίτη, Ν. Καστρινό.
(Από τον Ιούλιο του '17 μεταφέρθηκε στην Αθήνα, όπου εξελίχθηκε σε επίσημο δημοσιογραφικό όργανο του Κ.Κ.Ε.)
Ο *Ριζοσπάστης* στις 15 Ιουνίου προκάλεσε με δημοσίευμά του την οργή των βασιλοφρόνων, που επέδραμαν στα γραφεία του και ξυλοκόπησαν τον διευθυντή της εφημερίδας.

Στις 17 Αυγούστου εκδηλώνεται —και με την συνδρομή του Σαράιγ επικρατεί— το κίνημα της Εθνικής Αμύνης.
[Προηγήθηκαν ορισμένες εκδηλώσεις που προαναγγέλουν το στρατιωτικό - πολιτικό κίνημα στη Θεσσαλονίκη:

17 Απριλίου. Ομιλία του Δ. Δίγκα στο Θέατρο Λευκού Πύργου ενώπιον πολυπληθούς συγκεντρώσεως.
(Για τον Δ. Δίγκα, βλ. Γ. Αναστασιάδη - Ευ. Χεκίμογλου, *Δημήτριος Δίγκας 1876-1974. Η ζωή και το έργο του πρώτου Μακεδόνα υπουργού*, 2002)

15 Μαΐου. Μετά την παράδοση του οχυρού Ρούπελ, διαδηλωτές αρχικά γύρω από το «Σπλέντιτ» και μετά στον χώρο γύρω από την Αγία Σοφία, με συνθήματα «Ζήτω η Μακεδονία», «Ζήτω η Αντάντ» κ.ά., εκδίδουν ψήφισμα διαμαρτυρίας του Μακεδονικού Λαού για την ανοχή της κυβερνήσεως απέναντι στις βουλγαρικές καταλήψεις.

8 Αυγούστου. Μεγάλο συλλαλητήριο στην πλατεία Λ. Πύργου, οργανωμένο από τον «Σύλλογο των Φιλελευθέρων», καταλήγει σε ψήφισμα διαμαρτυρίας για την *εγκατάλειψη της Μακεδονίας από την μητέρα Ελλάδα*.

15 Αυγούστου. Μεγάλο συλλαλητήριο συμπαράστασης προς τον Ελ. Βενιζέλο.

Σύμφωνα με την εφ. *Το Φως* (18.8.1916):
[...] *χιλιάδες λαού που συγκεντρώθηκαν στην πλατεία του Διοικητηρίου, γεμάτη από ένοπλους χωροφύλακες και πολίτες, συγκρότησαν διαδήλωση που μετά από πορεία στην οδό Βενιζέλου έφθασε στο Γαλλικό Στρατηγείο (Τελωνείο, Λιμάνι)* [...]

Ο ένοπλος πυρήνας του κινήματος συγκεντρώθηκε στον μεγάλο πλάτανο που βρίσκεται στο παρκάκι απέναντι από τον Λ. Πύργο, δίπλα στο ιστορικό καφενείο «Ντορέ», για να διακηρύξει την υποστήριξη των «Αμυνιτών» στις δυνάμεις της Αντάντ, προκειμένου να σωθεί η Μακεδονία.

Στις 23 Αυγούστου ο Κ. Αγγελάκης είναι ο πρώτος (διορισμένος) Έλληνας δήμαρχος της πόλης. Διαδέχεται τον Οσμάν Σαΐτ (που θα επανακάμψει μετά το 1920).

Στις 13 Σεπτεμβρίου, μετά από ένοπλο συλλαλητήριο του κρητικού λαού, εκδίδεται ειδικό ψήφισμα, βάσει του οποίου συγκροτείται «Προσωρινή Κυβέρνηση» υπό τον Ελ. Βενιζέλο και τον Π. Κουντουριώτη (λίγο αργότερα θα προστεθεί και ο στρατηγός Π. Δαγκλής και θα προκύψει η Τριανδρία).

Στις 26 Σεπτεμβρίου η προσωρινή κυβέρνηση φθάνει στη Θεσσαλονίκη, για ν' αρχίσει με έδρα την πόλη το δυσχερέστατο και πολυσχιδές έργο της.
Η Ελλάδα έχει διαιρεθεί ουσιαστικά στο «Κράτος των Αθηνών» και στο «Κράτος της Θεσσαλονίκης».
Ο Ελ. Βενιζέλος, που γίνεται ενθουσιωδώς δεκτός από τον κόσμο της Θεσσαλονίκης, θα επισημάνει στην πρώτη ομιλία του:

[...] *Μακεδόνες, εγέρθητε ως εις άνθρωπος. Ο αιωνόβιος Ελληνισμός της Μακεδονίας, το έργο του Μακεδονικού Αγώνος, τα αποκτήματα των δυο νικηφόρων πολέμων μας, κανείς Έλλην και προπαντός Μακεδόνας δεν θα επιτρέψει να καταβιβασθώσιν εις τον εθνικόν τάφον όπου τα ωθεί η πολιτική των Αθηνών. Τον αναληφθέντα αγώνα θα διεξάγωμεν και άνευ των Αθηνών, εν ανάγκη δε και εναντίον αυτών* [...]

Από τον Σεπτέμβριο '16 ως τον Ιούνιο '17 εκδόθηκε στην πόλη η *Εφημερίς της προσωρινής Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος*, όπου δημοσιεύονταν οι διακηρύξεις, τα νομοθετήματα, τα διατάγματα κτλ., για να αποκτήσουν την απαιτούμενη δημοσιότητα και το θεσμικό κύρος.
[Γ. Χιονίδης, *Η επίσημη εφημερίδα της «προσωρινής κυβερνήσεως» Θεσσαλονίκης, του Ελ. Βενιζέλου*, 1986. Ο ίδιος, παρου-

9

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΡΙΝΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΕΥΧΟΣ Α'.

ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 53 — ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΤΗ 13 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1916

ΣΥΝΟΨΙΣ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν Νόμων καὶ Διαταγμάτων περὶ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως.

Περὶ παρατάσεως τῶν ἄρθρων 14 καὶ 18 τοῦ Νόμου 398 «περὶ τροποποιήσεως διατάξεών τινων τῶν Νόμων «περὶ τῆς Ταχ. Τηλ. καὶ Τηλεφωνικῆς ὑπηρεσίας» καὶ ἀναστολῆς τοῦ ἐδαφ. 2 τοῦ ἄρθρου 2 τοῦ αὐτοῦ Νόμου.

Περὶ παραιτήσεως Ὑπουργοῦ Ζυμπρακάκη καὶ διορισμοῦ ὡς Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ Ὑποστρατήγου Κ. Μηλιώτη Κομνηνοῦ.

Περὶ διορισμοῦ τοῦ Ὑποστρατήγου Ζυμπρακάκη ὡς διοικητοῦ τοῦ δευτέρου Σώματος Στρατοῦ.

Περὶ προαγωγῆς ἐφέδρων Ἀνθυπασπιστῶν.

Περὶ ἐπεκτάσεως τῆς ἁρμοδιότητος τοῦ Στρατοδικείου Κρήτης καὶ ἐπὶ τῶν Κυκλάδων Νήσων.

Περὶ ἀναθεωρήσεως τῶν ἐκλογικῶν καταλόγων.

Περὶ ἐπεκτάσεως τοῦ ἐπὶ τῶν ὠνίων δασμοῦ εἰς τὸν δῆμον Βερροίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1917.

Περὶ αὐξήσεως εἰς δραχ. 800 τῆς ἀξίας τῶν χορηγουμένων εἰς ἑκάστην οἰκογένειαν ἐγκαθισταμένων γεωργῶν προσφύγων ἀροτριώντων κτηνῶν.

Περὶ τροποποιήσεως τοῦ Νόμου ΓΣΚΑ'. »περὶ τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν περὶ ἐκλογῆς Βουλευτῶν καὶ περὶ δημαιρεσιῶν Νόμων»

Περὶ συστάσεως Ταχ. Τηλ. καὶ Τηλεφωνικῶν γραφείων.

ΠΕΡΙ
τροποποιήσεως καὶ συμπληρώσεως τῶν Νόμων καὶ διαταγμάτων περὶ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως
Διάταγμα 809
ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΚΥΒΕΡΝΗΣΙΣ

Προτάσει τοῦ Ἡμετέρου ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Συμβούλου ἀπεφασίσαμεν καὶ διατάσσομεν

Ἄρθρον 1ον

Τὸ ἄρθρον 12 τοῦ Νόμου ΒΡΕΣΤ'. τροποποιεῖται ὡς ἑξῆς. «Ἡ Ἐφημερὶς τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως διανέμεται δωρεὰν μόνον εἰς τὰς Δημοσίας Ἀρχὰς προσέτι δὲ εἰς τοὺς Βουλευτάς, τὰς δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς Ἀρχὰς καὶ τὰ Ἐμπορικὰ Ἐπιμελητήρια. Πᾶς ἕτερος ἐπιθυμῶν νὰ λαμβάνῃ τὴν Ἐφημερίδα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ὀφείλει νὰ προκαταβάλῃ εἰς τὸ Δημόσιον Ταμεῖον ἐτησίαν συνδρομὴν δραχμῶν 12 λογιζομένην ἀπὸ 1ης Ἰανουαρίου ἑκάστου ἔτους. Ἐξαιρετικῶς διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἐκδόσεώς της, 15ης Σεπτεμβρίου 1916, μέχρι τῆς 31ης Δεκεμβρίου 1916, χρονικὸν διάστημα ὁρίζεται συνδρομὴ δραχμῶν τεσσάρων (ἀριθμ. 4).

Ἄρθρον 2ον

Τὰ ἄρθρα 2 καὶ 3 τοῦ ὑπ' ἀριθ..... ἀπὸ 8 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ. διατάγματος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τροποποιοῦνται ὡς ἑξῆς:

Ἄρθρον 2. Ἡ ἐν αὐτοῖς δημοσιευτέα ὕλη κανονίζεται ὡς ἑξῆς.

Τὸ τεῦχος «πρῶτον» περιλαμβάνει τὰ διὰ τῶν ἀπὸ 6 καὶ 28ης Νοεμβρίου 1915 Β. Διαταγμάτων ὁριζόμενα, τὸ τεῦχος «Δεύτερον» ὁμοίως τὰ διὰ τὰ τεύχη «Δεύτερον» καὶ «Τρίτον» καὶ τὸ τεῦχος «Τρίτον» τὰ διὰ τὰ πέντε παραρτήματα.

Ἄρθρον 3. Ἡ ἔκδοσις τῆς Ἐφημερίδος τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως ὑπάγεται εἰς τὴν Ἀνωτάτην Διεύθυνσιν τῶν Οἰκονομικῶν καὶ πᾶσα σχετικὴ δαπάνη βαρύνει αὐτήν. Ἡ διεύθυνσις ἐν γένει τῆς Ἐφημερίδος ἀνατίθεται δι' ἀποφάσεως τοῦ ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν Συμβούλου εἴς τινα τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῆς Ἀνωτάτης Διευθύνσεως τῶν Οἰκονομικῶν, τὸ δι' αὐτὴν δὲ προσωπικὸν ἐφ' ὅσον ἐλλείψει Ἐθνικοῦ Τυπογραφείου ἐνεργεῖται αὕτη ἐν ἰδιωτικῷ τοιούτῳ, ὁρίζεται εἰς δύο διορθωτὰς ἐντύπων ἐπὶ βαθμῷ καὶ μισθῷ γραφέως α'. τάξεως, ἕνα γραφέα α'. τάξεως, ἕνα οἰκονόμον ἐπὶ μισθῷ δραχμῶν ἑκατὸν καὶ τρεῖς διανομεῖς ὧν οἱ μὲν δύο ἐπὶ μισθῷ δραχμῶν ἐνενήκοντα, ὁ δὲ εἷς ἐπὶ μισθῷ ὀγδοήκοντα.

Ἄρθρον 3ον

Ἀπὸ τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1917 παύει ἡ ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως δημοσίευσις 1) τῶν περιλήψεων διακηρύξεων περὶ δημοπρασιῶν κατασκευῆς, ἐπισκευῆς, ἐκμισθώσεως κ.λ.π. δημοσίων λιμενικῶν, δημοτικῶν, ἐκκλησιαστικῶν, μοναστηριακῶν καὶ κοινοτικῶν ἔργων ἢ κτημάτων ἐφ' ὅσον τὸ σύνολον τοῦ μεγίστου ἢ ἐλαχίστου ὅρου τῆς προσφορᾶς, τὸ ἐτήσιον μίσθωμα, ἢ ἐν γένει τὸ ἀντικείμενον τῶν δημοπρασιῶν τούτων δὲν ὑπερβαίνει τὴν ἀξίαν τῶν τριῶν χιλιάδων δραχμῶν.

2) Τῶν περιλήψεων, διακηρύξεων τῶν διαφόρων τοῦ Κράτους Ἀρχῶν, πλὴν τῶν Ὑπουργείων καὶ Ἀνωτάτων Διευθύνσεων περὶ μισθώσεως οἰκημάτων καὶ

13.12.1916: *Εφημερίς της προσωρινής κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος.*

σιάζει αξιόλογες πληροφορίες για τη Θεσσαλονίκη στην «Εφημερίδα της προσωρινής κυβερνήσεως», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον*, 1991]

Στις 6 Οκτωβρίου, και ενώ ήδη έχουν αναλάβει υπουργός Εξωτερικών ο Ν. Πολίτης και υπουργός Στρατιωτικών ο Μ. Ζυμβρακάκης, ορκίζονται στις θεσμοθετημένες «Ανώτατες Διευθύνσεις»: υπουργός Δικαιοσύνης ο Δ. Δίγκας, Οικονομικών ο Μιλτ. Νεγρεπόντης, Εσωτερικών ο Θ. Σοφούλης, Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ο Γ. Αβέρωφ, Εθνικής Οικονομίας ο Θ. Κουτούπης, Συγκοινωνίας ο Αλ. Κουσαβέτης, Προμηθειών ο Λ. Εμπειρίκος, Περιθάλψεως ο Σ. Σίμος, Δημοσίων Κτημάτων ο Α. Μιχαλακόπουλος.
[Γ. Αναστασιάδης, *Η Θεσσαλονίκη στις συμπληγάδες του 20ού αιώνα*, 2005]

5 Νοεμβρίου. Γερμανικό υποβρύχιο τορπιλίζει το ατμόπλοιο «Αγγελική». Την επομένη τελείται στην Αγία Σοφία επιμνημόσυνη δέηση για τα θύματα.

Στις 11 Νοεμβρίου. Η κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης κηρύσσει τον πόλεμο κατά της Βουλγαρίας και της Γερμανίας.

Στις 24 Νοεμβρίου, μετά από τον άγριο διωγμό των Βενιζελικών και το "ανάθεμα" κατά του Βενιζέλου στην Αθήνα («Νοεμβριανά»), η προσωρινή κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης κηρύσσει έκπτωτο του θρόνου τον βασιλιά Κωνσταντίνο.

Στις 14 Δεκεμβρίου, ο Εμμ. Ρέπουλης σε ομιλία του στην πόλη, με τίτλο «Περί της εν Αθήναις τυραννίας και του αγώνος της Εθνικής Αμύνης», παρουσία του Ελ. Βενιζέλου, επισημαίνει:
[...] *Δεν ευρίσκεται πλέον η καρδιά της Ελλάδος εις τας Αθήνας. Εις την Θεσσαλονίκην ευρίσκεται* [...] *Εντεύθεν θα αφορμηθεί η ελληνική ελευθερία* [...]

[...] *Η Εθνική Άμυνα* [...] *σημάδεψε την πορεία και την κοινωνία της Θεσσαλονίκης μ' έναν αντιφατικό διχασμό: πριν από τέσσερα μόλις χρόνια ο βασιλιάς απελευθέρωνε την Θεσσαλονίκη επικεφαλής του νικηφόρου στρατού και να τώρα ο τότε πρωθυπουργός «του» —αυτός που ήταν ο άγνωστος εμπνευστής της απελευθέρωσης— που κάμνει κίνημα εναντίον του. Πολύς κόσμος καταλαβαίνει τι κρύβεται πίσω απ' αυτήν την κίνηση, πολύς άλλος όμως δεν καταλαβαίνει και δυσανασχετεί από την ουσιαστική κατοχή της πόλης από τους Αγγλογάλλους* [...] *και από την κίνηση εναντίον του βασιλιά. Το ίδιο το κίνημα όμως εξαπολύει και ισχυρές δημοκρατικές δυνάμεις που θα μείνουν μόνιμα μέσα στην πόλη και θα ενισχυθούν ακόμη περισσότερο με την άφιξη και εγκατάσταση των προσφύγων το 1922* [...]

Αγαπητός Τσοπανάκης

[...] *Η Θεσσαλονίκη από το 1916 έγινε η έδρα της Εθνικής Άμυνας. Ανέβηκε και εγκαταστάθηκε εδώ ο Βενιζέλος με τα στελέχη του, καθώς και χιλιάδες φανατικούς οπαδούς του. Η Θεσσαλονίκη σ' αυτό το διάστημα έγινε ουσιαστικά η πρωτεύουσα του κράτους. Είναι μία περίοδος που δεν την ξέρουμε καλά, γιατί, θαρρείς, αόρατοι αντίπαλοι ακόμα την καλύπτουν. Και όμως έχει μεγάλη σημασία για την εξέλιξη και τη μοίρα του τόπου μας* [...]

Γ. Ιωάννου
[*Η πρωτεύουσα των προσφύγων*]

[...] *Πιστεύαμε όλοι μας στον Βενιζέλο, γι' αυτό κι εγώ παλικαράκι,* [...] *εθελοντής τον ακολούθησα εκεί πάνω στη Θεσσαλονίκη, το δεκαέξι. Όμως τι θαρρείς πως ήταν και ο Βενιζέλος: Κάνας Άτλας, για να σηκώσει στις πλάτες του τις τύχες τόσων ανθρώπων και τόσων τόπων; Μια κουμπουριά και τον ξαπόστελνε αμόντε και κοντά σ' αυτόν και όλο το συμψιλέ του, εμάς δηλαδή και όχι μονάχα εμάς* [...]

Γιάννης Σκαρίμπας

Της Αμύνης τα παιδιά
διώξανε το βασιλιά.
Της Αμύνης το καπέλο
έφερε το Βενιζέλο.
Της Αμύνης το σκουφάκι
έφερε το Λευτεράκη

(Παραδοσιακό τραγούδι της εποχής)

[...] *Με την παρουσία του συμμαχικού στρατού η Θεσσαλονίκη είχε αποκτήσει τώρα μια καινούρια γραφικότητα. Γάλλοι φαντάροι με τις γαλάζιες στολές τραγουδούσαν στους δρόμους τη «Madelon»* [...] *Γύριζαν στους δρόμους και μαύροι Σενεγαλέζοι από τις γαλλικές αποικίες της Αφρικής, που ήταν ο τρόμος των μικρών παιδιών και των μανάδων, γιατί είχαν ακουστεί κάτι φήμες πως τάχα κλέβανε μικρά παιδιά και τα τρώγανε κρυφά στον καταυλισμό τους.* [...] *Οι Εγγλέζοι, νέα ξανθά παιδιά περπατούσαν δυο δυο ή και περισσότεροι, δίχως να χάνουν το στρατιωτικό ρυθμό του βήματος* [...] *Το μοναδικό τραγούδι που είχαν μάθει να λένε ήταν το «Tipperary»* [...] *Οι μελαχρινοί Ινδοί με τις χακί στολές και τα τουρμπάν στο κεφάλι ήταν οι πιο χαρακτηριστικοί τύποι του αποικιακού στρατού. Όμως οι Σκοτσέζοι ήταν εκείνοι που έδιναν ξεχωριστό τόνο με την ιδιόμορφη στολή τους και τις φουσκωμένες τους γκάιντες* [...]
Τις Κυριακές στην πλατεία Λ. Πύργου μια περίφημη ιταλική μπάντα έπαιζε ολόκληρα κονσέρτα συμφωνικής μουσικής.
Στις δοξολογίες των επίσημων εορτών [...] *Κρητικοί χωροφύλακες με βράκες κολλημένες στα πόδια κρατούσαν την τάξη.*
Ο Βενιζέλος με υπουργούς που φορούσαν όλοι φράκα και ψηλά μαύρα καπέλα, οι στρατηγοί των συμμάχων, τα ξένα επιτελεία, οι συντεχνίες με τα λάβαρά τους, έδιναν τον επίσημο τόνο σ' αυτό το εκπληκτικό μωσαϊκό που ήταν η Θεσσαλονίκη εκείνα τα χρόνια.»

Γ. Θ. Βαφόπουλος
[*Το παραμύθι της Θεσσαλονίκης*]

[...] *Την εποχή εκείνη είχαν μαζευτεί μες στην αυλή του όλα τα μιλέτια* [...] *Ήταν Σέρβοι, Γάλλοι και Εγγλέζοι* [...] *κίτρινοι και Ζουάβοι και Σενεγαλέζοι και Μαροκινοί* [...] *Και όλοι και όλα φα-*

Η Πλατεία Ελευθερίας στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Διακρίνεται το μέγαρο Στάιν, με τον χαρακτηριστικό θόλο.

σαρία και πανζουρλισμός, να φουμάρουνε αλλοπαρμένοι και —το χειρότερο— να πίνουν και να βλαστημούν σε χίλιες γλώσσες [...] *και τις νύχτες να ξεχύνονται σα διάβολοι και να μη λογιέσαι πια αφέντης στον τόπο σου* [...]
Μέχρι που να φύγουν και να ησυχάσουμε έλεγε ο κόσμος, να τελειώσει και ο πόλεμος και η στέρηση και να πάει ο κάθε κατεργάρης πίσω από τον πάγκο του [...]

Ν. Μπακόλας

Λίγο ήθελε να σε πιάσουν τα γέλια όταν πετώντας στα σύννεφα αναλογιζόσουν πως εκείνος ο λεκές παραδίπλα, ίσαμε μύτη βελόνας όλος κι όλος, ήταν η περιλάλητη Θεσσαλονίκη.
Αποτελούσε μια αλησμόνητη εμπειρία να παρακολουθείς στη συνέχεια αυτήν την κηλίδα να μεγαλώνει σιγά σιγά, να πλαταίνει και να γίνεται ένα ευρύχωρο περίκλειστο από γης λιμάνι, με πολεμικά πλοία μικρά σαν παιχνιδάκια, αγκυροβολημένα μέσα του, ύστερα να αντικρίζεις την πόλη ν' αλλάζει χρώματα από το πορτοκαλί στο πορφυρό καθώς ο ήλιος βούλιαζε πίσω από τον Όλυμπο και μετά να περνάς σύρριζα πάνω από την Καλαμαριά και να προσγειώνεσαι στο αεροδρόμιο της Μίκρας.

Α. Ζ. Μαν
[Άγγλος λοχαγός, απόσπασμα ανθολογημένο από τον Σ. Σεφέρα, *Η Θεσσαλονίκη των ξένων*, 2002]

[...] *Στην ανθρωποπλημμυρισμένη κοσμοπολίτικη Θεσσαλονίκη, όπου όλων των τόπων και των τύπων οι στολές, αεροπλάνα, μιναρέδες, εβραιόκοσμος, Άγγλοι, Σκωτσέζοι, Γάλλοι, Ιταλοί, Ρώσοι, και Σενεγαλέζοι, σαρίκια, φέσια, δίκοχα, πηλήκια συνθέτουν ένα συνονθύλευμα πολύχρωμο, φαντασμαγορικό, καταλύσαμε μαζί με τον πατέρα μου στο άνετο σπίτι ενός δικηγόρου κοντά στην πλατεία Διοικητηρίου. Το σπίτι αυτό δεν ησύχαζε από τις αδιάκοπες επισκέψεις επισήμων και αφανών, στρατιωτικών και πολιτικών, Ρωμιών και ξένων. Ο Βενιζέλος, ο Σαράιγ, ο Μιλν, ο Κουντουριώτης, ο Δαγκλής, ο Ρέπουλης, ο Παρασκευόπουλος* [...]

Ναπολέων Λαπαθιώτης

1916: Γεννήθηκε στην Καλλικράτεια Αν. Θράκης ο Θεοχάρης Μαναβής. Ήρθε στη Θεσσαλονίκη το 1923. Σπούδασε στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της πόλης. Το 1982 εξελέγη δήμαρχος Θεσσαλονίκης. Το 1964 και 1974 είχε εκλεγεί βουλευτής. Πέθανε το 1998.

1917

Στη Σαλονίκη βγήκαμε μες στη βροχή. Η πόλη ήταν ένα βρώμικο αντιπαθητικό στρατόπεδο απ' όλες τις φυλές του κόσμου. [...] *Οι δρόμοι ήταν γεμάτοι τρομαχτικά εγγλέζικα αυτοκίνητα και δημόσιες γυναίκες, άσκημες και βαμμένες. Το λιμάνι βρωμούσε γιομάτο πρησμένα κουφάρια από ψόφια άλογα. Τεράστια βαπόρια ξεφορτώνανε τροφές και πυρομαχικά* [...]

Στράτης Μυριβήλης
(*Η ζωή εν τάφω*, 1924)

Εκτός από τον Στρ. Μυριβήλη, στον στρατό της Εθνικής Αμύνης υπηρέτησαν μεταξύ άλλων οι Γ. Κατσίμπαλης, Σταμ. Σταμ. Ρ. Χατζηνάσιος, Αιμ. Ριάδης, Γ. Γουναρόπουλος, Στρ. Δούκας. Ο στρατός που οργανώθηκε από την Τριανδρία αριθμεί κιόλας 60.000 άνδρες. Ένα μεγάλο μέρος πολεμάει ήδη στο Μακεδονικό Μέτωπο, στο πλευρό των συμμάχων.

Την 1η Μαρτίου ιδρύεται, με ομιλία του Αλ. Παπαδάκη στην

Καθημερινότητα της πόλης: Μαθητές, στρατιώτες και πολίτες μπροστά στον παραλιακό κινηματογράφο «Ολύμπια». (Β. Κολώνας, *Η Θεσσαλονίκη στη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου*)

Ιωαννίδειο Σχολή, η πρώτη δημοκρατική οργάνωση εν Ελλάδι: Το «Φιλελεύθερον Δημοκρατικόν Κέντρον Θεσσαλονίκης».

29 Μαρτίου. Δημοσιεύεται στην *Ε.τ.Κ.* η απόφαση της προσ. Κυβέρνησης Ελ. Βενιζέλου να κηρυχθούν «εθνικά κειμήλια λόγω ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας» οι βυζαντινές εκκλησίες της πόλης: Αγ. Γεώργιος, Αγ. Δημήτριος, Αγ. Σοφία, Θεομήτορος (Αγ. Παρασκευή), Προφ. Ηλίας, Παναγία Χαλκέων, Αγ. Απόστολοι, Αγ. Αικατερίνη, Αγ. Παντελεήμων.

9 Απριλίου. Ο Ηρακλής διοργανώνει ποδοσφαιρικό αγώνα κατά της ομάδας του βρετανικού πολεμικού «St. George».

23 Απριλίου. Οργανώνεται στη Θεσσαλονίκη μεγάλο αντιμοναρχικό συλλαλητήριο.

29 Απριλίου. Ιδρύεται το Εργατικό Κέντρο Θεσσαλονίκης.

Δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της (προσωρινής) Κυβέρνησης η απόφασή της να μετατραπεί ο ναός του Αγ. Γεωργίου (Ροτόντα) σε «Μακεδονικόν Μουσείον» (με ευρήματα από τα αρχαία χρόνια μέχρι την τουρκοκρατία).

11 Μαΐου. Με διάταγμα της προσ. Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης καθιερώνεται για πρώτη φορά στην Ελλάδα η χρήση της κοινής ομιλουμένης (δημοτικής) γλώσσας στα δημοτικά σχολεία. *Ένας νέος ζωογόνος αέρας φυσάει τώρα στην παιδεία μας*, γράφει ο Δ. Γληνός, που αποκαλύπτει ότι σε κάποιον περίπατο με τον Δελμούζο και τον Τριανταφυλλίδη, ο Βενιζέλος τους είχε εκμυστηρευτεί ότι είναι έτοιμος να προβεί σε βαθιά τομή στην εκπαίδευση.

[...] *Να εκμεταλλευτούμε* —τους είχε πει— *αυτή την επαναστατική έξαρση, το κλίμα του ενθουσιασμού, για να περάσουμε τώρα ό,τι μπορούμε για την Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση.*

Τον Μάιο εγκαινιάζεται από τον Ελ. Βενιζέλο ο προσφυγικός συνοικισμός στην Τούμπα.

Στις 13 Ιουνίου τουφεκίζεται στη Θεσσαλονίκη, μετά τον καταδίκη του από σερβικό στρατοδικείο, ο αξιωματικός του στρατού Ντραγκούτιν Δημητρίεβιτς («Άπις»), που είχε οργανώσει τον Αύγουστο του '14 στο Σεράγεβο τη δολοφονία του Αυστριακού αρχιδούκα Φερδινάνδου, γεγονός που στάθηκε η αφορμή για την έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου.

14 Ιουνίου. Μετά την έξωση του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο Ελ. Βενιζέλος κατεβαίνει στην Αθήνα και σχηματίζει κυβέρνηση για όλη τη χώρα. Η προσωρινή κυβέρνηση Θεσσαλονίκης μετά από 9, σχεδόν, μήνες ζωής «περνάει πλέον στην Ιστορία».

[...] *Λίγες πόλεις πριν να την ερημώσει η τρομερή πυρκαγιά του 1917 ήταν περισσότερο από τη Θεσσαλονίκη γραφικές και μαγευτικές. Ήταν μια αληθινή ανατολική πόλη. Πίσω από τη δυτική και σύγχρονη όψη που της παρείχαν το μήκος της θάλασσας, οι ωραίες ευρωπαϊκές κατοικίες αραδιασμένες στις πλατείες προκυμαίες του λιμανιού, η πόλη διαρρυθμισμένη αμφιθεατρικά στις πλαγιές του όρους Χορτιάτη, εμφανιζόταν στεφανωμένη από πύργους τζαμιών και τρούλους, περικυκλωμένη από ψηλά οδοντωτά οχυρώματα όπου κυριαρχούσε ο μεγάλος όγκος της παλαιάς βυζαντινής - βενετσιάνικης ακρόπολης* [...]

Κάρολος Ντηλ
(*Η Θεσσαλονίκη*, 1920, 2η έκδ.: 1988)

Ομάδα Μελέτης [1]

Στοά Μοδιάνο
Προστασία και ανάδειξη

Εικ. 8. Τρισδιάστατη αναπαράσταση του εσωτερικού της στοάς Μοδιάνο

Τον Οκτώβριο του 2008, στο πλαίσιο του Διατμηματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος Αρχιτεκτόνων της Πολυτεχνικής Σχολής του Α.Π.Θ. «Προστασία, συντήρηση και αποκατάσταση μνημείων πολιτισμού», μία ομάδα επτά μεταπτυχιακών φοιτητών διαφόρων ειδικοτήτων ανέλαβε τη μελέτη της Κεντρικής Αγοράς Τροφίμων της Θεσσαλονίκης, γνωστής σήμερα ως Στοά Μοδιάνο, σε μια προσπάθεια να αναδείξουν την ιστορία της, να συμβάλουν στην προστασία της, να προβάλουν από τη δική τους πλευρά την ανάγκη διάσωσης των ιστορικών αγορών της Θεσσαλονίκης.

Με στόχο την προστασία του μνημείου και την αντιμετώπιση προβλημάτων στατικής επάρκειας, αλλά και την ανάδειξη της σπουδαιότητάς του, μέσα από τη διατύπωση εμπεριστατωμένων και συμβατών με τη φυσιογνωμία και τον χαρακτήρα του προτάσεων αποκατάστασης, επιχειρήθηκε η διερεύνηση, ανάλυση, τεκμηρίωση και ερμηνεία της ιστορίας, της αρχιτεκτονικής και της κατασκευαστικής δομής της στοάς, η αναγνώριση του ιστορικού πλαισίου και των συνθηκών που τη γέννησαν, η διερεύνηση της σχέσης της με το ευρύτερο περιβάλλον, διαχρονικά και συγχρονικά, η αποσαφήνιση της αρχικής μορφής και ο τρόπος λειτουργίας της, η αποτύπωση της παθολογίας και των προβλημάτων που επέφεραν στον φέροντα οργανισμό του κτιρίου ο χρόνος και η αδιάλειπτη, έως σήμερα, λειτουργία του.

Για τη διερεύνηση όλων των παραπάνω, πραγματοποιήθηκε συστηματική επιτόπια έρευνα και αποτύπωση του μνημείου, αλλά και εκτενής βιβλιογραφική έρευνα, πρωτογενής έρευνα σε αρχεία της εποχής, ενώ ιδιαιτέρως σημαντικές υπήρξαν οι επαφές με τους καταστηματάρχες και τον διαχειριστή της στοάς.

Η μελέτη οργανώνεται σε τέσσερα μέρη: το πρώτο αναλαμβάνει την ιστορική ανάλυση του μνημείου, θέτοντας το πλαίσιο της δημιουργίας του, διερευνώντας και προσεγγίζοντας διαχρονικά την ιστορία του. Το δεύτερο περιλαμβάνει την αρχιτεκτονική ανάλυση και τεκμηρίωση του μνημείου. Το τρίτο επικεντρώνεται στον φέροντα οργανισμό, περιλαμβάνοντας τη διερεύνηση, ανάλυση και τεκμηρίωση του τρόπου δόμησης και των υλικών του κτιρίου. Η μελέτη καταλήγει στην πρόταση αποκατάστασης του μνημείου, αλλά και σύνδεσής του με τον περιβάλλοντα χώρο και τις υπόλοιπες ιστορικές αγορές της πόλης. Τέλος, σε δύο παραρτήματα συγκεντρώθηκε το σύνολο των σχεδίων που προέκυψαν από την έρευνα και αποτύπωση του μνημείου.

1. Η ομάδα αποτελείται από τους: Ανδρέα Βλαστάρη (αγρονόμο-τοπογράφο μηχανικό), Γιώργο Κακέ (πολιτικό μηχανικό), Φώτη Καραγιώργο (αρχιτέκτονα μηχανικό), Νίκη Κορώνη (πολιτικό μηχανικό), Κατερίνα Μπόλη (αρχαιολόγο), Κατερίνα Σταματοπούλου (πολιτικό μηχανικό MSc) και Μαγδαληνή Χατζή (αρχιτέκτονα μηχανικό), με επιβλέποντες, τους καθηγητές Μ. Νομικό του Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών και Α. Αβδελά, του Τμήματος Πολιτικών Μηχανικών.

Εικ. 1. Αεροφωτογραφία της Στοάς Μοδιάνο (Πηγή: http://www.googlemaps.com)

Από το χθες στο σήμερα

Χτισμένη το 1925 στο εμπορικό κέντρο της Θεσσαλονίκης, μεταξύ των οδών Βασιλέως Ηρακλείου και Ερμού, γέννημα της ανοικοδόμησης της πόλης μετά από την πυρκαγιά του 1917, η Κεντρική Αγορά Τροφίμων, γνωστή σήμερα ως Στοά Μοδιάνο, αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά κτίρια της εποχής του μεσοπολέμου **(εικ. 1)**. Διασώζεται ως η μεγαλύτερη αγορά τροφίμων του ιστορικού κέντρου και σηματοδοτεί ένα κτίριο κλειστής στοάς ευρωπαϊκού τύπου, σαφέστατα επηρεασμένο από τον εκλεκτισμό, με νεοκλασικές αναφορές και ιδιαίτερα ενδιαφέροντα τυπολογικά, μορφολογικά, αλλά και κατασκευαστικά γνωρίσματα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στοάς λιανικού εμπορίου τροφίμων, έφερε στην πόλη την καινούργια για την εποχή αντίληψη όσον αφορά τους χώρους εμπορικής δραστηριότητας. Από το 1925 που εγκαινιάσθηκε έως σήμερα, στα 85 χρόνια της αδιάλειπτης λειτουργίας της, διατήρησε τις ίδιες, σχεδόν, χρήσεις. Λειτούργησε ως βασικό εμπορικό κέντρο της πόλης, παρέχοντας κρέατα, ψάρια και διάφορα είδη τροφίμων, ενώ η φυσιογνωμία της αλλοιώθηκε κυρίως τα τελευταία χρόνια, με την ανάπτυξη νέων χρήσεων στο εσωτερικό της και με την απώλεια κάποιων άλλων.

Δημιουργός της ο Ελί Μοδιάνο, αρχιτέκτονας και μηχανικός, γόνος μιας από τις πλουσιότερες εβραϊκές οικογένειες της εποχής, με σπουδές στο Παρίσι, ο οποίος υπογράφει και άλλα σημαντικά κτίρια της εποχής, όπως το Τελωνείο και το σημερινό Λαογραφικό Μουσείο, εκπλήσσοντας κάθε φορά με τις τυπολογικές, μορφολογικές και κατασκευαστικές του επιλογές. Με δεδομένες τις τάσεις της εποχής, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Ελλάδα, ο Ελί Μοδιάνο επιχειρεί τη δημιουργία μιας αγοράς διαφορετικής από τις υπόλοιπες, προκειμένου να στεγάσει την Κεντρική Αγορά Τροφίμων της Θεσσαλονίκης. Ο σχεδιασμός της στον τύπο της δρομικής βασιλικής, αλλά και η οργάνωση των κύριων όψεων παράλληλα προς τις δύο κεντρικές οδούς πρόσβασης (Ερμού και Βασ. Ηρακλείου) συμβάλλουν στη δημιουργία ενός εξωστρεφούς κτιρίου, που δηλώνει τον δημόσιο χαρακτήρα του και διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες αγορές της πόλης οι οποίες αναπτύσσονται εσωτερικά, χωρίς ιδιαίτερη εξωτερική μορφολογία ώστε να προσελκύουν τον ανυποψίαστο περαστικό, κάτι που η στοά Μοδιάνο επιτυγχάνει μέσω της ιδιαίτερης εκλεκτιστικής μορφολογίας των όψεών της. Επιπλέον, και ενώ το εσωτερικό της αναπτύσσεται κατά το πρότυπο των bazaars, εξυπηρετώντας τη στέγαση διαφορετικών και ποικίλων καταστημάτων, το μέγεθός της τη διαφοροποιεί έντονα από τα συμβατικά κτίρια αγορών. Η διατύπωση της άποψης ότι η Στοά Μοδιάνο υπήρξε *η απάντηση της τότε μοντέρνας Θεσσαλονίκης στο οθωμανικό Μπεζεστένι*[2] συμπυκνώνει με τον καλύτερο τρόπο τον πρωτοποριακό σχεδιασμό της.

Η στοά Μοδιάνο ανοίγει τις πύλες της στο κοινό στις 23 Μαρτίου 1925 και τα εγκαίνιά της πραγματοποιούνται με ιδιαίτερα μεγάλη επισημότητα και παρουσία πλήθους κόσμου, όπως προκύπτει από τον Τύπο της εποχής: *Χθες ετέλεσαν μεγαλοπρεπώς τα εγκαίνια των καταστημάτων των, οι κρεοπώλαι, ιχθυοπώλαι κ.λπ. καταστηματάρχαι εν τη Κεντρική Αγορά. Από πρωίας επαιάνιζεν η μουσική, παρατέθησαν δε εις το κοινόν ψητά αρνία κ.λπ. Ο εορτασμός εξηκολούθησε με ευθυμίαν μέχρι βαθείας νυχτός, άπειρον δε πλήθος κατέκλυζε μέχρι της εσπέρας την Αγοράν.*[3]

2. Χατζητρύφωνος Ευαγγελία, «Παζάρ Χαμάμ και Μοδιάνο». *Η Καθημερινή / Επτά Ημέρες*. 3 Φεβρουαρίου 2002
3. Από την *Εφημερίδα των Βαλκανίων*, 24 Μαρτίου 1925.
4. Αρχικά η στοά ανήκε στον Ελί Μοδιάνο. Σήμερα είναι χωρισμένη σε μετοχές και ανήκει σε 40, περίπου, ιδιοκτήτες. Πρόσφατα, το 43,64% των μετοχών περιήλθε στην Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου, λόγω χρεών. Το ενοίκιο των καταστημάτων καθορίζεται με τη νομοθεσία περί ενοικιοστασίου των ετών 1945-1957· τη διαχείριση του κτιρίου είχε για πολλά χρόνια, μέχρι πρόσφατα, ο Αριστοτέλης Ναχμίας, ο οποίος εκπροσωπούσε τους ιδιοκτήτες της στοάς και από τις αρχές του 2009 ο Μάρκος Τρέμας.
5. Από την έρευνα δεν στάθηκε δυνατό να εντοπιστεί ο φάκελος του κτιρίου στην Υ.Α.Σ.Β.Ε. Η πληροφορία αντλήθηκε από προφορική επικοινωνία με τον διαχειριστή της στοάς, κ. Τ. Ναχμία.

Σήμερα η Κεντρική Αγορά Τροφίμων είναι διατηρητέο μνημείο, με ένα ιδιόμορφο ιδιοκτησιακό καθεστώς.[4] Κουβαλώντας όλες της μνήμες του εμπορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, θεμελιωμένη πάνω στις στάχτες μιας λαβυρινθώδους συνοικίας, είναι η απόδειξη μιας εποχής που τερματίστηκε βίαια με την πυρκαγιά του 1917, αλλά και μάρτυρας της νέας εποχής που άρχισε για την πόλη στα χρόνια του μεσοπολέμου, τότε που η Θεσσαλονίκη, στο πλαίσιο της γενικής ανοικοδόμησης, θα αρχίσει να ολοκληρώνει την όψη της ως σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη.

Οι έως σήμερα προσπάθειες προστασίας του μνημείου

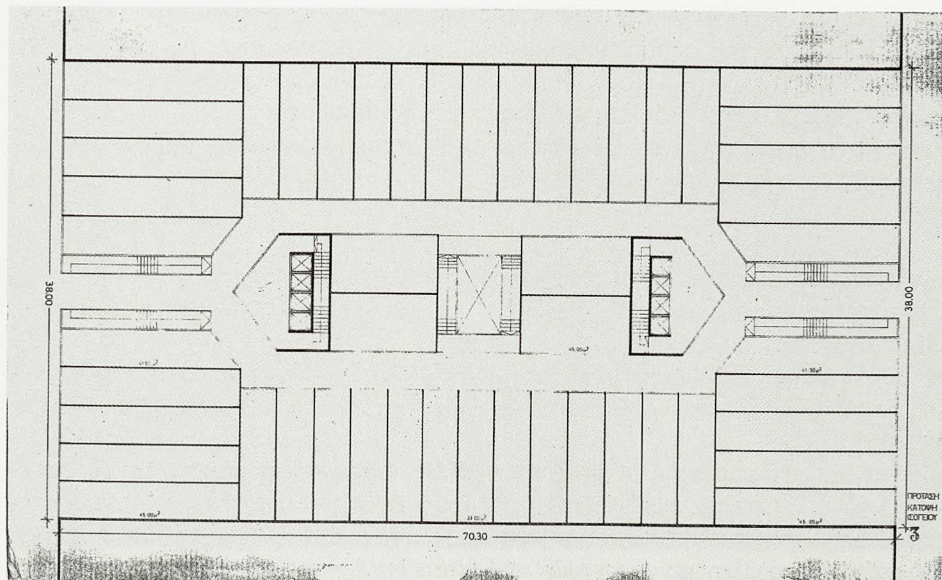
1978: Μετά τον σεισμό, χαρακτηρίζεται «κίτρινο»[5].
1994: Χαρακτηρίζεται Ιστορικός Τόπος.
1995: Κηρύσσεται Διατηρητέο Μνημείο (ΦΕΚ 946/τ.Β'/ 16.11.95). Έκτοτε, για τις όποιες παρεμβάσεις στο κτίριο απαιτείται ειδική άδεια από την Εφορεία Νεοτέρων Μνημείων Κεντρικής Μακεδονίας.
1997: Εντάσσεται σε πρόγραμμα έργων του Οργανισμού Πολιτιστικής Πρωτεύουσας της Ευρώπης - Θεσσαλονίκη 1997 για την ανάπλαση του εμπορικού κέντρου, με σκοπό την αντικατάσταση της στέγης και την αποκατάσταση των καταστημάτων. Σε αυτό το πλαίσιο, πραγματοποιήθηκε μικρό μόνο μέρος των προβλεπόμενων εργασιών, ενώ έκτοτε δεν έγιναν άλλες προσπάθειες συντήρησης του μνημείου.
2000: Ο Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου και Προστασίας Περιβάλλοντος Θεσσαλονίκης αναθέτει στην εταιρεία ΔΕΠΟΣ την εκπόνηση μελέτης για την ανακατασκευή της στέγης.
2001: Στο ίδιο πλαίσιο, προκύπτει η ανάγκη επέκτασης των εργασιών και προβλέπεται η εγκατάσταση υποσταθμού ΔΕΗ στο υπόγειο, η επισκευή των μεταλλικών θυρών και εξαρτημάτων, η ανακατασκευή των ξύλινων θυρών κ.ά. Καμιά ωστόσο από τις παραπάνω εργασίες δεν υλοποιήθηκε.

Από τον αρχικό σχεδιασμό στην υλοποίηση

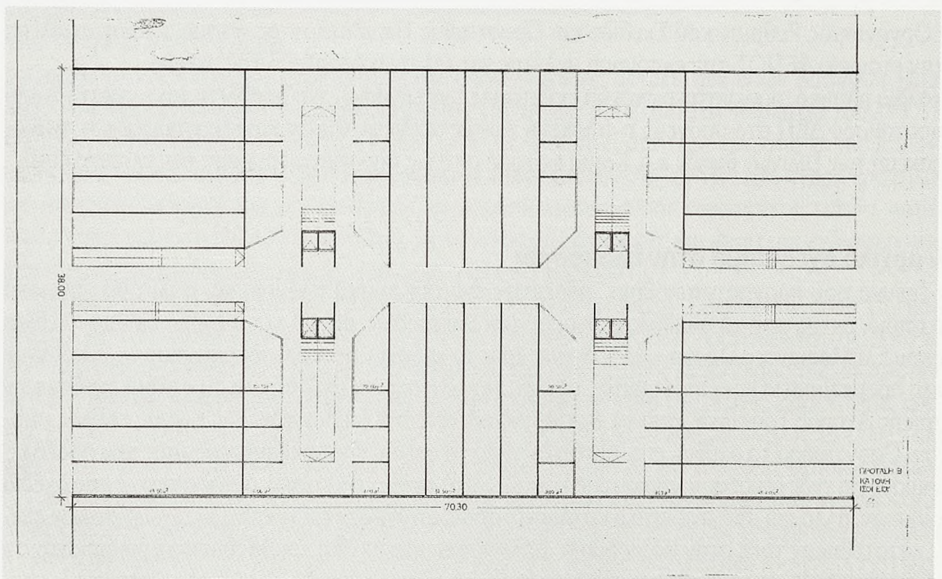
Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε, προέκυψε ένα εξαιρετικά πλούσιο και πολύτιμο αρχειακό υλικό, το οποίο, εκτός από τα συμβόλαια αγοράς των οικοπέδων, αφορά και μεγάλο αριθμό σχεδίων του ίδιου του Ελί Μοδιάνο, αλλά και αιτήσεών του προς τα γραφεία της πολεοδομίας, που τις συνόδευαν αναλυτικές προμετρήσεις και επιμετρήσεις υλικών, που αντικατοπτρίζουν όλα τα στάδια σχεδιασμού της Κεντρικής Αγοράς Τροφίμων, από τις αρχικές προθέσεις του δημιουργού της έως τις τελικές αποφάσεις του. Όσον αφορά τα σχέδια, εντοπίστηκαν τόσο τα σχέδια της αρχικής πρότασης που προέβλεπαν τη δημιουργία ενός διώροφου κτιρίου όσο και τα τελικά σχέδια της στοάς, συνοδευόμενα από σχέδια τροποποιήσεων, αλλά και από αναλυτικό κατάλογο, όπου καταγράφεται το σύνολο των οριστικών σχεδίων που κατατέθηκαν τότε στην πολεοδομία. Ειδικότερα, στα σχέδια του Μοδιάνο περιλαμβάνονται κατόψεις, όψεις, τομές, εσωτερικές και εξωτερικές όψεις, αρχιτεκτονικές και κατασκευαστικές λεπτομέρειες, σχέδια αποχετευτικού συστήματος, ενώ ορισμένα από τα σχέδια αφορούν τις χρήσεις της αγοράς, παρέχοντας πολύτιμες πληροφορίες για τον αρχικό τρόπο οργάνωσής της. Το συγκεκριμένο αρχειακό υλικό είναι εξαιρετικής σπουδαιότητας, τόσο γιατί παρέχει τη δυνατότητα μιας αναλυτικής προσέγγισης της αρχιτεκτονικής και κατασκευαστικής δομής της στοάς όσο και για την αυτούσια αξία του ως ένα σύνολο πρωτότυπων αρχιτεκτονικών σχεδίων των αρχών του 20ού αιώνα.

Οι πρώτες ιδέες

Όπως προκύπτει από τα σχέδια που εντοπίστηκαν, οι αρχικές προθέσεις του Ελί Μοδιάνο αφορούσαν ένα διώροφο κτίριο με υπόγειο. Έτσι, αρχικά σχεδιάζει ένα επίμηκες, ορθογώνιο κτίριο **(εικ. 2)** με δύο παράλληλους διαδρόμους που καταλήγουν στις κύριες οδούς. Η πρόσβαση στο υπόγειο και στον όροφο γίνεται μέσω κλιμακοστασίων και ανελκυστήρων στον χώρο που ορίζουν οι δύο κεντρικοί διάδρομοι, δημιουργώντας στο ισόγειο έναν κεντρικό πυρήνα γύρω από τον οποίο οργανώνονται τα καταστήματα. Κατόπιν, ο Ελί Μοδιάνο αναπροσαρμόζει την αρχική πρόταση και συνθέτει μία δεύτερη, όπου προτείνει έναν διάδρομο, στον άξονα της μεγάλης διάστασης του κτιρίου, για τη σύνδεση των σημερινών οδών Ερμού και Βασ. Ηρακλείου. Η πρόσβαση στο υπόγειο και στον όροφο γίνεται μέσω κλιμακοστασίων και ανελκυστήρων, δημιουργώντας δύο ζώνες κίνησης, συμμετρικές στη μικρή διάσταση του κτιρίου **(εικ. 3)**.

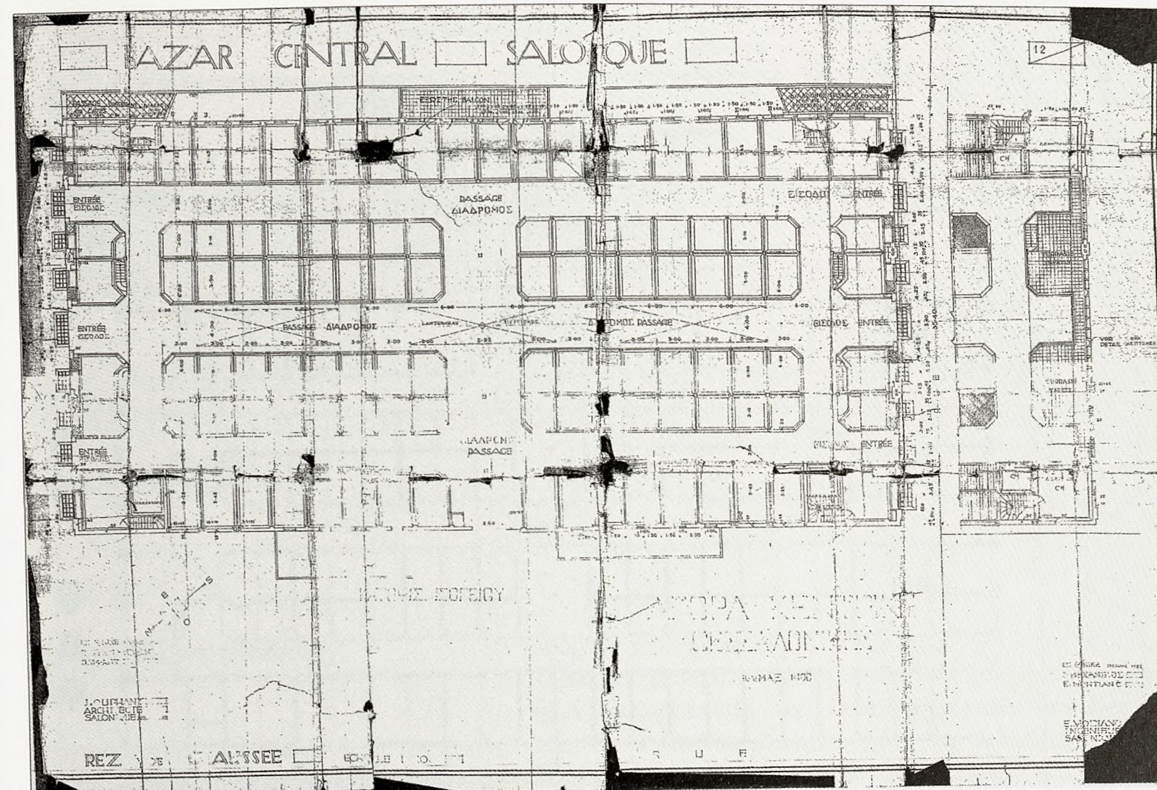
Εικ. 2. Αρχικός σχεδιασμός - Πρόταση Α'. Κάτοψη ισογείου

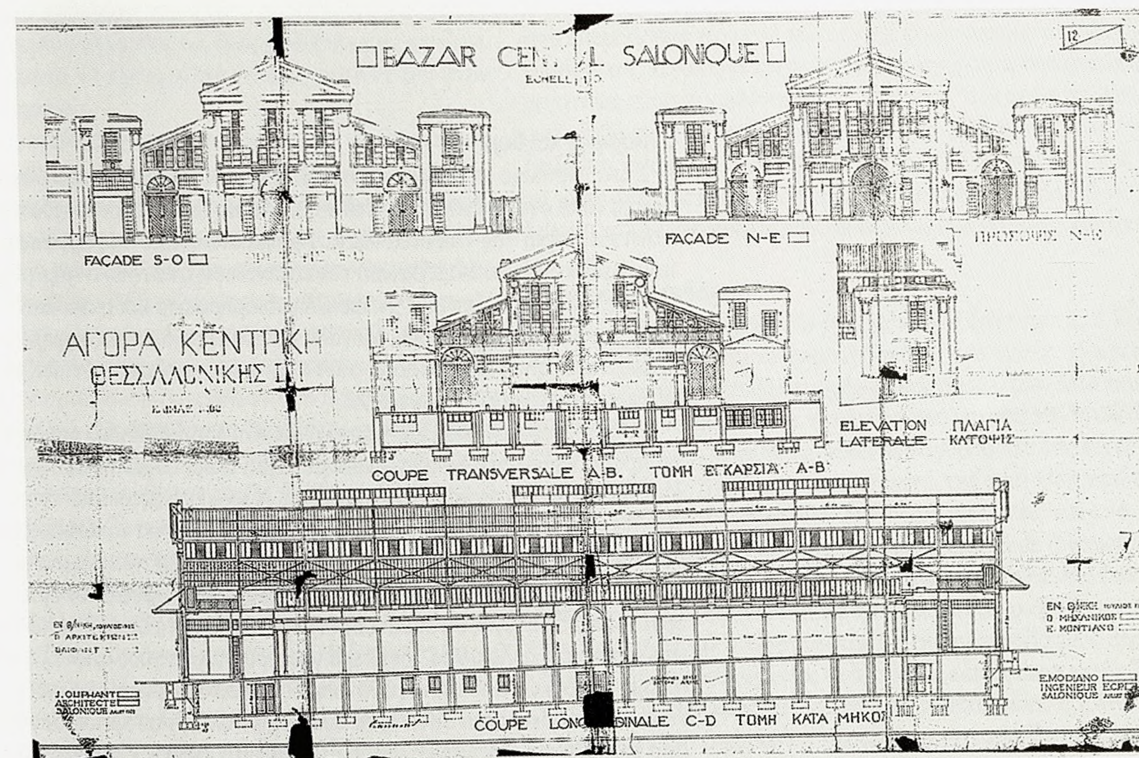
Εικ. 3. Αρχικός σχεδιασμός - Πρόταση Β'. Κάτοψη ισογείου

Η υλοποίηση...

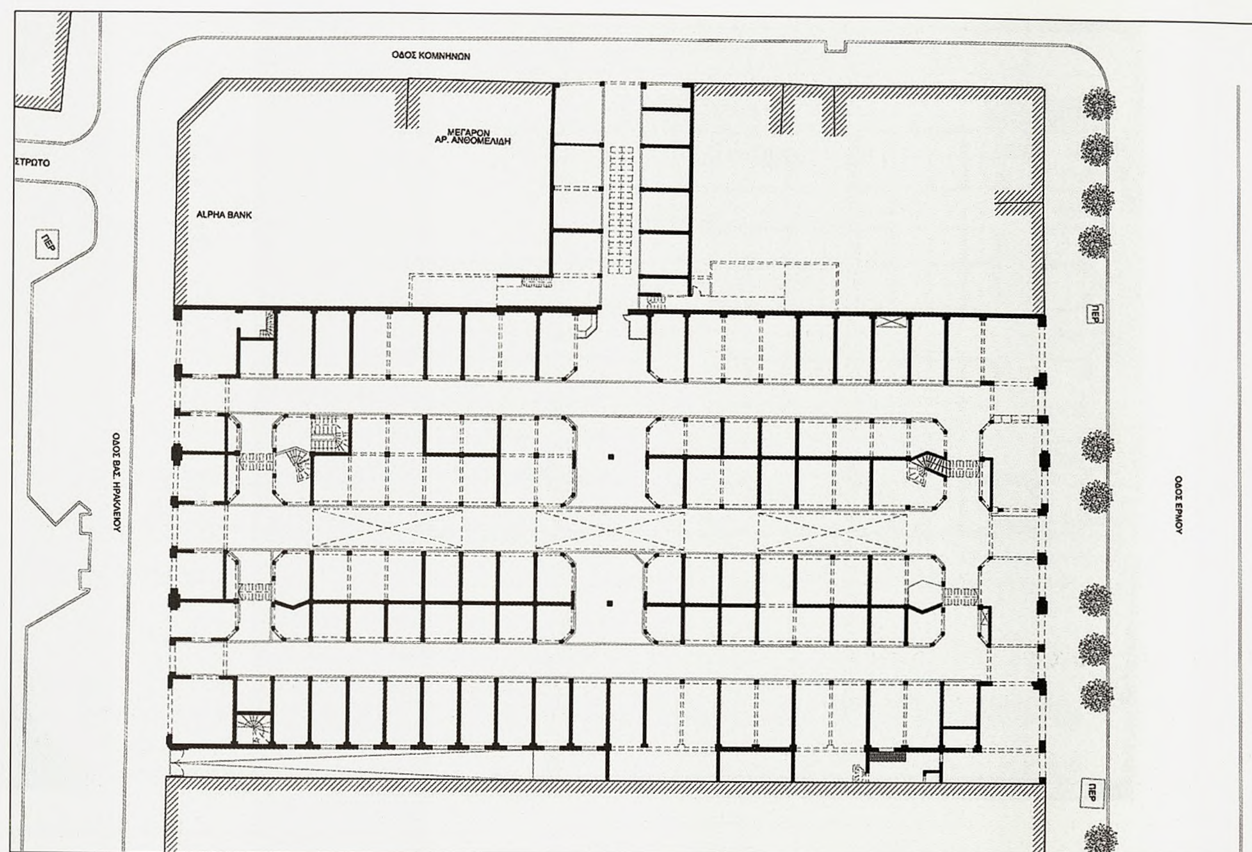
Τον Δεκέμβριο του 1922, έχοντας αναθεωρήσει τον αρχικό σχεδιασμό, ο Μοδιάνο καταθέτει στο τότε Γραφείο Σχεδίου Πόλεως την τελική του πρόταση, η οποία και τελικά εφαρμόστηκε με μικρές τροποποιήσεις **(εικ. 4-5)**. Σύμφωνα με τα πρωτότυπα αυτά σχέδια, και όπως προκύπτει από την υφιστάμενη κατάσταση και από την αποτύπωση του μνημείου, σχεδιάστηκε και κατασκευάστηκε ένα επίμηκες, μονώροφο κτίριο με υπόγειο και εσωτερικούς εξώστες (συνολικής έκτασης περίπου 2.707m^2, με αναλογία μήκους προς πλάτος 2:1, μήκους 70,60m και πλάτους 35,40m). Κεντρική ιδέα της αρχιτεκτονικής σύνθεσης, σύμφωνα με την οποία οργανώνονται τα καταστήματα της στοάς και η πρόσβαση σε αυτά, αποτελεί ένα σύστημα επίμηκων και εγκάρσιων περασμάτων που συνδέουν αρχικά τις οδούς Βασ. Ηρακλείου και Ερμού και κατ' επέκταση την έξοδο προς την οδό Κομνηνών, η οποία έγινε σε μεταγενέστερη φάση. Η κάτοψη του ισογείου συγκροτείται από έναν κάνναβο υποστυλωμάτων, ο οποίος διατηρείται σε όλα τα επίπεδα του κτιρίου διαμορφώνοντας τα τρία κλίτη του. Τα καταστήματα αναπτύσσονται σε γραμμική διάταξη εκατέρωθεν των περασμάτων. Η διάταξη αυτή δημιουργεί δύο σειρές πλευρικών όγκων καταστημάτων, εφαπτόμενες στις επιμήκεις όψεις του κτιρίου και τέσσερις κεντρικούς πυρήνες, ο καθένας με δύο σειρές καταστημάτων **(εικ. 6-7)**. Στα ακραία τμήματα του ισογείου διαμορφώνονται ευρύχωροι εσωτερικοί εξώστες, οι οποίοι συνδέονται με τους πύργους που χωροθετούνται στις τέσσερις γωνίες του κτιρίου. Η κάλυψη του κτιρίου επιτυγχάνεται με πολυκλινή στέγη, ενώ την κορυφή διαμορφώνουν τρεις υπερυψωμένοι γυάλινοι φεγγίτες. Ο υπόγειος χώρος της στοάς οργανώνεται σε επιμέρους αποθηκευτικούς χώρους, ανάλογα με το είδος των προϊόντων.

Εικ. 4. Τελική πρόταση του Ελί Μοδιάνο, κάτοψη ισογείου - εξώστη

Εικ. 5. Τελική πρόταση του Ελί Μοδιάνο, όψεις και τομές

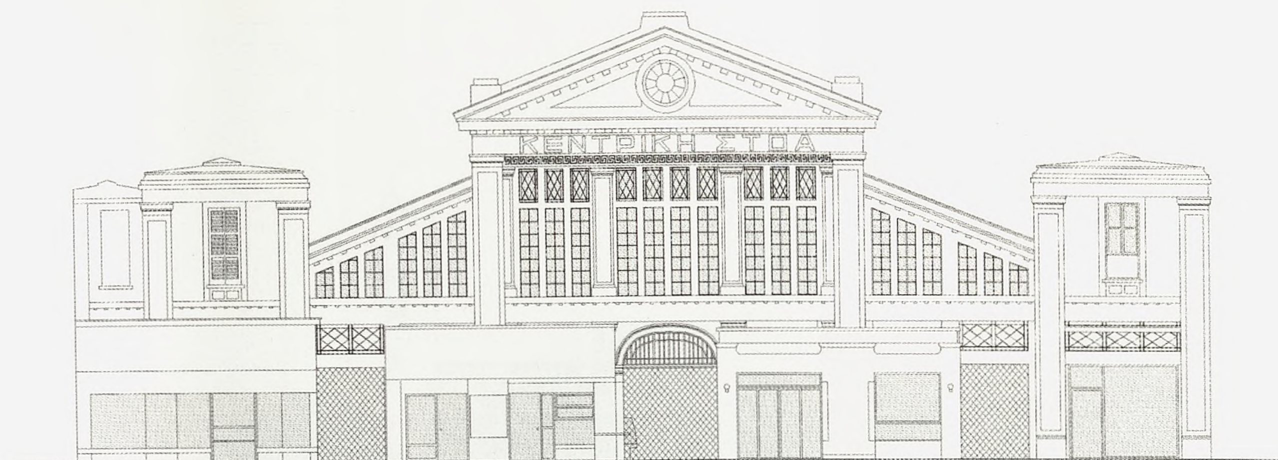
Εικ. 6. Κάτοψη αποτύπωσης ισογείου

...μορφής και δομής

Η Στοά Μοδιάνο φέρει μια ιδιότυπη έκφραση του εκλεκτισμού που διακρίνεται από μεγάλη στιβαρότητα και λιτότητα, κάτι που έρχεται σε αντίθεση με άλλα εκλεκτιστικά κτίρια της Θεσσαλονίκης. Βασικό συστατικό της οργάνωσης στις όψεις, που ακολουθούν τη διαμόρφωση του εσωτερικού, αποτελεί ο τριμερής διαχωρισμός (βάσης, κορμού, στέψης), η μνημειώδης διαμόρφωση και η απόλυτη συμμετρία ως προς τον κατακόρυφο άξονα. Μεγάλη ποικιλία μοτίβων με αναφορές στην κλασική αρχαιότητα, όπως παραστάδες, οδοντωτά γείσα και διακοσμητικοί μαίανδροι, συνθέτουν τον διάκοσμο του κτιρίου.

Όσον αφορά την κατασκευαστική δομή, η Στοά Μοδιάνο σηματοδοτεί ένα από τα πρώτα κτίρια στη Θεσσαλονίκη με κύριο υλικό δόμησης το πρωτοποριακό για την εποχή εκείνη οπλισμένο σκυρόδεμα. Χαρακτηρίζεται από τυπικές των αρχών του 20ού αιώνα τεχνολογίες δόμησης, όπως η φέρουσα τοιχοποιία από αργολιθοδομή ή πλινθοδομή, όσον αφορά τον κατακόρυφο φέροντα οργανισμό, και τα πλινθόκτιστα καμαρωτά δάπεδα επί σιδηροδοκών, όσον αφορά τον οριζόντιο φέροντα οργανισμό. Οι στέγες είναι κατασκευασμένες με μεταλλικά ζευκτά και επικάλυψη με κεραμίδια ή άλλα υλικά. Ιδιαίτερο γνώρισμα του κτιρίου αποτελεί η διαμόρφωση ορισμένων δοκών από οπλισμένο σκυρόδεμα σε συνεργασία με σιδηροτροχιές στη θέση σιδηροδοκών. Συνοπτικά, τα οικοδομικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν, εκτός από τον λίθο και την πλίνθο, αφορούν τσιμέντο, σιδηρά ελάσματα, σιδηροτροχιές, σιδηροδοκούς και ξύλο.

Όσον αφορά την παθολογία του μνημείου, αξίζει να σημειωθεί ότι εντοπίζονται σοβαρές φθορές, κυρίως εξαιτίας της παρουσίας έντονης υγρασίας, της βεβαρημένης χρήσης, της φυσικής φθοράς του χρόνου, αλλά και της ελλιπέστατης συντήρησης του κτιρίου.

Εικ. 7. Όψη επί της οδού Ερμού. Αποτύπωση σημερινής μορφής

Οι προτάσεις προστασίας και ανάδειξης

Τα δεδομένα...

Η μελέτη της Κεντρικής Στοάς Τροφίμων ανέδειξε την άμεση αναγκαιότητα προστασίας και συντήρησης του μνημείου, προκειμένου για τη σωτηρία του, αλλά και την ανάγκη "εκσυγχρονισμού" της λειτουργίας του και των χρήσεων που θα στεγάσει, ώστε η αγορά να ανακτήσει την αλλοτινή αίγλη της και να ενταχθεί στο σύγχρονο γίγνεσθαι, ως ένας πολυδύναμος και ζωντανός χώρος, ικανός να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητά του στον χώρο και στον χρόνο.

Προς την κατεύθυνση αυτή, και με στόχο τη διατύπωση προτάσεων συμβατών τόσο με την κατασκευή και τη φυσιογνωμία του ίδιου του κτιρίου όσο και με τη διατήρηση της λειτουργίας του ως αγοράς τροφίμων, η ομάδα μελέτης έλαβε υπόψη τις σύγχρονες αρχές που διέπουν την αποκατάσταση μνημείων, αλλά και το σύνολο των δεδομένων που προέκυψαν από τη μελέτη του ίδιου του μνημείου. Οι προτάσεις αφορούν τη διατήρηση και ανάδειξη των ιστορικών και καλλιτεχνικών αξιών του μνημείου, την απομάκρυνση προσθηκών που προσβάλλουν την αισθητική του, αλλά και επεμβάσεις οι οποίες, αποφεύγοντας την επίδειξη των «αρχιτεκτονικών δεξιοτήτων», είναι ήπιες, συμβατές με τη φυσιογνωμία της στοάς, διακριτές και κατά το δυνατόν αναστρέψιμες. Συνυπολογίστηκαν επίσης οι δυνατότητες αλλά και οι περιορισμοί που θέτει η ίδια η κατασκευή, όπως η τυπολογία και ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του κτιρίου, οι ανάγκες που αναδείχθηκαν μέσα από τις επαφές και συζητήσεις με εμπλεκόμενους, η θέση του μνημείου στην καρδιά του ιστορικού εμπορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης, καθώς και η σχέση του με τον περιβάλλοντα χώρο και τις υπόλοιπες "ιστορικές" αγορές, όπως το Μπεζεστένι, η αγορά Βλάλη-Καπάνι, η Αγορά Άθωνος, η Αγορά Βατικιώτη.

...τα ζητούμενα

Όλα τα παραπάνω προδιέγραψαν σε μεγάλο βαθμό τις προτεινόμενες επεμβάσεις και καθόρισαν τους σκοπούς που τέθηκαν για τη διαμόρφωση της πρότασης αποκατάστασης, οι οποίοι αφορούν κατά κύριο λόγο την προστασία και συντήρηση της Στοάς, καθώς και τον "εκσυγχρονισμό" της μορφής και των χρήσεων του κτιρίου. Ειδικότερα, οι σκοποί αφορούν την προστασία του μνημείου από τη φθορά του χρόνου και τις αυθαίρετες επεμβάσεις, την ενίσχυση του φέροντα οργανισμού του, ο οποίος παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα στατικότητας, την αποκατάσταση των μορφολογικών χαρακτηριστικών και ανάδειξη της τυπολογίας του μνημείου, την απομάκρυνση όλων των σύγχρονων επεμβάσεων που αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία του, τη διατήρηση της λειτουργίας της στοάς ως αγοράς τροφίμων, αλλά με την εκ νέου χωροθέτηση των χρήσεων των καταστημάτων στο πλαίσιο ενός ενιαίου σχεδιασμού και οργάνωσης, την ανάδειξη της στοάς σε πολυδύναμο κέντρο και τη σύνδεσή της με τις γειτονικές "ιστορικές" αγορές της περιοχής, προκειμένου να δημιουργηθεί ένα δίκτυο που να ενοποιεί το ιστορικό κέντρο.

Η αγορά του "κόσμου"

Με βάση όλα τα παραπάνω δεδομένα και ζητούμενα, η Στοά Μοδιάνο προτείνεται να σηματοδοτήσει ένα εμπορικό κέντρο που θα στεγάζει ποικιλία τροφίμων και προϊόντων. Μια πολυπολιτισμική αγορά, που θα συγκεντρώνει γεύσεις και προϊόντα από όλο τον κόσμο και θα παρέχει στο αγοραστικό της κοινό τη δυνατότητα να βρει στα καταστήματά της από είδη πρώτης ανάγκης μέχρι πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα, και από τοπικά ελληνικά προϊόντα μέχρι προϊόντα fair trade (δίκαιου και αλληλέγγυου εμπορίου) και παραδοσιακά προϊόντα από διάφορες χώρες του κόσμου. Επιπλέον, προτείνονται ο εμπλουτισμός των παρεχόμενων υπηρεσιών της με τη δημιουργία ενός άξονα ενημέρωσης και ψυχαγωγίας στο ισόγειο, καθώς και η επαναλειτουργία του υπογείου για τις ανάγκες αποθήκευσης προϊόντων, αλλά και για τη δημιουργία χώρων πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Αρχιτεκτονικές και στατικές παρεμβάσεις

Οι επεμβάσεις που απαιτούνται για την ανάδειξη του μνημείου αφορούν τη διατήρηση και αποκατάσταση των μορφολογικών χαρακτηριστικών **(εικ. 8)** και της τυπολογίας της στοάς, με την

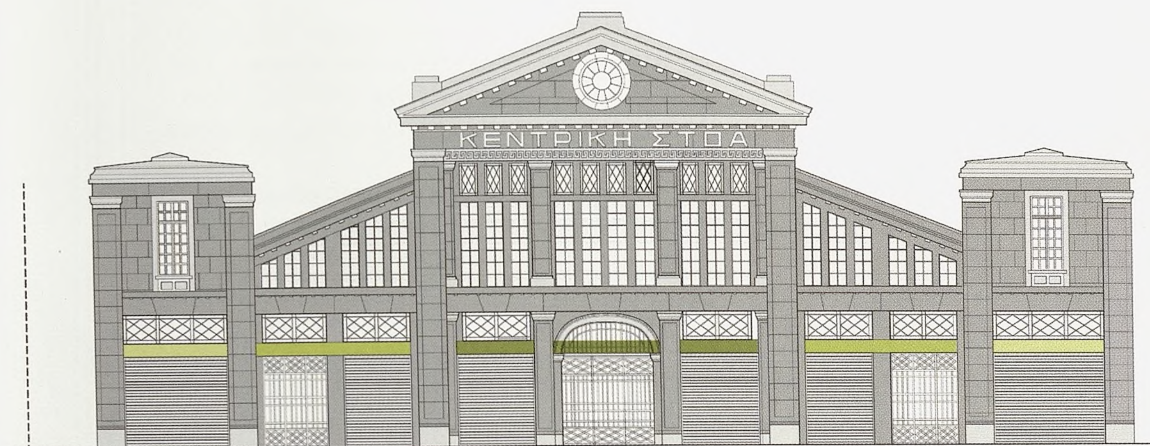
Εικ. 9. Πρόταση αποκατάστασης. Οργάνωση χρήσεων ισογείου

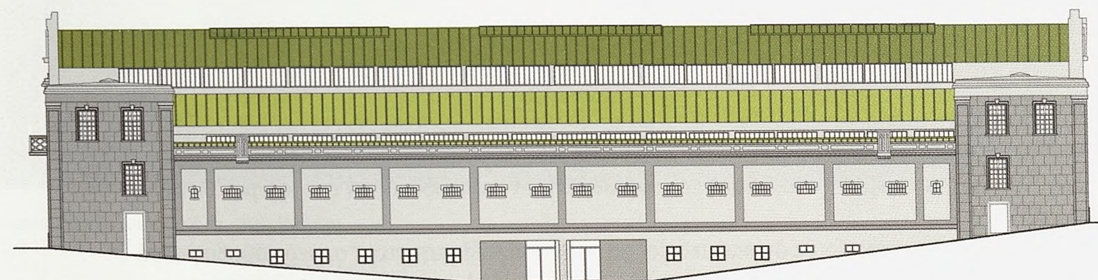
Εικ. 10. Πρόταση αποκατάστασης. Διαμήκης τομή

απομάκρυνση όλων των σύγχρονων επεμβάσεων που αλλοιώνουν τη φυσιογνωμία της. Για την οργάνωση των καταστημάτων της στοάς, αξιοποιείται η διάρθρωση του χώρου σε "ζώνες" που ορίζουν οι τέσσερις διάδρομοι διέλευσης των επισκεπτών, τρεις στον κατά μήκος άξονα του κτιρίου και ένας στον άξονα της οδού Κομνηνών. Οι διάδρομοι αυτοί συνθέτουν τους τέσσερις κεντρικούς "πυρήνες" και τις τέσσερις πλευρικές "ενότητες-σειρές" καταστημάτων της αγοράς. Κάθε πυρήνας καταστημάτων αναδεικνύεται και σηματοδοτείται με τη χρήση διαφορετικού χρώματος στα ρολά που ασφαλίζουν τα καταστήματά του. Τέσσερα διαφορετικά χρώματα χρησιμοποιούνται για τον λόγο αυτό, αλλά και για τη δημιουργία ενός σύγχρονου, ελκυστικού και ευχάριστου για τον επισκέπτη χώρου, ενώ παράλληλα υποδεικνύουν τη διάθεση διαφορετικών κατηγοριών προϊόντων και τροφίμων στους πλευρικούς διαδρόμους της στοάς. Τέλος, η συγκέντρωση των τεσσάρων χρωματικών ενοτήτων στον κεντρικό διάδρομο υποδεικνύει τη μεγαλύτερη ποικιλία προϊόντων και τροφίμων των καταστημάτων του **(εικ. 9-10)**. Οι επεμβάσεις στα καταστήματα σχετίζονται, κατά κύριο λόγο, με την τοποθέτηση νέων ρολών ασφαλείας εξωτερικά και με ενδεικτικές προδιαγραφές για την κατασκευή σταθερών ψυγείων και πάγκων στο εσωτερικό τους. Μορφολογικά, επιχειρείται η ομοιομορφία των όψεων, οι οποίες διατηρούν, σε γενικές γραμμές, την απλότητα της αρχικής τους μορφής **(εικ. 11-13)**, ενώ στα δώματα των καταστημάτων προβλέπεται η περιστασιακή χρήση τους και η ελεγχόμενη κίνηση επισκεπτών, στο πλαίσιο της οργάνωσης περιοδικών εκθέσεων και πολιτιστικών συμβάντων.

Για την προστασία του ίδιου του μνημείου, αλλά και προκειμένου να ανταποκριθεί στις νέες απαιτήσεις που προκύπτουν στο πλαίσιο της παρούσας πρότασης, προτείνεται η απομάκρυνση χρήσεων που επιβαρύνουν το κτίριο λόγω της συνεχούς κατάβρεξης, η ενίσχυση του

Εικ. 11. Όψη επί της οδού Ερμού. Πρόταση αποκατάστασης

Εικ. 12. Πλαϊνή όψη. Πρόταση αποκατάστασης

φέροντα οργανισμού, ο οποίος παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα στατικότητας, και η αύξηση της πλαστικότητας. Οι προτεινόμενες επεμβάσεις αφορούν την αύξηση της αντοχής και της δυσκαμψίας, στον επιδιωκόμενο βαθμό, μέσω της εφαρμογής εξειδικευμένων μεθόδων προς αντιμετώπιση των τοπικών αδυναμιών της. Η δομική αποκατάσταση του κτιρίου συνδυάζει την κατασκευή μανδυών στο σύνολο των κατακόρυφων στοιχείων οπλισμένου σκυροδέματος του κτιρίου και την ενίσχυση της φέρουσας τοιχοποιίας του υπογείου με μονόπλευρους και αμφίπλευρους μανδύες. Στη μόρφωση του νέου φορέα λήφθηκαν υπόψη οι περιορισμοί του αντισεισμικού κανονισμού για την αποφυγή απότομης μεταβολής δυσκαμψίας καθ' ύψος της κατασκευής. Στην πρόταση αποκατάστασης του στατικού φορέα λαμβάνονται υπόψη οι αρχιτεκτονικοί και λοιποί περιορισμοί, χωρίς να μεταβάλλεται ουσιαστικά το στατικό σύστημα του κτιρίου, το οποίο αποδεδειγμένα έως σήμερα έχει ανταποκριθεί ικανοποιητικά.

Η ανάγκη ανασύνθεσης του εμπορικού ιστού

Η οργάνωση της Κεντρικής Αγοράς Τροφίμων στη συγκεκριμένη περιοχή δικαιολογείται από την προΰπαρξη εμπορικών δραστηριοτήτων στον ευρύτερο χώρο, τις οποίες η λειτουργία της στοάς ενίσχυσε και επέκτεινε. Οι δραστηριότητες αυτές διαμόρφωναν την εποχή εκείνη έναν πολυπύρηνο εμπορικό ιστό, τόσο με εστίες όπως το Καπάνι, το Μπεζεστένι, η Βατικιώτη, η Άθωνος, η Κολόμβου, όσο και με την εμπορική εκμετάλλευση κάθε ισογείου του δομημένου περιβάλλοντος χώρου αυτών των εστιών, συνθέτοντας ένα σύνολο που όριζε απόλυτα την έννοια της αγοράς της πόλης.

Αν και τα περισσότερα από τα παραπάνω στοιχεία βρίσκουν ακόμη και σήμερα ισχύ, η μετάλλαξη της φυσιογνωμίας του κέντρου της Θεσσαλονίκης κατά τις τελευταίες δεκαετίες έχει διαταράξει τη συνέχεια και τις άλλοτε δυναμικές σχέσεις συνάφειας των αγορών αυτών. Σχέσεις αρμονίας, οι οποίες διαταράχθηκαν από τη διάχυση της έννοιας του αστικού εμπορικού κέντρου, αλλά

και από την υπερβατική προσαρμογή της πόλης στις κυκλοφοριακές ανάγκες των αυτοκινούμενων οχημάτων.

Η προβολή των παραδοσιακών αγορών και στοών του κέντρου της Θεσσαλονίκης, τις οποίες οι περισσότεροι πολίτες αγνοούν ή απλώς γνωρίζουν την ύπαρξή τους περιφερόμενοι γύρω από αυτές, μπορεί και από μόνη της να οδηγήσει στην πολυπόθητη αναβάθμιση. Η υποστήριξη των διαδρομών που τις διατρέχουν, προσελκύοντας το ενδιαφέρον του επισκέπτη, συνεπάγεται ενίσχυση του επιχειρηματικού ενδιαφέροντος ώστε να μετατρέψει τον επισκέπτη σε πελάτη. Αυτό έχει ως επακόλουθο την αναβάθμιση των τρόπων χρήσης και, εν συνεχεία, τον εμπλουτισμό των χρήσεων των καταστημάτων των αγορών, με τελικό στόχο την παροχή ποιοτικών προϊόντων και υπηρεσιών. Έτσι, οι εμπορικές και συνοδευτικές λειτουργίες μπορούν να ανθίσουν αυτόφωτα, ενισχύοντας την οικονομική ανάπτυξη σε έναν ενιαίο εμπορικό χαρακτήρα, σεβόμενες πάντα τις παραδοσιακές καταβολές και ιδιαιτερότητες κάθε αγοράς.

Μονόδρομος αυτής της υποστήριξης, ώστε ο επισκέπτης να διατρέξει τις παραδοσιακές αγορές της πόλης, είναι ο πεζόδρομος. Ένα σύμπλεγμα πεζόδρομων μπορεί να συμβάλει στη στοχευμένη ενοποίηση των αγορών, δίνοντας έναν ενιαίο χαρακτήρα κεντρικότητας στον ευρύτερο χώρο τους. Με τον τρόπο αυτό, ο κάθε περιπατητής αποκτά πολλαπλές επιλογές διαδρομών, οι οποίες περιλαμβάνουν ισοβαρώς τα ενδότερα των παραδοσιακών αγορών. Η άνεση στην κίνηση πεζών επισκεπτών σε μια περιοχή έντονων δραστηριοτήτων υπερτοπικού χαρακτήρα είναι το αντίβαρο που μπορεί να στηρίξει την αναβάθμιση της εμπορικότητας του λεγόμενου ιστορικού κέντρου της Θεσσαλονίκης. Ένας ενιαίος χώρος αγορών, μνημείων, χώρων αναψυχής, πρασίνου, υπαίθριων εκδηλώσεων, με ανάμειξη λειτουργιών σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, χωρίς αποστειρωτική κατανομή χρήσεων. Ενοποίηση μοναδικών τόπων με χαρακτήρα, που δίνουν στη λέξη και συμβολικές διαστάσεις, καθώς συνδέει τον σύγχρονο πολίτη με την έννοια της αστικής αγοράς του παρελθόντος, ως το θεμέλιο της κοινωνικής του υπόστασης, από την οποία βίαια αποκόπηκε εδώ και μερικές δεκαετίες.

Η πρόταση πεζοδρόμησης, πέρα από την ανάδειξη των ιστορικών αγορών, αποτελεί και μονόδρομο στο πολεοδομικό αδιέξοδο του κέντρου της Θεσσαλονίκης. Καθώς η περιοχή χαρακτηρίζεται ως πολεοδομικά "υπερκορεσμένη", μόνη διέξοδος δημιουργίας νέων κοινόχρηστων χώρων είναι οι ζώνες των ρυμοτομημένων οδών, διασφαλίζοντας και αναδεικνύοντας τους λιγοστούς και "καταπνιγμένους" υπάρχοντες ελεύθερους χώρους και χώρους πρασίνου, με πραγματικές δεντροφυτεύσεις και κήπους στη θέση των χώρων στάθμευσης και των χωμάτινων σκουπιδότοπων στο χρώμα του πατημένου γκαζόν.

Η τήρηση των όρων αυτών σε ουσιαστικό βαθμό, και όχι ως είθισται στους σημερινούς βαφτισμένους πεζόδρομους της πόλης, αποτρέποντας αυθαιρεσίες και έωλες συμπεριφορές, θα περιχαρακώσουν τη σημασία ενός τόσο σημαντικού έργου. Έτσι μόνο το κέντρο θα απαλλαγεί από την ταυτοποίησή του με την έννοια της συμφόρησης, και θα συμβαδίσει με την ιδέα του αναπνέοντος χώρου, φέρνοντας τον πολίτη πιο κοντά σε αυτό.

Αντί επιλόγου...

Στις σελίδες της μελέτης «Στοά Μοδιάνο. Προστασία και ανάδειξη» ξετυλίγεται ο μίτος της ιστορίας του μνημείου, ο οποίος βρέθηκε κάπου ανάμεσα στα άχρηστα και ξεχασμένα του υπογείου του, μπλεγμένος με εικόνες, αρώματα, αναφορές και ήχους μιας θαμμένης εποχής. Ο μίτος αναλύθηκε ως προς τη μορφή, την υφή και την ουσία του, ελέγχθηκαν οι αντοχές του, προτάθηκαν μέτρα προστασίας, συντήρησης και ανάδειξής του κτιρίου. Τονίζοντας την ανάγκη προστασίας λίγο πριν σπάσει αυτή η κλωστή, τίθεται το ζήτημα λήψης άμεσων αποφάσεων και μέτρων, ώστε να συνεχίσει η στοά να αφηγείται μύθους του παρελθόντος.

Η μελέτη που συντάχθηκε αποτελεί ένα λευκό πανί, που ελπίζουμε να δώσει πλεύση προς μια κατεύθυνση ανάδειξης της στοάς και κατ' επέκταση των ιστορικών αγορών του κέντρου της Θεσσαλονίκης. Εκμεταλλευόμενοι τον αέρα συνειδητοποίησης τόσο της ιστορικής μας κληρονομιάς όσο και του φθίνοντος μνημειακού αποθέματός της, ενισχύουμε την πίστη όλων ότι οι "αγορές" της πόλης θα κερδίσουν κάτι από τη θαμμένη λάμψη τους, κι ο κόσμος κάτι από την καταπιεσμένη κουλτούρα της μεσογειακής και βαλκανικής έννοιας της αγοράς. Μια έννοια που είναι πεισματικά προσκολλημένη στο υποσυνείδητο όλων, και αφορά την απόλυτη έκφραση της κοινωνικής μας υπόστασης. ■

Εικ. 13. Τρισδιάστατη αναπαράσταση του εσωτερικού της στοάς Μοδιάνο

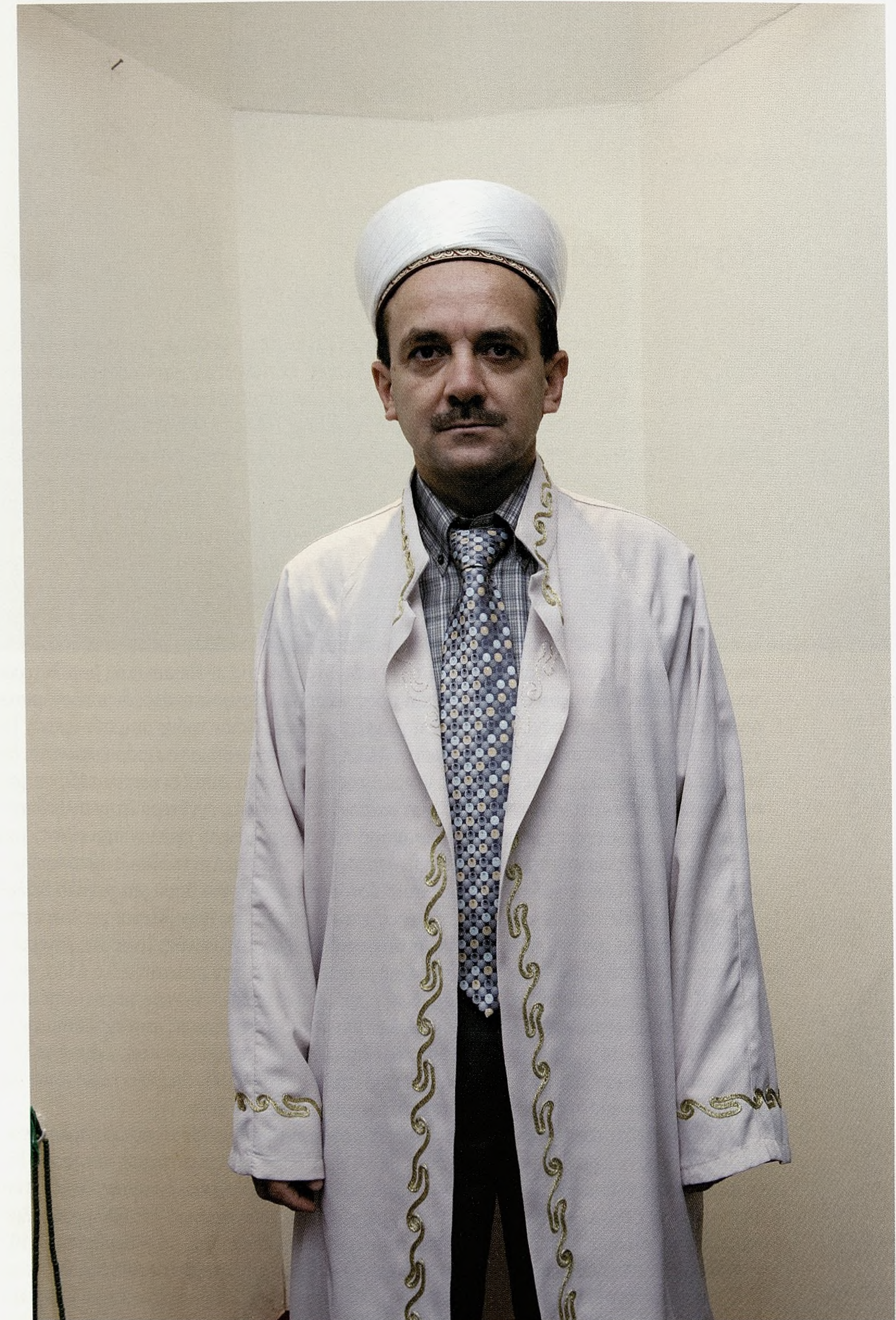
Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Ζαρκάδα-Πιστιόλη, Χριστίνα. «Ο εκλεκτικισμός στη Θεσσαλονίκη». *Αρχαιολογία*, τχ. 7, Μάιος 1983.
Η Καθημερινή / Επτά Ημέρες. «Η Θεσσαλονίκη του Ερνέστ Εμπράρ». 24 Οκτωβρίου 2004.
Καλογήρου, Ν. *Αρχιτεκτονική και πολεοδομία στη μεταπολεμική Θεσσαλονίκη*. Κέντρο Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης. Θεσσαλονίκη 1989· Χεκίμογλου, Ε. *Μυστήρια της Θεσσαλονίκης. Κείμενα για τους χαμένους τόπους της πόλης*. University Studio Press. Θεσσαλονίκη 2001.
Καλογήρου, Ν. «Η παρουσία του παρελθόντος και ο ορθολογισμός στο σχέδιο Hebrard για την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης». *Αρχιτεκτονικά θέματα*, τχ. 24. 1990.
Καραδήμου-Γερόλυμπου, Αλέκα. «Τόποι και χώροι του εμπορίου στη Θεσσαλονίκη 1916-1996, μεταμορφώσεις στη χωρική και αρχιτεκτονική έκφραση της εμπορικής δραστηριότητας στη Θεσσαλονίκη». *Επιστημονική επετηρίδα Κέντρου Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, 1999.
Καραδήμου-Γερόλυμπου, Αλέκα. *Η ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917*. University Studio Press. Θεσσαλονίκη 1995.
Καραδήμου-Γερόλυμπου, Αλέκα. *Μηχανισμός εμπορίου, Αγορές της Θεσσαλονίκης. Τεύχος* (Αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη).
Παπαδοπούλου, Τίτη. «Bazaars. Οι φιλικές στοές του Hebrard». *Το Αίθριον*, τόμος ΙΘ', 2003-2004.
Τομανάς, Κ. *Χρονικό της Θεσσαλονίκης. Τόμος Β', 1921-1934*. Εκδόσεις Νησίδες. Θεσσαλονίκη 1994.
Mazower, M., *Θεσσαλονίκη, πόλη των φαντασμάτων. Χριστιανοί, Μουσουλμάνοι και Εβραίοι 1430-1950*. Αλεξάνδρεια. Αθήνα 2006.
Nehama, J. *L'Histoire des Israélites de Salonique (vols VI & VII)* Salonika, 1978.
Χεκίμογλου, Ε. «Ακολουθώντας τα ίχνη του Εμπράρ». *Εντευκτήριο*, τχ. 2, Φεβρουάριος 1988.

κείμενα **ΗΡΑΚΛΗΣ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, ΦΩΤΕΙΝΗ ΤΣΙΜΠΙΡΙΔΟΥ**
φωτογραφίες **ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ**

Ανεπίσημα τζαμιά στη Θεσσαλονίκη

Η μακραίωνη ιστορία της Θεσσαλονίκης διαθέτει μια εκτεταμένη οθωμανική περίοδο, στη διάρκεια της οποίας ο ορίζοντας της πόλης ήταν διάστικτος από τις κορυφές των μιναρέδων που σταδιακά εξαφανίστηκαν μετά την απελευθέρωση και την ανταλλαγή των πληθυσμών. Σήμερα, χάρη κυρίως στην υψηλή μεταναστευτική κινητικότητα, οι μουσουλμάνοι μετανάστες της πόλης οικοδομούν τις δικές τους κοινότητες και συστήνουν ανεπίσημους λατρευτικούς χώρους για να ικανοποιήσουν τις θρησκευτικές ανάγκες της αραβικής, της πακιστανικής, της βορειοαφρικανικής, της φοιτητικής κοινότητας, καθώς και εκείνης των τουρκόφωνων κατοίκων. Ο Αλέξανδρος Αβραμίδης μας συστήνει τους χώρους αυτούς μέσα από μια διακριτική περιήγηση. Η Φωτεινή Τσιμπιρίδου και ο Ηρακλής Παπαϊωάννου συνομιλούν με τις εικόνες και τα ερωτήματα που αυτές θέτουν.

Χώρος λατρείας Ελλήνων μουσουλμάνων τουρκικής καταγωγής

του **ΗΡΑΚΛΗ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ**
Επιμελητή του Μουσείου Φωτογραφίας Θεσσαλονίκης

Κάπως έτσι

Η Θεσσαλονίκη υπήρξε στη μακραίωνη διαδρομή της σταυροδρόμι γεωγραφικό και πολιτισμικό, όπου γονιμοποιήθηκαν συναντήσεις και ανταλλαγές, ξέσπασαν κινήματα και συγκρούσεις. Σήμερα, σε ένα διεθνές περιβάλλον ασύμμετρης οικονομικής ανάπτυξης και υψηλής μεταναστευτικής κινητικότητας, η πόλη φιλοξενεί ξανά, μετά από μια αυστηρά ελληνορθόδοξη περίοδο, έναν αυξανόμενο αριθμό αλλόθρησκων και αλλοεθνών. Σ' αυτούς περιλαμβάνονται περίπου πέντε χιλιάδες μουσουλμάνοι, οι οποίοι θρησκεύονται σε πέντε ανεπίσημους χώρους που λειτουργούν από την αραβική, πακιστανική, τουρκική κοινότητα, ενώ άλλοι δύο εξυπηρετούν τους φοιτητές του Α.Π.Θ.[1] Ο Αλέξανδρος Αβραμίδης τους περιηγήθηκε φωτογραφικά με διακριτική διάθεση, ανταποδίδοντας την ευγενική άδεια να παρευρεθεί σε ώρα προσευχής. Οι συχνά εμφατικά ευρυγώνιες λήψεις του σκιαγραφούν την ατμόσφαιρα των χώρων που βρίσκονται σε ορόφους βιοτεχνικών κτιρίων ή ισόγεια μαγαζιά πολυκατοικιών, ατμόσφαιρα που ζεσταίνουν τα πολύχρωμα χαλιά πάνω στα οποία οι πιστοί προσεύχονται ξυπόλυτοι. Η συνήθως απέριττη διακόσμηση δεν θυμίζει ναό αλλά χώρο εκδηλώσεων θρησκευτικού περιεχομένου. Διακρίνει κανείς ακόμη την εικόνα του Masjid al-Haram (του μεγαλύτερου τζαμιού του κόσμου που βρίσκεται στη Μέκκα και προς το οποίο στρέφονται όλοι οι μουσουλμάνοι καθημερινά, για να προσευχηθούν), αραβικές επιγραφές, ρολόγια. Ποιόν χρόνο μετρούν άραγε; Τον τοπικό, της γενέτειρας ή τον αιώνιο της θρησκείας; Αλλού, το ταπεινό βήμα του ιμάμη υψώνεται δυο σκαλιά, για να του επιτρέψει να εκφέρει τον μαλακτικό της ψυχής λόγο. Αυτοί οι χαμηλοτάβανοι, μικροί χώροι διαθέτουν τελικά κάτι γήινο, κοσμικό, μεταφέροντας την πίστη εγγύτερα στην ανθρώπινη κλίμακα· απουσιάζει η αρχιτεκτονική και η διακόσμηση του θρησκευτικού *υψηλού* που ευνοεί τη φυγή του βλέμματος, το βίωμα της σαρκικής μηδαμινότητας. Η μεταφυσική σκηνοθεσία απλοποιείται εδώ δραματικά. Πουθενά δεν είναι τόσο σαφές αυτό όσο στη φωτογραφία όπου μια μεγάλη βιβλιοθήκη καλυμμένη με λευκά πανιά διαχωρίζει το μέρος της αίθουσας που προορίζεται για λατρευτική χρήση. Οριοθετούνται με μια υφασμάτινη μεσοτοιχία οι ανθρώπινες λειτουργίες; Ίσως όχι, φανερώνεται όμως τουλάχιστον πόσο επαναστατικά η αναγκαιότητα επιβάλλει την απλότητα. Σε άλλες φωτογραφίες αντικρίζουμε μετωπικά πορτραίτα ιμάμηδων, σειρές γονατισμένων πιστών, μερικοί από τους οποίους στρέφουν ευλαβώς τις παλάμες στον ουρανό σε μια απόπειρα ανάτασης από τις καθημερινές έγνοιες. Τα ανεπίσημα αυτά τζαμιά, παρά την αυτοσχέδια όψη τους, προβάλλουν σαν οάσεις γαλήνης, τόποι όπου ανακτάται εφήμερα η ταυτότητα, μακριά από τον θορυβώδη δημόσιο χώρο όπου διατηρείται επιμελώς η διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στον γηγενή και τον ξένο.

Γιατί οι κοινότητες αυτές εμφανίζονται δεκτικές σε μια φωτογράφηση, σε ώρα προσευχής μάλιστα; Είναι αυτό που η Έφη Γαζή επισημαίνει ορθά ως *μεταφορά της ορατότητας*, μεταφορά δηλαδή του κρυμμένου της ισλαμικής πίστης από την αφάνεια στο προσκήνιο της δημόσιας ζωής;[2] Αποτελεί λυπηρή αλήθεια ότι η χώρα δεν διαθέτει επίσημο τζαμί για τους περίπου 750.000 μουσουλμάνους κατοίκους της, αίτημα που εκκρεμεί πάνω από τριάντα χρόνια. Στις 16 Νοεμβρίου 2010 μάλιστα, χιλιάδες μουσουλμάνοι προσευχήθηκαν δημόσια σε κεντρικές πλατείες της Αθήνας, υπογραμμίζοντας αυτήν ακριβώς την έλλειψη.[3] Πρόκειται για μια εσωστρεφή στάση που ανταποκρίνεται στην ιδεοληπτική σύλληψη της χώρας ως αμιγώς ελληνορθόδοξης. Κάπως έτσι, η ανάγνωση της ιστορίας καταντά αφόρητα επιλεκτική. Κάπως έτσι, απαιτούμε σεβασμό για τα εκτός συνόρων ορθόδοξα μνημεία, παραβλέποντας πως το Αλκαζάρ, παλιό τέμενος, λειτούργησε ως κινηματογράφος που πρόβαλλε ταινίες πορνό. Κάπως έτσι, δεχόμαστε με χαρά χώρους που προσφέρουν ανατολίτικη κουζίνα ή μουσική αλλά επιτρέπουμε να κτίζονται "ανεπαισθήτως" τείχη γύρω από τη θρησκεία. ■

1 Φιλομήλα Δημολαΐδου, «Χίλιες και μια νύχτες περιμένουν για τζαμί και νεκροταφείο», *Μακεδονία*, 29.11.2010.
2 Έφη Γαζή, «Δημόσιες λατρείες», *Books' Journal*, τευχ. 3, Ιανουάριος 2011, σελ. 22.
3 Δάμα Γεωργία, *Ζητάμε να χτιστεί ένα νόμιμο τζαμί*, *Ελευθεροτυπία*, 17 Νοεμβρίου 2010.

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων στο Α.Π.Θ.

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων αραβικής καταγωγής

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων πακιστανικής καταγωγής

της **ΦΩΤΕΙΝΗΣ ΤΣΙΜΠΙΡΙΔΟΥ**
Κοινωνικής ανθρωπολόγου
Αναπληρώτριας καθηγήτριας Τμήματος Βαλκανικών, Σλαβικών και Ανατολικών Σπουδών,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Για τα νέα τζαμιά της Θεσσαλονίκης...

Οι φωτογραφίες του Αλέξανδρου Αβραμίδη αποτυπώνουν στιγμές καθημερινότητας μουσουλμάνων που ζουν στη Θεσσαλονίκη. Οι τελευταίοι επιτελούν μέρος του τελετουργικού της θρησκείας τους σε "δημόσιους" χώρους, είτε μέσα στο Πανεπιστήμιο είτε στην καρδιά της πόλης. Η αφάνεια αυτών των θρησκευτικών ημιδημόσιων-ημιιδιωτικών τόπων συνάρθρωσης μουσουλμάνων εντάσσεται στην έντονη προσπάθεια αποσιώπησης της παρουσίας τους στον ελλαδικό και ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο. Πρόκειται για πρακτική που ακολουθεί τις δυτικοευρωπαϊκές αντιλήψεις αποκλεισμού και υποτίμησης του μουσουλμάνου ως Άλλου, τις οποίες καλλιέργησε και καλλιεργεί συστηματικά ο οριενταλισμός[1] και έρχεται τοπικά να τις υπερασπιστεί η αμφίσημη στάση του Έλληνα απέναντι στο έτερό του ήμισυ, τον Άλλο της Ανατολής. Υπό την απειλή των νέων μεταναστευτικών ροών που συνιστούν για τους Ευρωπαίους οι εξαθλιωμένοι της Ανατολής, οι οποίοι αναζητούν καλύτερη μοίρα στη Δύση, ο ελληνικός ελληνορθόδοξος εθνικισμός αναβαπτίζεται στο πνεύμα του δυτικού οριενταλισμού. Οι Νεοέλληνες, πιεζόμενοι από τις κρίσεις του καπιταλισμού, μιμούνται ακόμη και τον φόβο των Δυτικοευρωπαίων, στρεφόμενοι εναντίον των μεταναστών, κυρίως των μουσουλμάνων. Οι εμπειρίες της διαπολιτισμικής ιστορικής συνύπαρξης χριστιανών και μουσουλμάνων στο νότιο άκρο της Ευρώπης ξεχνιούνται, ενώ επισήμως αποσιωπώνται και απωθούνται ακόμα και η υλικότητα και η ορατότητα των λατρευτικών χώρων του βαλκανικού Ισλάμ. Η «πολιτισμική οικειότητα»[2] των ανθρώπων που μεγάλωσαν και ζουν ανάμεσα σε μουσουλμανικά μνημεία της πόλης, όπως συμβαίνει στη Θεσσαλονίκη, μετατρέπεται σε ξενότητα μέσα από το ηγεμονικό φίλτρο των στερεοτύπων που παράγουν θεσμικά η κυρίαρχη εθνικιστική κουλτούρα και, τα τελευταία χρόνια, οι ειδήσεις των οκτώ.

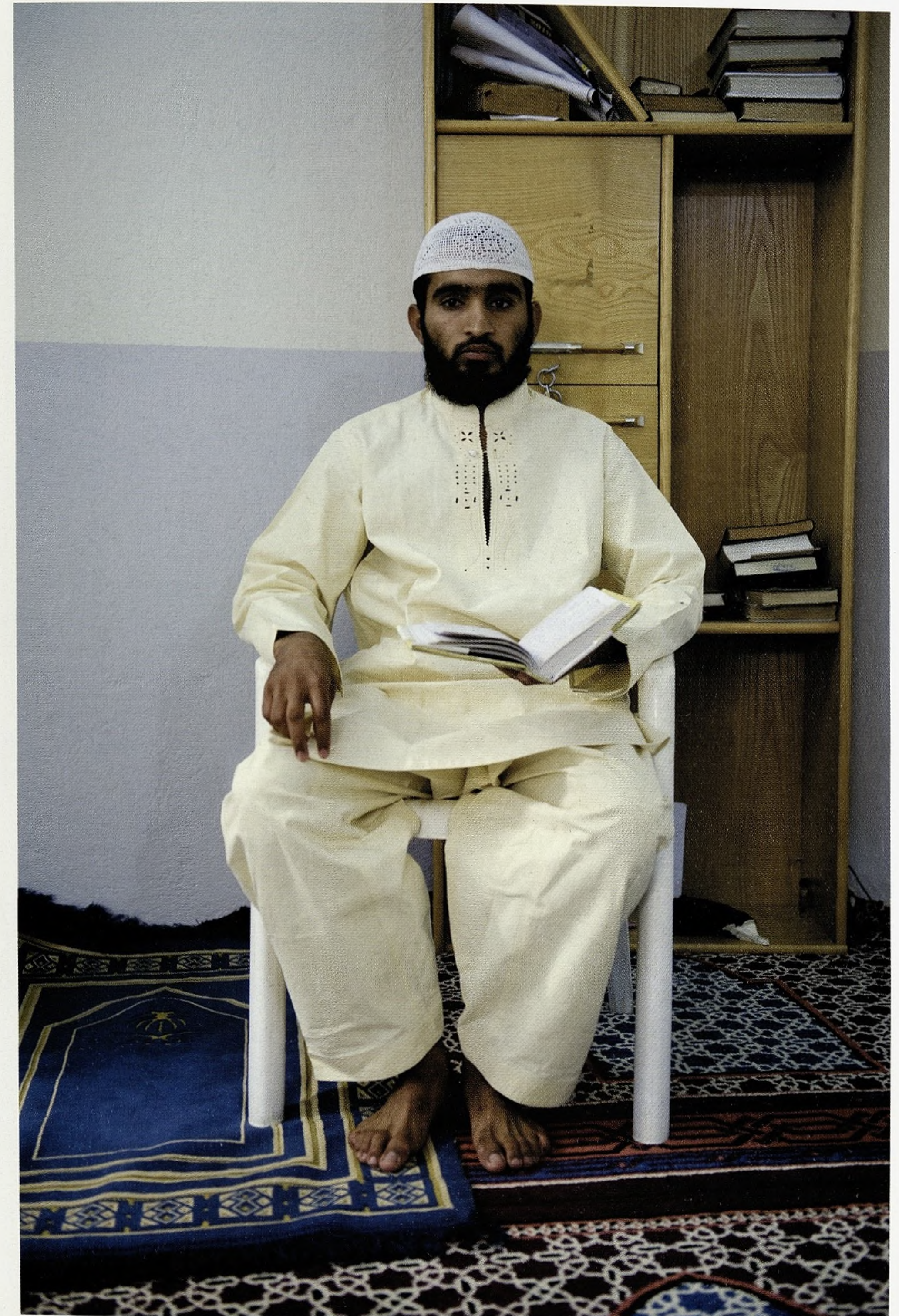
Είναι αλήθεια όμως ότι, από την εποχή της αποικιοκρατίας, στο πλαίσιο της οικονομικής και πνευματικής υπαγωγής του μουσουλμάνου ως Άλλου, οι τελευταίοι, εντός και εκτός Ανατολής, υπακούοντας και προσαρμοζόμενοι στις επιθυμίες των κυρίαρχων δυτικών, έχουν συστηματικά οδηγηθεί αφενός στο να ομογενοποιούν τη θρησκεία τους όλο και περισσότερο σε ένα ενιαίο μόρφωμα, αφετέρου στο να αυτοπροσδιορίζονται αποκλειστικά κατά το θρησκευτικό κριτήριο.

Παράλληλα, η για πολιτικούς λόγους πνευματική απογύμνωση πεφωτισμένων διανοουμένων του Ισλάμ σε συνδυασμό με τις σημερινές συνθήκες άγριου καπιταλισμού που επικρατούν στις χώρες τους, οδηγούν τα χαμηλά κυρίως και αμόρφωτα στρώματα στη μετανάστευση. Στις πρώην αποικιοκρατικές μητροπόλεις, σε συνθήκες οικονομικής πίεσης και πολιτειακού αποκλεισμού, οι μετανάστες αυτοί, από απόγνωση ή για να ανακτήσουν τη χαμένη τους περηφάνεια, οργανώνονται σε θρησκευτικές κοινότητες και άτυπα κοινωνικά δίκτυα. Η Ελλάδα, ως ενδιάμεσος σταθμός μετακίνησης, καλείται να πληρώσει το τίμημα της θεωρούμενης απειλής που συνιστά ο πρώην αποικιοκρατούμενος, όχι ως πρώην αποικιοκρατική δύναμη αλλά ως νυν συνένοχη χώρα στους αποκλεισμούς της ιδιότητας του πολίτη.

Υπάρχουν ακόμη περιθώρια διαφοροποίησης και βελτίωσης των σχέσεών μας με τους αποκλεισμένους Άλλους, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Για τους πρώτους απαιτείται κριτική αποτίμηση σε ιστορικό πλαίσιο, η οποία θα οδηγήσει στον καταλογισμό των ηγεμονιών του παρελθόντος και την ανάληψη των ευθυνών του παρόντος. Σε εθνικό επίπεδο, η Ελλάδα θα πρέπει να στραφεί σε συστηματική καλλιέργεια κριτικής σκέψης και αυτογνωσίας. Όχι μόνο για την εκ νέου ανακάλυψη του Άλλου, του μουσουλμάνου, του Εβραίου και των άλλων μειονοτικών, αλλά για τον επαναπροσδιορισμό της ελληνικότητάς μας όχι απαραίτητα και αποκλειστικά σε σχέση με την Ευρώπη.[3] Το βαλκανικό Ισλάμ, πριν από τους εθνικισμούς, συνιστά παράδοση θρησκευτικού συγκερασμού και ανοχής πάνω στην οποία μπορούν να στηριχθούν οι νέες πρακτικές ανεκτικότητας και διαπολιτισμικής συνύπαρξης, παλαιών και νέων πολιτών, σε όλον τον βαλκανικό χώρο. Πρόκειται για πρακτικές αυτογνωσίας που ακολουθούν με επιτυχία και άλλες χώρες.[4]

Προκειμένου να ατενίσουμε την πολυχρωμία του μέλλοντος χωρίς κόμπλεξ και προκαταλήψεις, θα πρέπει να απεξαρτηθούμε από την πολλαπλά βιωμένη πολιτισμική ιεραρχία της ευρωπαϊκής και εν γένει δυτικής ηγεμονίας. «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο» της πολιτισμικής μας οικειότητας στις συνθήκες συνύπαρξής μας με τους διαφορετικούς ιστορικούς μας συνοδοιπόρους, θα μπορούσαμε να εξοικειωθούμε και πάλι με τους χώρους και τις πρακτικές των Άλλων, προωθώντας την τοπική αντί της νεο-ισοπεδωτικής παγκοσμιοποιημένης αισθητικής του Ισλάμ. Η Θεσσαλονίκη, μια πόλη με ιστορικά τζαμιά, σούφικους τεκέδες και οθωμανικά χαμάμ, μπορεί να ηγηθεί του εγχειρήματος. ■

1 Φ. Τσιμπιρίδου, Δ. Σταματόπουλος (επιμ.). *Οριενταλισμός στα όρια. Από τα οθωμανικά Βαλκάνια στη σύγχρονη Μέση Ανατολή*, Αθήνα, Κριτική 2008.
2 M. Herzfeld, *Cultural Intimacy: Social Poetics in the Nation-State*, New York, Routledge 1997.
3 M. Herzfeld, *Η Ανθρωπολογία μέσα από τον καθρέφτη. Κριτική εθνογραφία της Ελλάδας και της Ευρώπης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια 1998.
4 Βλ. την περίπτωση της Ισπανίας (Hunta Catalan Islamica), με την εκ νέου ανακάλυψη του ανδαλουσιανού ανεκτικού και σούφικου Ισλάμ, στο www.webislam.com

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων πακιστανικής καταγωγής

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων πακιστανικής καταγωγής

Χώρος λατρείας Ελλήνων μουσουλμάνων τουρκικής καταγωγής

Χώρος λατρείας μουσουλμάνων αραβικής καταγωγής

του **ΑΡΗ ΠΑΠΑΖΟΓΛΟΥ**
Αρχιτέκτονα

ΟΙ ΜΙΝΑΡΕΔΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ[1]

ΟΙ ΦΑΡΟΙ ΤΟΥ ΙΣΛΑΜ

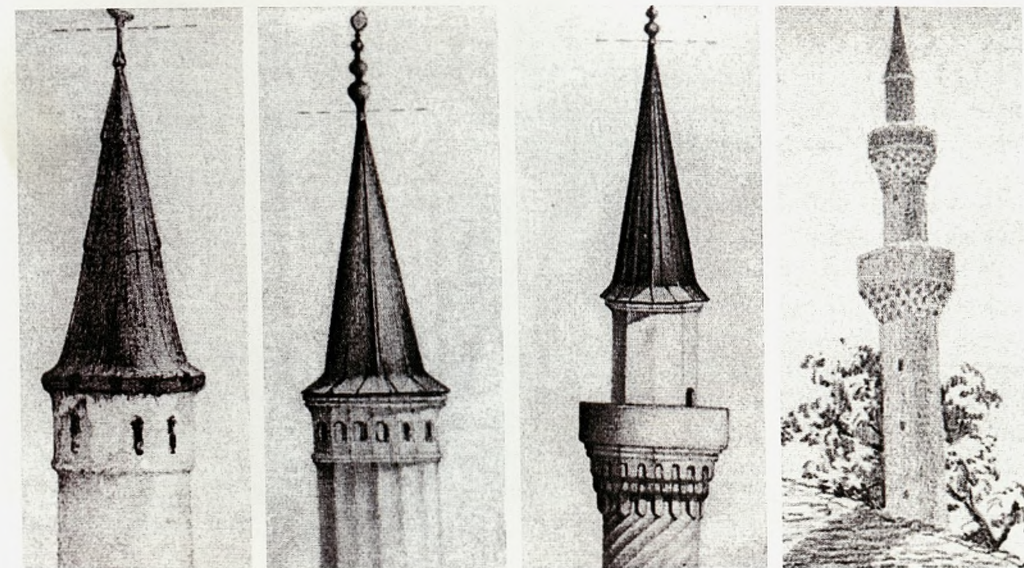
Στο Ληξιαρχείο της Ιστορίας, η 24η Μαρτίου 1430 καταγράφεται ως η τελευταία ημέρα της βυζαντινής συμβασιλεύουσας. Ο επιθανάτιος ρόγχος της βυζαντινής αρχόντισσας είχε αρχίσει μισό αιώνα πριν και, μετά από μια περίπου δεκαπεντάχρονη κατάληψη και τέσσερις οδυνηρές πολιορκίες (1412, 1416, 1422 και 1426), τελικά υπέκυψε στην πέμπτη και τελευταία πολιορκία, το 1430. Οι Ενετοί, στους οποίους είχε παραδοθεί εθελοντικά το 1423, στάθηκαν ανίκανοι να την προστατεύσουν από τις ορδές του σουλτάνου Μουράτ Β΄ και την εγκατέλειψαν στην άστοργη αγκαλιά του. Την τριήμερη πολιορκία διαδέχθηκε τριήμερη λεηλασία. Έτσι βάρβαρα άρχισε μια ζωή που διήρκεσε 482 ολόκληρα χρόνια.

Γνωρίζουμε ότι κάθε φορά που ένας σουλτάνος καταλάμβανε μια χριστιανική πόλη, πρώτη του δουλειά μπαίνοντας σ' αυτήν ήταν να προσευχηθεί στην πιο μεγάλη εκκλησία που υπήρχε εκεί, ευχαριστώντας τον Αλλάχ για τη βοήθειά του και αφιερώνοντας στη λατρεία του την εκκλησία αυτή ως δείγμα ευγνωμοσύνης. Το τζαμί αυτό συνήθως έπαιρνε την ονομασία Fethiye Cami, αραβικές λέξεις που σημαίνουν τζαμί της κατακτήσεως ή της νίκης.[2] Αυτό έγινε και στη Θεσσαλονίκη. Σύμφωνα με τον χρονογράφο της τελευταίας άλωσης, Ιωάννη Αναγνώστη, ο Μουράτ Β΄ *στα κακά που είχαν γίνει τότες πρόστεσε μόνο αυτό: και τον μεγάλο ναό της Αχειροποιήτου Παρθένου και Θεοτόκου, στη μέση της πολιτείας, και το μοναστήρι που στα παλιά χρόνια το τιμούσαν στο όνομα του Τιμίου Προδρόμου τα έκανε και τα δυο τζαμιά τους. Τον ναό σα σύμβολο της νίκης και της άλωσης που είχε γίνει, το μοναστήρι γιατί το είχαν πάρει οι Τούρκοι και πριν από χρόνια.*[3]

Η τουρκική κατάκτηση άλλαξε τη μορφή της πόλης. Οι μιναρέδες που υψώθηκαν δίπλα στις εκκλησίες που μετατράπηκαν σε τζαμιά μετέβαλαν την όψη της βυζαντινής Θεσσαλονίκης, η οποία άρχισε να παίρνει το χρώμα και την όψη τουρκο-ισλαμικής πόλης. Αμέσως μετά την Αχειροποίητο και τη μονή του Τιμίου Προδρόμου έγιναν τζαμιά ο Προφήτης Ηλίας και ο ναός των Ταξιαρχών.«*Ως το 1478 είχαν γίνει τζαμιά τριάντα, περίπου, εκκλησίες. Προς το τέλος του ιδίου αιώνα έγινε τζαμί ο Άγιος Δημήτριος* (1492). *Ακόμα αργότερα, κατά τον 16ο αιώνα, έγιναν τζαμιά οι Άγιοι Απόστολοι, η Αγία Σοφία, η Ροτόντα και τουλάχιστον ακόμη δέκα ναοί των οποίων δεν γνωρίζουμε την ονομασία... Ο αριθμός των τζαμιών είναι πολύ μεγάλος για να χτιστούν μέσα σε έναν αιώνα. Επομένως, χωρίς αμφιβολία, ανάμεσα σε αυτά τα τζαμιά πρέπει να υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός από πρώην εκκλησίες, που δεν είναι δυνατόν να τις γνωρίζουμε όλες προς το παρόν.*[4]

Άποψη της πόλης και του κόλπου από το ύψος ενός μιναρέ.

Ιχνογραφήματα μιναρέδων: α) Αχειροποίητος. β) Αγία Σοφία. γ) Αγία Κυριακή. δ) Ταξιάρχες.

Σχετικά με τη μετατροπή των εκκλησιών σε τζαμιά, ο Γερμανός πολιτικός Καρλ Μπράουν, που επισκέφτηκε την πόλη το 1875, γράφει: *Κι εδώ στη Θεσσαλονίκη, η μετατροπή των εκκλησιών σε τζαμιά έγινε με πολύ απλό τρόπο. Στους θόλους έστησαν την ημισέληνο, δίπλα στην εκκλησία έναν μιναρέ, και να από την πρώην μονή ένα μοναστήρι για δερβίσηδες.*[5] Τα ίδια αναφέρει και ο Πρώσος δημοσιογράφος Πάουλ Λιντάου, που επισκέφθηκε την πόλη το 1888: *Στο εξωτερικό των ναών* [οι Τούρκοι] *έδρασαν με ασέβεια και έστησαν, χωρίς καμιά οποιαδήποτε αρχιτεκτονική συνάφεια, δίπλα στις θολωτές εκκλησίες τους μιναρέδες σαν πέτρινα κατάρτια.*[6]

Έτσι, σε λιγότερο από έναν αιώνα, η Θεσσαλονίκη, με το δάσος των μιναρέδων που ξεπρόβαλλαν πάνω από τις στέγες των σπιτιών, φάνταζε σωστή τουρκόπολη. *Κάθε σουλτάνος που περνούσε από την πόλη, κάθε πασάς ή βεζίρης που ζούσε για λίγο ή πολύ σ' αυτή, όλοι φιλοδοξούσαν να αφήσουν ένα κάποιο μνημείο, που να θυμίζει στους μεταγενέστερους το πέρασμά τους. Το αποτέλεσμα της φιλοδοξίας αυτής ήταν ένα πλήθος από τζαμιά, μικρά τεμένη, μεντρεσέδες, πτωχοκομεία, λουτρά, τεκέδες και βρύσες.*[7]

Ο αριθμός των τζαμιών και των μικρών τεμενών δεν ήταν πάντοτε ο ίδιος. Το 1478 υπήρχαν 27 τεμένη, που στις αρχές του 16ου αιώνα είχαν αυξηθεί σε 40· πέντε από αυτά ήταν μεγάλα τζαμιά και τα υπόλοιπα 35 μικρότερα. Το 1576 ο Gerlach γράφει ότι υπήρχαν 3 μεγάλα και 3 μικρά τεμένη. Ο Χατζή Κάλφα τον 17ο αιώνα αναφέρει τα 10 σπουδαιότερα τεμένη. Το 1668 ο Εβλιγιά Τσελεμπή γράφει ότι τα τζαμιά ήταν 32, αναφέροντας τα ονόματα μόνον των 18, ενώ για τα συνοικιακά τεμένη αναφέρει τον υπερβολικό αριθμό των 150. Το 1772 ο αβάς Belley επιβεβαιώνει τον Εβλιγιά Τσελεμπή, γράφοντας ότι τα τζαμιά που είχαν μιναρέδες ήταν 33, ενώ εκείνα που δεν είχαν ήταν 6. Ο Πρόκες φον Όστεν το 1828 μας πληροφορεί ότι υπήρχαν 39 τζαμιά και 30 εκκλησίες. Τριάντα τέσσερα τζαμιά περιλαμβάνονται και στον κατάλογο του αρχιτέκτονα Κάρολου Τεξιέρ, που έζησε στην πόλη από το 1833 έως το 1837. Την ίδια εποχή (1835), η επίσημη απογραφή των θρησκευτικών κτιρίων καταγράφει 34 τζαμιά και 49 μικρά τεμένη (mescid).[8]

Το 1882 ο Γ. Μωραϊτόπουλος γράφει ότι *τα εν Θεσσαλονίκη τουρκικά τεμένη, μικρά και μεγάλα, εισί 59, των οποίων οι λευκοί μιναρέδες εμποιούσιν λαμπράν εντύπωσιν εις τον μακρόθεν θεώμενον την Θεσσαλονίκην, και ολίγα μεν εξ αυτών ιδρύθησαν μετά την κατάκτησιν, τα πλείστα όμως, εν οις τα σπουδαιότατα, μετεποιήθησαν εκ χριστιανικών εκκλησιών.*[9] Βλέπουμε λοιπόν ότι στα τελευταία

1. Αποσπάσματα από το βιβλίο του αρχιτέκτονα Άρη Παπάζογλου *Οι μιναρέδες της Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Κορνηλίας Σφακιανάκη 2010.
2. Β. Δημητριάδης, *Τοπογραφία της Θεσσαλονίκης κατά την εποχή της τουρκοκρατίας, 1430-1912*, Θεσσαλονίκη, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών 1983, σ. 310.
3. Γ. Τσιάρας, *Η τελευταία άλωσις της Θεσσαλονίκης (1430)*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Αφών Κυριακίδη 1985, σ. 63-64.
4. Β. Δημητριάδης, *ο.π.*, σ. 280.
5. Π. Ενεπεκίδης, *Η Θεσσαλονίκη στα χρόνια 1875-1912*, Θεσσαλονίκη, εκδ. Αφών Κυριακίδη 1981, σ. 47-48.
6. Π. Ενεπεκίδης, *ο.π.*, σ. 271.
7. Β. Δημητριάδης, *ο.π.*, σ. 277.
8. Β. Δημητριάδης, *ο.π.*, σ. 283-285.

50 χρόνια από τα 83 μεγάλα και μικρά τεμένη του 1835 είχαν μείνει μόνο 39. Είκοσι τέσσερα, δηλ. το 30% περίπου, είχαν καταστραφεί με ρυθμό, θεωρητικά, ένα ανά διετία. Στην τελευταία επίσημη καταγραφή των τεμενών, το 1906, έξι μόλις χρόνια πριν την απελευθέρωση, στα φορολογικά κατάστιχα αναγράφονται μόλις 54· από αυτά λειτουργούσαν ως τζαμιά 38 και ως συνοικιακά τεμένη 16.

Στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα, την εποχή που η Θεσσαλονίκη είχε μπει ήδη σε τροχιά εκσυγχρονισμού, οι προαναφερθέντες Πάουλ Λιντάου και Καρλ Μπράουν μας δίνουν γλαφυρές περιγραφές της πόλης. Ο πρώτος σημειώνει ότι [...] *ανάμεσα στα κτίρια που έκτισαν οι άνθρωποι και λάμπουν στον ήλιο, κάνουν εντύπωση οι ισχνοί ψηλοί πύργοι, οι μιναρέδες που οι κορφές τους πετιούνται στον ουρανό σαν βέλη. Και μέσα απ' αυτά εξέχουν με σοβαρότητα και ομορφιά τα βαθυπράσινα, σχεδόν μαύρα στην όψη, κυπαρίσσια.*[10] Και ο δεύτερος συμπληρώνει: [...] *και ανάμεσα σε όλα αυτά, τζαμιά με τους πολλούς μιναρέδες, τις σουβλερές μύτες και τους εξώστες τους, απ' όπου καλεί ο μουεζίνης τους πιστούς πέντε φορές τη μέρα για προσευχή και για να πλύνουν τα πόδια τους. Ένα μέρος από τα τζαμιά αυτά τα έχτισαν οι Τούρκοι, τα άλλα ήσαν άλλοτε χριστιανικές εκκλησίες που τις πήρε η ημισέληνος, αυτή που τώρα βλέπει από την κορυφή του μιναρέ προς τον θόλο της εκκλησίας, από την κορυφή που δεν είναι ποτέ κάθετη αλλά έχει μια μικρή κλίση προς την κατεύθυνση της Μέκκας και το ιερό τέμενος Καάμπα, από σεβασμό προς τον Αλλάχ και τον προφήτη του.*[11]

Φανταστική απεικόνιση του Σαατλή τζαμί, με τους εξώστες του φωτισμένους με φαναράκια.

Για τον γεωγράφο του 17ου αιώνα Χατζή Κάλφα, *η πόλη ήταν μια μικρογραφία της Ισταμπούλ.* [...] *Οι ταξιδιώτες καταγράφουν τις εντυπώσεις τους από το μαγικό τοπίο με τους μιναρέδες, τα κυπαρίσσια και τους ασβεστωμένους τοίχους που υψώνονται κάθετα με θέα το Αιγαίο.*[12] Οι περισσότεροι απ' αυτούς λογάριαζαν τη γραφική θέα των μιναρέδων ως μοναδική θετική όψη της τουρκοκρατίας. *Οι μιναρέδες —υψιτενείς, μυτεροί, πολύχρωμοι ή ακόσμητοι— κυριάρχησαν στον ορίζοντα της πόλης και, φωταγωγημένοι στις σχόλες και στους αυτοκρατορικούς εορτασμούς, έγιναν τοπόσημα για τους επισκέπτες. Το 1853 ο Οξφορδιανός γεωγράφος Χένρι Τόουζερ τους είδε όλους να «περιβάλλονται από ένα δαχτυλίδι λαμπρά λυχνάρια». Τη νύχτα, καθώς έφευγε με το καράβι, «σχημάτιζαν μια γλυκιά φωτοχυσία, σαν σμάρι από πυγολαμπίδες στον ορίζοντα. Τον Ιούλιο του 1859, κατά τη διάρκεια της παραμονής του σουλτάνου Αμπντούλ Μετζίτ στη Θεσσαλονίκη, η πόλη τις νύχτες φωτιζόταν λαμπρά με φανάρια που στόλιζαν σαν γιρλάντες τους μιναρέδες και τα καράβια.*[13] Υπήρχαν ωστόσο κι εκείνοι, όπως ο Πιέρ Λοτί, για τους οποίους η Θεσσαλονίκη *«φάνταζε για κλάματα. Οι μιναρέδες της έμοιαζαν μ' ένα μάτσο παλιά κεριά, μπηγμένα μέσα σε μια βρόμικη, μαύρη πόλη όπου ανθούν τα βίτσια των Σοδόμων,* όπως έγραφε στο μυθιστόρημά του *Αζιγιαντέ*, το 1876.[14]

Η πρώτη μεταμόρφωση της νεότερης πόλης έγινε από την οθωμανική διοίκηση στα τέλη του 19ου αιώνα, στο πλαίσιο εξευρωπαϊσμού και εκσυγχρονισμού των μεγάλων αστικών κέντρων της οθωμανικής αυτοκρατορίας.[15] Ωστόσο το 1912, που η Θεσσαλονίκη γίνεται ελληνική, σώζεται ακόμη ατόφια μια οθωμανική πόλη, με την οθωμανική αρχιτεκτονική της και τη δαιδαλώδη οθωμανική πολεοδομία της.[16] Η πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης για τη συνέχιση των πολεοδομικών μεταρρυθμίσεων και τον εκσυγχρονισμό της πόλης ανακόπη από την έκρηξη του πρώτου παγκοσμίου πολέμου και την άφιξη 200.000 Αγγλογάλλων στρατιωτικών για τις ανάγκες του μακεδονικού μετώπου.

Στο διάστημα μεταξύ του δεύτερου βαλκανικού πολέμου και της έναρξης του πρώτου παγκοσμίου πολέμου, η νεοσύστατη δημοτική αρχή σύστησε μια Επιτροπή Εξωραϊσμού της πόλης, της οποίας όμως μοναδικό έργο κατέληξε να είναι η κατεδάφιση όλων εκείνων των μνημείων που θύμιζαν το οθωμανικό παρελθόν της. Η Επιτροπή καθημερινά γινόταν δέκτης συμβουλών, παραινέσεων, προτροπών να συμπεριλάβει στο πρόγραμμά της και να υποδείξει στη δημοτική αρχή την κατεδάφιση μουσουλμανικών κτιρίων. Μεταξύ των προτεινομένων προς κατεδάφιση ήταν το Μπεζεστένι, το

9. Γ. Μωραϊτόπουλος, *«Η Θεσσαλονίκη»*, Αθήνα 1882, σ. 32.
10. Π. Ενεπεκίδης, ο.π. σ. 271.
11. Π. Ενεπεκίδης, ο.π. σ. 47-48.
12. M. Mazower, *«Θεσσαλονίκη πόλη των φαντασμάτων»*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια 2006, σ. 30.
13. M. Mazower, ο.π. σ. 30, 57, 181, 272.
14. M. Mazower, ο.π. σ. 249, 295.
15. Χ. Ζαφείρης, *Σχέδιο Εμπράρ. Η πρώτη μεταμόρφωση*, Αθήνα, εκδ. εφημερίδος *Τα Νέα* 2007, σ. 36.
16. Η. Πετρόπουλος, *Η οθωμανική παρουσία στη Θεσσαλονίκη*, Αθήνα, Γράμματα 1980, σ. 184.

τζαμί Χαμζά Μπέη (Αλκαζάρ) και αυτός ακόμη ο Λευκός Πύργος, ο οποίος διεσώθη εξαιτίας της μεγάλης δαπάνης που απαιτούνταν για την κατεδάφισή του και τη μεταφορά των οικοδομικών υλικών του!

[...] *Το 1917 δόθηκε μια καλή αφορμή για να ξεμπερδέψουν με τα μουσουλμανικά μνημεία. Εκείνη τη χρονιά η φωτιά ισοπεδώνει τη μισή πολιτεία. Οι Έλληνες βρίσκουν την ευκαιρία να γκρεμίσουν πολλά τζαμιά και μιναρέδες. Την επόμενη δεκαετία, χάρις στην ανταλλαγή των πληθυσμών, ακολουθεί η καταστροφή των τεκέδων και των μωαμεθανικών νεκροταφείων.*[17] Σε πείσμα όμως της δημοτικής αρχής και των υποβολέων της, διασώθηκαν τα περισσότερα χαμάμια, γιατί εξυπηρετούσαν τις πρακτικές ανάγκες των κατοίκων, ιδίως των προσφύγων που έφθασαν, μετά την ανταλλαγή των πληθυσμών, στην προσφυγομάνα Θεσσαλονίκη.

Με την ανταλλαγή των πληθυσμών έφθασαν στη Θεσσαλονίκη ρακένδυτοι, πεινασμένοι, ταλαιπωρημένοι, φοβισμένοι αλλά και θυμωμένοι οι πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, του Πόντου και της Θράκης. Οι άλλοτε νοικοκυραίοι έψαχναν σαν ζητιάνοι κάποιο κατάλυμα για να στεγάσουν την πολυμελή, συνήθως, οικογένειά τους. Κατέλαβαν τα εγκαταλειμμένα τουρκόσπιτα, τα τζαμιά, τους τεκέδες, τους μεντρεσέδες, ό,τι μπορούσε τέλος πάντων να στεγάσει την τρομαγμένη και ταλαιπωρημένη οικογένεια. Κι αμέσως ύστερα άρχισε ο αγώνας για την επιβίωση, για το ψωμί.

Οι πρόσφυγες, με τον καημό του διωκόμενου επί αιώνες χριστιανού, ήταν τα εύκολα θύματα της προπαγάνδας κάθε επιτήδειου πολιτικάντη, κομματάρχη, δημοσιογράφου ή δημοσιογραφίσκου, δημόσιου παράγοντα. Προπαγανδιστικά δημοσιεύματα και ιστορίες διοχέτευαν το μίσος τους σε κάθε τι το μουσουλμανικό, ακόμη και στα άψυχα κτίσματα. Η ίδια μουσική παιζόταν και στην αντίπερα ακτή του Αιγαίου. Και εκεί τα θύματα της ανταλλαγής εκτόνωναν τον θυμό τους στα χριστιανικά σύμβολα.[18] Οι εκκλησίες έγιναν στάβλοι, τα μοναστήρια αχυρώνες και οι σταυροί αντικαταστάθηκαν από την ημισέληνο. Έσπασαν τις καμπάνες, γκρέμισαν τα καμπαναριά και έστησαν στη θέση τους μιναρέδες, για να ακούν τη μελαγχολική φωνή του μουεζίνη να τους καλεί για προσευχή.

Σίγουρα θα υπήρξαν και εκεί πύρινοι και φανατισμένοι λόγοι και δημοσιεύματα όπως αυτό που δημοσίευσε η νεοσύστατη ημερήσια εφημερίδα *Μακεδονικά Νέα* στο ένατο μόλις φύλλο της, του Σαββάτου 22 Μαρτίου 1924: [...] *ο εις μετά τον άλλον, τα σύμβολα μιας θρησκείας λαού βαρβάρου, πίπτουν θρύψαλα κατά γης. Το δάσος των λευκών μιναρέδων αραιούται. Οι οβελίσκοι με την ημισέληνον, οι απειλούντες επί αιώνας τον γλαυκόν ελληνικόν αιθέρα, εξοβελίζονται ως άχρηστοι πλέον. Η ημισέληνος εξώνεται και από το έσχατόν της καταφύγιον, διά να ακολουθήσει, όσους πιστεύουν επ' αυτήν, εις την νέαν των εστίαν... Και τα μεγαθήρια αυτά ποίοι νομίζετε ότι κατ' εξοχήν*

17. Η. Πετρόπουλος, *ο.π.*, σ. 185.
18. Η διαφορά είναι ότι τα "καρντάσια" μας οι Τούρκοι το επανέλαβαν το 1955 και το 1964 στην Κωνσταντινούπολη, στην Ίμβρο και στην Τένεδο, και από το 1974 μέχρι και σήμερα στην κατεχόμενη βόρεια Κύπρο.

Άποψη της πόλης από τη Μονή Βλατάδων. Edward Lear, 1848, Ashmolean Museum, Oxford.

εδάμασαν και εξαφάνισαν; Πρόσφυγες ως επί το πλείστον... Τίποτε, τίποτε δεν πρέπει να ενθυμίζει της δουλείας την περίοδον. Οι ελεύθεροι, οι άξιοι να ζουν ελευθέρως, συντρίβουν πάντοτε με τα δεσμά και των δεσποτών τα τρόπαια.

Το παραπάνω δημοσίευμα του εξ Αθηνών ανταποκριτή των *Μακεδονικών Νέων*, που υπογράφεται ως «Αθηναίος», προσπαθεί να επιρρίψει την ευθύνη της κατεδάφισης των μιναρέδων στους πρόσφυγες, τους οποίους, σε κάθε ευκαιρία, το ντόπιο και το νοτιοελλαδίτικο κατεστημένο αποκαλούσε «τουρκόσπορους». Η αλήθεια είναι ότι οι πρώτοι μιναρέδες που κατεδαφίστηκαν ήταν εκείνοι των παλιών εκκλησιών που είχαν μετατραπεί σε τζαμιά και επαναλειτούργησαν ως χριστιανικές εκκλησίες. Ένας άλλος αδιευκρίνιστος αριθμός μιναρέδων κατέρρευσαν ή κατέστησαν επικίνδυνοι από την καταστροφική πυρκαγιά του 1917.[19] Από τους εναπομείναντες 28 μιναρέδες, με απόφαση του Υπουργείου Εκκλησιαστικών, διατηρήθηκε μόνο ο μιναρές της Ροτόντας, ενώ για τους υπόλοιπους δόθηκε η άδεια στη δημοτική αρχή να τους κατεδαφίσει διά δημοπρασίας και με δική της δαπάνη, που ανήλθε στο ποσό των 100.000 δρχ. περίπου.

Ο συνολικός χρόνος που απαιτήθηκε προκειμένου να εξαφανιστούν οι τελευταίοι μιναρέδες της Θεσσαλονίκης, από την πρώτη απόφαση του δημοτικού συμβουλίου στις 14.1.1925 ως την τελευταία στις 13.4.1926, είναι ακριβώς 15 μήνες. Στο διάστημα αυτό πάρθηκαν 7 αποφάσεις του δημοτικού συμβουλίου, δημοσιεύθηκε η διακήρυξη διενέργειας μειοδοτικού διαγωνισμού και υπεγράφη η εργολαβική σύμβαση κατεδάφισης (9.9.1925) μεταξύ των εργολάβων και του δημάρχου Π. Συνδίκα, για την κατεδάφιση 26 μιναρέδων. Όμως οι κατεδαφισθέντες από τον εργολάβο μιναρέδες ήταν 27 και όχι 26. Ο τελευταίος, εκείνος του τζαμιού Λόντζα στη συνοικία Ιστιρά (στο λιμάνι), δεν συμπεριλαμβανόταν στον κατάλογο και κατεδαφίσθηκε κατά λάθος!

Η αλήθεια είναι ότι υπήρξαν και γενναίες φωνές αντίστασης. Δυστυχώς, «κατόπιν εορτής». Αξίζει εδώ να αναφερθεί η αντίδραση του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου που, σε συνέντευξή του στην *Εφημερίδα των Βαλκανίων* στις 8.11.1925, διαβλέπει τον ιδεολογικό χαρακτήρα των επιλογών: [...] *Λυπούμαι διότι πολλά από τα μνημεία εκολοβώθησαν διά της κατεδαφίσεως των μιναρέδων. Παραδέχομαι ως ορθήν και λογικήν την κατεδάφισιν των μιναρέδων των παλαιών χριστιανικών εκκλησιών που είχαν μεταβληθεί σε τζαμιά. Αλλά το κρήμνισμα των μιναρέδων των τζαμιών, που προσηρμόζοντο τόσον εις αυτά, αποτελεί βάναυσον πράξιν προκληθείσαν από ανόητον σωβινισμόν. Εφαντάσθησαν οι διατάξαντες την κατεδάφισιν ότι έτσι εξαφανίζονται τα ίχνη της τουρκικής κατακτήσεως. Αλλ' η ιστορία δεν διαγράφεται με την κατεδάφισιν αθώων μνημείων τα οποία εκαλλώπιζον την πόλιν...*

Κλείνουμε με μια γλαφυρή περιγραφή του καθηγητή Ν. Μουτσόπουλου που αναφέρει ότι το *στόλισμα των τζαμιών και της πόλεως, που όλοι το ανέφεραν, όσοι την επισκέπτονταν, ιδίως από τη θάλασσα, ήταν οι μιναρέδες των τζαμιών της· και υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη από τους σπουδαιότερους μιναρέδες του 16ου-18ου αι. Άλλοι κάτασπροι, ραδινοί, κομψοί υψώνονταν στο άπειρο για να προσφέρουν και μορφολογικά τον αέναο αίνο τους στον Αλλάχ. Άλλοι ήταν πολυγωνικοί εξωτερικά, άλλοι ακόμα σπυρωτοί, στριφτοί, όπως αυτός του Μπουρμαλί τζαμί. Άλλοι πολύχρωμοι, όπως ο μιναρές στο Αλατζά τζαμί ή φτωχοκομείο (Ιμαρέτ), που πήρε το όνομά του (πολύχρωμος) ακριβώς από τα διακοσμητικά κεραμικά του μιναρέ του. Πολλά από τα τζαμιά με τους μιναρέδες κατεδαφίστηκαν από φυσικά γεγονότα όπως σεισμούς, άλλα από πυρκαγιές. Πολλά καταστράφηκαν στην πυρκαγιά του 1917. Δυστυχώς αρκετά κατεδαφίστηκαν από διανοίξεις δρόμων, κάποια άλλα από επιπολαιότητα και αφροσύνη.*[20] ■

19. Για την πυρκαγιά ο αυτόπτης μάρτυρας Dufur De La Thuillerie στο βιβλίο του *De Salonique a Constantinople etc.*, Paris 1921, γράφει: [...] *παρατηρούνταν τεράστιες αναλαμπές, που το ύψος τους έφτανε τα 100 μέτρα. Πελώριες δέσμες από σπίθες αναπηδούσαν από τις στέγες που κατέρρεαν, και πολλές φορές η μυτερή κορυφή ενός άσπρου και θελκτικού μιναρέ, περικαλυμμένη από τσίγκο και μολύβι, θερμασμένη ώσπου να πάρει το κόκκινο χρώμα και κατόπιν το άσπρο, έδινε, προτού καταρρεύσει, την εικόνα ενός γιγάντιου κηροπήγιου, που φώτιζε, σαν μια σκηνογραφία της κόλασης, μια διακόσμηση από κόκκινο χρώμα και καπνούς* [...].
20. Ν. Μουτσόπουλος, *«Θεσσαλονίκη 1900-1917»*, εκδ. Μόλχο, Θεσσαλονίκη 1980, σ. 29.

της **ΑΡΕΤΗΣ ΛΕΟΠΟΥΛΟΥ**
Ιστορικού Τέχνης, Επιμελήτριας Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης Θεσσαλονίκης

Ζήτα Μου ό,τι θες

Η φράση «οι παρέες γράφουν ιστορία» ταίριαζε πάντα στη Θεσσαλονίκη. Κι όχι άδικα. Μια ιστορία μικρή μεν αλλά με σημαντικό αντίκτυπο στην πολιτιστική φυσιογνωμία της πόλης γράφτηκε από το 1955 έως το 2010: Η ιστορία του «Ζήτα-Μι». Ενός χώρου που ακόμη και το όνομά του το πήρε από ανθρώπους.

Ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή κι ας ταξιδέψουμε πίσω στο 1955, όταν ο Παύλος Ζάννας και ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, το Ζήτα και το Μι δηλαδή, από τα αρχικά των ονομάτων τους, ανοίγουν έναν χώρο στην Αριστοτέλους 3, ένα κατάστημα με τις γνωστές γραφομηχανές «Ολιβέττι», αλλά και με δίσκους τζαζ και κλασικής μουσικής. Ο προσεγμένος και καλοσχεδιασμένος (από τον αρχιτέκτονα Δημήτρη Φατούρο) χώρος άρχισε σιγά σιγά να αναπτύσσεται και να αποκτά τον δικό του χαρακτήρα. Στο εγχείρημα συνεργάστηκε στην πορεία και η Μίνα Ζάννα, σύζυγος του Παύλου, που έφερε στον χώρο διαλεγμένα αντικείμενα λαϊκής τέχνης. Κι έτσι δημιουργήθηκε το κατάστημα που κάποιοι Θεσσαλονικείς, ακόμη και σήμερα, θυμούνται ότι πάντα σταματούσαν για να προσέξουν τη βιτρίνα του.[1]

1977. Κατερίνα Καμάρα, Pierre Restany, Μάρω Λάγια και Νίκος Κεσσανλής στην έκθεση του τελευταίου

Ωστόσο, δεν επρόκειτο απλώς για ένα κατάστημα. Κι αυτό είναι ίσως το στοιχείο που καθιστά τον χώρο τόσο σημαντικό για την ιστορία της Θεσσαλονίκης. Την ψυχή και τον χαρακτήρα του χώρου τον έδωσαν διαχρονικά οι άνθρωποι που συγκεντρώνονταν εκεί και το μετέτρεψαν σε «πέρασμα και στέκι»[2] διανοουμένων, σε έναν χώρο επικοινωνίας και έκφρασης. Τα ονόματά τους πολλά: Κουν, Χατζιδάκις, Πεντζίκης, Αναγνωστάκης, Ανδρόνικος, Πολίτης, Βασιλείου, Σαχίνης κ.ά. Εκεί ξεκίνησε ο Ζάννας τη Λέσχη Κινηματογράφου, καθώς και την ιδέα του Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης.

1975. Άποψη του εσωτερικού του Ζήτα-Μι

Καθώς όμως η ιστορία των ανθρώπων συναντάει την ιστορία της χώρας, τα πράγματα αλλάζουν. Το 1968 ο Ζάννας φυλακίζεται μετά τη «δίκη των έξι» για την αντιδικτατορική του δράση και η σύζυγός του μετακομίζει στην Αθήνα. Ωστόσο, η δυναμική του χώρου δε χάνεται. Δύο νεαρές αδελφές, η Μάρω Λάγια και η Κατερίνα Καμάρα, αναλαμβάνουν να συνεχίσουν

1986. Αλέξανδρος Ιόλας και Μάρω Λάγια, στα εγκαίνια έκθεσης με έργα του Andy Warhol

1998. Εσωτερική άποψη από την έκθεση έργων και προσωπικών αντικειμένων της Συλλογής Αλέξανδρου Ιόλα

1993. Ξανθίππη Χόιπελ, Ανθή Χαραλάμπη, Γιάννης Κυριακίδης, Λίλα Μαράκα, Αθηνά Μπουτάρη, Μάρω Καρδάκου, Κλειώ Νάτση, Νίνα Παπαποστόλου, Αταλάντη Σιάγα

τη λειτουργία του χώρου και να τον εξελίξουν. Και από το 1969 μέχρι το 2010 πετυχαίνουν να εμπλουτίζουν τον χαρακτήρα του «Ζήτα-Μι» ασταμάτητα. Ανανεώνουν τη φυσιογνωμία του χώρου, ενώ από το 1970 κι έπειτα αναλαμβάνουν και την καλλιτεχνική διεύθυνση της γκαλερί, που λειτουργούσε παράλληλα. Το 1993 μετακομίζουν στην οδό Προξένου Κορομηλά 1, μετατρέποντας το συγκεκριμένο κτίριο σε μια μικρή κυψέλη πολιτισμού. Αλήθεια, πόσες φορές θα είχε κάποιος στη Θεσσαλονίκη τη δυνατότητα να δει στον ίδιο χώρο έργα του Andy Warhol δίπλα σε έργα λαϊκής τέχνης;

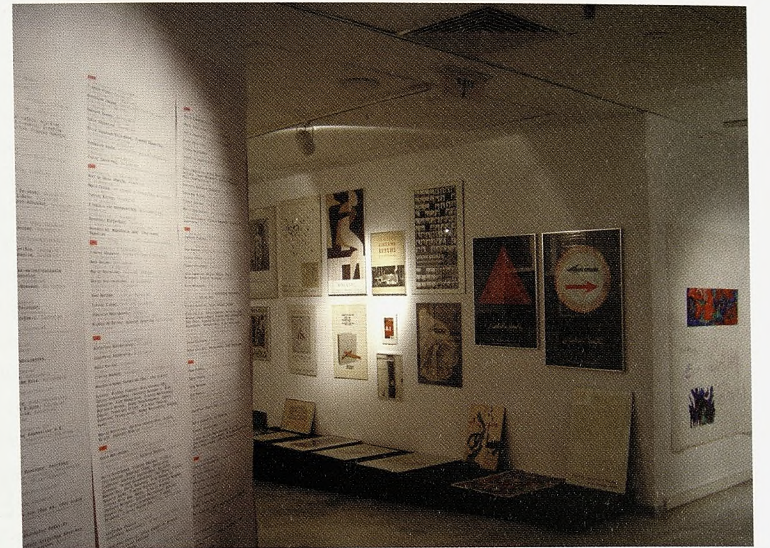
Η ιστορία από εκεί κι έπειτα είναι πιο πρόσφατη και γνωστή, με καίριο σημείο αναφοράς τη συνέργεια των δύο αδερφών με τον Αλέξανδρο Ιόλα, για τη δημιουργία του πρώτου στην Ελλάδα Κέντρου Σύγχρονης Τέχνης, που εν συνεχεία οδήγησε στην ίδρυση του Μακεδονικού Μουσείου Σύγχρονης Τέχνης. Πρόκειται άλλωστε για το μουσείο στο οποίο δωρήθηκε το αρχείο του «Ζήτα-Μι» και πραγματοποιήθηκε από τις 11 Δεκεμβρίου 2010 έως τις 16 Ιανουαρίου 2011 η έκθεση «I would like to give you my heart FOREVER, ΖΗΤΑ-ΜΙ 1955-2010», όπου μαζί με πλούσιο αρχειακό υλικό εκτέθηκαν τα έργα-αφιερώματα από το πάρτυ "λήξης" του «Ζήτα-Μι» στις 20 Μαΐου 2010, οπότε και έκλεισε ο χώρος οριστικά — ίσως έτσι όπως αρμόζει σε ό,τι ολοκληρώνει τον κύκλο του με αξιοπρέπεια. Τα έργα προέκυψαν τη συγκεκριμένη —και συναισθηματικά φορτισμένη— ημέρα, οπότε και προσκλήθηκαν όλοι οι συνεργάτες του χώρου να μοιραστούν σε καμβάδες και πανό, «ο ένας δίπλα στον άλλο»,[3] εικόνες και σκέψεις για τον χώρο και την ιστορία του.

Η έκθεση του ΜΜΣΤ συνοδεύτηκε από ένα βιβλίο με πλούσιο αρχειακό υλικό, φωτογραφίες, μαρτυρίες, χρονολόγιο, χειρόγραφες σημειώσεις και κείμενα φίλων και συνεργατών. Επιπλέον, το υλικό τεκμηρίωσης συμπληρώνεται από μία ταινία- ντοκιμαντέρ του Αντώνη Κιούκα, με συνεντεύξεις και μαρτυρίες (ενίοτε μάλιστα πολύ προσωπικές, όπως αυτή του Γιώργου Λαζόγκα) ανθρώπων που σχετίστηκαν με το «Ζήτα-Μι» παλαιότερα ή πιο πρόσφατα, επαγγελματικά ή προσωπικά, πάντως τρυφερά και ανθρώπινα.

Σε αυτήν την τρυφερότητα οφείλει κανείς να εστιάσει. Τόσο η έκθεση όσο και ο κατάλογός της προσφέρουν το υλικό και δίνουν τη δυνατότητα να ερμηνευτεί μια ολόκληρη εποχή και οι συνθήκες της. Τι το συναρπαστικό συνετέλεσε, ώστε μέσα από μία κυψέλη πολιτιστικής δράσης να γεννηθούν, χρόνια μετά, δύο σημαντικοί θεσμοί της Θεσσαλονίκης, το Φεστιβάλ Κινηματογράφου και το ΜΜΣΤ; Σίγουρα αυτό δεν οφείλεται απλώς στον ίδιο τον χώρο όσο κυρίως στους ανθρώπους (ίσως ακόμη και σε μια "ελίτ" ανθρώπων, όπως θα υποστήριζαν κάποιοι). Η αγάπη των ανθρώπων αυτών πάντως συνέβαλε, ώστε να προσφέρουν, άμεσα και έμμεσα, στην πόλη τους, αλλά και στους εαυτούς τους, τα υλικά για να μαγειρευτεί η χαρά της ζωής. Η ακούραστη ενασχόλησή τους, πέρα από οικονομικά κέρδη και σκοπιμότητες, με ό,τι έχει νόημα και αναβαθμίζει αισθητικά σχέσεις και εμπειρίες. Διαφαίνεται ότι όλα βασίστηκαν, αν μη τι άλλο, σε ειλικρινείς σχέσεις, που δημιούργησαν μια πολιτιστική οικογένεια, η οποία παρέμεινε σημείο αναφοράς επί δεκαετίες και άφησε έργο ουσιαστικό στην πόλη. Με άλλα λόγια, φαίνεται ότι όλα αυτά στηρίχθηκαν σε μία διακριτική ιδεολογία, σε αρχές απλές και ξεκάθαρες, στραμμένες στην αγάπη, η οποία φανερώνεται ακόμη και στο εξώφυλλο του καταλόγου (όπου η μεγάλη καρδιά της Niki de Saint Phalle γράφει μέσα της "I love you"), όπως επίσης και στις συνεντεύξεις των φίλων του «Ζήτα-Μι».

Αρκεί η αγάπη, το ήθος και η συνέπεια, για να πραγματοποιούνται αλλαγές δραστικές και ταυτόχρονα εμπειρίες μαγικές, όπως συνέβη με τους ανθρώπους που "έχτισαν" το «Ζήτα-Μι»; Μάλλον ναι, και για τον λόγο αυτό αποτελεί αναμφίβολα ένα παράδειγμα τρανταχτό, ότι αυτή ίσως να είναι η πλέον αποτελεσματική ιδεολογία για κάθε εποχή, δύσκολη ή εύκολη. Ίσως, εντέλει, η λογική της δημιουργικής αυτοδιαχείρισης, που ακολούθησε το «Ζήτα-Μι», αποτελεί ένα πρότυπο για να αλλάξει κάτι γύρω μας· και κάτι μου λέει ότι, με παράδειγμα την ιστορία, το μέλλον μπορεί να είναι συναρπαστικό. ■

1. Λεγόμενα του Χρήστου Γουσίδη στον κατάλογο της έκθεσης «I would like to give you my heart FOREVER, ΖΗΤΑ-ΜΙ 1955-2010», ΜΜΣΤ Δεκ. 2010 - Ιαν. 2011, σελ. 134.
2. Λεγόμενα Μίνας Ζάννα, *ό.π.*, σελ. 147.
3. Από το δελτίο τύπου του «Ζήτα-Μι» τον Απρίλιο του 2010, *ό.π.*, σελ. 138.

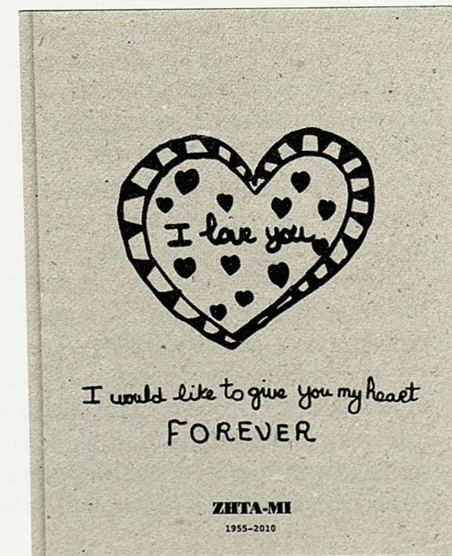

2010. Άποψη της έκθεσης I would like to give you my heart FOREVER, ΖΗΤΑ-ΜΙ 1955-2010 στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

2010. Άποψη της έκθεσης στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης

«I would like to give you my heart FOREVER, ΖΗΤΑ-ΜΙ 1955-2010»,
Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης,
11 Δεκεμβρίου 2010-16 Ιανουαρίου 2011
Επιμέλεια έκθεσης: Κατερίνα Καμάρα, Μάρω Λάγια, Θούλη Μισιρλόγλου, Περικλής Γαλανός
Επιμέλεια καταλόγου: Κατερίνα Καμάρα, Θούλη Μισιρλόγλου

Εξώφυλλο καταλόγου της έκθεσης I would like to give you my heart FOREVER, ΖΗΤΑ-ΜΙ 1955-2010

της **ΛΙΝΑΣ ΜΥΛΩΝΑΚΗ**
Δρ. Κινηματογραφικών Σπουδών ΑΠΘ

«Η ψυχή ποτέ δεν σκέπτεται χωρίς εικόνα»
Η σημασία της κινηματογραφικής παιδείας στην Ελλάδα

«Η ψυχή ποτέ δεν σκέπτεται χωρίς μία εικόνα.» Η αριστοτελική ρήση[1] υπήρξε ίσως η πιο εύστοχη διαπίστωση για την αναγκαιότητα της κινηματογραφικής εκπαίδευσης στο 1ο Διεθνές Συνέδριο της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου και του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση, με θέμα «Η σημασία της οπτικοακουστικής παιδείας. Cinema speaking...», που πραγματοποιήθηκε τον περασμένο Νοέμβριο στην Αθήνα, στο Ίδρυμα Μιχάλης Κακογιάννης, παρουσία του μεγάλου Έλληνα σκηνοθέτη.

Σε μια εποχή κρίσης και επαναδιαπραγμάτευσης θεσμών και αξιών, το συνέδριο έδωσε την αφορμή σε δεκάδες ανθρώπους του κινηματογράφου (κινηματογραφιστές, θεωρητικούς, κριτικούς, ιστορικούς, πανεπιστημιακούς, ερευνητές κ.ά.) να θέσουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος προβληματισμούς, απόψεις και εμπειρίες για το ζήτημα του οπτικοακουστικού αλφαβητισμού και την εκπαίδευση στην κινηματογραφική δημιουργία.

Κινηματογράφος στα σχολεία

Παρά τις υψηλές ταχύτητες της ψηφιακής τεχνολογίας και στην ελληνική πραγματικότητα, οι επιδόσεις στην κινηματογραφική εκπαίδευση παραμένουν, όπως διαπιστώθηκε, στάσιμες και ελλειμματικές. Εκτός από τα τρία καλλιτεχνικά γυμνάσια και λύκεια που λειτουργούν πανελλαδικά από το 2003 (στους Αμπελοκήπους Θεσσαλονίκης, στον Γέρακα Αττικής και στο Ηράκλειο Κρήτης), ο κινηματογράφος αποτελεί προαιρετικό μάθημα στα περισσότερα "συμβατικά" σχολεία και η διδασκαλία του —όταν πραγματοποιείται— επαφίεται συνήθως στη δημιουργική διάθεση φιλότιμων διδασκόντων.

Για τον εξοβελισμό των καλών τεχνών, και ειδικότερα του κινηματογράφου, από την τυπική εκπαίδευση έκανε λόγο η σκηνοθέτης και σεναριογράφος Κατερίνα Ευαγγελάκου. *Η δυτική σκέψη υποστηρίζει ότι τα μηνύματα των αισθήσεων είναι συγκεχυμένα και δυσδιάκριτα και ότι υπάρχει η ανάγκη εκλογίκευσης για να ξεκαθαριστούν. Κάπως σαν η αντίληψη να είναι υποδεέστερη από τη λογική*, παρατηρεί η κ. Ευαγγελάκου, εξηγώντας μια διαδεδομένη προκατάληψη που οδηγεί στον "παραδοσιακό" αποκλεισμό των καλών τεχνών από τα σχολικά προγράμματα.

Ακόμη και στα καλλιτεχνικά σχολεία παρατηρούνται σοβαρά προβλήματα στην υλοποίηση του προγράμματος σπουδών. Ο κινηματογράφος διδάσκεται αποκλειστικά από ωρομίσθιους εκπαιδευτικούς, που προσλαμβάνονται με μεγάλες καθυστερήσεις και διδάσκουν συχνά χωρίς την απαραίτητη υλικοτεχνική υποδομή. *Υπάρχει μια φοβία του ελληνικού σχολείου να αποκολληθεί από το παραδοσιακό πρόγραμμα σπουδών και να ακολουθήσει έναν διαφορετικό, περισσότερο ανθρωποκεντρικό παρά επιστημονικοφανή, προσανατολισμό*, υπογράμμισε ο κριτικός κινηματογράφου Νίκος Τσαγκαράκης, που εδώ και έξι χρόνια διδάσκει κινηματογράφο ως ωρομίσθιος στο Καλλιτεχνικό Σχολείο Ηρακλείου.

1. Η φράση αποτελεί μέρος του τίτλου εισήγησης της σκηνοθέτη-σεναριογράφου Κατερίνας Ευαγγελάκου στο συνέδριο («Η ψυχή ποτέ δεν σκέπτεται χωρίς εικόνα. Η διάκριση μεταξύ αντίληψης και σκέψης στο σύστημα εκπαίδευσης»).

Ακόμη πιο περιορισμένος είναι ο ρόλος του κινηματογράφου στο "παραδοσιακό" σχολείο, αφού η διδασκαλία του δεν είναι θεσμοθετημένη. Τα εκπαιδευτικά προγράμματα που κατά καιρούς εφαρμόστηκαν διακόπτονται συνήθως λόγω έλλειψης πόρων, παρά τη μεγάλη ανταπόκριση μαθητών και καθηγητών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι τα προγράμματα «Πάμε Σινεμά» και «Μελίνα». Το πρώτο ήταν ένα κοινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα των υπουργείων Παιδείας και Πολιτισμού για τον κινηματογράφο στην πρωτοβάθμια και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, σε συνεργασία με το Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης, που κατέληγε στο ετήσιο Φεστιβάλ Μαθητικών Ταινιών «Πάμε Σινεμά». Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε σε όλη την ελληνική επικράτεια και στην ομογένεια (1999-2004), σε 2.364 δημοτικά σχολεία, με 156.464 μαθητές και σε 601 λύκεια με 77.202 μαθητές και αποτέλεσμα 446 μαθητικές ταινίες, όμως καταργήθηκε σιωπηρά.[2]

Άποψη από το 1ο Διεθνές Συνέδριο της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου και του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση. Διακρίνονται η θεωρητικός κινηματογράφου Rea Wallden, ο ιστορικός και κριτικός κινηματογράφου Jean Douchet, μέλος της ιστορικής συντακτικής ομάδας του παγκοσμίου φήμης περιοδικού *Cahiers du cinéma*, και η σκηνοθέτης Αντουανέττα Αγγελίδη.

© Νίκος Κυρίτσης

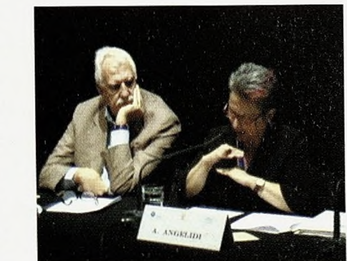
Παρόμοια κατάληξη είχε και το πρόγραμμα «Μελίνα», που αποσκοπούσε στην αναβάθμιση του ρόλου των τεχνών και του πολιτισμού στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Ξεκίνησε το 1994 ως ιδέα της Μελίνας Μερκούρη, εφαρμόστηκε πιλοτικά το διάστημα 1995-2001 σε δημοτικά σχολεία στην Ελλάδα και στην Κύπρο και συνεχίστηκε γενικευμένα στον νομό Χανίων, ενώ διακόπηκε το 2004 λόγω παγώματος της κρατικής χρηματοδότησης.[3]

Άποψη από το 1ο Διεθνές Συνέδριο της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου και του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση. Διακρίνονται ο Δανός κινηματογραφιστής Henning Camre, πρόεδρος του οργανισμού European Think Tank on Film and Film Policy, και ο σκηνοθέτης Κώστας Γαβράς.

© Νίκος Κυρίτσης

Ωστόσο, τέτοιες δράσεις υπήρξαν εξαιρετικά δημιουργικές για μαθητές και εκπαιδευτικούς. Ο σκηνοθέτης και παιδαγωγός Μένης Θεοδωρίδης, υπεύθυνος του εργαστηρίου οπτικοακουστικής έκφρασης του προγράμματος «Μελίνα», υπερθεμάτισε στην εισήγησή του την ανάγκη να συγκεραστεί η εξοικείωση των παιδιών με την καλλιτεχνική έκφραση, σε συνδυασμό με την κριτική αντιμετώπιση κάθε οπτικοακουστικού έργου. Αναφέρθηκε ακόμη στη σπουδαιότητα σύνθεσης των δύο τάσεων οπτικοακουστικής παιδείας, δηλαδή την αγωγή στον κινηματογράφο μέσα από εργαστήρια οπτικοακουστικής έκφρασης, αλλά και την εκπαίδευση μαθητών και καθηγητών στην κριτική κατανόηση των κινηματογραφικών κειμένων.

Άποψη από το 1ο Διεθνές Συνέδριο της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου και του Συνδέσμου Υποτρόφων του Ιδρύματος Ωνάση. Διακρίνονται οι σκηνοθέτες Φώτος Λαμπρινός και Αντουανέττα Αγγελίδη.

© Νίκος Κυρίτσης

Για πρωτοβουλία που *αναζωογονεί το σχολείο που πεθαίνει* έκανε λόγο ο σκηνοθέτης Βασίλης Κοσμόπουλος, ο οποίος συμμετείχε στη γενικευμένη εφαρμογή του προγράμματος «Μελίνα» στον νομό Χανίων (2001-2003), όπου διαπιστώθηκαν έμπρακτα οι ευεργετικές συνέπειες του προγράμματος, όχι μόνο στο στενό πλαίσιο του σχολείου αλλά και στις τοπικές κοινωνίες.

Ο ενθουσιασμός των λιλιπούτειων σκηνοθετών προσχολικής ηλικίας που συμμετείχαν στα οπτικοακουστικά εργαστήρια του Κέντρου Εκπαίδευσης και Διαπολιτισμικής Επικοινωνίας «Καρπός» σε νηπιαγωγεία της Αθήνας, ήταν η έμπρακτη απάντηση για την αναγκαιότητα ένταξης του κινηματογράφου σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης. Η σκηνοθέτης-εκπαιδεύτρια Μαρία Λεωνίδα, που συντόνισε σχετικά προγράμματα, παρουσίασε στο συνέδριο ταινίες των μικρών εκπαιδευόμενων, στις οποίες επιτυγχάνεται *μια διαθεματική και σφαιρική αντιμετώπιση του σχολείου, όχι μόνο ως συνόλου γνώσεων, αλλά και ως κτιρίου, συνόλου ανθρώπων και σχέσεων.*

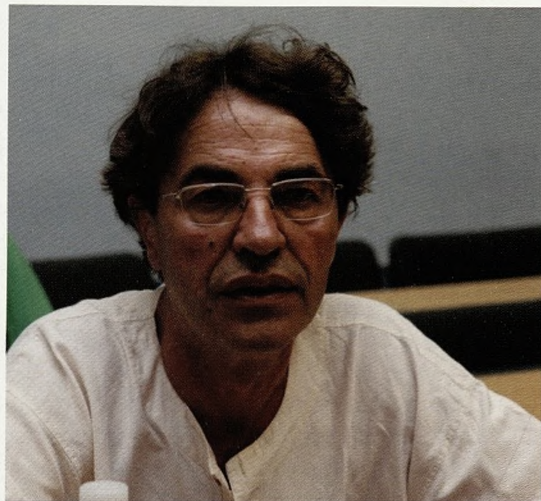
Τοπίο στην ομίχλη

Το τοπίο της κινηματογραφικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα παραμένει εν πολλοίς αχαρτογράφητο, ιδιαίτερα σε θεσμικά ζητήματα. Μολονότι ο ελληνικός κινηματογράφος ξεπερνά τα 100 χρόνια παρουσίας, η πρώτη ανώτατη κινηματογραφική σχολή στην Ελλάδα, το Τμήμα Κινηματογράφου του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ιδρύθηκε μόλις το 2004. Ως το 1981 οι ιδιωτικές κινηματογραφικές σχολές λειτουργούσαν αδιαβάθμητες, ενώ αργότερα αναγνωρίστηκαν ως ανώτερες καλλιτεχνικές σχολές, εποπτευόμενες από το Υπουργείο Πολιτισμού, ενώ τα ΙΕΚ και τα μεταλυκειακά κολλέγια που παρέχουν κινηματογραφική εκπαίδευση εποπτεύονται από το Υπουργείο Παιδείας. Ο ερευνητής Παναγιώτης Δενδραμής επισήμανε τις ασάφειες στο θεσμικό καθεστώς, καθώς και την απουσία αναφορών σε θέματα κινηματογραφικής εκπαίδευσης στον νέο κινηματογραφικό νόμο.

Με συγκρατημένη αισιοδοξία αποτίμησαν την εμπειρία τους στην ανώτατη εκπαίδευση οι σκηνοθέτες Αντουανέττα Αγγελίδη και Περικλής Χούρσογλου, που διδάσκουν στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ.

Δεν ονειρεύομαι, κάνω μάθημα. Έχω διαλέξει τη "μάχη των χαρακωμάτων", εξήγησε στην εισήγησή του ο Περικλής Χούρσογλου, επίκουρος καθηγητής σκηνοθεσίας στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ, ο οποίος εξέθεσε τα λειτουργικά προβλήματα του Τμήματος Κινηματογράφου ως νέου τμήματος και τις προοπτικές του, *τις μικρές, δειλές επιτυχίες του.*

Στην παιδευτική αξία της κινηματογραφικής τέχνης και στη συμμετοχική διαδικασία που προϋποθέτει αναφέρθηκε η Αντουανέττα Αγγελίδη, επίκουρη καθηγήτρια σκηνοθεσίας στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ και αντιπρόεδρος της Ελληνικής Ακαδημίας Κινηματογράφου. *Ο κινηματογράφος ως τέχνη ανήκει στην ενδιάμεση περιοχή της εμπειρίας, που βρίσκεται σε άμεση σχέση με το παιχνίδι του μικρού παιδιού. Ενδιάμεση περιοχή αποσυμπίεσης, ανάμεσα στην εσωτερική και εξωτερική παραγματικότητα. [...] Ο κινηματογράφος είναι διαδικασία συλλογική, που ακριβώς για να υπάρξει προϋποθέτει από τους συμπαίκτες να έχουν διατηρήσει αλώβητη την περιοχή του παιχνιδιού,* υπογράμμισε η κ. Αγγελίδη.

Ο επίκουρος καθηγητής κοινωνικής ψυχολογίας στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ Παύλος Πανταζής

© Γιώργος Τσουφλίδης

Ο κινηματογράφος ως παιχνίδι

Για ένα «ανεικονικό σχολείο, που υποβαθμίζει την εικόνα και της επιφυλάσσει συμπληρωματικό ρόλο» μιλά στο *Θεσσαλονικέων Πόλις* ο επίκουρος καθηγητής κλινικής κοινωνικής ψυχολογίας Παύλος Πανταζής. Παράλληλα, σχολιάζει το πρόσθετο πρόβλημα της *επιφυλακτικής, συχνά φοβικής, στάσης των ίδιων των εκπαιδευτικών απέναντι στην εικόνα, διότι δεν έχουν την κατάλληλη εκπαίδευση. [...] Σκεφθείτε πως στο Παιδαγωγικό Τμήμα του ΑΠΘ δεν υπήρχε, τουλάχιστον μέχρι πρότινος, κανένα μάθημα σχετικό με την εικόνα,* σημειώνει.

Ωστόσο, η διδασκαλία του κινηματογράφου είναι, σύμφωνα με τον κ. Πανταζή, ευεργετική τόσο για τους εκπαιδευτές όσο και για τους εκπαιδευόμενους. Ο ίδιος, ως διδάσκων στο Τμήμα Κινηματογράφου του ΑΠΘ, αναφέρεται στην εμπειρία εκπαιδευτικών δράσεων για τον κινηματογράφο, που υλοποιούνται την τελευταία διετία με τη συμμετοχή τεταρτοετών φοιτητών του Τμήματος και μαθητών της ΣΤ΄ δημοτικού από τη Θεσσαλονίκη. Είκοσι πέντε σχολεία πέρσι και είκοσι πέντε φέτος λαμβάνουν μέρος σε ένα πρωτότυπο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, όπου φοιτητές διδάσκουν στους μαθητές πώς κατασκευάζεται μια ταινία, αξιοποιώντας μια παιγνιώδη μέθοδο διδασκαλίας. Ο κ. Πανταζής μιλά για τον ενθουσιασμό των μαθητών, που περιμένουν με ανυπομονησία τα οπτικοακουστικά εργαστήρια. *Μολονότι οι δάσκαλοι αρχικά ενοχλούνται από τη φασαρία στην τάξη, λόγω της μη τυπικής μεθόδου διδασκαλίας, τελικά αγκαλιάζουν την προσπάθεια,* παρατηρεί, τονίζοντας ότι *η διδασκαλία του κινηματογράφου είναι παιχνίδι ανυπερθέτως.*

Το σχολείο υπάρχει χάριν των μαθητών και αυτοί μαθαίνουν σαφώς πολύ καλύτερα μέσω της κινούμενης εικόνας, παρατηρεί ο κ. Πανταζής και τάσσεται υπέρ της ένταξης του κινηματογράφου στην ευέλικτη ζώνη του αναλυτικού προγράμματος της εκπαίδευσης. *Ο κινηματογράφος δεν θα πρέπει να είναι προαιρετικό μάθημα, αλλά να ανήκει στο πλαίσιο των μικρών projects, που τροφοδοτούν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία των παιδιών. Υπάρχει χώρος στο σχολικό πρόγραμμα για μια τέτοια κατεύθυνση,* καταλήγει. ■

2. Βλ. «Δεν θα ξαναπάνε σινεμά;». *Ελευθεροτυπία*, 23.9.2004

http://archive.enet.gr/online/ss3?q=%F0%DC%EC%E5+%F3%E9%ED%E5%EC%DC&a=&pb=0&dt1=01/01/2004&dt2=01/01/2006&r=0&p=0&id=26840068
«Παγώνει» το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Πάμε σινεμά;», in.gr, 23.9.2004
http://news.in.gr/culture/article/?aid=568423
Κ. Μπρούσαλης. «Μαριέτα, πάμε σινεμά;», *Έθνος*, 27.5.2005

http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=12197&subid=2&PubID=6852&word=%F0%DC%EC%E5+%F3%E9%ED%E5%EC%DC.
Βλ. Υπουργείο Παιδείας - Υπουργείο Πολιτισμού. Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Πρόγραμμα «Μελίνα»: Εκπαίδευση και Πολιτισμός.
http://www.melinamercourifoundation.org.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=55&Itemid=97&lang=el

του **ΓΙΑΝΝΗ ΓΚΡΟΣΔΑΝΗ**
Δημοσιογράφου

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ (1975-2010)

Αν μεταπολεμικά η Θεσσαλονίκη σημαδεύεται από την παρουσία και τη δράση της Μακεδονικής Καλλιτεχνικής Εταιρίας «Τέχνη», μεταπολιτευτικά θα δημιουργηθούν νέοι πυρήνες που θα πρωτοστατήσουν διαδοχικά στην έκδοση κινηματογραφικών περιοδικών και στην κινηματογραφική κριτική. Οι ομάδες αυτές, που λειτουργούν σε κλίμα απόλυτης σύμπνοιας και συνεργασίας μεταξύ τους, θα δημιουργήσουν μια νέα γενιά κριτικών που διαμόρφωσε μια καινούργια γραφή στην κινηματογραφική κριτική στον ελληνικό Τύπο.

«Η ΤΣΟΝΤΑ»

Μια από τις πρώτες χαρακτηριστικές προσπάθειες ενός περιοδικού κινηματογραφικής κριτικής και θεώρησης ξεκίνησε την κυκλοφορία της το 1978, με τον σκωπτικό τίτλο *Η Τσόντα* και εκδότη την Κινηματογραφική Λέσχη του Θεατρικού Εργαστηρίου Θεσσαλονίκης. Η έκδοση θα κρατήσει περίπου 2,5 χρόνια και θα αποφέρει 13 τεύχη. Σ' εκείνα τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης, η δραστηριότητα της Λέσχης ήταν μεγάλη, με σειρά προβολών και εκδηλώσεων στον χώρο του (τότε) κινηματοθέατρου «Άνετον». Μαζί με τις προβολές γεννήθηκε και μια ιδέα:

Σκεφτήκαμε πως αντί για σκόρπια φυλλάδια προβολών θα ήταν καλύτερο να δίνουμε στα μέλη της Κινηματογραφικής Λέσχης ένα περιοδικό με το πρόγραμμα των προβολών και όλα όσα θέλαμε να πούμε για τις ταινίες που παρουσιάζαμε, θυμάται ο σκηνοθέτης, ηθοποιός και κριτικός Αχιλλέας Ψαλτόπουλος, από τα ιδρυτικά μέλη του περιοδικού.

Η συντακτική ομάδα της *Τσόντας* ανθολογεί κείμενα θεωρητικής και κριτικής ανάλυσης από περιοδικά και βιβλία του εξωτερικού, κυρίως αγγλικά ή γαλλικά. Το πώς βρίσκονταν αυτά τα κείμενα ήταν θέμα προσωπικής έρευνας και αξιολόγησης. Έτσι, ο Αχ. Ψαλτόπουλος θυμάται πως ο ίδιος επισκεπτόταν τακτικά την περίφημη βιβλιοθήκη του Αμερικανικού Κέντρου στην οδό Μητροπόλεως αλλά και τα ιστορικά πλέον βιβλιοπωλεία «Μόλχο» και «Προμηθέας», για να ενημερωθεί για τις νέες εκδόσεις και όσα σημείωναν τα αγγλόφωνα κινηματογραφικά περιοδικά και βιβλία.

Το περιοδικό *Οθόνη* ξεκίνησε το 1979 και για 15 χρόνια υπήρξε σημείο αναφοράς της κινηματογραφικής κριτικής στην Ελλάδα. Εδώ εξώφυλλο του πρώτου τεύχους

Η «ΟΘΟΝΗ» ΚΑΙ ΤΑ «ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ»

Την ίδια περίπου εποχή, μια άλλη ομάδα, ο Φοιτητικός Όμιλος Θεάτρου & Κινηματογράφου, μετά τη διάλυσή του από τη δικτατορία, κάνει εκ νέου την εμφάνισή του το 1975. Ο Νότης Φόρσος θυμάται: *Στον ΦΟΘΚ συμμετείχαν σημαντικά ονόματα του κινηματογραφικού χώρου, που τότε σπούδαζαν στη Θεσσαλονίκη, όπως ο κριτικός και διανομέας ταινιών Γιώργος Τζιώτζιος, οι σκηνοθέτες Μάρκος Χολέβας και Περικλής Χούρσογλου κ.ά. Οι κινηματογραφικές προβολές του γίνονταν στη Φυσικομαθηματική Σχολή, με θεματικά αφιερώματα στον γερμανικό εξπρεσιονισμό, τον βουλγάρικο κινηματογράφο, άπαιχτες ταινίες στις ελληνικές αίθουσες σπουδαίων σκηνοθετών όπως ο Φασμπίντερ ή ο Βάιντα.*

Εξώφυλλο του περιοδικού *Οθόνη* (Άνοιξη 1982)

Την άνοιξη του 1979 τα μέλη του ΦΟΘΚ θα προχωρήσουν στην έκδοση και κυκλο-

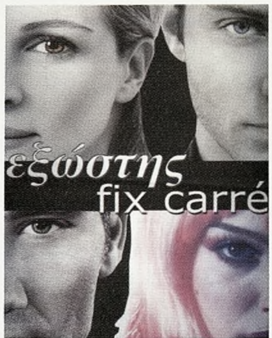
Το ιστορικό πρώτο φύλλο του *Εξώστη* της 13/11/1987 με τα πρώτα κείμενα για τους σκηνοθέτες Νίκο Νικολαΐδη, Ζωρζ Φρανζύ και τον ηθοποιό Λίνο Βεντούρα

Πρωτοσέλιδο – εξώφυλλο του κινηματογραφικού free press *Fix Carre* (Μάιος 1988) με ανταπόκριση του Νότη Φόρσου από το Φεστιβάλ Καννών

Εξώφυλλο *Fix Carre* του 1996

Κοινή έκδοση του *Εξώστη* και του *Fix Carre* που φανερώνει και το κλίμα συνεργασίας που υπήρχε μεταξύ των δύο εκδοτικών ομάδων

φορία του κινηματογραφικού περιοδικού *Οθόνη*: *Η βασική ιδέα άνηκε στον Γ. Τζιώτζιο*, σημειώνει ο Νότης Φόρσος. *Στην πρώτη συντακτική ομάδα ανήκει βέβαια και ο Αλέξανδρος Μουμτζής, ενώ εκδότης στην πρώτη φάση του περιοδικού θα είναι ο πεζογράφος Γιώργος Κάτος, που αργότερα συνδέθηκε με τις Εκδόσεις Εγνατία και το γνωστό λογοτεχνικό περιοδικό* Το Τραμ. *Αργότερα, την έκδοση την συνέχισα εγώ. Ξεκινήσαμε με διάθεση αριστερίστικη αλλά και ερειστική, στοιχεία απόλυτα σύμφωνα με το πολιτικό κλίμα εκείνης της εποχής αλλά και της ηλικίας μας. Γρήγορα όμως καταλάβαμε πως έπρεπε να εμβαθύνουμε σε αρκετά αντικείμενα, με βάση βέβαια και την αντίστοιχη έκδοση του περιοδικού* Σύγχρονος Κινηματογράφος, *που έβγαινε στην Αθήνα από τον Β. Ραφαηλίδη και ανέβαζε τον πήχη πολύ ψηλά για όλους μας.*

Έτσι άρχισα να μελετάω ψυχολογία, σημειολογία, ιστορία και αισθητική των τεχνών και δεν συμμαζεύεται, αναφέρει με χιούμορ ο δημοσιογράφος και κριτικός Σωτήρης Ζήκος, που εκείνα τα χρόνια αρθρογραφεί στην *Οθόνη* και συμμετέχει στη σύνταξη ακόμη ενός κινηματογραφικού περιοδικού, με τίτλο *Κινηματογραφικά Τετράδια*.

Με βασική επιρροή το μυθικό γαλλικό περιοδικό *Cahiers du cinema*, τα *Κινηματογραφικά Τετράδια* ξεκίνησαν τη δράση τους την άνοιξη του 1981, με εκδότη τον Μπάμπη Ακτσόγλου και τον Σωτήρη Γερακούδη. Ο Σωτήρης Ζήκος επισημαίνει: *Ο Ακτσόγλου ήθελε σε σύγκριση με την* Οθόνη *ένα έντυπο μικρότερο σε σχήμα, περισσότερο χρηστικό και λιγότερο αβαγκαρντίστικο στις επιλογές και στα κείμενά του. Την αρχισυνταξία την είχε ο ίδιος μαζί με τον Αντρέα Τύρο και έβγαζαν 4-5 τεύχη τον χρόνο.*

Τα δύο περιοδικά θα γίνουν σύντομα σημείο αναφοράς στα κινηματογραφικά πράγματα της δεκαετίας του '80. Η κυκλοφορία τους σε επιλεγμένα σημεία πώλησης στη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα θα αποτελέσει το ραντεβού των σινεφίλ και των κινηματογραφιστών. Όσο προχωρούν, νέα ονόματα προστίθενται στη λίστα των συμμετεχόντων αρθογράφων: Αχ. Ψαλτόπουλος, Α. Τύρος, Β. Κεχαγιάς, Χρ. Μήτσης, Αλ. Δερμετζόγλου, Σωτ. Ζήκος, Π. Μανασής, Π. Κοκαλένιος, Αγγ. Βεζυρόπουλος, Μπ. Ακτσόγλου, Τ. Ρέτζιος, Γ. Τούλας.

ΤΑ ΠΡΩΤΑ FREE PRESS ΕΝΤΥΠΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Κάποια στιγμή, προς τα τέλη του της δεκαετίας του '80, οι δύο εκδόσεις θα παρουσιάσουν σημάδια φθοράς και σιγά σιγά θα δώσουν τη σκυτάλη σε κάτι νέο. Αρκετοί παλαιοί συντάκτες τους μάλιστα έχουν ήδη κατηφορίσει για την Αθήνα, όπου αναγνωρίζονται επαγγελματικά ως κριτικοί ή στο κινηματογραφικό κύκλωμα. Ήταν η ώρα για μια νέα πρόταση και ο *Εξώστης*, το πρώτο δωρεάν διανεμόμενο έντυπο στην Ελλάδα, έκανε αισθητή την παρουσία του από το πρώτο κιόλας τεύχος του, στις 13 Νοεμβρίου 1987. *Η έκδοση ήταν πρώτα 8σέλιδη και γρήγορα έγινε 16σέλιδη — πάντα ασπρόμαυρη, για λόγους αισθητικούς αλλά και ιδεολογικούς*, θυμάται ο Στράτος Κερσανίδης, κριτικός κινηματογράφου, που υπήρξε μέλος στο δυναμικό του *Εξώστη*, για να αναλάβει αργότερα και την αρχισυνταξία.

Είναι μια κομβική στιγμή για τον ελληνικό Τύπο. Την ίδια στιγμή που στην Αθήνα κάνει την εμφάνισή του το περιοδικό *Κλικ*, που θα δημιουργήσει έκτοτε μια ολόκληρη σχολή ανάλογων lifestyle περιοδικών, στη Θεσσαλονίκη γεννιέται το πρώτο free press έντυπο πολιτιστικής, κινηματογραφικής αλλά και πολιτικής επικαιρότητας. Προχωρώντας το εγχείρημα, ο Τάσος Μιχαηλίδης προσθέτει κάποιες στήλες με απόψεις - παρεμβάσεις στα πράγματα της πόλης. Η επιτυχία του *Εξώστη* γεννάει σύντομα ένα ακόμα κινηματογραφικό περιοδικό, το *Fix Carre*.

Ο Στράτος Κερσανίδης, αν και "εξωστικός", όπως δηλώνει, υπήρξε μέλος και του *Fix Carre*: Το *Φιξ Καρέ* εκδόθηκε λίγο καιρό μετά από μία ομάδα ανθρώπων που αποχώρησε από τον *Εξώστη*, όπως ο Αλέξης Δερμεντζόγλου, ο Άγγελος Βεζυρόπουλος και ο Αχιλλέας Ψαλτόπουλος. Βέβαια, δεν υπήρξε ποτέ καμιά αντιπαλότητα μεταξύ μας. Χαρακτηριστικά να σας πω, πως ενώ ήμουν αρχισυντάκτης στον *Εξώστη*, είχα δώσει κάποια κείμενα για δημοσίευση στο *Φιξ Καρέ* και επί πλέον βοηθούσα για τρία χρόνια στη διανομή του *Φιξ Καρέ*.

Αυτή η ομαδικότητα επιβεβαιώνεται από όλες τις πλευρές. Πολύ χαρακτηριστική και η ιστορία που αφηγείται ο Νότης Φόρσος: *Υπήρχε ομαδικότητα και αλληλεγγύη μεταξύ μας. Σκεφτείτε πως το μοντάζ και το στήσιμο της* Οθόνης *γινόταν στο σπίτι του Μπάμπη Ακτσόγλου, ο οποίος παράλληλα ετοίμαζε τα* Κινηματογραφικά Τετράδια. *Και όχι μόνο αυτό, αλλά σε γενικές γραμμές αρκετοί συμμετείχαν για λίγο ή πολύ με κείμενά τους στα άλλα περιοδικά.*

Δύο τέτοιες περιπτώσεις είναι ο Γιώργος Τούλας και ο Τάσος Ρέτζιος, οι οποίοι ξεκίνησαν να αρθρογραφούν στην *Οθόνη* και αποφάσισαν το 1989 την ίδρυση της *Παράλλαξης*. Ο Γ. Τούλας, διευθυντής του περιοδικού, αναφέρει: *Η* Παράλλαξη *ξεκίνησε ως μια συνολική κίνηση για τον κινηματογράφο και ήρθε να καλύψει ένα έλλειμμα που υπήρχε εκείνη την εποχή στην πόλη, προτείνοντας τρόπους αντιμετώπισης της κρίσης των κινηματογράφων, καθώς αίθουσες έκλειναν και βίντεο-κλαμπ άνθιζαν.* Το νέο σχήμα θα εκδώσει ένα free press, θα διοργανώσει κινηματογραφικές προβολές, σεμινάρια και εν τέλει θα δημιουργήσει σχολή κινηματογράφου το 1994, προσπάθεια που έβγαλε πάνω από 200 απόφοιτους και άντεξε για έξι χρόνια.

Πάρα την πληθώρα από κριτικές και δημοσιογραφικές πένες, ο Γ. Τούλας δεν ξεχνά τις δυσκολίες των free press για την ανεύρεση της απαιτούμενης ύλης. Αυτό το επιβεβαιώνει άλλο ένα πρόσωπο, που έζησε τόσο την *Οθόνη* και τα *Τετράδια* όσο και τον παροξυσμό των free press, ο Πάνος Κοκαλένιος, που συμμετείχε στο κομμάτι της παραγωγής του *Fix Carre*: *Μαθαίναμε τον εβδομαδιαίο προγραμματισμό ταινιών κάθε Δευτέρα και βγάζαμε άμεσα τα κείμενα και το υλικό, ώστε την Πέμπτη η έκδοση να πάει στο τυπογραφείο. Το μεγαλύτερο άγχος για όλους ήταν το ψάξιμο φωτογραφιών. Παρότι τα έντυπα αυτά ήταν δωρεάν, όπως και η εργασία μας, νιώθαμε πως έπρεπε να είναι —και ήταν— απόλυτα επαγγελματική.*

Ο Π. Κοκαλένιος θυμάται ακόμα τον αντίκτυπο και τη δυναμική αυτών των εντύπων στη ζωή της πόλης: *Ο* Εξώστης, *το* Φιξ Καρέ, *η* Παράλλαξη, *είναι ιστορίες κυρίως του κέντρου της Θεσσαλονίκης. Ο καθένας μπορούσε να τα βρει στα γνωστά στέκια γύρω από τις κινηματογραφικές αίθουσες. Θυμάμαι πως ο περιπτεράς στην Π. Μελά, δίπλα στο γνωστό τότε δισκάδικο Rock100 (που δεν υπάρχει πια), κάθε Πέμπτη μας έλεγε πως είχε βρει τον μπελά του από την τεράστια κίνηση, που υπήρχε από το αναγνωστικό κοινό που έψαχνε τα έντυπα!*

Μέσα στη δεκαετία του '90 ένα νέο σκηνικό είχε πλέον διαμορφωθεί στη Θεσσαλονίκη, με free press εκδόσεις να κατακλύζουν την πόλη. Σήμερα βέβαια τα πράγματα άλλαξαν. Το *Fix Care* συνέχισε την πορεία του για λίγο ακόμα συνεργαζόμενο με τον *Εξώστη*, καθιερώνοντας ακόμα και κοινή κυκλοφορία των δύο εντύπων μια φορά τον μήνα. Ο *Εξώστης* επίσης τερμάτισε τη δράση του πρόσφατα, το καλοκαίρι του 2010.

ΣΕ ΧΡΟΝΟ ΠΑΡΟΝΤΑ

Μοναχική η παρουσία της *Παράλλαξης*, η οποία όμως συνεχίζει πλέον με θεματικό άξονα τη Θεσσαλονίκη, τη ζωή και τα πρόσωπα της επικαιρότητάς της: *Η* Παράλλαξη, *έχοντας κάνει έναν πολύ μεγάλο κύκλο γύρω από το σινεμά, είδε την ανάγκη να δημιουργηθεί μια φωνή εναλλακτική που θα μιλήσει ψύχραιμα για τη ζωή της πόλης, προτείνοντας τρόπους επίλυσης προβλημάτων και φιλοξενώντας νέες φωνές. Από μας ξεπήδησαν αυτά τα χρόνια σπουδαίοι δημιουργοί ενώ παραδείγματα από στήλες που έγιναν τηλεοπτικές σειρές ή θεατρικές παραστάσεις, νομίζω, δικαιώνουν αυτή την απόφαση. Στην παρούσα φάση, που η κινηματογραφική βιομηχανία περνά μεγάλη κρίση, δεν θα ήταν βιώσιμο το πείραμα ενός κινηματογραφικού περιοδικού*, εξηγεί ο Γ. Τούλας.

Είναι όμως αλήθεια κάτι τέτοιο; Ο Σωτ. Ζήκος, που είναι πλέον αρχισυντάκτης στο περιοδικό *City*, αναφέρει πως μαζί με τον καιρό έχει αλλάξει και το κοινό. *Θα φέρω μόνο ένα παράδειγμα: Μετά από χρόνια, ως διευθυντής σύνταξης στο* Πρώτο Πλάνο, *την εφημερίδα του Φεστιβάλ Κινηματογράφου, και ως αρχισυντάκτης του εβδομαδιαίου περιοδικού* City, *με τακτική αρθρογραφία στον* Αγγελιοφόρο της Κυριακής *και στην* Παράλλαξη, *είχα την αίσθηση ότι δεν "μετρούσα" σε κανέναν — πέρα από αυτούς ίσως που με γνώριζαν ήδη από την παλιά καλή εποχή των* Κινηματογραφικών Τετραδίων *και της* Οθόνης. *Τα πράγματα είχαν ήδη αλλάξει.*

Ο Νότης Φόρσος, που έζησε αυτή την εποχή από αρκετά πόστα (θεατής, κριτικός, εκδότης, διανομέας και τώρα διευθυντής του «Ολύμπιον»), πιστεύει πως το ίντερνετ και η τρομερά εύκολη πρόσβαση στο αντικείμενο αλλάζει όχι μόνο τους αναγνώστες αλλά και τον ίδιο τον κινηματογράφο: *Είναι πλέον τρομακτικός ο βομβαρδισμός ερεθισμάτων και πληροφοριών που λαμβάνουμε μέσω ίντερνετ. Ακόμα όμως και ο ίδιος ο κινηματογράφος έχει εκπέσει από τη θέση του. Ποια είναι η σημειολογία των σημερινών εικόνων μιας ταινίας; Εμείς ως νέοι μπορεί να πηγαίναμε 3-4 φορές την εβδομάδα στον κινηματογράφο και μαζεύαμε εικόνες και αφορμές για κουβέντα. Σήμερα, που τα πάντα γίνονται μπροστά σε μια οθόνη υπολογιστή, τι αφορμές έχει η νεολαία για να μπει σε μια κινηματογραφική αίθουσα;*

Μια νέα εποχή ξεκινά, και ίσως τα επόμενα κινηματογραφικά έντυπα της πόλης να έχουν άλλη μορφή και να μην είναι ούτε έντυπα αλλά διαδικτυακές σελίδες. Σημασία έχει κάποιες ομάδες ή παρέες με αγάπη για τον κινηματογράφο να συνεχίσουν να γράφουν τη δική τους ιστορία. ■

Απόφοιτοι της Σχολής Κινηματογράφου «Παράλλαξη» με τα πτυχία ανά χείρας (1997)

Εξώφυλλο της *Παράλλαξης* (Μάιος 1994)

Όλα τα περιοδικά οργανώνουν κατά διαστήματα ειδικές προβολές και κινηματογραφικά αφιερώματα σε θερινούς ή χειμερινούς κινηματογράφους της πόλης. Εδώ από αντίστοιχη κινηματογραφική προβολή της.

Εξώφυλλο από τα «Κινηματογραφικά Τετράδια» του Μπάμπη Ακτσόγλου (Σεπτέμβριος 1984)

της **ΙΦΙΓΕΝΕΙΑΣ ΤΑΞΟΠΟΥΛΟΥ**
Φιλόλογου-θεατρολόγου

Πολίτες - Θεσμοί: σημειώσατε Χ

Ποια ήταν τα street events που (σχεδόν αποκλειστικά) επεφύλασσε μέχρι πρότινος η Θεσσαλονίκη στον ανυποψίαστο τουρίστα, ή τον αμέριμνο περιπατητή; Τα υπαίθρια γενέθλια του Μεγαλέξανδρου, είδωλα της ποπ σε κακοφωνικές εγκαταστάσεις στην πλατεία Αριστοτέλους, κανένα κάψιμο βιβλίων, ρασοφόρες διαμαρτυρίες, αλλά και ακροβατικές επιδείξεις μαμάδων με καροτσάκια, καθώς επιχειρούσαν να διαβούν τις αδιάβατες —λόγω παρκαρισμένων αυτοκινήτων— διαβάσεις.

Και ξαφνικά, ο ανυποψίαστος τουρίστας και ο αμέριμνος περιπατητής της ιστορίας μας υπέστησαν πολιτιστικό σοκ. Τον Σεπτέμβριο του 2009, βρέθηκαν να τριγυρνούν στους «Δρόμους της πόλης», σε μια δράση/«πρόκληση πολιτισμού» που οργάνωσαν οι Φίλοι των Δημητρίων. Τον Μάιο του 2010, η δημοτική κίνηση Πρωτοβουλία για τη Θεσσαλονίκη τούς επεφύλασσε ανοιχτές δράσεις πολιτισμού σε κεντρικούς υπαίθριους χώρους της Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο του Urban Festival. Και λίγες ημέρες αργότερα, το περιοδικό *Parallaxi* γιόρταζε τα 20ά του γενέθλια με ένα τετραήμερο δημιουργικής και καλλιτεχνικής έκρηξης, σε μια ακτίνα από το λιμάνι μέχρι το Μέγαρο Μουσικής.

Πώς περάσαμε από το «Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος» (ως βεβαιότητα δυστυχώς, όχι ως ερώτημα...) στο «Η Θεσσαλονίκη αλλιώς»;

DIY Thessaloniki: μια πόλη Do It Yourself

Όταν ιδρύθηκε ο σύλλογος Φίλοι των Δημητρίων, η ιδέα έδειχνε εκ πρώτης όψης να βασίζεται σε ένα σχεδόν ανυπέρβλητο οξύμωρο: πόσο φίλος θα μπορούσε να γίνει κανείς με το —μοναδικό ίσως στην Ευρώπη— κεντρικό φεστιβάλ μιας μεγάλης πόλης που δεν είχε διακριτό καλλιτεχνικό στίγμα και του οποίου το πρόγραμμα καταρτιζόταν με αδιευκρίνιστα κριτήρια, και με ομιχλώδη προϋπολογισμό-απολογισμό;

Στις αρχές του 2009, οι Φίλοι των Δημητρίων οργάνωσαν στο «Ολύμπιον» μια ανοιχτή συζήτηση για το παρελθόν, το παρόν και το (επιθυμητό) μέλλον του θεσμού. Ακούστηκαν απόψεις, καταγράφηκαν διαμαρτυρίες, κατατέθηκαν προτάσεις. Ο Σπύρος Πέγκας, πρόεδρος τότε των Φίλων των Δημητρίων (και νυν αντιδήμαρχος Πολιτισμού), επιχειρηματολογούσε σχετικά με το όνομα και τη φυσιογνωμία του συλλόγου, υποστηρίζοντας ότι η μη δημιουργική γκρίνια, η παθητική κριτική και η άρνηση τελικά αφήνουν το πεδίο ανοιχτό για την ανικανότητα, παρoπλίζοντας επί της ουσίας όλες τις εναλλακτικές δυνατότητες. «Να συμβάλουμε, να δείξουμε πώς μπορεί να εκφραστεί το διαφορετικό, να προσφέρουμε μια καινούργια οπτική. Να γίνει κάτι θετικό για την πόλη, κι ας το πιστωθούν άλλοι», ήταν το σκεπτικό.

Τον Σεπτέμβριο του 2009, η συμβολή των Φίλων των Δημητρίων στο πρόγραμμα του φεστιβάλ ήταν η διοργάνωση του «Θεσσαλονίκη Walks» ή, διαφορετικά, «Δρόμοι της πόλης - Μια πρόκληση πολιτισμού». Δεκάδες καλλιτέχνες, γκαλερί, χώροι πολιτισμού, φοιτητές, εθελοντές, πολιτιστικοί θεσμοί, συντονίστηκαν σε ένα δίκτυο δράσεων, στη διάρκεια μίας ημέρας, και επάνω στον άξονα πέντε περιπάτων στην πόλη. Οι περίπατοι, καθώς και οι χώροι / τόποι των δράσεων σηματοδοτήθηκαν με χρώματα, καλύπτοντας την περιοχή από το Λαογραφικό Μουσείο μέχρι το Τελλόγλειο, το ιστορικό κέντρο, το παλιό εμπορικό κέντρο της πόλης και το Λιμάνι. Στις διαδρομές αυτές ο περιπατητής μπορούσε να επιλέξει από μια μεγάλη παλέτα εκδηλώσεων και να επισκεφθεί μέσα σε λίγες ώρες εκθέσεις, εικαστικές εγκαταστάσεις, υπαίθριες συναυλίες, θεατρικά δρώμενα, αλλά και να πάρει μέρος σε ειδικές δραστηριότητες για παιδιά, διαδραστικά παιχνίδια, happenings.

Στην ίδια λογική, που προέκρινε τη δράση απέναντι στη στείρα αντίδραση, βασίστηκε και η διοργάνωση του Thessaloniki Urban Festival της δημοτικής κίνησης Πρωτοβουλία, τον Μάιο του 2010. Κεντρικές πλατείες της πόλης και οι ελάχιστοι χώροι πρασίνου που έχουν απομείνει έγιναν τόποι συμμετοχικής δράσης για μεγάλους και παιδιά, οι καλλιτέχνες βγήκαν και πάλι στους δρόμους, ενώ το πρόγραμμα ήταν σε μεγάλο βαθμό προσανατολισμένο σε ενέργειες οικολογικού χαρακτήρα.

Τον ίδιο μήνα, λίγες ημέρες μετά και προκειμένου να γιορτάσει τα είκοσι χρόνια γόνιμης παρουσίας στα πολιτιστικά πράγματα της Θεσσαλονίκης, το περιοδικό *Parallaxi* προέκρινε, αντί των τετριμμένων, ένα τετραήμερο εκτεταμένων παρεμβάσεων και πολιτιστικών δράσεων στην πόλη, ένα «πείραμα αυτοοργάνωσης», όπως το ονόμασε ο Γιώργος Τούλας, δημοσιογράφος και διευθυντής της *Parallaxi* (βλ. σχετικό κείμενο, *Θεσσαλονικέων Πόλις*, τχ. 10/33, σελ. 88). Το αποτέλεσμα ήταν μια πολύχρωμη βεντάλια εκδηλώσεων, που περιλάμβανε, μεταξύ άλλων, καλλιτεχνικά δρώμενα, αναμορφώσεις αστικών χώρων, ποδηλατοδρομίες, δενδροφυτεύσεις, υπαίθριες συναυλίες, φεστιβάλ γκραφίτι: όλα με την εθελοντική προσφορά και τη συμμετοχή πολυάριθμων πολιτών, ομάδων και φορέων της πόλης. Και σε αυτή την περίπτωση, κινητήρια δύναμη υπήρξε η συνειδητοποίηση ότι δεν έχει πλέον νόημα να περιμένει κανείς την "άνωθεν" βοήθεια, την ανάληψη δηλαδή των απαραίτητων πρωτοβουλιών από τους επίσημους θεσμούς, προκειμένου να αναδειχτεί η κρυμμένη δυναμική της Θεσσαλονίκης.

Έκτοτε, οι Φίλοι των Δημητρίων οργάνωσαν μια δράση (δωρεάν) αναβάθμισης των χώρων υγιεινής σε επιλεγμένα δημόσια σχολεία της πόλης και, στο πλαίσιο των περσινών Δημητρίων (σε συνεργασία με το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης), μια εικαστική έκθεση απλωμένη απροσδόκητα σε βιτρίνες και καταστήματα του κέντρου της πόλης. Η *Parallaxi* πάλι, με αφορμή την Ημέρα Χωρίς Αυτοκίνητο στα μέσα του Σεπτέμβρη, "πεζοδρόμησε" το κέντρο της Θεσσαλονίκης, διοργανώνοντας παράλληλα μια πληθώρα σχετικών εκδηλώσεων στους άδειους από οχήματα δρόμους. Στους μήνες που μεσολάβησαν η Parallaxi συνέχισε να βλέπει τη «Θεσσαλονίκη Αλλιώς», διοργανώνοντας τις «Νύχτες στα Μουσεία», ή τη δράση φροντίδας για τους άστεγους της πόλης...

Το κλίμα αυτό κινητοποίησε κι άλλες ομάδες ή πρωτοβουλίες, προς ανάλογες κατευθύνσεις ή με ομοειδείς στόχους. Για παράδειγμα (με μια ευρύτερη βέβαια έννοια), στο ίδιο πλαίσιο θα μπορούσε κανείς να τοποθετήσει και την πρωτοβουλία «Παιδί στην Πόλη», που ξεκίνησε πρόσφατα από μια ομάδα γονέων και βρήκε μεγάλη υποστήριξη από την τοπική κοινωνία, με στόχο να εξασφαλίσει μια καλύτερη και ασφαλέστερη καθημερινότητα για τα παιδιά.

Ένα gesamtkunstwerk της κοινωνίας των πολιτών;

Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά αυτού του "ρεύματος"; Αν αντιμετωπίσει κανείς ετούτες τις πρωτοβουλίες ως πολιτιστικά, ή αμιγώς καλλιτεχνικά εγχειρήματα, θα μπορούσε να τα περιγράψει (έστω και χαριτολογώντας) ως gesamtkunstwerk της κοινωνίας των πολιτών. Είναι όμως προφανές ότι, πέρα από την έμφαση στις τέχνες και τον πολιτισμό, εδώ έχουμε να κάνουμε με εγχειρήματα στη βάση τους κοινωνικοπολιτικά, που αρθρώνουν ένα αίτημα για μια ευρύτερη πολιτισμική αναθεώρηση του παρόντος και του μέλλοντος της πόλης.

Παρά τις όποιες επιμέρους διαφορές τους, ας επιχειρήσουμε να κωδικοποιήσουμε τους κοινούς παρονομαστές αυτών των δράσεων:

Εκπορεύτηκαν από την αγανάκτηση μιας, ολοένα και μεγαλύτερης, μερίδας πολιτών για την ανυπαρξία ουσιαστικής, σύγχρονης πολιτιστικής πολιτικής από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης, και για το αμφιλεγόμενο αισθητικό της κριτήριο, που συνέχεε τις εκδηλώσεις πολιτισμού με το λαϊκό (λαϊκίζον) θέαμα.

Εκπορεύτηκαν επίσης από την ασφυκτική αίσθηση αποκλεισμού που ένιωθαν πολλές δημιουργικές ομάδες και μονάδες της πόλης.

Προώθησαν μια αντίληψη περί πολιτισμού ως ευρύχωρης ομπρέλας, η οποία καλύπτει την αμιγώς καλλιτεχνική δημιουργία, αλλά και τον πολιτισμό της καθημερινότητας.

Στηρίχτηκαν στην αφιλοκερδή συμμετοχή των καλλιτεχνών και την εθελοντική προσφορά των πολιτών.

Θέλησαν να αποσυνδέσουν την έννοια του κόστους από την ποιότητα του παραγόμενου αποτελέσματος, με άλλα λόγια επιχείρησαν να αποδείξουν ότι το καλό δεν είναι απαραίτητως και ακριβό — και τούμπαλιν.

Επιδίωξαν να αποδείξουν ότι το "εναλλακτικό" μπορεί να είναι και αξιόλογο καλλιτεχνικό προϊόν, γεμίζοντας (για πρώτη φορά στην πόλη) τον κενό χώρο μεταξύ του ερασιτεχνικού και του "mainstream".

Καταργήσανε στην πράξη την έννοια του «χώρου εκδηλώσεων», τοποθετώντας σε μεγάλο βαθμό τις δράσεις στους δρόμους ή σε άλλους, μη συμβατικούς χώρους.

Επρόκειτο για δράσεις που προσφέρθηκαν στους πολίτες δωρεάν.

Αντιμετώπισαν τον πολίτη ως συμμέτοχο και όχι ως καταναλωτή ή παθητικό θεατή.

Κινητοποίησαν το ξεχασμένο νεανικό κοινό της

πόλης και επέδειξαν ιδιαίτερη καλαισθησία τις εκδηλώσεις που απευθύνονται σε παιδιά.

Κατάφεραν να αρθρώσουν ένα επιχείρημα που απαντά στις αιτιάσεις περί "κρατικοδίαιτου" πολιτισμού, περιγράφοντας τα όριά του και δείχνοντας μια εναλλακτική οδό, ασκώντας ταυτόχρονα κριτική σε μια παρωχημένη περί πολιτισμού αντίληψη την οποία επί σειρά ετών υπηρέτησαν κατά κανόνα οι τοπικοί άρχοντες.

Προέκριναν την κριτική διά της κατάφασης, παρά διά της αέναης γκρίνιας.

Εμπνεύστηκαν από τις πραγματικά σύγχρονες εκδοχές της καλλιτεχνικής δημιουργίας, ενσωματώνοντας και τα οικολογικά και περιβαλλοντολογικά κινήματα.

Ξεπέρασαν την αμηχανία της ανάδειξης του πολυπολιτισμικού, στοχεύοντας περισσότερο στη διαμόρφωση μιας κοσμοπολίτικης ταυτότητας για την πόλη.

Είχαν τα χαρακτηριστικά μιας πολιτικής παρέμβασης, όχι απαραίτητα με τη στενή έννοια, αλλά με την έννοια μιας διαφορετικής διαχείρισης της εξουσίας, που απαιτείται από τις αρχές της πόλης.

Τα αστικά αυτά πειράματα σημείωσαν τεράστια επιτυχία. "Ξύπνησαν" την πόλη, δημιούργησαν κλίμα ευφορίας και προσείλκυσαν χιλιάδες συμπολίτες μας — τουλάχιστον εκείνους που δεν ενδιαφέρονται να ξαναδούν ούτε τους περιστρεφόμενους δερβίσηδες, ούτε τα μπαλέτα κάποιας ρώσικης επαρχίας. Επιπλέον, λειτούργησαν ανανεωτικά για μεγάλους πολιτιστικούς και άλλους οργανισμούς της πόλης, που «μπήκαν στο παιχνίδι» ασμένως. Από πού εκλύθηκε όλη αυτή η ενέργεια; Και γιατί τώρα;

Το σωστό ερώτημα, όμως, θα ήταν: πού χάθηκε η ενέργεια που παλιότερα υπήρχε; Πιο συγκεκριμένα: πολλοί από εμάς θα θυμούνται (και όσοι το έζησαν το θυμούνται σίγουρα) την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στη Θεσσαλονίκη τον Νοέμβριο του 1986, στην ιστορική πλέον διοργάνωση της Μπιενάλε Νέων Καλλιτεχνών. Πιστεύω ότι η επίδραση εκείνου του εγχειρήματος στην πολιτισμική συνείδηση της πόλης και των ανθρώπων της δεν έχει αποτιμηθεί επαρκώς — και σίγουρα δεν έχει εκτιμηθεί όπως θα έπρεπε. Κι όμως, τότε, σε μια πρωτοπόρα για ολόκληρη τη χώρα σύλληψη, μορφοποιήθηκαν για πρώτη φορά έννοιες όπως εθελοντισμός, μαζική συμμετοχή, ανάδειξη των νέων καλλιτεχνών, παρέμβαση στον δημόσιο χώρο. Αυτό βέβαια που πιστώνεται πρωτίστως στην ομάδα που είχε αναλάβει τη διοργάνωση ήταν η οραματική διαχείριση των απροσδόκητων χώρων, πρωτοβουλία που άλλαξε διά παντός την τοπογραφία του πολιτισμού της πόλης, εντάσσοντας, για παράδειγμα, στην καθημερινή μας ζωή το Λιμάνι... Αν την αστική μυθολογία της Θεσσαλονίκης του '60 τη διαμόρφωσαν οι παρέες των λογοτεχνών, τη φυσιογνωμία της Θεσσαλονίκης του '80 και του '90 τη διαμόρφωσαν εν πολλοίς οι παρέες των αρχιτεκτόνων.

Αυτό που είδαμε τα τελευταία δύο χρόνια, το περίσσευμα μιας καταπιεσμένης και αναξιοποίητης ενέργειας, αντλεί κατά τη γνώμη μου και από κει — έστω και ως συλλογική μνήμη (αντί λοιπόν να αναζητούμε τις πηγές της δημιουργικότητας, καλύτερα να αναζητούμε τους λόγους για τους οποίους αυτή περιθωριοποιήθηκε στα χρόνια που μεσολάβησαν — κλείνει η παρένθεση).

Ωστόσο, πρέπει κανείς να αναρωτηθεί: Ποιο είναι το μέλλον τέτοιων εγχειρημάτων; Πού τελειώνει ο ακτιβισμός και πού αρχίζει η χάραξη μιας σοβαρής πολιτιστικής πολιτικής; Σε ποιο βαθμό μπορούν να αποκτήσουν *και* αυτόνομο καλλιτεχνικό ενδιαφέρον τα πολιτιστικά "προϊόντα" που παράγονται και παρουσιάζονται στο πλαίσιο αυτών των διευρυμένων εκδηλώσεων στην πόλη; Μήπως, για κάποιο διάστημα, λειτούργησαν ως άλλοθι για την παράταση της θεσμικής αδιαφορίας; Μήπως, τελικά, οι πρωτοβουλίες των πολιτών καταλήξουν να υποκαταστήσουν τον ρόλο των θεσμών; Ποια είναι και ποια πρέπει να είναι τα όρια της "αυτενέργειας";

Ποιες είναι και ποιες πρέπει να είναι οι υποχρεώσεις των κρατικών ή τοπικών θεσμών; Ποιο είναι, εν τέλει, το περιεχόμενο του "συμβολαίου" που υπογράφουν οι πολίτες με την (τοπική, στην περίπτωσή μας) εξουσία;

Στο πλαίσιο των περσινών Δημητρίων, υπό την απελθούσα διοίκηση, διοργανώθηκε μια μικρή παραλλαγή των εν λόγω αστικών πειραμάτων, με τίτλο Dimitria Street Fest1. Πρόκειται για μια τυπική περίπτωση ενσωμάτωσης του εναλλακτικού από το θεσμικό, με χρονοκαθυστέρηση. Είναι προφανές ότι οι ιδιωτικές πρωτοβουλίες των τελευταίων δύο ετών λειτούργησαν για τον Δήμο ως ταχύρυθμα σεμινάρια πολιτιστικής διαχείρισης. Αυτό δεν είναι απαραιτήτως κακό. Το ίδιο γεγονός, ωστόσο, δείχνει παράλληλα και την αμηχανία που προξενεί η διαφορά "φάσης" ή ταχύτητας ανάμεσα στην κοινωνία και τους θεσμικούς παράγοντες. Τώρα βέβαια βρισκόμαστε ενώπιον μιας καινούργιας πραγματικότητας: οι πρόσφατες αυτοδιοικητικές εκλογές ανέδειξαν στη δημοτική αρχή μια ομάδα ανθρώπων που υπήρξαν ένθερμοι υποστηρικτές της κοινωνίας των πολιτών και των δράσεων που εκπορεύονταν από αυτή την αντίληψη της συλλογικότητας. Θα μπορούσε κανείς να πει ότι η αυτοδιοικητική αλλαγή προέκυψε, σε μεγάλο βαθμό, από τα ίδια αιτήματα που ενέπνευσαν τις συλλογικές δράσεις στην πόλη. Και άρα (θα μπορούσε κανείς να συνεχίσει λογικά τη σκέψη του) αίρονται τα στοιχεία αντιπαλότητας, αντίδρασης ή διαμαρτυρίας που υπογράμμιζαν αυτές τις πρωτοβουλίες.

Όμως, η διαχείριση της θετικής ενέργειας συνιστά πρόκληση πολιτικού και πολιτιστικού σχεδιασμού. Εκκρεμεί να ξεσκουριάσουν οι μηχανισμοί προκειμένου να συντονίσουν το βήμα τους με το ζωντανό κομμάτι της πόλης. Εκκρεμεί να αναδυθεί στην επιφάνεια η υπόγεια ενέργεια της Θεσσαλονίκης. Πάνω απ' όλα, εκκρεμεί μια συνολική επαναδιαπραγμάτευση των ρόλων ανάμεσα στους πολίτες και τους θεσμούς. Η κοινωνία των πολιτών πρέπει πλέον να γίνεται αντιληπτή όχι ως υποκατάστατο απαξιωμένων θεσμών, αλλά ως πηγή έμπνευσης για την αποκατάστασή τους. ■

επιμέλεια
ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΡΔΟΜΕΝΙΔΗΣ
Εκδότης-διευθυντής του περιοδικού Εντευκτήριο

Ποιήματα από το συρτάρι

ΛΕΥΚΟ ΠΡΟΦΙΛ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΥ

Η συνάντησή τους τα πρωινά στο καφενείο
Το πιο ακριβό απ' όλα ωραίο βιβλίο
Μπροστά στα μάτια τους ξεφυλλίζουν τη ζωή τους
Αστράφτουν λέξεις λαμπερές μες στη φωνή τους
Ρουφούν με θόρυβο τον καφέ μέχρι τον πάτο
Ένας θαμώνας ρεμπεσκές κάποιον έριξε κάτω
Επειδή τόλμησε να κοιτάξει την ωραία Ελένη
Την γκαρσόνα ντε που αυτός την έχει ερωμένη

Στο καφενείο ένας γέρος βιολιτζής δοξάρι πρώτης
Παίζει πάνω απ' τα κεφάλια τους ωδές της νιότης
Τους φέρνει πίσω παπαρούνες χαμομήλια
Κρασί μοσχάτο μέθη αιωνιότητας φιλιά στα χείλια

Το καφενείο λάμπει κάθε πρωί σκίζει
Σιγά το πάει η μουσική δεν τους βουρλίζει
Το υπαρξιακό τους χάλι γίνεται στάχτη
Όταν το βλέμμα της το πρόσωπό του αδράχτει
Όταν το χέρι του αγγίζει τη δική της κρύπτη
Δεν μας παρατάς λένε κι οι δυο θάνατε αγύρτη

Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου

Από το παρόν τεύχος, η ενότητα των Γραμμάτων θα "ανοίγει" με ένα νέο, αδημοσίευτο ποίημα Θεσσαλονικιού συγγραφέα.
"Ποδαρικό" στη νέα αυτή σελίδα, που επιμελείται ο Γιώργος Κορδομενίδης, κάνει η ποιήτρια Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου, την οποία το *Θεσσαλονικέων Πόλις* ευχαριστεί για την άμεση και θετική της ανταπόκριση.

των
ΓΙΑΝΝΗ Δ. ΒΑΝΙΔΗ
Φωτογράφου
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΡΔΟΜΕΝΙΔΗ
Εκδότη-διευθυντή του περιοδικού Εντευκτήριο

Μαρία Κουγιουμτζή

Γεννήθηκε το 1945 στη Θεσσαλονίκη, όπου και ζει. Πρωτοεμφανίστηκε στη λογοτεχνία δημοσιεύοντας διήγημά της στο λογοτεχνικό περιοδικό *Η Λέξη* το 1984. Συνέχισε να δημοσιεύει σποραδικά σε περιοδικά (*Εντευκτήριο, Πάροδος, Πανδώρα, Παρέμβαση* και *Ένεκεν*), με εντυπωσιακή έλλειψη βιασύνης να βγάλει βιβλίο. Μόλις το 2008 εξέδωσε μια συλλογή 27 διηγημάτων, με γενικό τίτλο *Άγριο βελούδο*, αφιερωμένη στη μνήμη του αδελφού της, του μουσικοσυνθέτη Σταύρου Κουγιουμτζή. Για τη συλλογή αυτή τής απονεμήθηκε το βραβείο διηγήματος του περιοδικού *Διαβάζω* (2009), ενώ τον Δεκέμβριο 2010 τιμήθηκε με το βραβείο διηγήματος του Ιδρύματος Ουράνη της Ακαδημίας Αθηνών.

Η αργοπορημένη —τουλάχιστον σε σχέση με ό,τι συνηθίζεται— εμφάνιση της Κουγιουμτζή στη λογοτεχνική σκηνή τής επέτρεψε να παρουσιαστεί *σαν έτοιμη από καιρό*, αφενός με διαμορφωμένο το εκφραστικό της εργαλείο και αφετέρου με συγκροτημένη άποψη για τον κόσμο και τα πράγματα που μας περιβάλλουν.

Οι λέξεις του τίτλου του βιβλίου μπορεί να μοιάζουν αντιφατικές και αλληλοαναιρούμενες, ωστόσο εκφράζουν απόλυτα το κλίμα των διηγημάτων που περιέχει, δηλαδή τη συνύπαρξη του απαλού με το τραχύ, του αθώου με το παραβατικό, του ήμερου με το βίαιο. Αυτή ακριβώς η συνύπαρξη φαινομενικά αντίθετων στοιχείων δημιουργεί τον συνεκτικό ιστό του βιβλίου, μαζί με μια προσωπική όσο και ώριμη γλώσσα, ενώ το χρονικό πλαίσιο όσο και το γεωγραφικό στίγμα των αφηγήσεων σε ελάχιστες μόνο ιστορίες προσδιορίζονται επακριβώς.

Η Κουγιουμτζή επιλέγει να μιλήσει για ανθρώπους που κινούνται στη μεθόριο —αν όχι στο περιθώριο— της αστικής ζωής, μολονότι δεν αντλεί για τους ήρωές της χαρακτηριστικά από μια συγκεκριμένη ανθρωπολογική δεξαμενή ούτε από μια περιχαρακωμένη περιοχή προβλημάτων. Η μαστοριά της αφήγησής της συνίσταται στη χρήση μιας γλώσσας στην κόψη του καιρού μας, τολμηρής και "έξω από τα δόντια" εκεί όπου χρειάζεται, με σύντομες πλην καίριες φράσεις, που εκφέρονται με ρυθμό καταιγιστικό και δημιουργούν ένα ασυνήθιστο σκηνικό που παραπέμπει στην αληθινή ζωή.

Δυο άντρες (ο ένας ομοφυλόφιλος) και μια "προχωρημένη", θα έλεγε κανείς, γυναίκα σε τριγωνική σχέση που πυρπολεί ψυχές και σώματα είναι οι ασυνήθιστοι ήρωες στο εμβληματικό διήγημα, που τιτλοδοτεί και το βιβλίο.

Από τα "θέματα" των άλλων διηγημάτων: μια γυναίκα φροντίζει ασθενείς στα τελευταία τους κι όταν πεθαίνουν τους κλέβει τα ρούχα· ένας αστυνομικός ασκεί θανάσιμη βία πάνω σε μια μετανάστρια που τα χαρτιά της έχουν λήξει και που αρνείται να ικετέψει για το έλεός του· ένα φτωχό και παραμελημένο κοριτσάκι βρίσκει απροσδόκητη θαλπωρή σε μια οικογένεια που έχασε ένα συνομήλικο δικό της κορίτσι· μια τραγουδίστρια αφήνεται στις ερωτικές διαθέσεις του ατζέντη της μολονότι δεν το θέλει· μια κοπελίτσα ζηλεύει μια συνομήλική της που προκαλεί την προσοχή του πατέρα της με την άγουρη σεξουαλικότητά της· ένα νόθο αγόρι κάνει ψωνιστήρι στον ίδιο του τον πατέρα· μια γυναίκα ζει στα άκρα τη σαρκοβόρα ερωτική ιστορία της μ' έναν ασταθή άντρα...

Οι ιστορίες του *Άγριου βελούδου* μπορεί να μην είναι ακριβώς της διπλανής πόρτας, ωστόσο έχουν την σπάνια πειστικότητα και την αληθοφάνεια της καλής λογοτεχνίας. Έχουν ακόμη το σπάνιο προσόν να μη διακρίνεται σ' αυτές οποιοδήποτε αυτοβιογραφικό ίχνος, ακόμη κι όταν (ενδέχεται να) απορρέουν από προσωπικά βιώματα (με την έννοια όχι μόνο αυτών που έζησε η συγγραφέας αλλά και όσων άκουσε ή είδε να συμβαίνουν).

Ό,τι χαρακτηρίζει την πεζογραφία της Κουγιουμτζή, εκτός από την προτίμηση σε σκοτεινές όψεις της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, είναι η συγγραφική ωριμότητα και μια στέρεη αφηγηματική τεχνική, που κάνει ακόμη και τα λιγότερο εντυπωσιακά διηγήματά της ελκυστικά και αξιοπρόσεκτα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία
- Λώρη Κέζα, «Περιθώριο και μοναξιά», εφημ. *Το Βήμα* (στήλη «Scripta Volent»), 30.10.2008
- Μάρη Θεοδοσοπούλου, «Άγγελοι και δαίμονες», εφημ. *Η Εποχή*, 7.12.2008
- Γιώργος Ξενάριος, «Χωρίς προϋπηρεσία», περ. *Διαβάζω*, 492, Ιανουάριος 2009
- Ευριπίδης Γαραντούδης, «Ο θάνατος έχει πολλές όψεις», εφημ. *Τα Νέα*, 25.4.2009
- Κώστας Γ. Παπαγεωργίου, «Ένας κόσμος αλλοιωμένος», εφημ. *Η Κυριακάτικη Αυγή*, 1.2.2009
- Λίνα Πανταλέων, «Εθισμένοι στον θάνατο. Είκοσι εφτά κομμάτια για τη σωματική και ψυχική βία», εφημ. *Ελευθεροτυπία*, ένθετο *Βιβλιοθήκη*, 6.2.2009

Μαρία Κουγιουμτζή

της **ΕΥΜΟΡΦΙΑΣ ΚΑΡΑΜΠΑΤΑΚΗ**
Συγγραφέως-αρθρογράφου

Ιδανικές πόλεις

Η πλατεία της Αγίας Ευλαλίας με έναν από τους πρώτους κινηματογράφους. Πάλμα ντε Μαγιόρκα
© Καρτ ποστάλ εποχής από τη συλλογή του Mike Blueberry

Η οδός Ντε Παλάθιο, σήμερα διατηρητέα. Πάλμα ντε Μαγιόρκα
© Καρτ ποστάλ εποχής από τη συλλογή του Mike Blueberry

Η παλιά Λότζα (ιχθυαγορά) πριν από την επιχωμάτωση, με τη θάλασσα να φτάνει μέχρι μπροστά. Πάλμα ντε Μαγιόρκα
© Καρτ ποστάλ εποχής από τη συλλογή του Mike Blueberry

Ξεφυλλίζοντας, σχεδόν μηχανικά, στο αεροδρόμιο το κυριακάτικο ένθετο ιβηρικής εφημερίδας, ένα αφιέρωμα τράβηξε την προσοχή μου: «Γυναίκες για μία ιδανική πόλη». Εκεί, νοικοκυρές, έμποροι, υπάλληλοι του Δημοσίου, άνεργες, επιχειρηματίες, μέχρι πρωταγωνίστριες του θεάματος και των κοσμικών σελίδων, μιλούσαν —μερικές με πολύ χιούμορ— για τα προβλήματα, τις προκλήσεις αλλά και τα όνειρά τους σχετικά με τους τόπους κατοικίας τους. Ήταν ακριβώς το είδος του δημοσιεύματος που σε βάζει σε σκέψεις, ειδικά όταν βρίσκεσαι στον "μεταιχμιακό" χώρο ενός αεροδρομίου, ανάμεσα σε δύο ιδιαίτερες πατρίδες, τη Θεσσαλονίκη και την Πάλμα ντε Μαγιόρκα, αμφότερες ιδανικά ατελείς μέσα στη γοητεία τους, και με κατοίκους που λατρεύουν να γκρινιάζουν γι' αυτές. Καθώς η δική μου καθημερινότητα έπρεπε να "εκτυλιχθεί" ανάμεσά τους, είχα αποφασίσει από καιρό ότι είναι καλύτερο να συνδυάζεις παρά να επιλέγεις.

Ωστόσο, τέτοιου είδους έρευνες τα τελευταία χρόνια —με ή χωρίς την κρίση— έχουν γίνει αρκετά δημοφιλείς. Προ τριετίας, διεθνής οργανισμός, αξιολογώντας την *ιδανικότερη* πόλη για να ζήσει κανείς, είχε καταλήξει στη... Ζυρίχη! Απαντώντας σ' αυτό το αλλόκοτο αποτέλεσμα, ελληνική εφημερίδα είχε κυκλοφορήσει με ειδικό αφιέρωμα, όπου οι ίδιοι οι κάτοικοι της Ζυρίχης το απέκρουαν ή το αμφισβητούσαν σοβαρά. Όσο για εμάς τους Θεσσαλονικείς, που τη χρησιμοποιούμε συνήθως ως σταθμό αεροπορικής μετεπιβίβασης, θα σκεφτόμασταν αγανακτισμένοι ότι μια πόλη είναι κάτι περισσότερο από τις υποδομές της. Άλλωστε, χωρίς θάλασσα, όπου βρέχει ή χιονίζει όλο τον χρόνο και γεμάτη τραπεζίτες, πώς μπορεί να είναι η ιδανική;

Πέρυσι, άλλη έρευνα οικονομικού εντύπου, σχετικά με την *πιο επιθυμητή* πόλη για να ζει κανείς, πρώτη αναδεικνυόταν το Ρίο ντε Τζανέιρο. Πιο λογικό ίσως, με όλα τα εγκώμια που της πλέκουν τα διεθνή Μέσα και ο εξειδικευμένος σε θέματα ευζωίας Τύπος, πλην όμως η επί τόπου πραγματικότητα είναι τραγικά διαφορετική. Με εγκληματικότητα απίστευτη, η οποία μετέρχεται μάλιστα τα πιο ευφάνταστα μέσα, με πληθυσμό εν πολλοίς εξαθλιωμένο (που ονειρεύεται να φύγει γι' αλλού), θα σας συμβουλέψουν να κυκλοφορείτε ντυμένος τουλάχιστον σαν θύμα φυσικής καταστροφής, να χρησιμοποιείτε καταχωρισμένο ταξί ή το αυτοκίνητο του προξενείου, ενώ η περίφημη Πρωτοχρονιά στην Κοπακαμπάνα εορτάζεται σε φυλασσόμενα από ενόπλους ξενοδοχεία της παραλιακής — στην αμμουδιά κατεβαίνει κανείς με δική του ευθύνη. Αλλά, είπαμε, εδώ πρόκειται για επιθυμία που τροφοδοτείται από το φαντασιακό, το οποίο με τη σειρά του τροφοδοτείται από τα ΜΜΕ.

Περιμένοντας να καλέσουν την πτήση μου, σκέφτηκα κι εγώ ν' αναζητήσω, όπως αρμόζει στην ώρα της αναχώρησης, τα υπέρ και τα κατά της θετής ιδιαίτερης πατρίδας —διότι της γενέτειρας τα γνώριζα—, αν και *ιδανική*, παρ' όλη την ομορφιά τους, δεν ήταν σίγουρα καμιά από τις δύο.

Ένας τόπος, λοιπόν, ανθολογία όλων σχεδόν των αρχιτεκτονικών ρυθμών της Δύσης, που συνδυάζει τα καλύτερα στοιχεία ενός αστικού κέντρου χωρίς τα δυσάρεστα (μόλυνση, εγκληματικότητα, κυκλοφοριακή συμφόρηση — τα μποτιλιαρίσματα είναι συγκριτικά γελοία), με τα καλύτερα στοιχεία της εξοχής (περιβάλλον, θάλασσα), χωρίς τα δυσάρεστά της (πλήξη). Με θέατρα, όπερα, άπειρα συγκροτήματα και ομάδες που παίζουν σε μπαράκια, κύκλους συναυλιών, κέφι των κατοίκων... Ένα θαλάσσιο μέτωπο ανεξάντλητο και καθαρό, όπου μπορείς να περπατάς όλη μέρα. Συχνά θα συμβεί να κάνεις τα ψώνια σου δίπλα στην κυρία που είδες τις προάλλες στο Hola, όμως η παρουσία της θα είναι διακριτική. Οι καλλιτέχνες που ήρθαν από διάφορα μέρη του κόσμου δεν φεύγουν (αυτοί που έφυγαν είναι οι Άγγλοι συνταξιούχοι, με τη στερλίνα να έχει χάσει τη μισή της αγοραστική αξία). Θα πει κανείς: είναι όλα ρόδινα; Ασφαλώς όχι! Ειδικά τα τελευταία δύο χρόνια, λόγω της κρίσης, η πόλη φάνηκε πιο επαρχιακή από ποτέ. Τα λεωφορεία αργούν, ειδικά τα σαββατοκύριακα, ενώ η συνήθεια ο οδηγός να εκτελεί και χρέη εισπράκτορα αυξάνει ακόμη περισσότερο τον χρόνο της διαδρομής. Κι εκεί οι κάτοικοι διαμαρτύρονται για τα πολλά παλιά κτίρια που, ελέω τουρισμού και κακώς εννοούμενης προόδου έχουν κατεδαφιστεί — παρότι το ιστορικό κέντρο έχει διασωθεί σχεδόν ατόφιο.

Τα σκάνδαλα της τοπικής κυβέρνησης έχουν στείλει πολλούς βουλευτές των δύο μεγάλων κομμάτων εξουσίας στη φυλακή (ναι, σε κάποια μέρη του κόσμου συμβαίνει!), ενώ το περίφημο μετρό που κατασκευάστηκε με σκοπό τη μεταφορά των φοιτητών στο εκτός των τειχών πανεπιστήμιο, πλημμύριζε συνεχώς λόγω κακοτεχνιών, με αποτέλεσμα να γίνει παγκόμια αποκλειστικότητα: το πρώτο υποβρύχιο μετρό! («Και πηγαίνετε στις στάσεις για ψαροντούφεκο;» ρωτούν οι κακεντρεχείς Μαδριλένοι). Υπερτιμολογημένα δημόσια έργα έχουν ως συνέπεια τη φυλάκιση παραγόντων του δημόσιου βίου (μόνον ένας φυγαδεύτηκε πέραν του Ατλαντικού μέχρι να παραγραφεί η υπόθεση, λόγω αγχιστείας με την πολιτειακή ηγεσία), ενώ δείχνει να εμπλέκεται και ο "εθνικός" μας Σαντιάγο Καλατράβα, ο οποίος όμως κατοικοεδρεύει στην Ελβετία — προφανώς επειδή ασπάζεται τα αποτελέσματα της έρευνας περί ιδανικής πόλης. Το καινούργιο πολυδιαφημισμένο νοσοκομείο, κτισμένο κι αυτό άβολα εκτός των τειχών και με δημόσιους πόρους, ξεκίνησε να λειτουργεί προβληματικά με υπεργολαβίες εταιρειών, από την καθαριότητα μέχρι το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό και την επί πληρωμή στάθμευση.

Ο τοπικισμός, ενθαρρυμένος και τροφοδοτούμενος τα τελευταία χρόνια από τον "καταλανισμό", μπλοκάρει και δυσχεραίνει πολλές όψεις της δημόσιας ζωής, ενώ οι ταπεινωτικές συγκρίσεις με την πρωτεύουσα, αλλά και η περηφάνεια για τον ευλογημένο τόπο ο οποίος δύσκολα εγκαταλείπεται, βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη. Έτσι, ο υπ' αριθμόν ένα τενίστας στον κόσμο, ο Ράφα Ναδάλ, δεν έφυγε ποτέ από το νησί του, ούτε καν για να πάει απέναντι στη Βαρκελώνη με τα σύγχρονα προπονητικά κέντρα. Αντιθέτως, εξακολουθεί να προπονείται με τον θείο του, στην κωμόπολη όπου γεννήθηκε και ζει — και τα αποτελέσματα τον δικαιώνουν. Το ίδιο συμβαίνει με τον παγκόσμιο πρωταθλητή της moto GP, Χόρχε Λορένθο.

Και μία περίεργη ιστορία αθλητικού ήθους: Η τοπική ποδοσφαιρική ομάδα που παίζει στην απαιτητικότατη Πριμέρα Ντιβισιόν είναι γνωστή φονεύς γιγάντων —θύμα της μέχρι και η Μπαρτσελόνα την περίφημη σαιζόν των έξι τροπαίων—, ενώ για χρόνια "φιλοδωρούσε" όσους μεγάλους επισκέπτονταν το γήπεδό της, Σον Μόις, με απίστευτα σκορ. Αυτή λοιπόν η υπολογίσιμη δύναμη διεκδικούσε πέρυσι μέχρι την τελευταία αγωνιστική την έξοδό της στο Champions League, χάνοντάς την από την αξιολογότατη Σεβίλλη. Όμως δυστυχώς, κι αυτή η δικαιούμενη έξοδος της παρηγοριάς στο Europa League δεν κατέστη δυνατή, λόγω... χρεών της ομάδας! Αν κάποιος περίμενε πιέσεις οπαδών, διαμαρτυρίες μέσω τοπικών πολιτικών παραγόντων, ογκώδεις διαδηλώσεις —ίσως και με κάποιες δολιοφθορές σε δημόσιους χώρους— θ' απογοητευόταν... Αντ' αυτού, τίποτα (ίσως μόνον η διάδοση μιας φήμης ότι πίσω από όλα αυτά κρυβόταν οι προσωπικές αντιπάθειες μεταξύ προέδρου και... μαδριλενοκεντρικού κράτους!). Η ομάδα αποδέχτηκε στωϊκά τη μοίρα της, ομοίως και οι οπαδοί, οι οποίοι εξακολουθούν να είναι τόσο πολιτισμένοι στις κερκίδες όσο αξιόμαχοι είναι οι παίκτες στο χορτάρι. Το να παρευρεθείς σε αγώνα στο Σον Μόις αποτελεί ολόκληρη εμπειρία, μια μεγάλη γιορτή όπου άνθρωποι όλων των ηλικιών γελούν, τραγουδούν, συμπάσχουν, τρώνε το παραδοσιακό γλύκισμα του γηπέδου —μια τεράστια σφολιάτα με σοκολάτα—, χειροκροτούν εξίσου τις καλές φάσεις εαυτών και αλλήλων. Ο σωτήρας χορηγός —αλυσίδα ξενοδοχείων με επενδύσεις και στην Ελλάδα— επιτέλους βρέθηκε για να λυτρώσει την ομάδα από τα χρέη, ενώ η απαίτησή του εφεξής το γήπεδο να φέρει την επωνυμία του δεν μπορούσε παρά να γίνει αποδεκτή. Το μόνο που έκαναν οι οπαδοί σαν πράξη αντίστασης ήταν, ιδιωτικά, να συνεχίσουν να αποκαλούν το γήπεδο με το παλιό του όνομα.

Θα είχα ακόμη πολλές ώρες πτήσης, αναμονής και αλλαγής αεροπλάνων για να εμβαθύνω επί του ζητήματος, όμως το θέαμα της απαστράπτουσας από τον χειμωνιάτικο ήλιο Μεσογείου προσφερόταν μόνο για ρεμβασμό...

Πολλές ώρες αργότερα, αντικρίζοντας τη μεταμεσονύκτια Θεσσαλονίκη από τα παράθυρα του αεροπλάνου, μ' ένα χαμόγελο τρυφερότητας και την ανακουφιστική αίσθηση της επιστροφής στο σπίτι, σκέφτηκα ότι ίσως τελικά η «ιδανική πόλη» να είναι σαν αυτά τα φωτομοντάζ για την «ιδανική γυναίκα» που κάνουν κατά καιρούς τα περιοδικά — ιδίως τώρα με την ψηφιακή επεξεργασία: παίρνουμε τα μάτια της Ελίζαμπεθ Τέιλορ, τα χείλη της Αντζελίνα Τζολί, το μπούστο της Πάμελα Άντερσον, τα πόδια της Άννα Κουρνικόβα... Δηλαδή τις υποδομές και την ασφάλεια της Ζυρίχης, τον μύθο του Ρίο ντε Τζανέιρο, τη φυσική και αρχιτεκτονική ομορφιά της Πάλμα ντε Μαγιόρκα, την ευζωιστική και ανθρωποκεντρική νοοτροπία της Θεσσαλονίκης, τον παλμό της Νέας Υόρκης, την πολιτιστική κίνηση του Παρισιού, τα φορολογικά πλεονεκτήματα και την douceur de vivre του Μονακό κτλ. — θα μπορούσε να συνεχίσει κανείς επ' άπειρον, ανάλογα και με τις προτιμήσεις του... Ίσως πάλι η ιδανική πόλη να μην υπάρχει παρά μόνο στη φαντασία του καθενός, και να ισχύει το γνωστό «better the devil you know», καλύτερα η κόλαση που ήδη γνωρίζεις. (Στο μεταξύ, ένα καθάρισμα του Θερμαϊκού και μερικές λύσεις για το κυκλοφοριακό θα ήταν κάτι παραπάνω από ευπρόσδεκτες).

Προτού μπει καν το τελευταίο κόμμα σ' αυτό το άρθρο, μία ακόμη έρευνα δημοσιεύτηκε σε κορυφαία αμερικανική εφημερίδα, αυτή τη φορά σχετικά με τις πόλεις που πρέπει να επισκεφτεί κανείς μέσα στο τρέχον έτος. Έκπληξη: η Θεσσαλονίκη ήταν μέσα σε αυτές (ενώ δεν υπήρχε ίχνος των Βαλεαρίδων). «Η παράκτια πόλη Θεσσαλονίκη, συχνά παραμελημένη από τους τουρίστες για χάρη της Αθήνας, κερδίζει προσοχή τα τελευταία χρόνια με τη γόνιμη πολιτιστική της σκηνή», ήταν το σκεπτικό. Αν λάβει κανείς υπόψη μουσικούς, εικαστικούς, ανθρώπους του βιβλίου, των παραστατικών τεχνών, και τα πράγματα που στήνουν συχνά μόνο από μεράκι, ο συντάκτης δεν έχει και τόσο άδικο. ■

Βερολίνο / Αλεξάντερπλατς, 2010-11

της ΓΙΑΝΝΑΣ ΤΣΟΚΟΥ
Δρ. Θεατρολογίας

Ακτίς Αελίου: Η πρώτη δεκαετία

Αχτίδα του ήλιου
ποτέ πριν δεν είδαμε στην Εφτάπυλη Θήβα
πιο όμορφο φως από σένα.

Σοφοκλή, *Αντιγόνη*
Χορός, Πάροδος
Μετάφραση: Νίκος Παναγιωτόπουλος, από το πρόγραμμα της «Νέας Σκηνής», 2006, σελ. 55

«Ακτίς Αελίου», παράξενο είναι η αλήθεια όνομα για ένα θέατρο! Παραπέμπει στην *Αντιγόνη* του Σοφοκλή. Με τον χαιρετισμό στον ζωογόνο ήλιο εισέρχεται ο Χορός των Θηβαίων γερόντων στη σκηνή. Μια ολιγομελής ομάδα νέων ηθοποιών, συμμαθητών στις τάξεις της Δραματικής Σχολής του ΚΘΒΕ, βάφτισε με το συμβολικό αυτό όνομα ένα νέο σχήμα και αποφάσισε να ρίξει το δικό της φως στη θεατρική σκηνή της Θεσσαλονίκης. Η Θεανώ Αμοιρίδου, ο Θωμάς Βελισσάρης, η Ιωάννα Κατσαρού και ο Νίκος Ορτετζάτος, δημιούργησαν το 2000 μια θεατρική εταιρεία με στόχο να προσφέρουν ένα εναλλακτικό θέατρο ρεπερτορίου στην πόλη. Πρακτικά αυτό μεταφράστηκε πρώτα απ' όλα στην ανάγκη εύρεσης χώρου. Όπως έγινε και με άλλα αντίστοιχα σχήματα, η λύση του υπογείου αποδείχθηκε η μόνη οικονομικά εφικτή. Στην οδό Χριστοπούλου (πάροδος της Ιασωνίδου) η νέα ομάδα έφτιαξε τη θεατρική της εστία, που φιλοξενεί από τότε όχι μόνο παραστάσεις αλλά και το θεατρικό της εργαστήρι, πλούσιο σε επιμορφωτικά σεμινάρια και παρουσιάσεις. Δέκα χρόνια πέρασαν και το Θέατρο Τέχνης «Ακτίς Αελίου» έδωσε πολλά αξιόλογα δείγματα σκηνικής γραφής, διαμορφώνοντας το δικό του αναγνωρίσιμο θεατρικό προφίλ. Το 2006 βραβεύτηκε από την Ένωση Κριτικών Θεάτρου και Μουσικής στην κατηγορία «Οργανισμός Περιφέρειας» (ήταν υποψήφιο στη ίδια κατηγορία και για το έτος 2003).

Σημαντική συμβολή στην καλλιτεχνική πορεία της ομάδας είχε ο δάσκαλός τους στη Δραματική Σχολή και από το 2006 καλλιτεχνικός διευθυντής του Θεάτρου, σκηνοθέτης Νίκος Σακαλίδης. Ο ομφάλιος λώρος που συνέδεε τους νέους ηθοποιούς με τη φοιτητική ζωή κόπηκε το 2001, με την πρώτη επαγγελματική τους παράσταση, το *Νησί των σκλάβων* του Μαριβώ.

Το νησί των σκλάβων, 2001

Το νησί των σκλάβων, 2001

Σύγχρονο ρεπερτόριο

Αν και ο θίασος ξεκίνησε με Μαριβώ, οι επιλογές του όλα αυτά τα χρόνια κινήθηκαν κυρίως γύρω από το σύγχρονο, και συχνά απαιτητικό, ρεπερτόριο: Τόμας Μπέρνχαρντ, Χάινερ Μύλλερ, Σάρα Κέην, Σαρτρ, Φαμπρίς Μελκιό και από τους Έλληνες, Δημήτρης Δημητριάδης, Βασίλης Παπαγεωργίου, Ματίνα Μόσχοβη. Γρήγορα το κοινό της πόλης αντιλήφθηκε ότι κάτι σημαντικό συμβαίνει στο μικρό θεατράκι των 50 θέσεων. Με τη *Μεταμόρφωση* του Κάφκα, τη δεύτερή του παράσταση, ο θίασος θα προκαλέσει αίσθηση στους απαιτητικούς θεατρόφιλους και η «Ακτίς Αελίου» θα αποτελεί πλέον γι' αυτούς μια από τις πλέον αξιόλογες και "φρέσκες" ομάδες της Θεσσαλονίκης.

Ταυτόχρονα, στην πορεία του ο θίασος ασχολείται και με άλλα είδη θεάτρου. Το 2006 διασκευάζει το παραμύθι *Χάνσελ και Γκρέτελ* των αδελφών Γκριμ, προτείνοντας έτσι μια σύγχρονη και παιδαγωγικά ενδιαφέρουσα εκδοχή, καθώς θέτει στους μικρούς θεατές ερωτήματα και προβληματισμούς με διασκεδαστικό και ευφάνταστο τρόπο. Φέτος αντίστοιχα παίζονται οι *Μικροί Αχαρνείς* του Θωμά Βελισσάρη, που δυστυχώς δεν είδα ακόμη. Από το 2007, με το *Μου Λεν...Ρουζ*, ξεκινά μια σειρά από μουσικοθεατρικές παραστάσεις, που θα συνεχιστεί με το *Γυναίκες με τα ...ούλα τους*, τη *Γρανάδα* και την *Κάλπικη μοίρα*. Οι περισσότερες από αυτές θα παιχτούν στο Καφωδείο Ελληνικό, όπου φέτος η ομάδα παρουσιάζει το *Μύθοι του Θερμαϊκού-Χτυποκάρδια στο κρανίο*, πάνω σε κείμενα του Γιάννη Παλαμιώτη με θέμα τη Θεσσαλονίκη.

Οι παραστάσεις

Παρακολουθώ τις παραστάσεις του θεάτρου «Ακτίς Αελίου» από το 2003, όταν ανέβασαν τον *Υμπύ Τύραννο* των Αλφρέντ Ζαρρύ και Πέτρου Μάρκαρη. Με εντυπωσίασε η χρήση του χώρου, η υπόκριση, το στήσιμο αλλά και η δραματουργική προσέγγιση του ιδιότυπου αυτού θεατρικού έργου. Τον επόμενο χρόνο ακολούθησε η *Αυτοβιογραφία... Προς την Αντίθετη Κατεύθυνση*. Αυτή τη φορά επρόκειτο για μια σύνθεση κειμένων με επίκεντρο την παρουσίαση του "κακού παιδιού" της αυστριακής λογοτεχνίας, του Τόμας Μπέρνχαρντ. Κι εδώ ο τρόπος υπόκρισης απαιτούσε στοιχεία αποστασιοποίησης, εξωστρέφειας, χωρίς όμως να χάνονται το ποιητικό στοιχείο, το χιούμορ και η συγκινησιακή διάσταση των κειμένων. Η παράσταση ήταν δυνατή, ανεβασμένη λιτά και στακάτα. Είχε αρχίσει πλέον να διαμορφώνεται η αισθητική και καλλιτεχνική ταυτότητα της ομάδας. Τον επόμενο χρόνο αποφασίζουν να αναμετρηθούν με ένα τελείως διαφορετικό είδος θεάτρου και επιλέγουν το *Ξαφνικά πέρσι το καλοκαίρι* του Τεννεσή Ουίλλιαμς. Δυστυχώς η επιλογή αυτή φάνηκε να μην ταιριάζει στο ύφος του θιάσου, καθώς το έργο απαιτεί διαφορετικό υποκριτικό κώδικα, βασισμένο σε ψυχολογική εμβάθυνση, φορτισμένη συγκινησιακά παρουσία επί σκηνής και ταυτόχρονα άμεσο και ρεαλιστικό παίξιμο. Αντίθετα, στον *Μακμπέθ* του Σαίξπηρ, λίγα χρόνια αργότερα, ηθοποιοί και σκηνοθέτης πορεύτηκαν μέσα από τη δική τους εξπρεσιονιστική υπόκριση και αφαιρετική σκηνοθεσία και οδηγήθηκαν έτσι σε ένα αξιόλογο αποτέλεσμα. Αντίστοιχα και στην *Τριλογία της Μήδειας* του Χάινερ Μύλλερ αλλά και στο *Blasted* της Σάρα Καίην αναμετρήθηκαν με κείμενα-σφίγγες, τα οποία σκηνοθέτης και ηθοποιοί καλούνται να ξεκλειδώσουν επί σκηνής μέσα από μια σύγχρονη ανάγνωση. Δυστυχώς δεν είδα τις τρεις παραστάσεις των Ελλήνων συγγραφέων, Δημητριάδη, Παπαγεωργίου και Μόσχοβη, ούτε και τα δύο έργα του Μαριβώ. Χάρηκα όμως ιδιαίτερα το *Αχταρμίξ* του Θωμά Βελισσάρη, τη φρέσκια και δυναμική προσέγγιση της κωμωδίας του Αριστοφάνη *Αχαρνείς* με βάση τη μουσική του Σαββόπουλου. Ήδη από τις *Γυναίκες με τα...ούλα τους*, του Μάκη Θεοδωρίδη...

Αλεξάνδρια – Αθήνα, 2003

Όλες τις Κυριακές με βροχή και κατά πρόσωπο, 2005

Συνοδοιπόροι

Δίπλα στη δυναμική και άοκνη θεατρική ομάδα βρέθηκαν συνοδοιπόροι, προσωπικότητες όπως η Ζωή Σαμαρά ως μεταφράστρια ή ο Δημήτρης Δημητριάδης όχι μόνο ως μεταφραστής αλλά και ως θεατρικός συγγραφέας. Ανάμεσα στους καλλιτέχνες που συνέβαλαν στις παραστάσεις είναι η χορογράφος Αναστασία Θεοφανίδου, οι συνθέτες Πάρις Παρασχόπουλος, Ευγένιος Δερμιτάσογλου, οι μουσικοί Δημήτρης Δημητρακόπουλος, Γιάννης Μόμτσιος, Γρηγόρης Μωυσιάδης, οι σκηνογράφοι Ευαγγελία Κιρκινέ, Αφροδίτη Κουτσουδάκη, Βαγγέλης Ξόνογλου και οι ηθοποιοί Ιωάννα Κατσαρού, Νίκος Ορτετζάτος, Ελεονώρα Αϊβαζίδου, Μάρα Τσικάρα, Γιώργος Κολοβός, Ιάκωβος Σιδηρόπουλος, Ευανθία Σωφρονίδου, Ηλιάνα Παναγιωτούνη, Μαρίνα Γκούμλα, Γρηγόρης Παπαδόπουλος, Ξένια Πετμεζά, Αντώνης Πριμηκύρης, Βαλάντης Φράγκος, Μελίνα Γαρμπή, Δέσποινα Καλπενίδου, Χρήστος Θεοδωρίδης, Δανάη Θεοδωρίδου, Γιώργος Παπαδημητρίου, Ελένη Ζαραφίδου, Νίκος Νικολαΐδης, Κική Στρατάκη και Αντιγόνη Φρυδά. Οι περισ-

Κεκλεισμένων των θυρών, 2009

Βερολίνο-Αλεξάντερπλατς, 2010-11

σότερες παραστάσεις φέρουν την υπογραφή του Νίκου Σακαλίδη, όμως σε κάποιες δοκιμάστηκαν και άλλα μέλη του θιάσου όπως η Θεανώ Αμοιρίδου, ο Θωμάς Βελισσάρης, η Ιωαννα Κατσαρού, η Ελεονώρα Αϊβαζίδου ή ο Γρηγόρης Παπαδόπουλος.

Σ' ένα προσωπικό και ειλικρινές κείμενο για τη δεκαετία που πέρασε, ο Νίκος Σακαλίδης αναφέρεται στις δυσκολίες και τις εκπλήξεις που έζησε ο θίασος, καθώς ένα τέτοιο εγχείρημα βασίζεται πάνω από όλα στις ανθρώπινες σχέσεις: *Πολλά συνέβησαν από τότε, ένας κύκλος άνοιξε, μια δύσβατη πορεία ξεκίνησε, αυτό το "μυθιστόρημα μαθητείας" ενέπλεξε τις ζωές αρκετών ανθρώπων με το θέατρο, επιτυχίες, απογοητεύσεις, προσδοκίες, προδοσίες, νευρώσεις και φιλοδοξίες άρχισαν να συνδυάζονται επικίνδυνα και να δημιουργούν έναν εκρηκτικό και ταυτόχρονα ενδιαφέροντα συνδυασμό. Κάποιοι άντεξαν, με μεγάλο κόστος, κάποιοι όχι, κάποιοι κατάλαβαν, κάποιοι παρεξήγησαν, θέλησαν να εκμεταλλευτούν, άλλοι ολοκλήρωσαν τον προσωπικό κύκλο τους, άλλοι πλήρωσαν σκληρό τίμημα.*

Berlin Alexanderplatz

Το μικρό υπόγειο θέατρο της οδού Χριστοπούλου ήταν ασφυκτικά γεμάτο. Για άλλη μια φορά επιβεβαιώθηκε η άποψη ότι οι καλές παραστάσεις διαδίδονται στόμα με στόμα. Αν και το θεατρικό εγχείρημα ήταν τολμηρό και δύσκολο, το αποτέλεσμα ήταν μια σύγχρονη και δυναμική παράσταση. Το Θέατρο Τέχνης «Ακτίς Αελίου» επέλεξε να γιορτάσει τα πρώτα δέκα χρόνια θεατρικής δημιουργίας με τη δική του διασκευή πάνω στο μυθιστόρημα του Άλφρεντ Ντέμπλιν *Berlin Alexanderplatz*.

Οι περισσότεροι γνωρίζουμε το κείμενο του Ντέμπλιν από την πολύωρη, κινηματογραφική και τηλεοπτική, μεταφορά του Βέρνερ Φάσμπιντερ. Τώρα ο Θωμάς Βελισσάρης αναμετρήθηκε με το ογκώδες μυθιστόρημα του Γερμανού συγγραφέα, για να του δώσει θεατρική μορφή και να ζωντανέψει τους ήρωες επί σκηνής. Και το πέτυχε. Η παράσταση που σκηνοθέτησε είχε ατμόσφαιρα, ρυθμό, ολοκληρωμένους χαρακτήρες, ξεκάθαρη πλοκή, δύναμη, ποιητικά στοιχεία και άρτια υποστήριξη από τους ηθοποιούς (Γρηγόρης Παπαδόπουλος, Θωμάς Βελισσάρης, Θεανώ Αμοιρίδου, Μαρίνα Γκούμλα, Νίκος Νικολαΐδης, Κική Στρατάκη). Η μετάφραση και η δραματουργική συνεργασία ήταν της Μελίνας Γαρμπή, τα κοστούμια και το σκηνικό σχεδίασε η Μένη Τριανταφυλλίδου και τη μουσική επιμελήθηκε το φωνητικό συγκρότημα «Πλειάδες».

Οι θεατές παρακολούθησαν τη δραματική πορεία του Φραντς Μπίμπερκοπφ στην προσπάθειά του να ζήσει, στο Βερολίνο του μεσοπολέμου, μια έντιμη ζωή μετά την αποφυλάκισή του. *Με απασχολεί το κοινωνικό πρόβλημα των ανθρώπων, οι οποίοι, αποκομμένοι για οποιονδήποτε λόγο από τη δική τους σφαίρα, δεν μπορούν να ενταχθούν εύκολα σε μια άλλη τάξη, το πρόβλημα των ανθρώπων που βρίσκονται "ανάμεσα στις τάξεις". Το νέο μου μυθιστόρημα* —γράφει ο Ντέμπλιν το 1928 στον πρόλογο— *έχει να κάνει με έναν άντρα, ο οποίος, βγαίνοντας από τη φυλακή, επιχειρεί μια νέα ζωή και τελικά, περιπλανημένος από εδώ κι από κει, συνειδητοποιεί πως το ζήτημα δεν είναι να είσαι τίμιος, όπως λέμε, άνθρωπος, αλλά να βρεις τον σωστό συνάνθρωπο. Αυτή η συνειδητοποίηση τον βοηθά να ξαναβρεί τον εαυτό του. Στην ενσωμάτωσή του στο νέο περιβάλλον ανακτά την εμπιστοσύνη του στη ζωή.*

Για άλλη μια φορά κοντά στους παλιούς σπουδαστές της Δραματικής Σχολής βρέθηκε μια αγαπημένη δασκάλα από τη σχολή, η ηθοποιός Λίνα Λαμπράκη. Για μας τους παλαιότερους ήταν πολύ ευχάριστη έκπληξη να δούμε ξανά την καλή ηθοποιό που αγαπήσαμε στο Κ.Θ.Β.Ε. Η ερμηνεία της ως Άγγελος και ως Εβραίος ήταν καταλυτική.

Η ίδια γράφει για τη συνεργασία της και την πορεία του «Ακτίς Αελίου» στο πρόγραμμα της παράστασης: *Τους παρακολουθώ όλα αυτά τα χρόνια. Δεν έχω χάσει παράστασή τους. Θαυμάζω το κουράγιο και την πίστη τους για καλό θέατρο. Θέατρο με ουσία. Κι ας περνούν δυσκολίες κι ας σκοτώνονται στη δουλειά. Δεν πάνε χαμένα όλα αυτά. Έχουν πάρει βραβείο ως η καλύτερη ομάδα το 2006. Κάνουν περίπου τέσσερις παραγωγές τον χρόνο. Παιδικό θέατρο, «Καφωδείο» και δύο θεατρικά έργα. Έχουν γίνει γνωστοί στην Αθήνα. Όταν κατεβαίνουν, τρέχει ο κόσμος να τους δει. Τα παιδιά αυτά με συγκινούν και δεν θα πάψω ποτέ να τα θαυμάζω.*

Ζητήθηκε από τα μέλη του Θεάτρου Τέχνης «Ακτίς Αελίου» να αποδώσουν με δέκα λέξεις δέκα χρόνια θέατρο:
Τόλμη, Πείσμα, Υπομονή, Ψυχραιμία, Ουσία, Γνώση, Επικοινωνία, Αγάπη, Στόχος, Τίμημα
Θέατρο Τέχνης «Ακτίς Αελίου», 2011

Φωτογραφικά στιγμιότυπα από το φωτογραφικό αρχείο της θεατρικής ομάδας «Ακτίς Αελίου» ■

του **ΚΩΣΤΗ ΖΑΦΕΙΡΑΚΗ**
Δημοσιογράφου

Η Θεσσαλονίκη στο φως των τραγουδιών

Η «Νύφη του Θερμαϊκού» θα έχει πάντα ένα τραγούδι να αναδεικνύει τον λαμπερό εαυτό της, αλλά και τις σκοτεινιές της. Είναι βεβαίως αδιανόητο να χωρέσουν σ' ένα κείμενο όλα τα, ποτισμένα με τους θρύλους της, τραγούδια. Ας κάνουμε όμως μια αρχή...

Ίσως είναι ο Θερμαϊκός. Το καθρέφτισμα της πόλης στην θάλασσα. Μπορεί και το λιμάνι με τα οικονομικά-κοινωνικά-πολιτιστικά του κύματα. Το πολυφυλετικό περιβάλλον, μέσα στους αιώνες. Η παράξενη μαγιά της πόλης, οι δρόμοι της, η αρχιτεκτονική της, η γεωγραφία της, η κοινωνιολογία και. γιατί όχι, η υγρασία της. Μπορεί και αυτός ο αρχαίος παντοδύναμος άνεμος που έρχεται από τα βόρεια Βαλκάνια και εισβάλλει στην πόλη, μέσω της κοιλάδας του Αξιού. Κάτι παραπάνω ξέρει ο Νίκος Παπάζογλου, που του έγραψε ολόκληρο ύμνο. *Φύσηξε ο Βαρδάρης και καθάρισε/ήλιος λες και τελείωσε ο χειμώνας.* Ο Βαρδάρης φέρνει πάντα ήλιο. Αυτό είναι νομοτέλεια. *Τέλος, ένα άλλο στοιχείο, που αξίζει να μας απασχολήσει, είναι το βαρύ κλίμα της Θεσσαλονίκης, σε σύγκριση με το ελαφρύ "αττικό" κλίμα της Αθήνας*, σημειώνει ο Ντίνος Χριστιανόπουλος στη μελέτη του *Το ρεμπέτικο και η Θεσσαλονίκη* (Εκδόσεις Εντευκτηρίου).

Ποια άλλη ελληνική πόλη έχει αφήσει τόσο αφράτα και ίχνη σε ποιητές, στιχουργούς, συνθέτες και τραγουδιστές;

Δεν είναι σοβινισμός, είναι μια φυσική, μπορεί και μεταφυσική, πραγματικότητα που αποδέχονται ακόμα και πιο δύσπιστοι. Από το σεφαραδίτικο «Primavera en Saloniko-Άνοιξη στην Σαλονίκη» —«αριστούργημα» κατά τον Γιώργο Ιωάννου, «πολλαπλά Θεσσαλονικιώτικο» κατά τον Ξ. Α. Κοκόλη— ως το «Εδώ είναι ωραία, μίστερ» της «Ξεσσαλονίκης» όπως την έζησαν κάποτε τα «Ξύλινα Σπαθιά», το σήμα της Θεσσαλονίκης παραμένει ανεξίτηλο μέσα στους αιώνες και μέσα στα τραγούδια που διασώζουν και διατρανώνουν την κοσμική κι απόκοσμη αίγλη της. Στο δημοτικό τραγούδι, της προφορικής παράδοσης και της λαϊκής ακατέργαστης τέχνης, ανακαλύπτουμε αναφορές στην ηθογραφία και την ιστορία της πόλης. Το βιβλίο του δημοσιογράφου, ερευνητή και λαογράφου Γιώργου Μελίκη, *Η Θεσσαλονίκη στο δημοτικό τραγούδι* (εκδόσεις Ιανός) είναι ένας μικρός θησαυρός.

Πάει, πάει η Πόλη
πάει η Σαλουνίκη,
γίνκιν ουρταλίκι
ουρταλίκι, στάχτη,
στάχτη, πιπιλά,
χόβουλη, καπνιά
κι καραφουχτιά.

Βασίλης Τσιτσάνης - Μαρίκα Νίνου. Αρχές δεκαετίας 1950
Πηγή: Λάμπρος Λιάβας, *Το ελληνικό τραγούδι, από το 1821 έως τη δεκαετία του 1950*, Εκδόσεις Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος 2009 Αθήνα, σελ.234

«Όμορφη Θεσσαλονίκη» κι άλλες κλασικές αξίες

Δε νοείται γλέντι, καθαρόαιμο και Θεσσαλονικιώτικο, χωρίς τους δύο «εθνικούς ύμνους». Το καταλυτικό χασάπικο του Βασίλη Τσιτσάνη, «Όμορφη Θεσσαλονίκη», κάτι σαν μικρή προσευχή για όλους τους απανταχού Θεσσαλονικείς. Στο παλιομοδίτικο ζαχαροπλαστείο «Λευκός Πύργος» ή αν θέλετε «Lefkos Pyrgos», στην Αστόρια της Νέας Υόρκης, το είχαμε ακούσει ίσαμε τρεις φορές μέσα σ' ένα πρωινό.

Είσαι το καμάρι της καρδιάς μου
Θεσσαλονίκη όμορφη γλυκιά
Κι αν ζω στην ξελογιάστρα την Αθήνα
για σένα τραγουδώ κάθε βραδιά.

Τον δεύτερο, αδιαμφισβήτητο, αλλά και λίγο πιο "καζαντζίδικο" —και γι' αυτό σφραγισμένο για πάντα από τον θρυλικό Στέλιο— στη λογική και την ευαισθησία του, ύμνο γράφει ο Μανόλης Χιώτης, ο οποίος γεννήθηκε στη γειτονιά του Θερμαϊκού, το 1920, μόλις είχαν μετακομίσει οι γονείς του από το Ναύπλιο, για να ανοίξουν ταβέρνα. Ο Χιώτης φεύγει από τη Θεσσαλονίκη σε ηλικία 16 ετών, έχοντας στις αποσκευές του, εκτός από αναμνήσεις, και τις πρώτες του μουσικές γνώσεις — είχε μάθει να παίζει κιθάρα, μπουζούκι και ούτι. Το 1956 κυκλοφορεί το αθάνατο (σε στίχους του Χρήστου Κολοκοτρώνη):

Θεσσαλονίκη μου, μεγάλη φτωχομάνα
εσύ που βγάζεις τα καλύτερα παιδιά
Θεσσαλονίκη μου, μεγάλη φτωχομάνα
όπου κι αν πάω σ' έχω πάντα στην καρδιά.

Υπάρχει κι ένας τρίτος λαϊκός ύμνος, πιο σύγχρονος, βγαλμένος από την ψυχή του Θεσσαλονικιού στιχουργού Φίλιππου Γράψα και μελοποιημένος από τον Μάριο Τόκα. Όταν πέφτουν οι πρώτες νότες του τραγουδιού, όλοι ξέρουμε κι όλοι περιμένουμε, με την ίδια αδημονία πάντα, να ακουστεί ο αναστεναγμός του Δημήτρη Μητροπάνου.

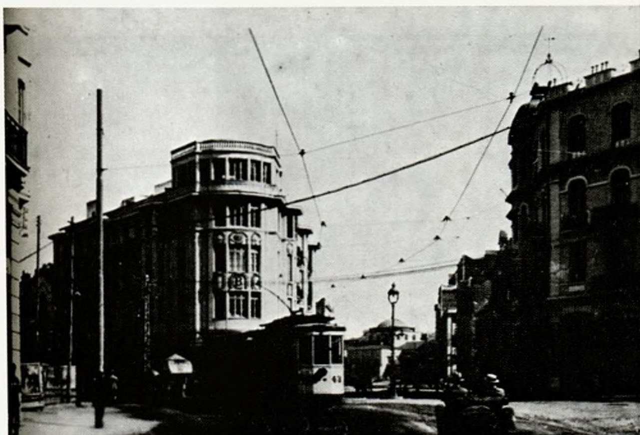
Αφού με φέρνει μονοπάτι φαναριώτικο
ένα σοκάκι με κρατάει σαλονικιώτικο
έλα ένα βράδυ την υπόσχεση να πάρεις
πριν να τη σβήσει με σφουγγάρι ο Βαρδάρης.

Ο Δημήτρης Μητροπάνος μπορεί να έχει γεννηθεί στα Τρίκαλα, έχει όμως σίγουρα βαφτιστεί στον Θερμαϊκό. Η αρχή έγινε με τη «Θεσσαλονίκη» του Γιώργου Ζαμπέτα και του Ηλία Ηλιόπουλου. Σύμφωνα με τον θρύλο, τους στίχους έγραψε μέσα στο αεροπλάνο, το 1966, ο Η. Ηλιόπουλος, επιστρέφοντας στην Αθήνα, μετά τα δύο βραβεία που κέρδισε, την ίδια χρονιά, στο Φεστιβάλ Τραγουδιού Θεσσαλονίκης. Το έδωσε στον Γιώργο Ζαμπέτα, ο οποίος στην αρχή ήθελε να το τραγουδήσει ο Κώστας Χατζής. Ο στιχουργός όμως είχε ήδη διαλέξει τον Μητροπάνο κι όλα τα υπόλοιπα είναι απλώς... ιστορία. Ή αλλιώς, «Μπαμ ο Δημητράκης, απάνω ο Δημητράκης» όπως σχολιάζει με το αλησμόνητο διονυσιακό του ύφος ο Ζαμπέτας. (Ιωάννα Κλειάσιου: *Γιώργος Ζαμπέτας. Βίος και πολιτεία*, εκδόσεις Ντέφι).

...εσύ που βγάζεις τα καλύτερα κορίτσια

Το 1947, ο Βασίλης Τσιτσάνης γράφει ένα αλέγκρο χασάπικο, για την καρδιά μιας Κατερίνας:

Κατερίνα, Κατερίνα,
τη ζωή τη ζούμε μια φορά!
Γλέντησε τρελά
τον παλιοντουνιά,
τώρα που 'χεις νιάτα κι ομορφιά
Γλέντησε τρελά τον παλιοντουνιά,
Κατερίνα Θεσσαλονικιά!

Η Παύλου Μελά στη Διαγώνιο-Τσιμισκή. Εδώ βρισκόταν το ουζερί του Τσιτσάνη (Φωτογραφία της κατοχής)
Πηγή: Κώστας Χατζηδουλής, *Βασίλης Τσιτσάνης, Η ζωή μου, το έργο μου*, Εκδόσεις Νεφέλη, 1979 Αθήνα

Το ιστορικό μαγαζάκι του Τσιτσάνη, στη Θεσσαλονίκη, στη μοναδική φωτογραφία του. Με την κιθάρα ο Γιάννης Κυριαζής, όρθιος αριστερά ο κουνιάδος του Τσιτσάνη(Σαμαράς) κ.α. Στα τζάμια διακρίνεται η επιγραφή «ΟΥΖΕΡΙ ΤΣΙΤΣΑΝΗΣ»
Πηγή: Κώστας Χατζηδουλής, *Βασίλης Τσιτσάνης, Η ζωή μου, το έργο μου*, Εκδόσεις Νεφέλη, 1979 Αθήνα

Το τραγουδούν η Ιωάννα Γεωργακοπούλου, ο Τσιτσάνης και ο Στέλιος Περπινιάδης.

Πολλά χρόνια αργότερα, το 1972, έρχεται μια άλλη Σαλονικιά, η Μαρίνα, να ενισχύσει τη φήμη που ακολουθεί κατά πόδας, τα κορίτσια του Θερμαϊκού. Δεν ήταν όμως, η θρυλική Μαρίνα που ξεσήκωσε τον Γιώργο Ζαμπέτα, "υποχρεώνοντάς" τον να γράψει το τραγούδι αυτό. Η αιτία, όσο κυνική κι αν ακούγεται, ήταν ένας πανάκριβος μπαγλαμάς: *Το '72 πήγα στη Θεσσαλονίκη, στον Ναζιρίδη, στις «Αναμνήσεις», στο Καραμπουρνάκι. Σε μαγαζί πρώτη φορά στη Θεσσαλονίκη. Εγώ, η Μαρίνα η Σαλονικιά, όπως την βάφτισα και η Μάγδα η Ρέν. Και στις δύο έδωσα τραγούδια μου και είπαν. Πήγα κει για μια εβδομάδα και κάθησα ενάμιση μήνα. Έπαιζα στη Θεσσαλονίκη τότε και είχα παραγγείλει στον Ζόζεφ να μου φτιάξει έναν μπαγλαμά. Τον φτιάχνει ο Ζόζεφ, κατεβαίνω στην Αθήνα να τον πάρω, 5.000, μου λέει, κάνει. Βρε Ζόζεφ, τι λες, του λέω, με σφάζεις! Κοίτα τον πρώτα, μου λέει, εγώ ο ίδιος τον δούλεψα. Ο Ζόζεφ ήτανε πολύ αυστηρός, δεν έκανε σκόντο ποτέ του, δεν μπορούσες να του κόψεις δεκάρα. Πράγματι αυτός ο μπαγλαμάς κελάηδαγε. Τον πήρα και ξαναπάω στην Θεσσαλονίκη. Ανέβηκα με τον Θόδωρα τον Καλπαξίδη, τον χορευτή, με το αμάξι τον πήγαμε.*

Του λέω, Θόδωρα, πρέπει να βγάλει τα έξοδά του αυτός ο μπαγλαμάς. Το βράδυ στο μαγαζί φτιάχνω ένα ρεφρέν με το μπαγλαμά:

Μου 'χει κλέψει, μου 'χει κλέψει
Μου 'χει κλέψει την καρδιά
Η Μαρίνα, η Μαρίνα, η Σαλονικιά».
Την άλλη μέρα σκαρώνω και το κουπλέ:
«Ήτανε βαθύ σκοτάδι
Κι έβρεχε πολύ
Σαν την είδα μες τα μάτια
Την αγάπησα πολύ.

Αυτό είναι το τραγούδι, από δω θα βγάλει τα λεφτά του ο μπαγλαμάς, είπα στον Θόδωρα. Το τραγούδι το 'βαλα λίγο αργότερα σε δίσκο με τον Γιάννη Πουλόπουλο, στον Πατσιφά. Είναι τραγούδι με αυθεντικές εικόνες, αυτά που έζησα εκείνο το χειμώνα στη Θεσσαλονίκη κι απ' τα λίγα τραγούδια που έχω βάλει εγώ τους στίχους. Υπήρχε κι η Μαρίνα. Ήταν η τραγουδίστρια στο μαγαζί που δούλευα. Έτσι την βαφτίσαμε, Μαρίνα Σαλονικιά. Δεν την λέγανε ούτε Μαρίνα την κοπέλα... Μου έκανα και σε δίσκους φωνητικά. Λέμε μαζί το «Σαραβαλάκι», «Μάλιστα, κύριε», «Που 'σαι, Θανάση» κι άλλα». (*Και η βροχή έπιπτε... στρέιτ θρου*, εκδόσεις Ντέφι)

Για μια δική του περιπέτεια στην Θεσσαλονίκη, γράφει και ο «Ψηλός» ή «Πατσάς» της ρεμπέτικης μυθολογίας, Γιάννης Παπαϊωάννου. Η «Θεσσαλονικιά» του, όμως, δεν έχει όνομα. Από το τραγούδι αυτό διασώζονται μόνο οι στίχοι, καθώς ο δίσκος έχει χαθεί.

Απόκτησα έναν πόνο μεγάλο στην καρδιά,
γιατί τα έχω μπλέξει με μια Θεσσαλονικιά,
γιατί τα έχω μπλέξει με μια Σαλονικιά.

Τον πόνο μου σας λέγω, πολύ την αγαπώ,
μέρα και νύχτα πίνω, γι' αυτήνε ξενυχτώ,
μέρα και νύχτα πίνω, γι' αυτήνε ξενυχτώ.

Κι επειδή η «Θεσσαλονικιά» είναι, ώρες και φορές, κάτι παραπάνω από ένα φυσικό πρόσωπο, είναι ιδέα, ο Πυθαγόρας και ο Χρήστος Νικολόπουλος γράφουν το 1972, το *Είμ' από τη Θεσσαλονίκη/ κι ο άντρας θέλω να μου ανήκει/ ωραία, τίμια και αποκλειστικά* — με τη φωνή της Λίτσας Διαμάντη, από τον δίσκο *Δώδεκα επιτυχίες*. Επιτυχία, άκρως νοσταλγική, είναι και το «Κεράσι του Βαρδάρη» που γράφουν ο Κώστας Κινδύνης και ο Γιάννης Γλέζος και τραγουδούν ο Μιχάλης Βιολάρης μαζί με την Αλέκα Μαβίλη — υπάρχει στον δίσκο του 1968 *Η Ελένη του Μάη*.

Μεγαλώνει ένα κεράσι
του Βαρδάρη η γειτονιά
αχ, και ποιος να το δαγκάσει
στα κρυφά, σε μια γωνιά;

Στου Βαρδάρη αναθρεμμένη
μικρή μου Θεσσαλονικιά
ποιος να σου ζητήσει προίκα
που 'χεις προίκα τα φιλιά;

Ο Απόστολος Καλδάρας (με το μπουζούκι) μαζί με τον Βασίλη Τσιτσάνη στη Θεσσαλονίκη
Πηγή: Νίκος Χατζηνικολάου, *Απόστολος Καλδάρας. Αναφορά στη ζωή και το έργο του μεγάλου δημιουργού*, Εκδόσεις IANOS, 2008 Θεσσαλονίκη, σελ.72

Όταν η «συννεφιασμένη» ιστορία γίνεται τραγούδι

Στα χρόνια της κατοχής, ο Βασίλης Τσιτσάνης δημιουργεί στη Θεσσαλονίκη τη δική του σχολή στο τραγούδι. *Η Κατοχή είναι η πιο συγκλονιστική περίοδος του λαϊκού τραγουδιού και αυτή σημάδεψε και την καριέρα μου και την ιστορία της λαϊκής μουσικής. Η κατοχή υπήρξε η εποχή που έδωσα ό, τι καλύτερο είχα στην ψυχή μου, που έδωσα ό, τι πιο αληθινό βγήκε μέσα από τις τραγικές εκείνες συνθήκες*, υπογραμμίζει ο λαϊκός βάρδος στο βιβλίο-βιογραφία του Κώστα Χατζηδουλή *Βασίλης Τσιτσάνης: Η ζωή μου, το έργο μου* (1979, εκδόσεις Νεφέλη). Ρεαλισμός και ποίηση, βαρβαρότητα και ευαισθησία, συνθέτουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο γεννιέται το αριστούργημα, «Συννεφιασμένη Κυριακή»: *Την αφορμή μού την έδωσε ένα από τα τραγικά περιστατικά που συνέβαιναν τότε στον τόπο μας, με την πείνα, τη δυστυχία, τον φόβο, την καταπίεση, τις συλλήψεις, τις εκτελέσεις. Η «Συννεφιασμένη Κυριακή» κλείνει μέσα της όλη την τραγική εκείνη περίοδο.*

Στο ίδιο μήκος κύματος, εμπνευσμένο από την τραγωδία του εμφυλίου, γεννιέται ένα ακόμα ιστορικό ζεϊμπέκικο κι ένα από τα τρία, όπως υποστηρίζουν πολλοί, σπουδαιότερα τραγούδια του εικοστού αιώνα. «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι» ή όπως ήταν στην πρώτη του μορφή «Νύχτωσε και στο Γεντί».

Ίσως κάποιοι πουν πως ξεχωρίζω το «Νύχτωσε χωρίς φεγγάρι». Όχι, αυτό το αγαπώ γιατί είναι ζωντανό. Δε μου έδωσε κάποιος τον στίχο για να βάλω τη μελωδία εγώ. Το έζησα, τότε με τις συλλήψεις του 1945, μετά τους Γερμανούς, όταν ξέσπασε ο εμφύλιος. Ήμουν στη Θεσσαλονίκη φοιτητής και εργαζόμουν για να εξοικονομώ τα προς το ζην σ' ένα κέντρο (το «Μαξίμ» στην οδό Νίκης 25), μ' ένα φίλο, του οποίου το σπίτι ήταν στην Ακρόπολη, κάτω από το Γεντί Κουλέ. Πήγαινα συχνά στο σπίτι του... Τότε μαζεύανε όλους τους αριστερούς στο Γεντί Κουλέ. Ένα σούρουπο, φεύγοντας από το σπίτι αυτό και βλέποντας τη σιλουέτα του κάτεργου, αυτό μου έδωσε την ιδέα:

Νύχτωσε στο Γεντί Κουλέ
Το σκοτάδι είναι βαθύ
Κι όμως ένα παλικάρι
Δεν μπορεί να κοιμηθεί

(από ραδιοφωνική συνέντευξη του Απόστολου Καλδάρα στον Π. Κουνάδη)

Το φορτωμένο μνήμες και αίμα, Γεντί Κουλέ, γίνεται σπίθα και για τον Γιώργο Μητσάκη. Το 1957 γράφει το «Δραπέτης του Γεντί Κουλέ» ή αλλιώς «Τα κάστρα του Γεντί Κουλέ»:

Τα κάστρα του Γεντί κουλέ
τα πήδηξα μια νύχτα
και τότε με περάσανε από μεγάλη δίκη
στη Θεσσαλονίκη, στη Θεσσαλονίκη
ήρθε και η μάνα μου κι έκλαψε στη δίκη
και μαζί της έκλαψε όλη η Θεσσαλονίκη

Ο Γιώργος Μητσάκης, στα 18 του, έρχεται στη Θεσσαλονίκη από την Κωνσταντινούπολη. Με τη μεσολάβηση του Βασίλη Τσιτσάνη πιάνει δουλειά στο μαγαζί του Κόλλα. Η θεσσαλονικιώτικη περίοδος του Μητσάκη κράτησε μόλις δύο χρόνια. Το 1937 ήρθε, το 1939 κατηφορίζει στον Πειραιά. Είκοσι χρόνια αργότερα γράφει τη δική του ιστορία για το Γεντί Κουλέ.

© Σίμος Σαλτιέλ

Τρύπες, 1994

© Σίμος Σαλτιέλ

Ξύλινα Σπαθιά, 2002

Δεν θέλουμε θλιμμένους στη γιορτή μας

Πέρα όμως από τις παραπάνω κλασικές αναφορές στη «Νυφούλα του Θερμαϊκού και του Βορρά λουλούδι», υπάρχουν αναρίθμητα τραγούδια τα οποία, ακόμα κι όσα δεν εμπεριέχουν γεωγραφικό στίγμα, μοσχοβολάνε το άρωμα της Θεσσαλονίκης. Κάποια είναι κοσμαγάπητα και διάσημα σαν τον Λευκό Πύργο, άλλα λιγότερο γνωστά, όλα όμως περιγράφουν τη μυστική ενέργεια, το κέφι και τον στεναγμό, το χώμα και τον ουρανό, τη γοητεία αυτής της «Μάγισσας Θεσσαλονίκης».

Ο Διονύσης Σαββόπουλος κλείνει τους λογαριασμούς του με τον Δεκέμβρη του 1944, γράφοντας το 1979 *Γεννήθηκα στην Σαλονίκη και ξέρω απ' έξω τη διαδρομή*. Μια βουτιά στον χρόνο και στο αύριο: *Τα χρόνια που εξαγόρασε για πάντα/ η φαντασία του τα λέει παιδικά/ κι όπως μακραίνει του ορφανοτροφείου η μπάντα/ μοιάζουν σα να 'ναι μελλοντικά.*

Έξι χρόνια αργότερα έρχονται οι «Τρύπες» με τον πρώτο τους δίσκο, που φέρει το όνομά τους. Η θεσσαλονικιώτικη αγωγή τους, αλλού αχνοφαίνεται κι αλλού κυριαρχεί. Στην «Παράξενη πόλη» και στο «Δεν θέλουμε θλιμμένους στη γιορτή μας» καθρεφτίζονται δύο διαμετρικά αντίθετες εικόνες, σκουριά και χρυσάφι, μιας γειτονιάς που έχει σίγουρα κάτι από Νεάπολη (σ' ένα υπόγειο προβάρουν τα πρώτα τους τραγούδια), Επτάλοφο (το πρώτο τους live), Προξένου Κορομηλά και Τούμπα.

Χωρίς εσένα είν' έρημα/της Τούμπας τα σοκάκια/κι οι δρόμο της αγάπης μας/ πλημμύρισαν φαρμάκια, γράφει ο Ντίνος Χριστιανόπουλος κι ερμηνεύει ο Παναγιώτης Καραδημήτρης στο *Αιώνιο παράπονο*, δίσκο που κυκλοφορεί τον Μάρτιο του 1994, με τραγούδια ρεμπέτικα, σαν φωτογραφίες μιας Θεσσαλονίκης που δεν χάνει ποτέ το αλήτικο κι αρχοντικό της ρεύμα. «*Εμένα δε με νοιάζει πια/ αν πλημμυρίζει απ' ομορφιά/ τα βράδια η Εγνατία/γιατί έχω βρει το ταίρι μου/ και τέρμα η αλητεία* — με τη φωνή του Δημήτρη Νικολούδη. Την Εγνατία έχει τραγουδήσει και ο Γρηγόρης Μπιθικώτσης. Νούμερο 406 δεν υπήρχε εκείνη την εποχή, υπογραμμίζει ο στιχουργός Κώστας Βίρβος, ο οποίος έβαλε πολύ κόσμο να ψάχνει έναν άγνωστο αριθμό στην Εγνατία του 1973.

Αποκλεισμένοι κι ευτυχισμένοι στην Σαλονίκη

Την τρυφερότητά του για την πόλη εκφράζει όχι μόνο μέσα από το έργο του, αλλά και μέσα από τη ζωή του, ο Σταύρος Κουγιουμτζής. Η Θεσσαλονίκη, ως γενέθλιος τόπος, με τους συμβολισμούς της, τον πολιτισμό της και τη "μυθολογία" της, διαποτίζει όλα σχεδόν τα τραγούδια του. «*Μάρτης στη Θεσσαλονίκη/ καλοκαίρι στο Ντεπό/ τα τραγούδια σου θυμάμαι/ τα τραγούδια που αγαπώ/ Και στην άκρη ξεχασμένη/ μια ζωή σε περιμένει.* Η Χάρις Αλεξίου τραγουδάει τα λόγια του Μιχάλη Μπουρμπούλη στον δίσκο του 1976 *Λαϊκές Κυριακές*.

Το "αναρχικό", καινοτόμο κι άκρως λαϊκό πνεύμα του Νίκου Ξυδάκη, του Μανόλη Ρασούλη και του Νίκου Παπάζογλου —κάτω από το άγρυπνο μάτι του Διονύση Σαββόπουλου— αποτελεί τη μαγιά μιας νέας σχολής στο τραγούδι. Με την *Εκδίκηση της γυφτιάς* εγκαινιάζεται το "Αγροτικόν", το στούντιο του Παπάζογλου στην Τούμπα.
Ο δίσκος φέρνει τα πάνω κάτω. Σκάει σαν καταπέλτης στο μεταπολιτευτικό, έντονα πολιτικό, μουσικό περιβάλλον.

Οι γκρίνιες, οι αμηχανίες και οι σκληρές κριτικές μπροστά σ' αυτό το καινούργιο υλικό ξεθυμαίνουν γρήγορα. *Η εκδίκηση της γυφτιάς* («Τρελή κι αδέσποτη», «Χαβαλεδιάρικο», «Κανείς εδώ δεν τραγουδά», «Κυρ-διευθυντά των δίσκων») γίνεται η πίστα απογείωσης για το νέο έντεχνο τραγούδι. Στη Θεσσαλονίκη, για μια ακόμα φορά, γεννιέται το αύριο της ελληνικής μουσικής. "Παιδί" της σχολής αυτής και ο σκωπτικός και ρεμπέτης από κούνια Γιώργος Ζήκας, ή αλλιώς *Αποκλεισμένος στην Σαλονίκη*. Το ομώνυμο βιβλίο κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Εξάντας. Το τραγούδι ερμηνεύει ο Δημήτρης Ζερβουδάκης.

Αποκλεισμένος στη Σαλονίκη
Χωρίς εσέναν πώς να χαρώ
Έξω το χιόνι έρημοι δρόμοι
κι έχω σαράντα πυρετό

Θεσσαλονικιός ως το κόκαλο, ο Δημήτρης Ζερβουδάκης γράφει τις δικές του μικρές ιστορίες. Για την πιο εναλλακτική πλατεία του Βορρά: *Πλατεία Ναυαρίνου νευρικός και σωστός/ Πλατεία Ναυαρίνου ανεκτίμητος/ Πλατεία Ναυαρίνου ήρθες εντός μου/ Πλατεία Ναυαρίνου στη μέση του κόσμου.*
Για την θρυλική αγορά Καπάνι, μια γειτονιά-κράμα πολιτισμών:

Μες στου Καπάνι τις στοές
άραγες τι να θες
Τούρκοι κι Εβραίοι σμίγανε
σου στήνανε γιορτές
κι εγώ στα τείχη ανέμιζα
πανάκι σου με θες
στα κόκκινα τα βράδια σου
άραγες τι μου λες

Η νεανική παρέα από τη Θεσσαλονίκη φωτογραφίζεται με τον Γρηγόρη Μπιθικώτση. Όρθιος δεξιά ο Διονύσης Σαββόπουλος, στο κέντρο ο Γιώργος Βέλτσος, 1960
Πηγή: Λάμπρος Λιάβας (επ.), *Διονύσης Σαββόπουλος , του '60 οι εκδρομείς*, Εκδόσεις Sui Generis, 2009 σελ. 130

Η Θεσσαλονίκη είναι πλωτή, είναι νησί, είναι η πολιτεία του Θερμαϊκού. Την πιο μεγάλη αλήθεια, γράφει ο Νίκος Καββαδίας στην ποιητική του συλλογή *Τραβέρσο* (1975):

Της Σαλονίκης μοναχά τής πρέπει το καράβι.
Να μην τολμήσεις να τη δεις ποτέ από τη στεριά.
Κι αν κάποια στην Καλαμαριά πουκάμισο μου ράβει,
μπορεί να 'ρθώ απ' τα πέλαγα με τη φυρονεριά.

Έντεκα χρόνια μετά, το 1986, έρχονται οι «Ξέρμπαρκοι», δηλαδή ο Ηλίας Ηριώτης και ο Νότης Χασάπης από το Ναύπλιο και παρουσιάζουν τη δική τους μουσική άποψη πάνω στα ποιήματα του Καββαδία. Ο δίσκος *S/S IONION 1934* περιλαμβάνει φυσικά και το παραπάνω, που έχει τίτλο «Θεσσαλονίκη ΙΙ»- το πασίγνωστο, ειδικά μετά την μελοποίησή του από τον Θάνο Μικρούτσικο «Θεσσαλονίκη» (*Σταυρός του Νότου*, 1979), προηγείται κατά 28 χρόνια (ανήκει στη συλλογή *Πούσι*, που κυκλοφόρησε το 1947).

Τέλος εκπομπής.
Για φινάλε, θ' ακούσουμε την άποψη των Χειμερινών Κολυμβητών πάνω στο θέμα. Το τραγούδι έγραψε, το 1978, ο Καβαλιώτης νατουραλιστής Αργύρης Μπακιρτζής. Τίτλος του; «Χειμερινοί Κολυμβητές».

Η μακρινή σιωπή των αστεριών
το έμμονο ζουζουνητό της φωτισμένης πόλης
χειμερινοί κολυμβητές
νύχτα γυρνάν οι ποιητές
προϊστορικά τέρατα στην κατεχόμενη πόλη

Ο Παναγιώτης χαμογελαστός
ένα καράβι σχίζει το νερό
σωματική μας παλιγγενεσία
Καραμπουρνάκι, Αρετσού
τριανταφυλλιές στιγμές, σε ακαμάτη στόμα
■

του ΓΙΩΡΓΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗ
Καθηγητή Πολιτικής Ιστορίας, Νομική Σχολή Α.Π.Θ.

Για μας που ζήσαμε και ζούμε εδώ, που ανατραφήκαμε και πνευματικά εδώ, που παρακολουθήσαμε βήμα προς βήμα την εξέλιξη της πόλης μας, είναι έξω από κάθε αμφισβήτηση [...] πως η συμβολή της Θεσσαλονίκης από άποψη περιουσίας πνευματικών προσωπικοτήτων με ποιότητα έργου εκλεκτή στη γενικότερη πνευματική ζωή της χώρας είναι πολύ σημαντική και η αναγνώριση που την περιβάλλει αποτελεί την καλύτερη απόδειξη της σημασίας και του βάρους της [...]

Χωρίς περιττές μεμψιμοιρίες και αρνητισμούς, είμαστε υποχρεωμένοι να διαπιστώσουμε πως στα μεταπολεμικά χρόνια η Θεσσαλονίκη, μολονότι στάθηκε μια από τις πιο χτυπημένες από το δεινά της κατοχής και του εμφυλίου πόλεις, έχει κάνει βήματα πολύ σταθερά και προπαντός σίγουρα και θετικά, χωρίς εξαλλοσύνες και μιμητισμούς, ξένους προς την ιδιοσυγκρασία της και τον ιδιότυπο χαρακτήρα της.

[...] Η πανεπιστημιούπολή μας δεν έχει γίνει ακόμη ένας ιδιαίτερος χώρος πνευματικού σφρίγους και ζύμωσης ιδεών που μέσα του θα εκθρέψει νέες δυνάμεις και σε αέναο κοχλασμό να διαμορφώνει [...] την πνευματική φυσιογνωμία μας.

Έξω από το αρκετά περιορισμένο άλλωστε κέντρο της πόλης, πολύ δύσκολα και με πολλή καλή θέληση θα μπορέσει να διακρίνει κανείς μια κάποια διαφοροποίηση του επιπέδου της ποιότητας και των ενδιαφερόντων και η δραστηριότητα των ποικίλων ψυχαγωγικών, μορφωτικών κτλ. συλλόγων δεν ξεπερνά ακόμα το επίπεδο μαθητικών εκδηλώσεων, συνεχίζοντας μια παράδοση "επαρχιακού" απομονωτισμού [...]

Λείπει ακόμα από τη Θεσσαλονίκη ένα ενδιάμεσο στρώμα κοινού, λείπει δηλαδή η αριθμητικά όχι ευκαταφρόνητη εκείνη μάζα που κινείται συνεχώς γύρω από τα προβλήματα της τέχνης και της σκέψης [...], ένα κοινό με γνώση και ενημέρωση, που αναπτύσσει ένα κλίμα πολιτισμού και καλλιέργειας με τις διαρκώς αυξανόμενες απαιτήσεις του προς τα άνω —προς τους ίδιους τους δημιουργούς— και με την επιρροή του προς τα κάτω — προς την ευρύτερη και ακατατόπιστη λαϊκή μάζα [...]

Μανόλης Αναγνωστάκης
Ποιητής (1925-2005)
Εφημ. *Μακεδονική Ώρα*, 28.2.1966

Η Θεσσαλονίκη είναι μια πόλη μελαγχολική. Σα να πάσχει από κάποιο διχασμό και στενοχωριέται. Ούτε Ευρώπη είναι ούτε Ανατολή. Ούτε πρωτεύουσα ούτε επαρχία. Είναι μισή ντυμένη στα ευρωπαϊκά και μισή στα ανατολίτικα. Μπροστά στην παραλία μοντέρνα χτίρια, πίσω μαχαλάς. Εμπόριο, βιομηχανία από τη μια και μιζέρια από την άλλη. Η οδός Τσιμισκή πάει να μιμηθεί λίγο Αθήνα. Η οδός Ελευθερίου Βενιζέλου, φουριόζα και εμπορική, μυρίζει λάδι και φιστίκι. Και η Εγνατία μελαγχολική και ασφαλτοστρωμένη, γεμάτη από γραφεία κηδειών. Όσο προχωρείς ψηλά [...] και βρίσκεις τα στενοσόκακα της παλιάς πόλης, τότε νιώθεις πως είσαι στην καρδιά της Θεσσαλονίκης. [...] Τριγυρίζεις για ώρες ανάμεσα στα σοκάκια κι ευφραίνεται η ψυχή σου. Επικοινωνείς με την ουσία σου, ανοίγουν οι πόροι σου.

Μίνως Αργυράκης
Ζωγράφος - Σκηνογράφος (1920-1998)
(απόσπασμα από το βιβλίο του *Ο γύρος της Ελλάδας*,
αντλημένο από την εφημ. *Μακεδονία*, 28.05.1998)

Το ύφος μιας πόλης (όπως η Θεσσαλονίκη) είναι ένα σύνθετο κρίσιμο στοιχείο όχι μόνο για την κατανόηση και την καταγραφή των συστατικών της αλλά και για την ανάπτυξή της. Η Θεσσαλονίκη έχει ένα σημαντικό ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που συμβάλλει στο ύφος της. Είναι η επαφή της με τη θάλασσα που γίνεται με δύο διαφορετικούς τρόπους:

Με την ιστορική παραλία και με τη νέα παραλία που είναι εξέλιξη σύγχρονη μετά την επέκταση της πόλης από τα τέλη του 19ου αιώνα ανατολικά. [...] Αυτή η διπλή ταυτότητα συγκροτεί μια ενότητα, δίνει δυνατότητες και δημιουργεί ενδιαφέροντα αναψυχής, εικονογραφικά κ.ά. της καθημερινής ζωής. [...] Η Θεσσαλονίκη ήταν και είναι πάντα συνδεδεμένη με τη θάλασσα, στην προϊστορική περίοδο, στην εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στο Βυζάντιο, στην τουρκοκρατία, σήμερα. Η Θεσσαλονίκη ήταν πάντα πόλη-λιμάνι. «Μεγάλη παραλιακή πολιτεία» την ονομάζει, το 1159 ο ραββίνος περιηγητής Βενιαμίν από την Τούδελα. [...] Η σχέση των κατοίκων της και η μοίρα τους είναι άρρηκτα δεμένη με τη θάλασσα και όταν δεν υπήρχαν τα τείχη και με τα τείχη, και αργότερα όταν κατεδαφίστηκαν μέχρι σήμερα [...]

Είναι ενδιαφέρον ότι και η μελέτη του Ε. Hebrard μετά την πυρκαγιά (1917-1921) αυτή τη σχέση τονίζει. Σχεδιάζει μια προκυμαία σε μικρή απόσταση από τα κτίρια, 45-50 μ., δηλαδή 20-25 μ. πιο μπροστά από τη σημερινή παραλία. Για να πλησιάσει μάλιστα τη θάλασσα η λύση προτείνει η προκυμαία να κατεβαίνει με λίγα σκαλοπάτια στα 8 μ. περίπου και διαμορφώνει έναν περίπατο σχεδόν πάνω στο νερό (...) Μια σύνθετη πόλη όπως η Θεσσαλονίκη χρειάζεται σοβαρούς και μελετημένους χειρισμούς κατά τις διαδικασίες ανάπτυξης της σε Μητροπολιτικό κέντρο [...].

Δημήτρης Φατούρος (1928 -)
Εφημ. *Το Βήμα*, 23.02.1992
(και στο βιβλίο του: *Θεσσαλονίκη, επιβίωση ή μεγάλη πόλη*, 1993)

Ο ανιστόρητος περιπατητής της 26ης Οκτωβρίου, στη δυτική Θεσσαλονίκη, ανάμεσα στο λιμάνι, τα βυρσοδεψεία και τον παλιό σιδηροδρομικό σταθμό, αδυνατεί να πειστεί ότι μέσα από μάντρες οικοδομικών υλικών και ερειπωμένων εργοστασίων, υπήρχε όλο το τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και το πρώτο μισό του 20ού, σκιερός χώρος με πλατάνια (τουρκιστί: τσινάρ), πολύδεντρο πάρκο αναψυχής [...] όπου κατέφθαναν οι Θεσσαλονικείς για να διασκεδάσουν με ορχήστρες [...] με το τραμ της πάνω γραμμής «Μπέχτσιναρ» ως το 1912 και «Χαριλάου – Κήπος των Πριγκίπων», μετά των απελευθέρωση [...] Το Μπέχτσιναρ συγκέντρωνε την εργατιά της πόλης και στον χαμένο εθνικό κήπο ήχησε για πρώτη φορά από τους Εβραίους εργάτες το ιταλικό τραγούδι «Αβάντι πόπολο», το διεθνές επαναστατικό τραγούδι των αγώνων της εργατιάς στο μεσοπόλεμο [...]. Τη χαριστική βολή έδωσαν στον κήπο, στη διάρκεια της κατοχής οι Γερμανοί, που δημιούργησαν εκεί αποθηκευτικούς χώρους πολεμικού υλικού. Στη γύρω περιοχή κανένα αναμνηστικό στοιχείο δεν θυμίζει το αίμα των αθώων αγωνιστών που εκτελέστηκαν σε έρημους τόπους και ρυπαρά ρέματα από τους ναζί στα χρόνια της κατοχής.

Χρήστος Ζαφείρης
Δημοσιογράφος – Συγγραφέας (1945 -)
***Ο Έρως σκέπει την Πόλη*, 1993**

Φωτογραφία | Φεβρουάριος 2011 **Άρις Γεωργίου**

του **ΑΡΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ**
Αρχιτέκτονα

Εξοικείωση

Ξαφνικά μια μέρα, πρόσφατα, καθώς περπατούσα επί της Λεωφόρου Νίκης, αναγκάστηκα να αλλάξω πορεία για να παρακάμψω μιαν "υψηλής" φροντίδας και αισθητικής περίφραξη, ώστε να μη σκοντάψω σε διάσπαρτα μπάζα και ίσως —το πιθανότερο— για να μην εισπράξω κατακούτελα κάποιο ακριβώς τέτοιου τύπου ΓΤΙΑ (Γνωστής Ταυτότητος Ιπτάμενο αντικείμενο). Οφείλω ενδεχομένως τη ζωή μου στη μέριμνα όποιου, ιδιώτη ή φορέα, φοβούμενου τα χειρότερα, δηλαδή την εμπλοκή της δικαιοσύνης σε περίπτωση ατυχήματος από δική του ευθύνη. Και βεβαίως την οφείλουν και πολλοί ακόμη, που σίγουρα σώθηκαν από τη χυδαία περίφραξη. Δόξα τον Πανάγαθο.

Κοίταξα να δω πόθεν τα εν λόγω μπάζα και η υπαρκτή απειλή.

Βρίσκομαι μπρος στο σφαλιστό με κυματοειδείς λαμαρίνες και επικολλημένα στρώματα από αφίσες «Όλυμπος Νάουσα».

«Τι είναι αυτό;», μπορεί εύλογα να ρωτήσει κάποιος — μάλλον νεότερός μου— εκπροσωπώντας μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού. Δεν θα μπω στον κόπο να του το περιγράψω, τουλάχιστον από εδώ· θα προτιμήσω να στραφώ προς όσους εκ των υπολοίπων δεν εκφράζουν την εν λόγω απορία επειδή κατά πάσα πιθανότητα κάτι θυμούνται ακόμη από τον συγκεκριμένο χώρο. Προς όσους, της αφεντιάς μου συμπεριλαμβανομένης, το έζησαν όσο μεσουρανούσε ή όσο αργοπέθαινε, το έκλαψαν όταν ξεψύχησε και, κατόπιν, του επέτρεψαν να απασχολεί μια θέση στη μνήμη τους που σταδιακά υποχωρούσε καθώς ο Χρόνος υποβάθμιζε εντός τους την απώλεια.

Εξοικείωση. Δεν είναι δυνατόν να πορευτούμε χωρίς την εξοικείωση. Τουλάχιστον εμείς, εδώ, σε τούτο τον τόπο, έτσι πορευόμαστε. Αλλού, άλλοι, ίσως όχι. Το «Όλυμπος Νάουσα» έκλεισε στις 24 Ιουνίου του 1994. Δεκαπέντε χρόνια τώρα εξοικειωνόμαστε με την έλλειψή του. Γράφτηκαν κάποια άρθρα, σχολιάστηκε σε κάποιες εκπομπές, έγινε κι ένα βιβλίο,* ίσως κι άλλο, απ' όσο ξέρω υπήρξε και μια μελέτη για την πιθανή αξιοποίησή του, ίσως κι άλλες. Τι τα θες ... εμείς εξοικειωθήκαμε με το βυθισμένο και εξαθλιωμένο πεζοδρόμιο μπροστά του, όπου σχεδόν πάτοτε λιμνάζουν βρωμόνερα, με τη γειτονία των τραπεζοκαθισμάτων της πλαϊνής καφετέριας που εξαπλώνεται, με τις λαμαρίνες που του καλύπτουν την όψη, με τις αφίσες που κατά παχέα στρώματα επισυσσωρεύονται επάνω τους, με τα σπασμένα κρύσταλλα της όψης του λίγο πιο ψηλά που επιτρέπουν να αντιληφθούμε την κατάρρευση στο εσωτερικό του. Τώρα πια εξοικειωνόμαστε και με την κατάρευση του εξωτερικού του, κομμάτια ολόκληρα από σαθρό μπετόν ή επίχρισμα γκρεμοτσακίζονται στο πεζοδρόμιο αποκαλύπτοντας τα σίδερα του οπλισμού και απειλώντας τη σωματική ακεραιότητα των περαστικών, ενώ υποσκάπτουν την ακεραιότητα του ίδιου του κτίσματος. Καθώς η μνήμη χωλαίνει —πόσα πια να μπορέσει κι αυτή η δόλια να συστεγάσει— ο Χρόνος πεισμώνει και, με δεξί του χέρι τον Καιρό, κοιτάει να της δώσει τη χαριστική βολή, ή τουλάχιστον προς τα εκεί να τη στριμώξει.

Εξοικείωση. Κάποια στιγμή ξηλώθηκαν οι γραμμές του τραμ, κάποτε αργότερα εξαφανίστηκαν τα καλντερίμια, το μεγαλύτερο ποσοστό των παλιών σπιτιών και οικοδομών έδωσαν τη θέση τους στο μεγαλείο της αντιπαροχικής πολυκατοικίας. Μετά εξαφανίστηκαν ο Φλόκας, ο Σαμούχος, ο Ζαχαρόπουλος, ο Ανάπηρος, ο Γκιγκιλίνης, τα κεντρικά καφενεία, πολύ πρόσφατα ο Μόλχο, το μοναδικό βιβλιοπωλείο που η ιστορία του περπάτησε πάνω σε τρεις αιώνες. Χτίστηκαν ανοσιουργήματα της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, αρκετών εκκλησιών της Ορθόδοξης Ναοδομίας συμπεριλαμβανομένων, διαμορφώνοντας το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγαλώνουν οι νεότεροι και πρωτογνωρίζουν οι νεόφερτοι και όπου ο κανόνας είναι η υπέρβαση του επιτρεπτού και η ατιμωρησία του αυθαίρετου. Ο ιστός από τις πολλές, είναι αλήθεια, κομψές βυζαντινές εκκλησίες μαζί με τα ρωμαϊκά μνημεία και όσα κτίρια επέζησαν ή όσων νέων η αρχιτεκτονική διέφυγε της ισοπεδωτικής αισθητικής της εργολαβίας, έχει πνιγεί ανεπανόρθωτα. Επεκτάθηκε η πόλη ανεξέλεγκτα και υποδέχθηκε πληθυσμιακή πύκνωση αναίσθητα και ανοργάνωτα. Όλα συνέβησαν μέσα σε ελάχιστο χρόνο. Και μέσα σε ένα κλίμα ταχύτατης εξοικείωσης.

Οι "φωνές", όποιες και όσες σηκώθηκαν και εξακολουθούν να σηκώνονται, συχνά ηρωϊκά, για να επισημάνουν, να καταγγείλουν, να συνεγείρουν, να υποδαυλίσουν, να αντισταθούν, έχουν κάτι στον τόνο τους από τη «φωνή βοώντος εν τη ερήμω», όχι τόσο λόγω χροιάς όσο λόγω (υπο)συνείδησης επισυσσωρευμένων και επαναλαμβανόμενων αδιεξόδων. Παραίτησης με άλλα λόγια. Της παραίτησης που πάει χέρι χέρι με την εξοικείωση.

Βλέπω το «ποτήρι μισοάδειο» θα πουν πολλοί. Το δέχομαι. Αλλά έχω όλη τη διάθεση να το δω μισογεμάτο όταν, κάποια μέρα, αντί για την πορτοκαλί πλαστική περίφραξη πάνω σε άθλια πασαλάκια μπρος στο «Όλυμπος Νάουσα», αντικρίσω τη στιβαρότητα ενός εργοταξίου που θα υπόσχεται να μου το ξαναζωντανέψει, καθιστώντας το σύμβολο μιας βούλησης έστω κατά τι πιο επίμονης από τη διάχυτη υπομονή της εξοικείωσης.

* Άρις Γεωργίου, *Όλυμπος Νάουσα, 21 Ιουνίου 1994*, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα 2003.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

Το παλίμψηστο του αίματος:
Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968)

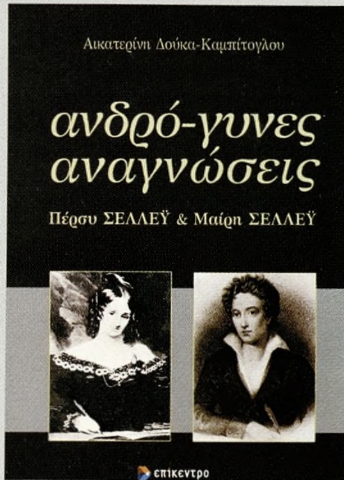
Θεσσαλονίκη, Επίκεντρο 2010

Το άφθονο αίμα που χύθηκε στην «πόλη των φαντασμάτων» στο χρονικό πλαίσιο του 20ού αιώνα ιχνηλατεί ο Γιώργος Αναστασιάδης στο νέο του βιβλίο, με τίτλο *Το παλίμψηστο του αίματος: Πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις στη Θεσσαλονίκη (1913-1968).* Ο συγγραφέας –καθηγητής στη Νομική Σχολή του Α.Π.Θ.– επεξεργάζεται το υλικό και τις μαρτυρίες που έχει συγκεντρώσει από μια εκτεταμένη βιβλιογραφία –πρακτική που και σε όλες του τις προηγούμενες μελέτες εφαρμόζει με απόλυτη επετυχία– και διερευνά τους λόγους που εξηγούν γιατί η Θεσσαλονίκη αναδείχθηκε σε προνομιακό τόπο πολιτικών δολοφονιών και εκτελέσεων.

Από τις σελίδες του βιβλίου δεν λείπει κανείς από τους κρίκους της "μαύρης" αλυσίδας του αίματος στη Θεσσαλονίκη του 20ού αιώνα: η δολοφονία του βασιλιά Γεωργίου Α΄ τον Μάρτιο του 1913, οι πολιτικές δολοφονίες και εκτελέσεις του μεσοπολέμου, οι δολοφονημένοι διαδηλωτές του Μάη του '36, η δολοφονία του ειρηνιστή βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη το 1963, η εν ψυχρώ δολοφονία του Χαλκίδη (1967) και του Τσαρουχά (1968) από όργανα της χούντας. Ο Γιώργος Αναστασιάδης ξαναφέρνει στο φως την πολύκροτη υπόθεση της δολοφονίας του Αμερικανού δημοσιογράφου Τζορτζ Πολκ, ανταποκριτή στην Ελλάδα και τη Μέση Ανατολή του ραδιοφωνικού συγκροτήματος Κολούμπια, τον Μάιο του 1968, με τα πολλά, αναπάντητα –ακόμη και σήμερα– ερωτήματα. Ο συγγραφέας ανιχνεύει τις συνθήκες κάτω από τις οποίες μεθοδεύτηκαν οι αθρόες εκτελέσεις που πραγματοποιήθηκαν στα βάναυσα χρόνια της Κατοχής (1941-1944), κυρίως στους χώρους γύρω από το Γεντί Κουλέ και το στρατόπεδο Παύλου Μελά, των δύο κολαστηρίων της πόλης, οι μαρτυρικές στιγμές που έζησαν οι Θεσσαλονικείς Εβραίοι και οι τρομοκρατικές επιθέσεις από τα εμφυλιοπολεμικά χρόνια (1945-1949), μέχρι την και την «χαμένη άνοιξη» της δεκαετίας του '60.

Το βιβλίο υπερβαίνει τα όρια μιας απλής μελέτης, μια και ο Γιώργος Αναστασιάδης, σημαδεμένος με τα ανεξίτηλα σημάδια της τοπικής αυτογνωσίας, μας υπενθυμίζει πως ζούμε σε μια πόλη-ιστορικό παλίμψηστο. Ο Γιώργος Αναστασιάδης γράφει ταυτόχρονα ένα παραμύθι που αρχίζει με τον βίαιο θάνατο ενός βασιλιά και τελειώνει με την εκτέλεση ενός «δράκου», ένα πολυφωνικό μυθιστόρημα, που εκτυλίσσεται σε τόπους εγκλημάτων με ορατούς και αόρατους ήρωες, ένα χορταστικό σενάριο ταινίας θρίλερ που παρακολουθεί όλη αυτήν την ιδιότυπη διαδρομή του αίματος στη Θεσσαλονίκη του 20ού αιώνα.

Λέων Α. Ναρ
Δρ. Νεοελληνικής Φιλολογίας Α.Π.Θ.- συγγραφέας

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΔΟΥΚΑ-ΚΑΜΠΙΤΟΓΛΟΥ

Ανδρό-γυνες αναγνώσεις:
Πέρσυ Σέλλεϋ & Μαίρη Σέλλεϋ

Επίκεντρο, 2010, 198 σ.

Βασικός στόχος του βιβλίου της Καίτης Καμπίτογλου *Ανδρό-γυνες Αναγνώσεις: Πέρσυ Σέλλεϋ και Μαίρη Σέλλεϋ* είναι να διερευνήσει τη σχέση αρσενικού-θηλυκού όπως αυτή καταγράφεται στα έργα των δύο συγγραφέων και συζύγων, επιχειρώντας κατόπιν να αναγνώσει αυτά τα έργα με ερμηνευτικό εργαλείο τις σύγχρονες θεωρίες του φεμινισμού. Παράλληλα, το βιβλίο επιχειρεί να αναδείξει σημεία σύγκλισης και απόκλισης στη σκέψη του Πέρσυ Σέλλεϋ και της Μαίρη Σέλλεϋ με κεντρικό αυτό του μύθου του Προμηθέα, στον οποίο αποτυπώνεται το όραμα του καθενός από τους δύο για τη σχέση άνδρα-γυναίκας και για την ανθρωπότητα στο σύνολό της.

Η Μαίρη Σέλλεϋ εξερευνά το διφορούμενο σημασιακό δυναμικό του αρχέτυπου του Προμηθέα στο γοτθικό μυθιστόρημα που την έκανε διάσημη, *Φράνκενσταϊν ή Ο Σύγχρονος Προμηθέας* (1818). Όπως αφήνει να εννοηθεί στην εισαγωγή του έργου της, το ισχυρό ανδρικό αρχέτυπο της Ρομαντικής φαντασίας συμβολίζει εκείνους που προσπαθούν να εξωθήσουν τη γνώση και την εξουσία πέρα από τους φυσικούς και ηθικούς τους περιορισμούς. Σε αντίθεση με τον Σέλλεϋ που διατείνεται, μέσα από το λυρικό του δράμα *Προμηθέας λυόμενος*, ότι η αγάπη είναι ο υπέρτατος νόμος της ζωής και ότι μαζί με το καλό θα επικρατήσουν του κακού, το όραμα της Μαίρη Σέλλεϋ για την ανθρώπινη φύση είναι πιο σκοτεινό. Αυτό επομένως που κάνει τον *Φράνκενσταϊν* σημαντικό βιβλίο δεν είναι μόνο ο προφητικός του χαρακτήρας αλλά και ότι αποτυπώνει, όπως εύστοχα τονίζει η Καίτη Καμπίτογλου, μια «διαδικασία αναθεωρητικής μυθοποίησης» από την πλευρά της γυναίκας συγγραφέως (195). Μέσα από μια μετα-κριτική ματιά, το τέταρτο κεφάλαιο του βιβλίου εξετάζει πώς η διαδικασία γραφής του μυθιστορήματος της Σέλλεϋ γίνεται αντικείμενο μυθοπλασίας στο θεατρικό έργο της σύγχρονης Σκωτσέζας ποιήτριας Λιζ Λόκχεντ, *Αίμα και πάγος.*

Σύμφωνα με την Καίτη Καμπίτογλου, η γυναικεία φιγούρα αποτελεί σταθερό σημείο αναφοράς στο σελλεϊκό φαντασιακό, ως ανθρώπινη οντότητα και ως κοσμική δύναμη. Έχοντας ως αφετηρία την ποίηση και τα δοκίμια του Πέρσυ Σέλλευ, τα τρία πρώτα κεφάλαια του βιβλίου επιχειρούν να σκιαγραφήσουν την παρουσία του θηλυκού μέσα στο έργο του Σέλλεϋ σε μυθολογικό, οντολογικό, ψυχολογικό και ιστορικό επίπεδο. Το αποτέλεσμα είναι μια ερεθιστική και πρωτότυπη ανάγνωση των θέσεων του Σέλλεϋ πάνω στο γυναικείο ζήτημα και στις διαπροσωπικές σχέσεις ανδρών και γυναικών. Στο πρώτο μέρος, η συγγραφέας του βιβλίου ιχνηλατεί το φύλο της θεϊκής παρουσίας στο έργο του ποιητή και εισάγει την έννοια της «Θεαλογίας» (όρος που επινοήθηκε από τη θεωρητικό του φεμινισμού Naomi Goldenberg), η οποία συμπυκνώνει τις αναζητήσεις μιας θηλυκής θεότητας στην ποίηση και στον θεωρητικό προβληματισμό του Σέλλεϋ. Η μελέτη θεμελιώνει με πειστικό τρόπο την πρόταση ότι ο ποιητής, απορρίπτοντας τη θρησκευτική πατριαρχία χάριν μιας πανθεϊστικής θεώρησης που είναι εγγενής μέσα στη φύση και την οποία αποκαλεί ψυχή ή μητέρα του σύμπαντος, είναι πολύ πιο κοντά σε μια γήινη και σωματική παρά μια υπερβατική καταβολή του θεϊκού. Η ανάγνωση του ποιήματος «Επιψυχίδιον» στο τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου ακολουθεί την επιχειρηματολογία για την ύπαρξη ενός μητρικού κοσμικού οργανισμού στην ποίηση του Σέλλεϋ, και προσφέρει μια ερμηνεία πέραν της πλατωνικής που θεωρείται κλασική για το συγκεκριμένο ποίημα.

Ο Σέλλεϋ είναι ίσως ο πρώτος σημαντικός συγγραφέας του οποίου η φιλοσοφία για τον έρωτα προτάσσει ένα φεμινιστικό ιδεώδες που αντιμάχεται τις σεξιστικές νόρμες της εποχής του. Όπως υποστηρίζει η συγγραφέας του βιβλίου, ο Σέλλεϋ, παρά την ελληνολατρία του, θεωρούσε ότι η απαξίωση της θηλυκότητας και της γυναίκας αποτελεί ενδογενές χαρακτηριστικό της πατριαρχικής κουλτούρας στην αρχαία ελληνική κοινωνία. Το πρόβλημα του γυναικείου ζητήματος τίθεται σε όλη του την πολυπλοκότητα στο ποιητικό-φιλοσοφικό έργο του *Η επανάσταση του Ισλάμ*, που η συγγραφέας αποκαλεί «φεμινιστικό μανιφέστο» του ποιητή. Η διεισδυτική ανάλυση της εικονογραφίας και του συμβολισμού του συγκεκριμένου έργου, αλλά και των ιστορικών παραμέτρων που το χαρακτηρίζουν, αναδεικνύουν έξοχα τις θέσεις του ποιητή για τις καταστρεπτικές συνέπειες που έχει για την κοινωνία η απαξίωση της γυναίκας: «Μπορεί ο άντρας να 'ν' ελεύθερος αν η γυναίκα είναι σκλάβα;» ρωτά η πρωταγωνίστρια του έργου, Κύθνα.

Ιδιαίτερη αξία στο βιβλίο δίνουν οι μεταφράσεις των αγγλικών κειμένων στα ελληνικά από τη συγγραφέα, οι οποίες αποδίδουν με ζωντάνια και δεινότητα το εξεζητημένο και συχνά απόκοσμο ύφος του Shelley. Με τις *Ανδρό-γυνες αναγνώσεις*, η Καίτη Καμπίτογλου εισηγείται στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό δύο συγγραφείς της περιόδου του Αγγλικού Ρομαντισμού που αξίζει να (ξανα)διαβαστούν και να συζητηθούν, γιατί το έργο τους προτάσσει την ανάγκη της αυτογνωσίας και της επανασύνδεσης του ανθρώπου με τον εαυτό του, μια ανάγκη επιτακτική για την εποχή μας.

Δρ. Μαρία Σχοινά
Λέκτορας στο Τμήμα Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του Α.Π.Θ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΔΗΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΛΙΑΤΚΑΣ

Λυπάμαι, χάσατε

Αθήνα, Τόπος 2010, 259 σελ.

Το συναρπαστικό ταξίδι που μας προσφέρει σ' αυτό το βιβλίο ο Μπλιάτκας οδηγεί στον χαμένο παράδεισο της παιδικής ηλικίας, όπου όλα μπερδεύονται γλυκά ή (και) γλυκόπικρα: Τα αξέχαστα ματς ποδοσφαίρου με τους «ήρωες της Κυριακής» και τα αστέρια της μπάλας: Από τον Γ. Κούδα, τον Β. Χατζηπαναγή, τον Αλκ. Παναγούλια, τον Μ. Δομάζο, τον Τ. Λουκανίδη κ.ά. ως τον Φ. Πούσκας, τον Πελέ κτλ.

Στην "ταινία" συμμετέχουν οι ... Μπητλς, ο Στ. Καζαντζίδης, η ... Ρ. Χαίηγουορθ, οι παλαιοί και οι "μοντέρνοι" φίλαθλοι, η δεκαετία του '60, το πάντρεμα του σινεμά με την μπάλα μέσα από ταινίες όπως π.χ. *Οι άσσοι του γηπέδου* (1954) του Β. Γεωργιάδη ή το φιλμ που γυρίστηκε για το παγκόσμιο κύπελο του 1958, τα αφηγήματα για την παλιά Θεσσαλονίκη με ενδιαφέρουσες αναφορές στον Λ. Ζησιάδη, τον Γ. Σκαμπαρδώνη, τον Γ. Αναστασιάδη, τον Π. Θεοδωρίδη, τον Π. Σφυρίδη, τον Μ. Αναγνωστάκη, τον Δ. Σαββόπουλο· έτσι, μέσα από το βιβλίο, τα γήπεδα της πόλης ξαναγεμίζουν από κόσμο και παλμό και χρώμα.

Με τα κείμενα και τις φωτογραφίες του βιβλίου, ο Μπλιάτκας δεν συμβάλλει μόνο στην αναζωογόνηση και τον εμπλουτισμό της ιστορικής μνήμης. Τροφοδοτεί παράλληλα και τη σχετική μυθολογία, που είναι πλέον μια καταφυγή, μια ανάσα ζωής και ονείρου απαραίτητη στους σκληρούς και άνυδρους καιρούς μας.

ΚΩΣΤΑΣ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗ

Το μετρό της Θεσσαλονίκης
Η ιστορία και τα μνημονικά ίχνη του πολιτισμού στα τεχνικά έργα

Θεσσαλονίκη, University Studio Press 2010, 218 σελ.

Το ενδιαφέρον και χρήσιμο βιβλίο του Κώστα Θεολόγου και της Μαρίας Κωνσταντινίδη, ανιχνεύοντας την πολεοδομική και πληθυσμιακή εξέλιξη της πόλης όταν ήταν περιορισμένη στα τείχη της (315 π.Χ.–1800), όταν βγήκε έξω από τα κάστρα (μέσα 19ου αιώνα–1913), στην περίοδο μετά τη μεγάλη πυρκαγιά του 1917, σηματοδοτημένη από την αποκατάσταση των προσφύγων (1923) και την εθνική ομογενοποίηση του πληθυσμού μέχρι το 1950 και τέλος στα χρόνια του σύγχρονου μετασχηματισμού της (1950-2009), παρουσιάζει τεκμηριωμένα την πορεία των εργασιών του μετρό σε συνάρτηση με τα μνημονικά ίχνη του πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη, για να καταλήξει στη βαρυσήμαντη επισήμανση ότι: «πρέπει να αναδειχθεί η ουσιαστική σχέση ενός μεγάλου τεχνικού έργου όχι μόνο με την πολυθρύλητη πολιτιστική κληρονομιά [...] αλλά και τη δημόσια εμφάνιση εκείνων των θαμμένων τεκμηρίων που επιβεβαιώνουν ότι ελληνικός τόπος υπήρξε και υπάρχει ως τρόπος συνύπαρξης πολιτισμών, θρησκειών και ανθρώπων, ανεξαρτήτως ιδεολογικών ή άλλων αγκυλώσεων ...»

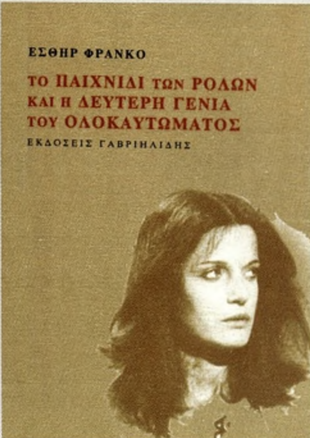
ΕΝΤΜΟΥΝΤ ΚΗΛΥ

Φόνος στον Θερμαϊκό
Υπόθεση Πόλκ

Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα 2010, 599 σελ.

Το πληρέστερο και πιο σημαντικό από τα βιβλία που έχουν γραφτεί για την πολύκροτη πολιτική δολοφονία του Αμερικανού δημοσιογράφου Πόλκ στην Θεσσαλονίκη, το 1948, κυκλοφορεί σε δεύτερη έκδοση, εμπλουτισμένο μάλιστα με το εξαιρετικό κείμενο του Ι. Ιατρίδη «Η υπόθεση Πολκ. Εξήντα χρόνια μετά» (σ. 25-75), ένα δοκίμιο ανασκόπησης όχι μόνο της υπόθεσης Πολκ αλλά και των όσων επακολούθησαν στα πεδία της δικαιοσύνης και της δημόσιας ιστορίας.

Ο Έντμουντ Κήλυ, με γλαφυρή γραφή και εντυπωσιακή τεκμηρίωση, ξετυλίγει το κουβάρι της πολιτικής δολοφονίας με αναλύσεις που αναφέρονται στο θύμα, στον Τύπο της εποχής, στον ρόλο της Αθήνας, στον κατηγορούμενο (δημοσιογράφο Γρ. Στακτόπουλο), στις ομολογίες, στην «επίσημη λύση», στη δίκη, στη συγκάλυψη και στον επίλογο (: «Το πλαίσιο της αδικίας»).
Μια πολύτιμη έκδοση για το ανεξιχνίαστο ακόμη πολιτικό έγκλημα που σφράγισε μια άγρια εποχή της πόλης.

ΕΣΘΗΡ ΦΡΑΝΚΟ

Το παιχνίδι των ρόλων και η δεύτερη γενιά του Ολοκαυτώματος

Αθήνα, Γαβριηλίδης 2010, 249 σελ.

Γεννημένη το 1944 σε μια Θεσσαλονίκη που ακόμη την στοιχειώνει, η Εσθήρ Φράνκο καταθέτει την καλογραμμένη βιογραφία της, που προσφέρει την απόλαυση της ανάγνωσης και ταυτόχρονα σημαντικές πληροφορίες και εικόνες για το κολαστήριο του Π. Μελά, την Τούμπα των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων, το Πανεπιστήμιο στα χρόνια του '60, το θέατρο του Κ. Κουν κ.ά.

Παράλληλα, σ' όλο αυτό το ταξίδι της ζωής της που σφραγίζεται από την αναζήτηση των χαμένων γονιών της, ο αναγνώστης διακρίνει και τη συγκεκριμένη οπτική που έχει διαμορφώσει για τη γενοκτονία των Εβραίων η «δεύτερη γενιά του Ολοκαυτώματος», που δεν μπορεί να σβήσει από τη μνήμη της όλα όσα δεν έχουν ακόμη πάψει να πονάνε...

ΕΤΑΙΡΟΙ

ΙΩΑΝΝΗΣ ΑΚΚΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
ALUMYL ΜΥΛΩΝΑΣ Α.Ε.
Ν. ΓΛΕΟΥΔΗΣ ΚΑΒΕΞ Α.Ε
ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΔΑΣΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΟΜΟΤΕΧΝΙΚΗ Α.Ε.
Κ. & Ν. ΕΥΘΥΜΙΑΔΗΣ Α.Β.Ε.Ε
ΘΕΜΕΛΙΟΔΟΜΗ Α.Ε.
ISOMAT Α.Β.Ε.Ε.
Ε.Ν. ΜΑΝΟΣ Ε.Π.Ε.
ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΑΥΡΟΥΔΗΣ
ΜΠΑΡΜΠΑ ΣΤΑΘΗΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΟΥΜΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΜΠΟΥΤΑΡΗΣ
ΞΑΝΘΑΚΗΣ ΑΤΕ
Ε.Γ. ΠΑΣΣΙΑΣ Α.Β.Ε.Ε.
ΣΑΝΗ Α.Ε.
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΤΡΑΜΠΟΥΚΗΣ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΠΕΙΡΑΙΩΣ Α.Ε.
ΑΦΟΙ ΧΑΪΤΟΓΛΟΥ Α.Β.Ε.Ε.
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚέΩΝ ΠΌΛΙΣ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ - ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ - ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΘΕΑΤΡΟ - ΜΟΥΣΙΚΗ - ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ - ΒΙΒΛΙΑ

ΓΙΝΕΤΕ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΗΣ

Ετήσια συνδρομή 30 € (4 τεύχη)

Παραγγελία ατομικής συνδρομής

Επιθυμώ να γραφτώ συνδρομητής στο «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη) πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή μου από το έτος: ....

Όνομα / Επώνυμο (παρακαλούμε συμπληρώστε με κεφαλαία)

Επωνυμία εταιρίας ή οργανισμού

Οδός και αριθμός — Περιοχή / Τ. Κ. / Πόλη

Επάγγελμα — e-mail

Τηλέφωνα — Α.Φ.Μ. — Δ.Ο.Υ.

Παραγγελία συνδρομής για δωρεά

Επιθυμώ να χαρίσω μια συνδρομή του «Θεσσαλονικέων Πόλις» για ένα έτος (= 4 τεύχη), πληρώνοντας μαζί με τα ταχυδρομικά τέλη την προνομιακή τιμή των 30 € (συνδρομές για την Ευρώπη 50 €, για την Αμερική 60 €).

Παρακαλώ αρχίστε τη συνδρομή από το έτος: ....

Στοιχεία του παραλήπτη:	**Στοιχεία δωρητή:**
Όνομα	Όνομα
Επώνυμο	Επώνυμο
Επωνυμία εταιρίας / Οργανισμού	Επωνυμία εταιρίας / Οργανισμού
Διεύθυνση	Διεύθυνση
Τ. Κ. / Πόλη	Τ. Κ. / Πόλη
Τηλέφωνα	Τηλέφωνα)
e-mail	Α.Φ.Μ. / Δ.Ο.Υ.

Θα πληρώσω με έμβασμα ή κατάθεση που θα κάνω σε:
☐ Τράπεζα Πειραιώς, Αρ. Λογ/σμού: 5237 – 011001 – 350
☐ Τράπεζα Eurobank, Αρ. Λογ/σμού: 0026.0206.14.0200970463
☐ Τράπεζα Ε.Τ.Ε., Αρ. Λογ/σμού: 210/481137-20 ☐ Επιθυμώ απλή απόδειξη
☐ Θα πληρώσω με ταχυδρομική επιταγή ☐ Επιθυμώ τιμολόγιο

Στο έντυπο το οποίο θα συνοδεύει τα αποστελλόμενα τεύχη επιθυμώ να αναγράφεται:
Το τεύχος αυτό είναι μια δωρεά του κυρίου ή της κυρίας ή της εταιρίας: ______________
(Συμπληρώστε το όνομα που επιθυμείτε να αναγραφεί)

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΤΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΠΑΝΩ ΦΟΡΜΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ ΚΑΙ ΣΤΕΙΛΤΕ ΤΗΝ ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ ΣΤΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΟΥ ΘΑ ΒΡΕΙΤΕ ΣΤΗΝ ΕΠΟΜΕΝΗ ΣΕΛΙΔΑ

ISSN 1108-5452